

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

**Nicolae
GANE**
STEJARUL DIN BORZEȘTI

LITERA

CHIȘINĂU 1998

CZU

Textele din prezentul volum sunt reproduse după Nicolae Gane, *Scrieri*, ediție îngrijită, note și bibliografie de Ilie Dan, prefață de Șt. Cazimir, București, Editura Minerva, 1979 (Colecția „Restitutio“), care a luat ca text de bază ediția N. Gane, *Nuvele*, I, II, III, București, Editura Librăriei Socec et. comp., 1899, ediție apărută sub supravegherea autorului și care prezintă modificări față de precedentă: N. Gane, *Nuvele*, I, II, III (apărută, la aceeași editură, în 1886). Scrierea *Catrintaș* este reprodusă din volumul *Păcate mărturisite*, Iași, Editura Librăriei Nouă, 1904, iar *Ciubucul logofătului Manole Buhuș* a fost reprodus după volumul *Spice*, București, Casa Școalelor, 1909. S-a păstrat ordinea scrierilor stabilită de autor în ediția din 1899, am notat însă la sfârșitul fiecărei scrieri data primei apariții. Au fost menținute formele graiului moldovenesc specifice lui N. Gane. Am explicat în subsolul paginii cuvintele mai puțin cunoscute, arhaice sau dialectale; aceste note poartă mențiunea: (n. ed.) spre deosebire de notele autorului marcate prin * (asterisc), și cu mențiunea: (n.a.).

CONSTANTIN MOHANU

Coperta: Isai Cârmu

ISBN

© Litera, 1998

TABEL CRONOLOGIC

- 1838 *1 februarie*. Se naște, la Fălticeni, Nicolae Gane, fiu al postelnicului Matei Gane și al Ruxandei, născută Văsescu. Tatăl său, om cu oarecare cultură în epocă, mai avea trei frați: Enachi (poet), Costachi (traducător) și Dimitrie – socrul lui Constantin Negruzzi. Familia Gane era o veche familie boierească, atestată în actele voievodale cu 400 de ani în urmă.
- 1843 Este înscris la școala primară din Fălticeni condusă de preotul Neofit Scriban – viitorul arhimandrit și membru în Divanul Ad-hoc. Totodată ia lecții de germană de la „profesorul” Ziegmars – care era un vânător vestit ce-i va insufla tânărului învățăcel dragostea pentru vânătoare.
- 1847 La terminarea școlii primare pleacă la Iași, unde își continuă studiile la pensionul lui Louis Jordan.
- 1857 Este numit secretar-translationar (cunoștea bine germana și franceza) pe lângă directorul închisorilor din Moldova, post din care demisionează în scurt timp.
- 1857—1859 Este membru al Tribunalului din Suceava. În această perioadă participă la întrunirile de la Iași și de la Mănăstirea Slatina dedicate Unirii Principatelor Române.
- 1859 *5 ianuarie*. Participă la întrunirea de la Iași care îl va desemna ca domnitor pe Alexandru Ioan Cuza.
- 1860 Este numit președinte al Tribunalului din Suceava.
- 1861 Este numit membru al „Curții de întărituri” de la Iași.
- 1863 Prefect al județului Suceava.
La scurt timp este transferat prefect de Dorohoi, unde rămâne până în 1865.

- În timpul liber este atras din ce în ce mai mult de expedițiile cinegetice care-i vor inspira mare parte din scrierile sale.
- 1864 La cererea lui, este numit membru al Curții din Focșani. În iulie, împreună cu fratele său Matei, întreprinde o excursie în Bucovina. Priveliștile bucovinene, unice în spațiul românesc, își vor găsi loc în viitoarele sale scrieri literare.
- 1865 La cererea sa, este mutat la Iași, unde este numit președinte al Curții de Jurați. Este anul de cotitură în viața și activitatea lui N. Gane: devine membru al „Junimii” (înființată la Iași, în 1863). La „Junimea” este prezentat de V. Pogor (coleg de magistratură) și frații Leon și Iacob Negruzzi.
- 1867 Într-o ședință a „Junimii” prezintă prima sa scriere literară în proză: *Fluierul lui Ștefan*. Autorul fiind foarte emoționat, nuvela este citită de Titu Maiorescu care, la sfârșitul lecturii exclamă: „Ei bine... domnilor, iată o nuvelă!”
- În același an publică *Fluierul lui Ștefan* (scriere puternic influențată de *Toader și Mărinda* de V. Alecsandri), împreună cu *Piatra lui Osman*, în „Convorbiri literare”, revistă care începuse să apară de la 1 martie. *iulie-august*. Împreună cu frații Nerguzzi, întreprinde o călătorie în Elveția, Franța și Belgia.
- noiembrie*. Ia parte la cel dintâi banchet al „Junimii”, ținut în casele lui Titu Maiorescu (la patru ani de la înființarea „Junimii”). Spre sfârșitul anului, este transferat la Focșani ca președinte de secție la Curtea de Apel, dar demisionează în scurt timp, împreună cu alți colaboratori, neadmițând unele nereguli împotriva legii.
- 15 decembrie*. Publică în „Convorbiri literare” poeziile *Doi ochi și Steaua de-amor*.
- 1868 N. Gane refuză postul de șef de secție la Curtea de Apel de la Focșani, post oferit de noul guvern. Practică avocatura la Iași.
- În „Convorbiri literare” îi apare scrierea *Comoara de pe Rarău*.
- 1869 *11 mai*. Nicolae Gane se căsătorește la Iași cu Sofia Stoianovici. Fiind numit procuror general la Curtea de Apel din Iași, N. Gane ține Discursul inaugural.
- 1870 Este numit prefect de Iași, funcție din care demisionează în decembrie.
- 1872 Ales deputat de Suceava, N. Gane este prins din ce în ce mai mult în viața politică a timpului.

17 iulie. Este ales pentru prima oară primar al Iașului, funcție în care rămâne până în 1876. Ca primar, schimbă fața orașului, se pavează numeroase străzi, se introduce iluminarea cu gaz.

Împreună cu Iacob Negruzzi, A. Naum, C. Rosetti, înființează la Iași Tipografia Națională.

- 1873 În „Convorbiri literare” publică nuvela istorică *Domnița Ruxandra*. Publică primele sale volume de literatură: *Încercări literare* (primele scrieri în proză, între care și cinci nuvele) și *Poesii*, volum semnat cu inițialele N.G.

- 1874 Publică în „Convorbiri literare” nuvelele *Vânătoarea și Hatmanul Baltag*. În calitate de primar al Iașilor, instituie, la 1 octombrie, prăznuirea anuală a lui Grigore Ghica, decapitat de turci, pentru că se împotrivi-se înstrăinării Bucovinei.

- 1875 În aceeași revistă publică *Astronomul și doftorul, Șanta*.

- 1876 În „Convorbiri literare” îi apar nuvelele *Duduca Balașa și Cânele Balan*.

- 1877 În revista de la Iași îi apar nuvelele *Petru Rareș și Andrei Florea Curcanul*. În volumul *Rumänische Skizzen*, publicat la București, îi apare *Șanta* (traducere în germană de Mite Kremnitz).

- 1879 În „Convorbiri literare” publică *În vacanțe, Sfântul Andrei, Ochii mamei*.

- 1880 În revista „Junimii” îi apar *Aliuță și Petrea Dascălul* (două dintre cele mai bune nuvele ale scriitorului).

La Tipografia Națională din Iași, N. Gane publică prima ediție: **Nuvele**, I, II, cu dedicația: „Amicilor mei din Junimea”»

- 1881 În „Convorbiri literare” publică *Stejarul din Borzești*.

27 aprilie. Este numit pentru a doua oară primar al Iașului - dar pentru un termen scurt: la 21 iunie părăsește postul.

- 1882 În „Convorbiri literare” apar primele șapte cânturi din *Infernul* de Dante Alighieri, în traducerea lui N. Gane.

23 martie. N. Gane este ales membru corespondent al Academiei Române la Secția literară.

În studiul *Literatura română și străinătatea* (apărut în „Convorbiri literare”) Titu Maiorescu îl citează pe N. Gane, împreună cu Ioan Slavici și Iacob Negruzzi printre prozatorii reprezentativi ai epocii.

Într-un articol publicat în revista „Familia” din Oradea, Ioan Slavici afirmă că „nuvelele lui N. Gane sunt un însemnat pas spre formarea limbii literare românești.”

- 1883 5 iunie. Alături de V. Alecsandri și I. Negruzzi, participă la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare în fața Palatului Administrativ din Iași. Ca membru al Comitetului de inițiativă a ridicării statuii, rostește o entuziasă cuvântare.
Participă la banchetul celei de a XX-a aniversări a societății „Junimea”. (Este inițiatorul unui joc de păpuși care imitau ședințele literare ale „Junimii” ținute în casa lui Vasile Pogor din Iași.)
Împreună cu G. Panu și A.D. Xenopol, N. Gane trece în Partidul Național Liberal, ceea ce i-a atras critici severe din partea junimiștilor, între care și Titu Maiorescu.
Deputat în Constituantă, N. Gane este ales în Comisia însărcinată cu redactarea proiectului de modificare a Constituției.
Întreprinde o excursie în Munții Neamțului și pe Ceahlău.
- 1886 În „Convorbiri literare” îi apar scrierile *Agatocle Leuștean*, *Două zile la Slănic*, *Dac-a vrea Dumnezeu* (sunt ultimele lucrări în proză publicate în revistă).
Editura Socec din București îi tipărește *Nuvele*, I, II, III. Ediția a II-a, revăzută și adăosă (primele două volume reproduc ediția din 1880, ultimul – inedit).
4 iunie. Este ales pentru a treia oară primar al Iașului, funcție în care rămâne până în martie 1888.
La sfârșitul lui iulie, însoțește familia primului ministru Ion C. Brătianu într-o excursie în Bucovina și nordul Moldovei. (Frumusețea peisajelor și peripețiile trăite vor fi prezentate în volumul *Zile trăite*.)
- 1888 1 martie. Este numit ministru la Domenii, pentru scurt timp.
- 1896 11 ianuarie. Este ales pentru a patra oară primar al Iașului, funcție în care rămâne până în aprilie 1899.
1 decembrie. Ca primar, participă la inaugurarea Teatrului Național din Iași; rostește un discurs.
- 1899 Face parte din Asociația oamenilor de litere români, înființată în acest an de Bogdan Petriceicu Hasdeu.
La Socec, la București, își reeditează cele trei volume de *Nuvele*, cu unele revizuiuri ale textului.
- 1901 Este numit prefect al județului Iași.
Publică volumul de publicistică *Pagini răzlețe*.
- 1903 Publică volumul autobiografic *Zile trăite*.

La Cernăuți apare o traducere în limba germană din nuvelele reprezentative ale lui N. Gane.

- 1904 Publică volumul de povestiri și amintiri *Păcate mărturisite* (prin titlu amintind *Păcatele tinerețelor* de C. Negruzzi).

iulie. În volumul *Borzeștii și Ștefan cel Mare*, tipărit la București cu prilejul comemorării a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel mare și Sfânt, apare *Stejarul din Borzești*.

- 1906 Colaborează la „Viața românească”, încă în primul număr (1 martie) cu articolul *Cum am tradus „Infernul” de Dante*. După apariția primului număr al revistei, la întrunirea din casa lui C. Stere din Iași, participă și N. Gane, unul dintre puținii junimiști rămași în viață.

La Iași îi apare traducerea integrală a *Infernului* lui Dante (reeditată în anul următor).

15 octombrie. Cu prilejul dezvelirii statuii lui V. Alecsandri la Iași, N. Gane aduce bardului de la Mircești un emoționant omagiu.

În volumul omagial *V. Alecsandri*, N. Gane publică evocarea *Alecsandri Eminescu*.

La Cernăuți îi apare cel de al doilea volum de *Nuvele* în traducere germană.

- 1907 *14 iulie*. Este numit pentru a cincea oară primar al Iașului, funcție în care rămâne până în ianuarie 1911.

- 1907—1908 În colecția „Biblioteca pentru toți” îi apar 3 volume de *Nuvele*.

- 1908 *1 aprilie*. Nicolae Gane este ales membru activ al Academiei Române. (Discursul de recepție îl va rosti în ședința academică din 13 mai 1909. Răspunsul îl va da Iacob Negruzzi.)

- 1909 La Editura Sfetea din București îi apare ultimul volum tipărit în timpul vieții: *Spice* (Povestiri, amintiri, discursuri comemorative). (Volumul va fi reeditat și întregit de autor în 1910.)

- 1910 În albumul *Eminescu comemorativ*, alcătuit de Octav Minar, N. Gane evocă în *Amintiri* personalitatea poetului nostru național.

1 aprilie. N. Gane este numit de către Ministerul Instrucțiunii membru în Comitetul Teatrului Național din Iași, al cărui director era Mihail Sadoveanu.

Cu toate că a rămas întotdeauna legat de locurile natale, N. Gane vinde casa părintească din Fălticeni lui Artur Gorovei (rudă a sa). (În această casă apare revista de folclor „Șezătoarea” până în 1925.)

- În Fălticeni ia ființă societatea corală „N. Gane“.
- 1912 Colaborează sporadic la revista „Flacăra“.
- Nuvela lui N. Gane *Comoara de pe Rarău* apare în traducere germană în revista *Bukarester Tageblatt*.
- Este numit președinte al Secției literare a Academiei Române.
- 1914 În capitolul *Povestitori de ieri și de astăzi: nuveliști și scriitori de schițe* din volumul *O luptă literară*, N. Iorga întreprinde o amplă analiză a nuvelisticii lui N. Gane, comparată uneori chiar cu nuvelele lui Slavici.
- Editura Alcalay din București începe publicarea unei ediții de *Opere complete* – N. Gane. (Nu apare decât vol. I cuprinzând tălmăcirea *Infernului*. Ediția este întreruptă de izbucnirea războiului.)
- 1916 16 aprilie. Se stinge din viață la ora opt și jumătate seara, la Iași, în casa de pe strada care astăzi îi poartă numele. Împlinise vârsta de 78 de ani.
- I s-au organizat funeralii naționale, cu participarea reprezentanților instituțiilor culturale și științifice și a unei delegații a județului Suceava. Este înmormântat la 19 aprilie în cimitirul Eternitatea din Iași. Din partea scriitorilor și oamenilor de teatru îi aduce ultimul omagiu Mihail Sadoveanu.

CONSTANTIN MOHANU

DOMNIȚA RUXANDRA

Era în Săptămâna Patimilor. Soarele apusese și umbrele nopții se întindeau asupra Iașului. Numai vârful Hlinei și al Cetățuiei străluceau încă de cele din urmă raze murinde ale asfințitului. Clopotul din turnul Trei-Ierarhilor chema credincioșii la rugăciunea de noapte, umplând aerul cu vocea sa de aramă.

Un mare zgomot de cai și arme se auzea înspre Curtea domnească, și iată că pe porțile cele mari ale curții, deschise în două laturi, se vede înaintând în sunetul trâmbițelor și a tobelor o ceată de călăreți în fruntea căreia mergea la pas pe un cal alb *asturcan* domnul Vasile Lupul. El purta gugiumană pe cap, pe umere o manta albă cu gulere de samur, în picioare ciubote lungi și la brâu o sabie bătută în pietre scumpe. Fruntea sa era împresurată de gânduri, aureolă obicinuită a domnilor buni, căci Vasile Lupul era dintre acei domni rari care urau birurile, iubeau dreptatea, și erau totdeauna *încinși de grija țării*, așa zic cronicarii bătrâni.

După dânsul veneau călări în haine strălucitoare vistiernicul Buhuș, Savin hatmanul, vornicul Patrașcu, spatarul Ciugolea, și alți mulți boieri curteni, toți răi la harță și buni la sfaturi. Apoi se vedea înaintând o caretă mare, cu capul de zimbru zugrăvit pe obloane, trasă de patru cai negri arăpești, înăuntrul căreia ședea, la dreapta, doamna țării, soția lui Vasile Lupul, și la stânga, domnița Ruxandra, fiica sa.

Dacă în mersul alaiului toate capetele se descopereau și se plecau dinaintea mării lui Vasile Lupul, și mai adânc se plecau ele dinaintea frumuseții domniței Ruxandra, căci niciodată floare mai mândră, mai aleasă, n-a împodobit valea dunăreană.

Ea era albă și senină ca zorile dimineții.

Auriul părului, veselia zâmbetului, dulceața ochilor izvorau din chipul ei fecioresc, întocmai ca un râu de raze ce înconjoară numai fruntea îngerilor.

Vestea despre frumusețea ei merse departe, peste hotarele țării, și mulți magnati poloni, unguri și germani venise la Curtea Moldovei spre a-i cere mâna, însă nici unul nu avu fericirea să atragă privirile ei.

Careta cu doamnele înainta încet spre Trei Ierarhi; în urma ei venea o ceată de oșteni călări, dorobanți, panduri, plăieși, călărași, din mijlocul cărora se înălța steagul țării, martur glorios de vitejiile lor. Toate ușile și ferestrele se deschideau înaintea alaiului domnesc și de prin toate se întindeau covoare și se aruncau flori.

Ajuns în curtea bisericii, domnul descălecă, și la ușă fu întâmpinat de norod și de mitropolitul țării cu crucea în mâini. El sărută crucea, spuse norodului un cuvânt bun, apoi intră în biserică și se așează în strana domnească, care era mai înaltă decât celelalte, lucrată în săpături poleite și împodobită cu armele țării. Doamna se puse din a dreapta lui, iar lângă treptele stranei domnești stătea în picioare domnița Ruxandra, ca un înger de pază, cu o carte de rugăciuni în mâni. Mitropolitul începu slujba divină; bolta Trei Ierarhilor răsuna de cântări; frunțile credincioșilor erau plecate spre pământ, când, deodată, întocmai ca o nălucă venită nu se știe cum și de unde, apărură dinaintea domniței Ruxandra un necunoscut, care, dându-i o ramură verde, îi zise: „Acela căruia cerul te-a menit, îți hărăzește acest semn al iubirii sale și jură a te avea de soție sau a muri“.

Domnița, care luase instinctiv ramura din mâna străinului, crezu că aude răsunând în urechea ei glasul înfricoșat al destinului, și, ridicând un moment privirea pe necunoscuta figură, văzu sub genele-i posomorâte scânteind mii de flăcări, pornite dintr-un suflet neîmpăcat. Niciodată fulger din ceri n-a produs în lume mai multă zguduire decât acești doi ochi pe inima domniței. În lumina lor, întocmai ca în două oglinzi, ea întrevăzu soarta ei înlănțuită de a sa; i se păru că întreaga-i ființă, contopită cu a lui, se pierde în întunericul nemărginit. Ea

simți amețeala ce simte porumbelul când se vede răpit de vultur și purtat în gheare deasupra prăpăstiilor.

Acest om sămăna a fi însuși diavolul ieșit din temelii bisericii. Fruntea sa era încrețită și amenințătoare; nările sale se băteau la fiecare răsuflare; pe buzele sale era semnul cruzimei și al îndrăzelii, dar ce avea el mai înfricoșat erau ochii săi încruntați, în fundul cărora părea că se luptă o furtună de patimi.

Un fior trecu prin inimile tuturor la vederea acestei arătări omenеști.

Nimeni nu cuteza să sufle. Numai domnul, păstrându-și sângele rece ca în zilele de bătălie, porunci hatmanului să puie mâna pe obraznicul care îndrăznise să se apropie de domniță.

În același moment însă, întocmai ca scânteia ce se pierde în vânt, străinul dispăru. Altarul, pridvorul, clopotnița fură cercetate; curtea bisericii, chiliile, pivnițele, răscolite. Străinul era negăsit, nevăzut. Femeile și copiii înspăimântați își făceau cruce, scuipând asupra diavolului, bătrânii ziceau că e semnul unei ispite dumnezeiești, ostașii buimaci loveau cu sabia zidurile și pământul care răspundea de așezat, iar domnul în mânie grăi hatmanului:

— Tu, hatmane Savin, și tu, vistiernice, și tu, vornice, și voi toți, oameni de oaste și de muncă, martori ați fost că în Vinerea sfântă, în casa lui Dumnezeu și în fața voastră, un păgân a cutezat să ridice ochii asupra fiicei mele. Îndată să se înșire pe toate cărările, de-a lungul și de-a latul țării, cărduri de arcași și pușcași, de pedestri și călări, să-l caute și să mi-l aducă viu, sau mort.

În zadar însă arcașii și pușcașii, călăreții și pedestrii înșirară drumurile, cutreierară pădurile, șesurile, munții și văile, păgânul nu lăsase nici urmă după el. Toți se întoarseră acasă încredințați că l-a înghițit pământul; numai povestea despre dânsul rămase la vetrele ostașilor.

II

Cine se zărește colo în depărtare, călare pe un cal negru, dar alb de spume, tăind în două apele Nistrului? Numai nările calului se văd uneori de printre valuri, însă pe nări el scoate suflet puternic care

preface apa în stropi. Călărețul, înfipt în șa, se vede și el numai de la brâu în sus; el ține frâul cu mâna sigură, și fruntea sa nu se ametește de luciul amăgitor al undelor. Iată-l ajuns dincolo, pe mal; calul se scutură de apă, iar călărețul îi dezmiardă coama.

Nu era însă sfârșit pericolul pentru călător, căci dincolo de Nistru se întindea și mai fioros pustiul ca o a doua apă nesfârșită, care la răsărit se unea cu ceriul.

Călărețul însă, îndrăzneț ca și când ar fi el stăpânul pustiului, luă șesul de-a curmezișul, fără drum, nici cărare, și mergea împotriva vântului care șuiera în urechile lui.

Sosi noaptea care învăli pământul cu mantaua sa cernită și o tăcere adâncă se făcu într-un întuneric și mai adânc. Nici o lumină, nici o șoaptă; numai scânteile ce ieșeau din copitele calului se vedeau din când în când, numai tropotul lui se auzea răsunând sec pe prundiș.

Ceriul era acoperit; ici-colea câte o stea singuratecă se ivea la încheieturile nourilor și părea că întreabă sfiicioasă pe călător pe unde merge; apoi, uimită de sumeția lui și de tăcerea nopții, își ascundea iarăși fața sub umedu-i vâl.

Sosi miezul nopții și iată că de la un colț al pustiului despre apus se auzi un răcnet ascuțit și lung care se preumbla de-a lungul pământului, clocotind lugubru ca un duh de blăstăm, și nu bine apu-case acest răcnet să se stângă, că un al doilea, și mai ascuțit, și mai înfiorător, se auzi spre răsărit.

S-ar fi zis că pustiul, trezindu-se din somn, se îngâna singur pe dânsul.

Și un al treilea, și un al patrulea răspunseră în miazăzi și în miazănoapte, până când aceste răcnete se împreună într-un concert îngrozitor de care și ceriul și pământul păreau înspăimântați.

Atunci călărețul se opri un moment, descălecă, strânse chingile la șa, cercetă cremenele la pistoale, încălecă și plecă iarăși ca vântul și ca gândul.

Mergea întocmai ca o fantasmă, tăind întunericul, despicând vântul, încrucișând urletele, când deodată zări înaintea sa două lu-

mini ațintite asupra lui ca ochii iadului și o duhoare ferbinte îi lovi obrazul.

Calul sforăi din nări, dar nu dădu îndărăpt; călărețul scoase cu liniște un pistol de la brâu și detună între cei doi cărbuni aprinși.

În geamăt înăbușit, o frământătură prin petre și nisip, un clănțanit de dinți se auzi, și apoi nu se mai auzi nimic.

Atunci el înfipse pintenii în coastele fugarului care plecă ca săgeata zburând peste dihăanii, iar acestea, de câte ori în turbăciunea lor se prea apropiiau de călăreț, întâlneau gloanțele lui și copitele fugarului.

Până-n ziuă se prelungi grozava luptă cu turma lupilor flămânzi ce goneau prada cu spume la gură, când, în fine, renunțând la biruință, se împrăștiară în nesfârșitul stepelor, lăsând în urmă-le un lung șir de cadavre.

Încă trei zile și încă trei nopți merse călărețul pe șesuri întinse, adăpându-și calul la pârăiele ce izvorau la mari distanțe de sub nisipuri și hrănindu-l cu ierburi de sub petre; și în calea lui se călăuzea de paserile zburătoare, de luceafărul zilei, de stelele de noapte, asculta pământul, întreba văzduhul, și niciodată nu rătăcea.

În sfârșit, el ajunse la malul Donului, pe șesul căruia se întindea o mare tabără de oșteni.

Abia trecuse printre cele dintâi corturi și vestea despre sosirea lui se răspândi pretutindene. Toți din toate părțile alergau înaintea lui, dând semne de cea mai mare bucurie.

— Bine-ai venit, Timuș, fiul lui Bogdan! strigară cu toții. Tu ne lipseai, și noi rătăceam ca turma fără călăuz.

— Călăuzul vostru este Dumnezeu, și eu ascult porunca lui.

— Și care este porunca lui?

— Auzit-ați voi de o țară depărtată, țara Moldovei, cu fânațe înflorite, cu lanuri mari de pâine, cu ape dulci, cu codri umbroși. Acolo trebuie să mergem, să nuntim sau să războim!

— Să mergem!

— Acolo este fiica domnului, o frumuseță precum n-a înveselit încă pământul, n-a dezmiardat încă ochi omenеști. Acea fiică îmi trebuie mie de soție și vouă de stăpână.

— Să mergem!

— Grijiți armele, înhamați caii, luați merinde, căci calea e lungă, dar răsplata frumoasă! Să luăm domnița sau țara Moldovei!

— Vom lua domnița, strigară cu toții, învârtind ca niște trestii sulițele între degete, și, dacă nu-ți va ajunge, vom lua și țara Moldovei.

Acest străin cu numele Timuș era șeful cazacilor. Înzestrat de un curaj neînvinș și stăpân pe un popor aprig și iubitor de războaie, el purta spaima în țările vecine. Regele Poloniei de mai multe ori închinase steagul dinaintea oardelor sale, plătindu-și umilița cu taleri numeroși, și moscalii, strâmtorați în hotarele lor, lăsară toate câmpiile Ucrainei, Crimeei, Bugeacului în voia lui Timuș.

Cazacii îl ascultau ca pe un Dumnezeu; și, în adevăr, că dintre toți el era cel mai bun călăreț, cel mai ghibaci pușcaș, cel mai ascuțit la minte și mai oțelit la inimă. Faima îl boteză cu numele de *viteaz*. La vocea lui Timuș, care răsună ca tunetul în văile Donului, oastea lui se pregăti de război, și, însetată de aur și de sânge, porni spre Moldova ca un roi grozav de lăcuste.

III

Dacă răsăritul avea pe Timuș de stăpân, și apusul avea eroul său, însă acesta se deosebea de cel dintâi prin o figură gingașă de Făt-Frumos. El era polon și se numea Coribut. Nobil, bogat, june și înflăcărat, el culese multe izbânzi în câmpul războaielor și mai multe în câmpul amorului. Și unele și altele umplură lumea cu numele lui.

Lucruri mari se povesteau de dânsul. Se zicea între altele că el avea o pavază fărmeacă, primită moștenire de la străbuni, că un înger îi sfîntise sabia, că un drac era ascuns în calul său și că de aceea în bătălii plumbul și oțelul nu se lipeau de trupul lui; se mai zicea că domnițele, crăiesele și împărătesele, când îl vedeau, nu-și puteau lua

ochii de pe el, așa era de frumos în hainele sale de oștean călare pe calul fărmeecat.

Coribut auzise de domnița Ruxandra și hotărî să o ceară de soție. Însă el nu vroi să se arăte sub strălucirea numelui său, sigur fiind de-o prea ușoară izbândă; de aceea el luă un nume străin, se îmbracă în haine simple de călător, și sosi la Curtea lui Vasile Vodă amestecat în ceata unui polon cu numele Calinowschi, care venea ca sol din partea regelui Poloniei.

El vroia să învingă inima fecioreasă a domniței numai prin puterea frumuseței și a amorului său.

Domnița Ruxandra îl văzu, îl deosebi dintre toți, dar rămase răce.

Toată ființa ei era zdruncinată din ziua în care văzuse pe străinul cu ramura verde.

Vorbele amoroase ale junelui polon răsunau gol în urechile ei, și, ostenită de a-l întâlni mereu în cale-i, ea căuta chipuri de a-l încunju-ra. Într-una din zile ea îi zise:

— Cunoști pe Coribut?

— Negreșit îl cunosc.

— Și eu îl cunosc, adaose ea, l-am văzut, l-am ghicit!...

Coribut nu știu ce să răspundă: tot sângele îi biciui fața.

— Dar l-am găcit, căci un suflet ales ca a lui nu se poate ascunde sub haine de rând.

Coribut era gata să se arunce la picioarele ei.

— O, ce figură are el! Parcă-l văd și acuma dinaintea mea, amenințător ca ceriul în tunete.

Coribut nu răspunse nimic; un fior rece îi cutremură tot trupul.

— Și cine putea să fie altul decât Coribut, străinul care mi-a dat ramura verde?

— Ramura verde?

— Da! Ramura verde pe care o păstrez și acuma, căci nu știu ce mă face să nu pot uita nici acuma spaima ce simții în acel moment.

La aceste cuvinte, Coribut fu atins ca de un fulger. El înțelese că de acum înainte s-a sfârșit cu amorul său și că, din toate fericirile ce visase, nu-i rămase nici măcar dreptul de a spera. Dar, mai crudă decât

însuși pierderea speranței, era umilinta de a vedea că rivalul său purta în închipuirea domniței aureola numelui său.

Tot sângele strămoșilor lui se revoltă în el.

„Ce feli? unui necunoscut i-a fost de-ajuns o clipă de întrevedere pentru ca să răpească inima domniței, și eu, Coribut, adevăratul Coribut, gândea el, să mă văd după atâta timp de ședere la Curtea Moldovei respins cu însuși numele meu!...”

De astă dată lovirea atinse direct mândria sa polonă. A fost un moment în care Coribut era cât pe ce să se descopere ei, însă, făcând asupra-și silințe, el se opri.

„Și oare cu numele meu, își zise el, rob-it-a străinul pe domnița, el care n-a spus din ce părinți și țară este?...”

Nu!... Ce face numele când îl poartă un nevrednic? E ca haina frumoasă pe un trup urât. Dar eu cu un alt nume nu mai sunt nimic?... Nu mai sunt vrednic să sărut nici urmele picioarelor unei femei?... Numele m-a făcut pe mine mare sau eu pe dânsul?... A! oricine ar fi acest nou Coribut care s-a furișat în inima domniței, jur pe umbra strămoșilor mei că-mi va plăti cu viața cutezanța de a se face deopotrivă cu mine“

Din acea zi Coribut încetă de a mai vorbi domniței cuvinte de amor, încredințat fiind că ea iubește pe un altul, iar domnița, mulțămită că a scăpat de prigonirile lui, frământa în mintea ei gânduri secrete ce nu mai avusese până atunci și care o duceau la melancolie.

A iubi era ceva necunoscut pentru dânsa; singură ideea o spăria, și negreșit că trebuie să fie spărioasă, pentru o inimă tânără, această simțire puternică care se anunță ca începuturile furtunei.

Ziua, fugind de Curtea domnească unde era prea mult vuiet, ea rățăcea singuratică în aleele întunecoase ale grădinei și acolo asculta cu drag ciripitul păsărilor ce se jucau prin crengi, urmărea zborul flutirilor, privea cu ațintire la verdeața ierbei și, când auzea vreun pas omenesc, tresărea, ca și când ar fi surprins-o săvârșind vreo faptă rea.

Ea purta în inima ei o taină, o comoară ascunsă, pe care n-ar fi destăinuit-o oamenilor cu prețul vieții, dar care era prea grea, pentru a nu o spune vântului și florilor.

Noaptea, până a nu adormi, ea cugeta la mii de lucruri fără șir, precum la stele, la războaiele părintelui ei, la furtunile de pe mare, la stafii și, în fine, la străinul cu ramura verde.

Dar ce idee?... Un străin ieșit din fundul pământului, cu o figură posomorâtă ca zilele înnourate, putea să atingă inima de înger a ju-nei domnițe?... Nu!... Negreșit, nu!... Ea se înroșea numai gândind la una ca aceasta și, de frică, închidea ochii, spre a nu-l mai vedea. Dar... cu ochii închiși îl vedea și mai bine. Figura îndărăpnică și nedespărțită tovrășită a căpătâiului ei de noapte lua fel de fel de forme fantastice în închipuirea ei, până când, ostenită de a o alunga, domnița adormea surâzându-i.

Cine ar fi socotit că asemenea înfrățire de inimă s-ar fi putut întâmpla în așa scurt timp între Ruxandra și Timuș, între dulce și aspru, între frumos și urât, între ceri și iad?

Astfel trăia domnița de la vederea străinului, singuratică, gânditoare și cuprinsă de un dor neînțeles, care s-ar fi prefăcut în suferințe, dacă n-ar fi fost ades răcorit de roua lacrimilor, căci lacrimile izvorăsc din dor, spre a-l alina, — când iată că într-una din zile la Curtea domnească sosi un cazac călare pe un cal negru înspumat, cu o scrisoare de peste Don. De grăbit ce era cazacul, el intră la domn acoperit cum era cu colbul de pe drum, și-i dădu scrisoarea, care zicea:

„Prealuminate voievod, domn țării Moldovei, de la plaiuri până la mare!

Eu, Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițki, singur stăpân pe șesurile Ucrainei și ale Donului, de a cărui poruncă ascultă 50.000 suflete de voinici încălecați pe cai sălbateci și înarmați cu biciuri plumbuite în mâna stângă și cu sulți lungi de 18 picioare în mâna dreaptă, rob de frumusețea fiicei tale Ruxandra, cer mâna ei de la tine. Oastea mea așteaptă pe malul stâng al Nistrului, să treacă ca nuntași sau ca dușmani pe pământul măriei-tale.“

O mare jale căzu pe curtea lui Vasile Vodă la primirea acestei scrisori. Se știa cine e Timuș și oastea lui. Războiul cu el era război de pustiire.

Domnul chemă pe fiica sa și-i zise:

— Pe țărmurile Donului trăiește un om jumătate sălbatic, cu numele Timuș. Hrana lui e sângele, bucuria lui e prada. Poporul său n-a învățat să brăzduiască pământul, ci rătăcește prin pustii, adăpostit sub corturi, și trăiește din munca altor neamuri. Voiești tu să-l iei de soț?

— Care este voia ta, părinte?

— Voia mea nu este.

— Atunci mă supun ție.

Domnul își simți inima ușoară și dădu în țară veste de război, iar domnița își simți inima grea și începu să plângă.

Chemarea la război, trâmbitată prin mii de guri, se preumbla de la un capăt al țării până la celălalt ca un vânt de gheață și, la glasul ei, cete numeroase de oameni, părăsindu-și vatra și familia, plecară de prin târguri, de prin sate, de prin munți, cu sineața pe umere și cu merinde în traistă.

Ei cântau din frunze de răsunau văile și codrii, căci mergeau cu sete de vitejie și cu dor de acasă.

Patruzeci de mii de oșteni domnul întruni sub steagurile sale, și porni spre Nistru, pentru a pedepsi pe Timuș de cutezarea ce avuse de a cere mâna fiicei sale.

Două neamuri aveau a se ciocni și din lovitura lor era să izvorască un râu de sânge, și pământul să se acopere cu hoituri.

Și Dumnezeu a voit ca aceasta să se întâmple din cauza frumuseții domniței Ruxandra!

Coribut, care se găsea încă la Curte în centrul tuturor pregătirilor de război, știa tot ce se petrecea. El înțelese că Timuș este fericitul său rival și jură pe umbra strămoșilor lui să-l omoare.

IV

Era o noapte de vară caldă, înstelată și cu lună plină. Domnița se preumbla singură ca de obicei prin grădină și gândea la soarta amară ce-o împresura. Niciodată suflet de fecioară n-a fost mai greu chinuit decât al ei. Ea iubea, sau credea că iubește pe Coribut; Timuș o cere

de soție, și un război cumplit se încinge. Să se însoțească cu Timuș, trebuia să frângă voia părintelui ei și amorul ce nutrea în taină pentru pretinsul Coribut; să-l refuze, trebuia să aducă un nămol de nefericiri peste pământul țării sale... Ea se preumbla deci tristă, așteptând un sfat de la stele, de la lună, de la Dumnezeu. Când, deodată, un freamăt de frunze se aude îndărăptul ei; ea tresare, freamătul devine mai mare, crengile se clatină cu putere, frunzarul se despică, și o figură ome-nească apare dinaintea ei. Domnița spăriată voiește să fugă, însă o putere neînvinsă o oprește în loc. Ea se uită cu ochi mari la figura ce se desemna ca o fantomă în lumina lunii, și... ce să vadă?... Figura străinului cu ramura verde!...

Atunci o amețală îi cuprinse creierii; ea nu mai știu pe ce lume se găsește.

Figura stătea nemișcată ca o statuie dinaintea ei. Aceiași ochi care vărsau scânteii amenințătoare, aceeași gură care părea deprinsă a nu rosti decât cuvinte de moarte, însă o îndulcire, o rază de bunătate abia văzută răsărea acum de sub asprimea trăsăturilor sale, întocmai ca un colț de senin albastru pe un ceri înnourat.

Domnița, uimită, nu-și putea întoarce ochii de pe strania nălucă, urmărind cu groază orice mișcare se producea pe figura ei, iar fantoma, sub privirile domniței, părea că se transformă, se îndulcește din ce în ce, și în același timp, prin un neînțeles mister, domnița simți și ea cum spaima se risipește din inima ei, făcând loc unei alte simțiri mai line care o îndemna să se apropie de dânsa... Atunci ea făcu fără voie un pas spre fantomă, ca și când ar fi voit să se încredințeze de realitatea ei. Capul ei era fierbinte, însă un vânt răcoros amestecat cu parfum de flori îi dezmiardă fruntea și-i limpezi vederile, urechile ei păreau că aud o muzică de pe altă lume, cântată în note misterioase de frunzele ce se clătinau pe arbori, luna surâdea de sus cu nevinovăție... Domnița făcu un al doilea pas... Cel al doilea e întotdeauna mai ușor!...

Ce era ea vinovată dacă și noapte, și lună, și vânt, și frunze unel-teau spre ducerea ei în ispită?... Dacă însuși Dumnezeu a răsădit în

inima ei sămânța unei patimi, care e dintre toate cea mai înșelătoare, fiindcă se îmbrobodea cu haina fericirii?...

Fantoma stătea neclintită. Domnița, atrasă ca de o putere magnetică, se apropia mereu; pe buzele lor născură ca două surori îngemănate două zâmbete de iubire care se împreună în lumina lunei; ochii lor ardeau, când... în același moment, o mână de fer se înfipse pe umărul domniței și o pironi în loc; era mâna părintelui ei. Palid și înfricoșat, el stătea înaintea-i cu sabia goală, gata să o spele în sângele ei.

— Copilă nebună, strigă el, ce pedeapsă se cuvine ție pentru această faptă vinovată?

Copila însă nu răspunse nimic; ea căzu jos leșinată.

Fantoma dispăru, și era timpul să dispară căci o larmă cumplită de glasuri, tropote de picioare și sunete de arme se auzea din toate unghiurile grădinii.

— Prindeți-l, prindeți-l, strigau cu toții; mai multe detunături de pușcă făcură să treacă ecourile grădinii, însă când se făcu iarăși liniște, se găsiră trei morți și doi răniți, între care și Coribut, iar străinul nicăiera.

— L-am scăpat, strigă cu ciudă Coribut, legându-și brațul sângerat, a doua oară însă jur pe umbra strămoșilor mei să nu-l mai scap!

A doua zi, Vasilie Vodă porunci să ducă pe fiica sa la cetatea Sucevei, spre a sta acolo închisă pe post și rugăciuni, până când se va isprăvi războiul cu Timuș, căci până atunci el nu avea timp să se gândească la pedeapsa ce să-i deie.

Un călugăr și un oștean fură trimiși spre a întovărăși pe domniță în călătoria ei.

Dureroasă fu despărțirea ei de maică-sa, care o iubea, de tată-său care o nedreptățea, de odaia ei, de grădina unde avusese atâtea visuri de fericire, de slugile care-i sărutau mâinile plângând. Ea merse pe jos din târg în târg, din sat în sat, până când ajunse la malul Siretiului la locul unde el se împreună cu râul Suceava.

Obosită de drum, ea se puse jos, spre a-și odihni pe iarbă verde înspinatele picioare, și nu departe de dânsa bătrânul călugăr, nu mai

puțin ostenit, se răzămă și el de un trunchi de copac, începând să-i povestească din cărțile sfinte. Iar oșteanul, mai la o parte, dormea dus ca omul fără grijă.

Soarele era la asfințit — ceriul purpuriu se oglindea în apele limpezi ale Siretiului, care curgea lin pe sub sălcii, cristeii cântau în iarbă, vântul dormea pe crengi; toate aceste dulci șoapte ale naturii făcură pe juna domniță să adoarmă, ea care de mult nu gustase dulceața somnului.

V

Pe un drum singuratic și nebătut ce merge de la Iași spre Nistru, alerga Timuș călare cât îi luau picioarele calului. Deodată, calul se opri în loc și scutură din urechi; Timuș îi dădu pintoni să plece înainte, însă calul nu făcu bine câteva sărituri, îmboldit de pintonii călărețului, și poticni.

Atunci Timuș se puse pe gânduri, căci calul are câteodată vederi năzdrăvane.

— Negrule, îi zise el, fă pe cheful tău și du-mă unde voiești tu. Tu știi mai bine ce stă în calea stăpânului tău.

Negrul sforăi din nări, scurmă pământul cu picioarele de dinainte, apoi se întoarse drept în loc și plecă în fuga mare îndărăpt.

— Negrule, unde mă duci? să văd lacrimile iubitei mele și să nu le pot șterge?...

Negrul scutură din cap și îndoii fuga.

Treceau pe lângă Timuș copacii, casele, dealurile întocmai ca niște fantasme, și fugarul nu obosea.

— Negrule, mă duci între dușmanii mei, eu sunt unul și ei sunt mulți...

Negrul scutură a doua oară din cap și întrei fuga, mergea ca și când ar fi avut șapte suflete și o mie de picioare.

Cât va fi mers și de se va fi odihnit undeva, nu se știe, dar într-un amurg de soare ajunse pe șesul Siretiului, nu departe de locul unde dormea domnița Ruxandra...

.

Din senin ceriul se înnoură; din somn vântul se trezi și începu să sufle cu strășnicie, și un vuiet lung, îngrozitor, venea clocotind îndărăptul călărețului încât se părea că munții, dezlipindu-se de pe temelile lor, încep să dănțuiască în urma lui. Atunci Negrul se opri.

— Negrule, mânia lui Dumnezeu ne gonește din urmă, fugi din aceste locuri să nu perim!

Negrul stătea pironit pe pământ, neauzind glasul stăpânului său, neauzind vijelia ce se apropia.

— Nu vezi tu în urma noastră cum vine un val de apă drept ca zidul, cu creastă de spume, cu vârtej de furtună, cu întuneric de mormânt. Fugi, Negrule, fugi!...

Negrul stătea înfipt...

Valul de întuneric veni și într-o clipă acoperi pământul cu un ocean de apă.

Luna se ivi printre nori sarbădă și despletită, ca o fărâncătoare ce râde cu hohot la priveriștea furiilor sale.

Negrul înota deasupra apei, tăind cu voinicie turbatele valuri, iar Timuș se lăsa în voia lui.

Iată că un punct strălucitor se zărește în mijlocul valurilor, ca un soare sub apă, ce se uea cu ceriul prin o dungă de lumină. S-ar fi zis că ochiul lui Dumnezeu privește în acel loc; iar în mijlocul luminii, în spuma apei, în pulberea argintie în care se jucau curcubeile, un trup de femeie se vedea învălit într-o rețea de păr de aur. Nu era un trup ce moare, ci un trup care se naște, așa de frumos și luminos părea acest sân femeiesc legănat pe sânul valurilor.

Valurile, mulțămite de comoara ce duceau cu sine, își potoliră furia, și furtuna se opri.

Timuș, atras de icoana de sub apă, înainta mereu spre dânsa despicând șuvoiul tulbure și răpede, iar minunea cea transparentă mergea la vale lunecând între spume și văzduh, și apa părea că nu voiește să-i facă rău.

Timuș o ajunge, o ridică la piept și... recunoaște pe domnița Ruxandra. Ea părea că doarme de cel mai dulce somn și un surâs îngeresc încrețea încă buzele ei.

Timuș cu iubita sa în brațe și cu sufletul zdrobit apucă înspre cetatea Sucevei cu gând de a depune trupul ei în sfânta monastire; însă nu bine călători câteva oare, că deodată în mijlocul unei păduri, un om călare, armat până-n dinți, îi opri calea, punându-se de-a curmezișul drumului.

— Pe umbra strămoșilor mei! de astă dată nu-mi vei scăpa! strigă omul cel armat.

— Nu am vreme să stau la vorbă cu tine, răspunse Timuș, voind să meargă mai departe.

— Pune-ți jos prada și pregătește-te să mori! adaose străinul scoțând sabia.

Ambii descălecară. Timuș depuse trupul domniței la umbra unui copac și încrucișă sabia cu Coribut, căci el era inamicul ce i se pusese în cale. Coribut avea speranță în norocul său care niciodată nu-i dăduse greș; Timuș n-avea speranță în nimic, căci îi era totuna să trăiască sau să moară.

Lupta între dâșnii nu fu lungă, căci ei nu se luptau cu gând de cruțare.

Coribut făcu mai multe atacuri înfuriate asupra rivalului său care au mers în deșert, iar Timuș nu făcu decât unul singur, însă în lovitura ce dădu, cruntă ca disperarea sa, capul lui Coribut, rătezat de pe umere, căzu la pământ bolborosind cuvinte neînțelese.

Apoi, urmându-și calea, el ajunse la monastirea Sucevei, încredințând trupul domniței în mâinile egumenului și, depunând o lungă și ferbinte sărutare pe fruntea ei răce, plecă îndărăpt cu gând de pustiire.

Ajuns în fruntea oștirii sale, el urmări și întâmpină armata lui Vasilie Vodă. Amândouă se ciocniră ca doi munți, ce se risipesc unul asupra altuia, însă din teribila vijelie, care ținu din răsărit și până în apus de soare, Timuș ieși învingător. Armata lui Vasilie Lupul fu nimicită; satele și târgurile ardeau ca fuioarele de cânepă pe urmele lui Timuș; țara înspăimântată credea că a sosit peirea lumii. Timuș ajunse la malul Prutului, nu departe de Iași.

Vasilie Vodă, văzând că nimic nu rezistă şuvoiului pustiitor a cazacilor, scrise lui Timuş că-i dă mâna fiicei sale numai să înceteze cu războiul, însă acesta, ştiind ce-a devenit domniţa Ruxandra, se oţări şi mai rău, şi-şi puse în gând să nu lase în Iaşi nici o casă pe temelia ei. El dădu ordin cazacilor să treacă Prutul. Cazacii aruncară pod pe şeice şi trecură dincoace.

A doua solie fu trimisă din partea lui Vasilie Vodă cu rugămintă să-i fie milă de ţară, şi să vie cu pace la Iaşi unde îl aşteaptă logodnica înaintea altarului, iar Timuş răspunse:

— Voi veni să-mi vaz logodnica, căci logodnica mea este coroana ta şi te sfătuiesc să te sileşti a nu mi-o da.

VI

Ori Vasilie Vodă era nebun, ori voia să înşele pe Timuş, ori fiică-sa trăia... Care din trei era adevărată?...

Bătrânii spun că cea din urmă.

Poate că sărutarea înfocată ce Timuş depusese pe fruntea ei în momentul când se despărţi de dânsa, o rechemă la viaţă, sau poate că Dumnezeu voi să facă o minune precum a mai făcut şi alte dăţi...se poate!... dar ceea ce se spune este că, îndată după plecarea lui Timuş din cetatea Sucevei, ea deschise ochii, în ciuda preoţilor care o tămâiau şi se rugau pentru sufletul ei.

Ea se trezi ca dintr-un vis, îşi reculese cu încetul ideile, îşi aminti puhoiul de apă care o surprinsese dormind, dar mai departe nu-şi aminti nimic.

Cei de pe lângă dânsa îi povestiră că ea datoreşte viaţa lui Coribut care o urmărea de departe cu iubire, însă că din nenorocire, îndată după scoaterea ei din apă, viteazul polon fu ucis pe la spate de un hoţ care se credea a fi Timuş.

O furtună se stârni în pieptul biete domniţe la auzul acestor întâmplări care se adevărară şi prin o scrisoare a părintelui ei vestitoare cum că Timuş, ucigaşul lui Coribut, e învingător, că ţara e ajunsă la peire şi că alt mijloc de scăpare nu este decât ca ea să se jertfească a fi soţia lui Timuş.

Plângea nenorocita domniță, plângea cu lacrimi amare, stoarse din adâncul inimii; însă durerea de a plânge era nimic pe lângă durerea de a-și înăduși plânsul, de a-și sili inima, de a-și acoperi capul cu flori și beteală și a se arunca jertfă nevinovată în brațele inamicului țării, în brațele ucigașului iubitului ei. Moartea pentru dânsa ar fi fost o binefacere; însă nici moartea nu putea să o cheme. Trebuia numaidecât să asculte glasul părintelui ei, glasul țării îngenuncheate, căci nu degeaba era fiică de domn. Acei ce domnesc peste popoare sunt câteodată lipsiți de averea ce posedă însuși cerșetorii, de dreptul de a muri când vor.

Așadar, mare pregătire de nuntă se făcea la Iași, în Curtea domnească, iar în tabăra lui Timuș mare pregătire de război.

Timuș ajunsese cu armata lui la marginea Iașului. Acolo el alegea cincizeci de oșteni, cei mai voinici dintre toți și, înconjurat de ei, intra în oraș.

Deșerte se făceau ulițele dinaintea lui, căci pretutindene spaima se preumbla cu dânsul. Ușile și ferestrele se închideau, copiii se lipeau de sânul mamelor, și o jale îngrozitoare apăsa orașul.

În sfârșit, el ajunsese la curtea domnească... Acolo Vasilie Lupul, împreună cu doamna și toți curtenii îl așteptau în scară cu zâmbet silit și cu bucurie prefăcută, ca pentru un ginere ce vine nechemat, iar Timuș în creierii lui frământa planuri de grozavă răzbunare.

— Să vedem până unde va merge viclenia moldovanului, gândea el, dezmiertându-și mănunchiul săbiei.

El urcă scările palatului pe care erau așternute covoare moi de Persia, intra în paraclisul domnesc unde îl primi mitropolitul cu cununa de mire, se uită împrejur, văzu toate pregătirile de nuntă, dar miresa nicăierea!... Atunci el aruncă o privire secretă oștenilor ce-l întovărășeau, un freamăt surd se făcu în jurul lui, săbiile ieșiră pe jumătate din teacă, când iată că o ușă nevăzută se deschide și, palidă ca moartea, apărură domnița Ruxandra...

La această neașteptată vedere, ei rămaseră înmărmuriți, necrezând ochilor lor; și cum să creadă când el o știa înecată în apele Siretiului de unde cu însăși mâna sa o dusesese la monastirea Sucevei, și când ea

Îl știa mort sub numele de Coribut, ucis tocmai de acela care acum se înfățișa ei sub figura iubită a străinului cu ramura verde?

Se zice că bucuria mare se asemănă cu durerea, căci ea și dânsa prin lacrimi se exprimă. Astfel Timuș, pentru întâia oară în viața sa, vărsă lacrimi, amestecându-le cu ale domniței, care și ea, pentru întâia oară după atâtea suferinți, le primi de la izvorul fericirii.

În fața acestei nespuse bucurii ce unea pe ambii logodnici, toate fețele se înseninară, săbiile dușmane reintrară în teacă. Vasile Vodă care crezuse un moment că, întocmai ca un al doilea Avraam, duce pe fiica sa la înjunghiere, își simți inima reînviind; iar bătrânul mitropolit săvârși cununia, mulțumind ceriului că a schimbat răul în bine.

Nuntă lungă și nesfârșită se făcu pe urmă, căci ea venea cu binecuvântare de sus, cu iubire între soți și cu pace peste țară; nuntă în adevăr domnească, cu bogăție, cu veselie, cu cântări și cu danțuri, încât îi merse vestea până în Țarigrad, de unde sultanul, auzind de frumuseța Ruxandrei și de voinicia lui Timuș, le trimise bogate daruri.

(Convorbiri literare, anul VII, nr. 3, 1 iunie 1873).

FLUIERUL LUI ȘTEFAN

Junele Victor, abia ieșit din școli, cu capul plin de visuri și inima plină de dor, se afla într-o frumoasă zi din mai într-un loc ce se numește *Brădățelul*. Brădățelul este o grădină ieșită din sânul naturei în care nimic n-a lucrat mâna omenească, este un colțișor uitat, necunoscut în țara noastră, pe care călătorul nu-l vizitează, pe care poeții nu l-au cântat încă, dar care nu încetează a fi mai puțin desfătător decât toate acele locuri ce au inspirat până acuma lira barzilor noștri naționali.

Brădățelul are acea însușire rară, că ori de câte ori îl vei vizita, întipăririle ce-ți lasă sunt tot atât de vii, ca și cum l-ai vizita pentru întâia oară.

El vorbește nu numai ochilor, ci și sufletului. Închipuiți-vă în mijlocul unei păduri întinse un lac limpede în care se văd jucându-se păstrăvii; apoi cascade și izvoare la fiecare pas, un mușchi răcoros care se întinde ca un covor verde pe pământ: piscuri cu figuri capricioase; într-un cuvânt, tot ce poate natura produce mai frumos, mai drăgălaș adunat într-un singur loc, ca și cum Dumnezeu ar fi voit să facă din Brădățel un mic paradis pământesc.

Când vii acolo, o dulce simțire te cuprinde la vederea acestei naturi ce pare a fi îmbrăcată în hainele ei de sărbătoare și, multă, multă vreme după ce ai părăsit acest loc încântat, îți rămâne încă întipărită în inimă tăcerea misterioasă a Brădățelului.

Victor era la umbra unui stejar bătrân, pe vârful unui delișor de unde domina toată întinderea Brădățelului și acolo, răsturnat pe iarbă, gândea, dar nu știa singur la ce gândea; simțea în sine niște aspirații

tainice care-l îndepărtau de lumea reală; dorea ceva, dar acest ceva era în aer, nehotărât, era un vis plăcut, un dor ce simte omul la vârsta tinereții, când se vede în mijlocul unei naturi frumoase, dar se simte singur în ea!

Pe când se lăsa el astfel legănat de gânduri care-l conduceau pe nesimțite la melancolie, auzi deodată un cântec, o doină!

I se păru un moment că se află în grădina cea încântată a Armidei unde din fiecare frunză iese câte o melodie.

Îndată se îndreptă spre locul de unde venea cântecul, și după câteva momente se văzu în fața unei femei ce ședea pe un trunchi de copac și cânta din fluier acea doină tristă care-l mișcase așa de mult.

Ea era în toată frumuseța vârstei; avea părul auriu, ochii mari, albaștri; hainele sale simple și ușoare destăinuiau formele cele mai regulate; dar pe fața ei se oglindea o neliniște mare interioară, se părea că, astfel cântând, ea se jăluiește pădurilor, că mărturisește naturii dorul său din inimă și, adâncită cum era în executarea cântecului ei, se părea atât de frumoasă acea femeie necunoscută, încât junele nostru rămase uimit, și crezu deodată c-a găsit acel *ceva* în aer, nehotărât, care surâdea de departe închipuirii sale.

Victor asculta neclintit, de frică să nu întrerupă șirul acelor note dulci ce ieșeau din adâncul sufletului ei. În sfârșit, ea încetă de a cânta; își șterse ochii de lacrimi, se uită împrejur și, când zări un străin înaintea ei, aruncă un țipet.

— Ce voiești, domnule? zise ea cu un glas speriat.

— Nimică, răspunse Victor, doina ta m-a atras aice, am voit să știu cine cântă așa frumos. Nu-ți fie frică de mine. Sunt om bun și nu doresc alta decât să știu cine ești.

— Sunt și eu o sărmană lepădată de părinți; trăiesc cum dă Dumnezeu. N-am alt prieten decât fluierul ista căruia spun câteodată necazurile mele și el le spune la cele văi.

— Dar ești tânără; tu n-ai trăit încă în lume; ce necazuri pot să te apese așa de curând?

— Ei, ce-ți pasă d-tale de necazul meu? D-ta ești, poate, bogat, fericit, și cei ca d-ta nu prea cred nevoilor noastre.

— Te înșeli, copila mea, toți oamenii nu sunt așa. Iată eu sunt unul gata a-ți întinde mâna și a-ți da orice ajutor.

— D-ta? Dar ce folos poți să-mi aduci? Socoti poate că am nevoie de bani? Nu, domnule, eu nu sunt săracă de bani; că n-am ce face cu ei; sunt săracă de noroc! M-am născut într-un ceas rău; ș-acel ceas îl plâng acum.

— Dar știm și noi, draga mea, că multe sunt care apasă pe un om, căci, dacă de lipsa banilor suferă cineva, sunt altele de care moare. De aceea, nu te sfii de mine. Spune-mi ce ai la inimă! Nu știi tu că o durere s-alină dac-o spui unui prieten care te-ascultă ș-o împărțește cu tine?

Atunci ea aruncă asupra lui Victor un ochi pătrunzător; păru un moment a nu se încrede în el, dar, naivă ca toate naturile cele drepte, își recăpătă îndată încrederea, se apropie de el și cu o căutătură nepusă, apucându-l de mână, îi zise încetișor:

— Iubesc și sunt nenorocită!

Apoi sfâșiată, obosită întocmai ca floarea ce se îndoaie de furtună, ea plecă capul până ce-l culcă pe umărul lui Victor, și el simți atuncea căldura răsuflării sale, simți bătaia răpede a inimii ei, și într-atâta se îmbătase sufletul său văzând în brațe-i acea ființă răpitoare, încât uită Brădățelul cu toți munții și cascadele lui, uită chiar durerile junei fete, căci în pieptu-i se dezvălea un rai plin de iluziuni și de amor, căci astă dată ținea de mână acel vis aurit către care atât de des se înălța sufletul său.

Însă, vai, visul fu scurt. Iute ca fulgerul, Victor se izbi cap în cap cu realitatea și, când se deșteptă, văzu între el și juna fată un întreg abis, toată nemărginirea unui amor adânc, dat altuia decât lui.

Juna copilă, retrăgându-se încetinel din brațele necunoscutului ei amic, urmă cu o voce slabă:

— Dacă vrei să știi necazul meu, ascultă:

Eu mă numesc Maria. Sunt fata unui locuitor fruntaș din satul Frâsinenii. El era bogat, avea cirezi, oi multe și mă purta totdeauna cu haine curate. Aveam cordele în cosițe și la gât mărele; fetele din

sat se uitau cam rău la mine, iar flăcăii mă jucau mai mult decât pe ele, fiindcă eram îmbrăcată ca o fată de târg. Era în sat un flăcău Ștefan, nalt și subțirel ca bradul, avea părul negru și niște ochi care ardeau la suflet. Dar era sărac. N-avea altă avere decât inima lui cea bună și fluierul de la brâu. Într-o zi, îmi aduc aminte, am jucat hora mult cu el, și-așa s-a uitat el la mine, că toată noaptea n-am putut să dorm.

A doua zi m-am dus la biserică să mă rog la Dumnezeu, ca să-mi deie nopți mai bune, și iată că pe pragul bisericii întâlnii tot pe Ștefan, care îmi zise:

— Mario, roagă-te și pentru mine!...

Atunci am simțit picioarele că-mi tremurau sub mine, iute am intrat în biserică; m-am rugat mult, mult, și m-am rugat și pentru el; căci m-a durut în suflet văzându-l așa mâhnit. Dar ce folos că somnul tot nu mi-a venit.

— Sărmană copilă, o întrerupse Victor, tu simțezi pentru întâia oară în inimă acel foc care se numește amor și nu-ți puteai da seama de el.

— Nu știi bine ce simțeam, dar eram neliniștită și slăbeam văzând cu ochii. De ce zilele treceau, de ce dorul mă cuprindea mai tare și un urât mă apăsa. Apoi într-o noapte auzii nu departe de casa noastră o doină din fluier; și era așa de mândră doina aceea, încât mi se păru că stelele o ascultă și văile o îngână, și parcă mă chema, mă chema mereu spre ea, încât, amețită, fărâșită, mă trezii deodată, fără să vreau, lângă cel ce cânta doina... Era Ștefan!... Iartă-mă, Doamne, dac-am greșit!...

— Tu ești, Mario? mi-a grăit el. O, vino, vino, că de mult te dorește inima mea!

Și m-a luat de mână și m-a strâns la piept și m-a sărutat cu drag pe frunte; iar eu tremuram de mult ce-mi era drag, și-așa bine mă simțeam răzemată pe brațul lui, c-aș fi voit parcă să mor. Iar el mi-a zis:

— Mario! știi tu una? dac-ai fi tu femeia mea, așa-i că mult bine

am trăi împreună? Ți-aș cânta doina din fluier și ți-aș dezmierda părul ist mândru, cât e ziua de mare!... ian gândește-te și tu.

— M-oi duce la tata, i-am răspuns eu, ș-oi cere voia lui, și... bun e Dumnezeu! Așa am șezut împreună, tot vorbind și plănuiind, până când a răsărit luna pe ceri. Vorbele lui erau dulci și, cât am stat lângă dânsul, mi s-a părut că lumea-i a mea.

După aceea trei zile de-a rândul am voit să destăinuiesc tatei dragostea mea, dar, de câte ori deschideam gura să-i vorbesc, îmi amorțea glasul în gât. A treia zi, când mi s-a părut a fi mai vesel, am început vorba cu el așa:

— Tată, câți ani am eu?

— Optsprezece ani ai împlinit la Florii.

— Tată, se zice că la 18 ani fetele se mărită... Iaca fata lui moșu Stan s-a măritat.

— Așteaptă, draga mea, ți-a veni și ție rândul.

— Tată, dacă ți-aș spune că am visat astă-noapte ursita mea!

— Mări, ce zici? mi-a răspuns el, uitându-se cam pieziș la mine. Dar cine-i acel făt-logofăt, pe care l-ai visat? Spune-mi numele, să-l cunosc și eu.

— E Ștefan, ciobanul din sat, am zis eu, abia răsuflându-mă, că, de mult ce mi se bătea inima, mă-nădușeam.

— Ștefan! strigă tata, deschizând niște ochi mari. Cum! Ștefan! Pe dânsul vrei să-l iei de bărbat? A îndrăznit el să-ți întoarcă capul; un derbedeu; un om fără căpătâi, care n-are pânea de toate zilele?... O, asta n-a fi niciodată!...Și s-a înfuriat tata așa de tare, că era cât pe ce să mă bată. În zadar m-am rugat, în zadar am plâns și m-am pus în genunchi înaintea lui. Nimic nu l-a putut îndupleca.

— Tu, femeia lui Ștefan! striga el necontenit. De asta te-am făcut pe lume, de asta te-am crescut, ca să te dau acum pe mâna unui venetic fără loc, nici foc! Dar tu ți-ai ieșit din minte, copila mea! Mai degrabă ți-aș frânge gâtul, decât să fii femeia lui Ștefan. El voiește să se îmbogățescă prin tine; el iubește girezile și banii mei, iar nu pe tine, nesocotită ce ești! Ce ai ajunge tu cu el? Să cei de pomană pe la ușile creștinilor, că eu nu ți-aș da decât urgia și blăstămul meu!

Groaza m-a apucat văzând mânia tatei; nu știam ce să fac! Pe de-o parte, Ștefan, pe care-l iubeam; pe de altă parte, tata care mă blăstăma.

Ștefan aștepta răspunsul meu.

Fluierul era semnul de întâlnire. Veni noaptea; auzii fluierul. Dumnezeu! ce să-i spun? Nenorocită, m-am furișat de tata, m-am dus la el, i-am spus tot, tot până în sfârșit... și el m-a ascultat fără să se răsuflă; era galbăn ca ceara și mâinile îi tremurau. Apoi iute s-a întors către mine și mi-a zis:

— N-am dorit bogățiile tată-to, nici le doresc. Aibă parte de ele cu tine împreună! Eu mă duc, rămâi sănătoasă!

O! Atuncia n-am mai putut răbda. Am simțit că se rupe ceva în pieptul meu; am uitat blăstămii; am uitat tot!

— Ștefan, nu mă lăsa! i-am zis ca o nebună. Mă duc și eu cu tine în lumea toată.

Atunci lui Ștefan fața i s-a înveselit și a început să plângă ca un copil.

— Mario, răspunse el, înecându-se în lacrimi... Ai inimă bună... tu știi iubi... să fugim împreună; să fugim... Dumnezeu ne-a ierta, că altfel n-ar fi făcut el să ne iubim așa de tare... Tată-to n-are dreptate... El voiește să te vândă ca o marfă pe bani... Nouă nu ne trebuie avere... Om munci și-om trăi! Eu mă duc la stăpânul meu să mă răfuiesc și să-i dau oile pe samă...Iar mâine sară la miezul nopții, când o cânta cucoșul, să-ți iei merinde în traistă și să fii la stejarul din deal... ș-apoi ce-a da Dumnezeu!...

Așa ne-am despărțit.

A doua zi tata avea fața posomorâtă. Tot întruna ieșea afară din casă și vorbea încetișor cu oamenii care treceau, apoi din când în când auzeam zgomot prin sat. Vedeam vătăjei, dorobanți pe dinaintea ferestrei. Nu știam ce este. Într-un rând l-am întrebat, și el mi-a răspuns că au venit dorobanți să împlinescă birul din sat. Aș fi voit să mă duc eu singură să văd ce se petrece, dar tata mă pândea mereu. Ziua mi s-a părut un an. De către sară, obosită, am adormit puțin și am avut un vis grozav, un vis pe care nu l-oi uita în veci.

Am visat că eram mireasă, îmbrăcată în haine albe. Împrejurul meu erau oameni mulți și preoți cu veșminte. Apoi parcă m-am uitat în oglindă, ca să-mi așez beteala pe cap, și... o Dumnezeule! ce-am văzut! mă cutremur și acum când gândesc. Am văzut pe Ștefan mort, mort și curgându-i sânge din piept, iar eu eram la față bătrână, zbârcită și fără dinți în gură. Ce vis! Așa m-am spăriet, că am sărit drept în picioare, și atunci am auzit cucoșul cântând...Era miezul nopții... Tata dormea. Mi-am luat degrabă merinde în traistă, mi-am făcut de trei ori cruce și am ieșit. Afară bătea vântul rece și era întuneric. De nimic nu-mi era teamă, numai visul mă-nfiora în spate. Iute ca gândul, am mers la stejarul din deal. Dar Ștefan nu era.

M-am pus jos și am așteptat.

Așteptat-ai vreodată, domnule? Știi ce-i dorul, când cauți, și nu găsești; când aștepti, și nu vine?

— Nu! dar cel puțin îmi închipuiesc, răspunse junele Victor, care asculta din toate simțirile sale istoria Mariei.

— Ba nu! Trebuie să fi fost ca mine acolo, răzămată de copac cu ochii în întuneric; să fi ascultat ca mine o noapte șuierul vântului; să fi tresărit ca mine la tot zgomotul de frunze; să-ți fi numărat ca mine bătăile inimii în fiecare minută, pentru ca să știi ce va să zică chinul așteptării. O! Nu e chin mai mare în lume! De-ar fi fost noaptea mai lungă, eu trebuia să mor! A trecut noaptea, s-au ivit zorile și Ștefan n-a mai venit. Apoi iată c-auzii un pas. Sângele în mine începuse a fierbe... Pasul se apropia din ce în ce... Nu vedeam încă nimic, dar inima-mi spunea că nu-i Ștefan; și ea spune totdeauna drept. Era Ioan pădurarul, care mergea la pădure.

— Ce cauți, Mario, aici pe vremea asta? mi-a grăit el, uitându-se cu mirare la mine.

— Nu cumva văzut-ai, bade Ioane, undeva pe Ștefan ciobanul, cu oile lui? îl întrebai eu.

— He! He! Să fii sănătoasă! răspunse el. Ștefan a lăsat cu ziua bună și oile, și satul și s-a făcut ostaș. De ieri sară l-a luat la oaste, cu mai mulți flăcăi din sat și l-a pornit spre târg. Și, fiindcă el se punea

de pricină, apoi l-a legat cot la cot și l-a trimis cam cu nepus în masă. Tată-to era acolo; cum de nu ți-a spus nimica? Încă el a dat frânghia de l-a legat.

Vestea asta m-a lovit în inimă ca un trăsnet. Am căzut jos fără simțire și, cât oi fi stat așa, nu știu, dar, când m-am trezit, era soarele sus. Lângă mine era Ioan pădurarul care mi-a zis:

— Mario! M-ai vârat în grozile morții! Nu mai știam ce să fac ca să te trezesc. Ei, dar bine că te văd iar sănătoasă! Du-te acasă și te liniștește. Uită pe Ștefan. Așa a fost să fie!

Și, grăindu-mi astfel, s-a dus.

Atunci am început a blăstăma pe tata, a blăstăma oamenii, a blăstăma lumea întregă; căci cu toții parcă se pusese să-mi răpească pe Ștefan.

Apoi cel întâi gând care mi-a venit a fost să mă omor. Ce-mi era bună viața fără el? Dar iar am gândit: mai bine să alerg după dânsul să-l mai văd o dată, să-l mai chem pe nume, și, cine știe, poate să-l scap. Nădejdea nu lasă pe om. M-am agățat de acea nădejde și am plecat.

Două zile și o noapte am mers peste câmpii de-a dreptul, fără să mă odihnesc. Trecut-am dealuri și văi, păduri și ape, și, ca o fărmeacă, mă tot duceam înainte, fără să mă uit îndărăt. Nu mai gândeam nici la căsuța noastră din sat; nici la oița cea plăvaie; nici la teiul cel răsădit de mine. Nu vedeam înaintea ochilor decât pe Ștefan, ferecat de mâni și de picioare, și eu alergam să-l scap.

A doua zi am ajuns în târg. Eu nu fusesem încă niciodată la târg. Am intrat pe o uliță, fără să știu încotro merg. Am văzut case mari, lumini multe și oameni care mergeau în toate părțile. Toată lumea era veselă și fericită într-un loc așa de frumos. Numai eu eram cu durerea în suflet!

Apoi am apucat în dreapta și pe urmă în stânga, și, din ce în ce, auzeam vuiet mare, întâlneam oameni mai mulți, trăsurile care alergau răpede, muzici care cântau fel de fel. Parcă eram pe-o altă lume! Ce le păsa lor de Ștefan?!

De la o vreme toți mi s-au părut că sunt oameni răi și fără inimă; că nimărui nu-i era milă de mine. Mă coteam cu dânșii și nici măcar se uitau la mine. Am întrebat pe unul despre Ștefan, și mi-a răs în față. Am voit să spun altuia necazul meu și m-a luat drept o calică, zicându-mi să merg la muncă. Un al treilea m-a apucat de bărbie, și mi-a zis:

— Ce mai umbli după Ștefan? Vino la mine acasă că ți-oi cumpăra o rochiță mai bună decât asta care-o porți

O! De-aș fi găsit pe Ștefan, să fug cu el departe, departe de acest loc blăstămat, unde oamenii nu știu decât să alerge ca niște smintiți și să râdă de nenorocirile altora.

Începuse a fi târziu; lumânările se stingeau pe la ferești; clopotnițele bisericilor nu se mai vedeau de întuneric și eu umblam singură ca o umbră din uliță în uliță, neștiind unde mă găsesc, ce să mănânc și unde să dorm. Câteodată, lucru ciudat! visam, trează fiind. Mi se părea c-am găsit pe Ștefan, că eram în brațele lui și fugeam, parcă, cu el așa departe, că pământul îmi luneca sub picioare și casele se învârtteau împrejurul meu. Și atuncia cădeam amețită și, când mă deșteptam, mă vedeam iar singură lângă un zid și... fără de Ștefan. Apoi pierdeam nădejdea de a-l mai găsi, și-mi venea să mă întorc acasă la tata și să mă omor înaintea lui, să mă vadă el cât rău mi-a făcut.

Dar unde mai puteam nimeri înapoi? Toate ulițele și toate casele sămănau una cu alta și, de ce mergeam, de ce mă încurcam mai tare. Gândurile îmi treceau prin cap ca furtuna și nu mă puteam opri nici la unul. Numai gândul lui Ștefan mă ținea mereu! Câteodată stam pe loc și ascultam. Oare unde o fi Ștefan? Oare nu cumva e în casa asta, și eu trec pe lângă dânșul și nu-l găsesc! Și atunci îmi lipeam urechea de fereastră și ascultam. Însă, vai! Nu auzeam nici glasul lui, nici fluerul lui!

Dar ce să-ți mai spun, domnule? Pot să-mi aduc aminte toate câte am suferit! Țin minte numai că într-un rând, zdrobită de oboseală, m-am pus jos să mă odihnesc și-am adormit. Ce somn am mai avut!

Am visat iar visul cel grozav de atunci noaptea, când am plecat de acasă și, când m-am trezit, era ziuă. Dormisem pe scările unei biserici. Îmi era frig. M-am sculat răpede, m-am frecat la ochi și am plecat. Apoi iată că mă văzui înaintea unei case mari, cu ferestre multe și cam stricate. În ogradă erau soldați împrăștiați în toate părțile; unii grijeau caii; alții își curățau hainele; unii dormeau la soare; alții cântau din niște trâmbițe. Aice șed soldații: aice trebuie să fie Ștefan, gândii în mine, și o rază de bucurie mi-a trecut pe dinaintea ochilor.

— Domnule, am zis unui soldat, unde e cel mai mare al vostru? Am trebuință numaidecât să-i spun câteva vorbe.

— Intră în sala asta, răspunse soldatul, fă pe ușa din stânga și vei găsi acolo pe căpitanul.

Iute am intrat în odaie, și acolo am găsit doi oameni: unul era gros, cu ochii posomorâți, roș la față; avea haine cusute în aur și ședea jos. El trebuie să fi fost căpitanul. Celălalt era bătrân, îmbrăcat ca toți ceilalți soldați și sta în picioare.

— D-ta ești căpitanul? am zis celui roș la față.

— Eu sunt, ce poștești?

— Domnule, mă rog de iertare, dar n-aveți cumva între soldați un flăcău Ștefan, pe care l-a luat la oaste de vro patru zile. Am auzit că l-a adus aice. El a fost cioban la oi în satul Frăsinenii.

— Dar, e aice, răspunse căpitanul, tăindu-mi vorba, însă l-am pus la răcoare, fiindcă-i nesupus. A voit să fugă de două ori; de aceea i-am dat câteva bețe și l-am așezat în bașcă, să prindă la minte.

—Dumnezeule din ceri! strigai eu, puindu-mă în genunchi înaintea lui. Fie-ți milă de dânsul. Dacă ai un Dumnezeu la care te închini, nu te îndura de o fată nenorocită! Dă-mi pe Ștefan; îl iubesc, pentru el mi-am lăsat casa și părinții. De patru zile alerg, căutându-l. Acum l-am găsit. O! Nu mi-l lua!

—N-am ce-ți face, adause căpitanul, Ștefan e soldat și trebuie să rămâie în oaste. Tu du-te și te mângău c-un altul.

— Dar, domnule căpitan, gândește că ne omori pe amândoi. Ștefan mă iubește așa de tare, că și-a face samă, și-atunce ce folos vei ave de la el? Aibi cuget! Dumnezeu ți-a răsplăti binele ce ne-i face!

Însă toate au fost în zădar; și, dac-am văzut că nimic nu-l îmblânzește, nici lăcrimile, nici rugămintea mea, și că de-acum s-a sfârșit pentru mine orice bucurie în lume, am voit deodată să mă duc, să fug dinaintea acestui om fără suflet, dar picioarele mi-au slăbit. Am rămas pe pragul ușei înlemnită. Nu mai puteam nici plânge, nici vorbi și se vede c-așa de schimbată eram la față, că bătrânului soldat i s-a făcut milă de mine și-a zis căpitanului:

— Iertați măcar atâta, domnule căpitan, să duc pe copila asta la Ștefan să-și ieie ziua bună de la el. Poate s-a mai răcori, sărmana! Vedeți cum se usucă de dor. De mâne n-au să se mai întâlnească.

— Ei bine, du-o, însă să stai acolo, și peste un ceas să nu mai aud vorbind de dânsa.

„Tot este o dreptate în ceri“, am gândit eu atunci, și-aș fi voit să mulțumesc cu viața mea bătrânului soldat care pusese cuvânt bun pentru mine.

— Haide, copilă, să te duc la dragul tău, mi-a zis bătrânul soldat, luându-mă de mână. He! He! Am băut și eu amarul ista, când aveam musteața neagră! Acuma-s bătrân, mi-au trecut acele griji din cap. Așa ți-or trece și ție, când vei fi mai bătrânioară. Dar atunci să-ți aduci aminte de Vlad soldatul. El crede la cei tineri.

Și m-a dus prin niște săli mari, unde am întâlnit soldați care se uitau la mine. Apoi am intrat într-o odaie, de unde a luat o cheie, pe urmă într-o odaie, de unde a luat o lumânare, și am scoborât niște scări care mergeau în jos până ce-am dat de-o ușă.

— Aice odihnește hulubașul tău zise Vlad, stăi, s-aprindem lumânarea, că altfel nu-l vei vedea. El jălește la întuneric.

Inima mi se bătea tare. Mi se părea că Vlad nu mai sfârșește de-a aprinde lumânarea. Ce-a fi făcând oare Ștefan? M-așteaptă el oare acuma? Și o bucurie nespusă m-apuca când gândeam să-l văd. Îmi venea să râd; îmi venea să plâng; tremuram ca frunza și nu-ndrăzneam nici să mă răsuflu. În sfârșit, ușa se deschise și... deodată ne-am aruncat în brațele unul altuia. Și-așa mult foc, și-așa multă bucurie cuprinsese sufletele noastre, că n-am putut să ne zicem un cuvânt. Numai

lacrămile curgeau păraie. Nu credeam să fie adevărată atâta fericire, noi care nu gustasem decât amar. Mă uitam la el, îl vedeam; eram piept la piept cu el, și tot încă nu puteam să-mi vin în fire. Mă temeam să nu fie un vis. O! N-am grai să spun cât de nesfârșită a fost bucuria mea. Uitasem atunci toate: uitasem zilele fără odihnă, nopțile fără somn; uitasem chiar că numai un ceas aveam a fi împreună. Ce-mi păsa? În acel ceas puneam viața mea toată și moartea pe urmă aș fi primit-o cu drag. Îl strângeam în brațe; îl sărutam cu nebunie, ș-aș fi voit să-i trec sufletul meu într-un sărutat!...

În casă era tăcere; numai inimile noastre vorbeau. Iar bătrânul Vlad se uita la noi, și-mi aduc aminte că două lacrimi mari au curs de sub genele lui.

— Dezmiertați-vă, copii, ne-a zis el, cât mai aveți vreme, c-acuș trebuie să vă despărțiți. Așa-i porunca!

Glasul lui ne-a trezit din amețală. Ștefan iute s-a tras din brațele mele și s-a uitat ținută la mine. El avea fața brăzdată de suferință și ochii în foc. Ș-așa mi-a grăit:

— Mario! Noi n-o să ne vedem mulți ani. Cine știe ce o vrea bunul Dumnezeu să se mai întâmple cu noi. Să jurăm unul altuia credință; să jurăm că ne-om aștepta până ce moartea ne-a curma zilele și că dragostea noastră altora n-om da-o.

Atunci ne-am pus amândoi în genunchi, am rădicat mâinile în sus și am jurat, am jurat strașnic, cu suflet și cu inimă, și jurămintele noastre s-au urcat la ceri, și Dumnezeu trebuie să le fi ascultat, că erau adevărate...

— Acum suntem logodiți! ziserăm într-un cuvânt; ș-așa, luându-ne de mână, am început să ne spunem tot ce aveam la suflet, și ne-am adus aminte din trecut și am vorbit despre viitor, și am vorbit mult, mult de dragostea noastră, dar am simțit și mai mult. Simțeam atâta fericire, că nu-ncăpea în inimile noastre. Pluteam, parcă, în altă lume.

— Destul, dragii mei, băgă de samă Vlad, a trecut ceasul ce v-a dat căpitanul. Mario, tu ai auzit porunca lui; căpitanul nu șuguiește.

O, cât de degrabă a trecut vremea! Atunci m-am aruncat iar în brațele lui și l-am strâns la sânul-mi, și i-am scăldat fața în lacrămele mele, și i-am zis:

— Ștefan, rămâi sănătos!

Iar Ștefan a scos din sân fluierul cu care odinioară cânta doina pe iarbă verde și mi l-a dat, zicându-mi cu glas mahnit:

— Ține fluierul ista. Învăță-te a cânta dintr-ânsul, ca să-ți aduci aminte de mine și, de câte ori a răsună voios sub degetele tale, a fi semn că eu sunt bine și te doresc. Dar când fluierul n-a mai suna... să știi, Mario, că lui Ștefan i s-a întâmplat un năcaz mare și să te rogi la Dumnezeu...

Apoi ne-am despărțit... De-atunci eu zi bună n-am mai avut. Dorul mă arde ca focul și viața în mine se stânge pe zi ce merge. O! când am jurat lui Ștefan că l-oi aștepta, n-am crezut c-oi suferi așa de tare! Vor trece anii lui de slujbă; Ștefan s-a întoarce, dar pe mine m-a găsi moartă, moartă de dor!...

.

Voacea Mariei aici se stânse. Victor sta în uimire. El nu putea îndestul să privească frumoasa ei figură pe care se reproduceau toate mișcările sufletului ei. Nu putea îndestul să asculte graiul ei simplu și pitoresc, dar trist ca și doina ce o cânta din fluier. Nenorocirile au și ele bunul lor. Ele împodobesc sufletul precum lacrăma împodobește ochiul. Astfel, Maria era mai atrăgătoare, mai frumoasă, sub vălul melancoliei. Veselă, ea ar fi sămănat unui flutur strălucitor și zburdalnic; tristă, ea sămăna unui înger scoborât din ceruri spre înduioșarea pământului.

— A trecut mult timp de când te-ai despărțit de Ștefan? întrebă Victor, care ardea de dorința de a cunoaște sfârșitul istoriei ei.

— Patru luni au trecut de când nu l-am mai văzut, nici n-am auzit de dânsul. Am învățat de atunci să cânt doina din fluierul lui și, cântând, parcă mă mai răcoresc. Îmi închipuiesc că Ștefan e sănătos, că gândește la mine; îmi aduc aminte de acele zile când jucam hora împreună, când mă-ntâlneam cu el sara pe lună și trezeam văile în cântecele lui. Frumoase zile erau atunci!...

Apoi Maria voi să reînceapă doina ei obișnuită. De trei ori suflă în fluier, dar fluierul nu răsună.

Atunci o vijelie zbucni în pieptul junei fete, ochii ei deveniră sălbateci, un tremur îi cuprinse tot trupul.

— Sunt pierdută, vai! strigă ea cu o voce de nebună... Fluierul nu mai cântă!... O, visul, visul meu nenorocit!... Ștefan a murit... Iată îl văd curgându-i sânge din piept... Dumnezeuule, ce ți-am greșit? Și biata Maria cuprinsă de-o nemărginită desperare, se zbuciuma neconținut. În zadar, Victor căuta s-o liniștească; durerea ei mergea tot crescând, ca torrentul ce îneacă.

— Dar liniștește-te, pentru Dumnezeu! zise el. Nu vezi că fluierul e stricat? Uită-te bine! Cum vrei să cânte? Ștefan n-a murit. Mă duc să ți-l aduc, de-oi ști bine c-oi intra singur în oaste în locul lui. Numai fii cuminte. Așteaptă-mă aice. Peste două săptămâni voi fi cu dânsul lângă tine. Îți făgăduiesc; îți jur!

Dar n-apucase Victor a-și mântui cuvântul, și juna Maria se făcuse nevăzută. Ea dispăru ca un geniu prin frunzișul codrilor.

*

Cinci zile după aceasta, Victor se afla înaintea cazarmei din capitală. La ușa cazarmei ședea răzămat în sabie un soldat bătrân cu musteața sură.

— N-ai știință, domnule, zise Victor, de un soldat cu numele Ștefan, intrat de patru luni în oaste? El fusese cioban la oi, în satul Frăsinenii.

— Ba am, cum nu? D-ta poate vii din partea logodnicei lui, Maria, cu vreo veste ceva?

— Tocmai! Dar ce! Cunoști pe Maria?

— Se-nțelege c-o cunosc. Doar eu sunt Vlad, soldatul care am mijlocit la căpitanul, de i-a dat voie să-și ieie ziua bună de la Ștefan, atunci când îl luase la oaste.

— Și unde-i Ștefan?

— Ștefan stă bine unde este. Poți să te întorci să spui Mariei să-și caute alt logodnic.

— Cum? Nu înțeleg, domnule, ce vrei să spui?

— Vreau să spun că Ștefan e mort și-ngropat... Dumnezeu să-l ierte!

— Mort? strigă Victor. Dar e cu neputință! D-ta vrei poate să glumești?

— Vlad soldatul nu glumește niciodată.

— Dar bine, când și unde a murit?

— Pe câmpii Basarabiei în bătaie cu leșii. Parcă-l văd ș-acuma luptându-se ca un zmeu. Învățase șmotru mai bine decât mine. Era ager la cap și voinic la braț. Pe trei leși i-a înțepat cu sabia până-n plăsele. Dar un părdalnic de plumb a șuierat și l-a lovit în piept! A murit sărmanul în brațele mele, și când și-a dat duhul a zis numai un cuvânt: „Mario!“... Păcat de el! Îmi era drag ca copilul meu!

Victor s-a întors îndărăpt. În zadar a căutat pe Maria de-a lungul și de-a latul Brădățelului; în zadar a cercetat de ea prin toate satele de primprejur. De numele Mariei nu s-a mai auzit. Însă, de câte ori mergea la Brădățel, i se părea c-aude din trunchiul copacului unde-o văzuse pentru prima oară, ieșind un lung și dureros suspin, care, unindu-se cu șoaptele frunzelor și murmurul cascadelor, dezmiarda dulce ecoul Brădățelului...

(Convorbiri literare, anul I, nr. 3, 1 aprilie 1867)

PIATRA LUI OSMAN

I

Munții Moldovei samănă în mic cu munții Șvițerei¹. Aceleași izvoare limpezi, aceleași creste frumoase încoronate de brazi și de stânci, aceleași văi pline de taine. Destui de mari, pentru ca călătorul să vadă ades la picioarele sale gemând furtuna, ei totuși nu se urcă până la acele înălțimi, unde vegetațiunea pierе sub sloiurile iernii. Ei nu umilesc, nu înfiorează prin măreția sălbatică a Alpilor, dar dezmiardă simțurile omului, dându-i icoana unei naturi blânde, în sânul căreia parcă locuiește totdeauna primăvara.

În mijlocul lor, pe malurile a trei râuri, Bistrița, Neagra și Dorna e așezat satul Dorna. Nici o cale de comunicațiune nu era mai înainte prin munții noștri. De ar fi voit cineva să viziteze Dorna, trebuia să treacă prin râpi, să-și facă de multe ori drum cu toporul prin pădure; iar pentru a reveni din Dorna, singurul mijloc mai lesnicios, dar fără pericol, era de a se coborî cu pluta pe Bistrița, până la târgul Piatra.

Departе, dar, de lume, înconjurați precum erau de păduri seculare, prin care abia putea răzbate pasul omenesc, locuitorii Dornei duceau o viață lină și fericită. Natura le dădea cu prisosință mijloacele de viețuire și, feriți astfel de atingerea zilnică cu lumea de prin târguri, ei păstrară neatinse și limba, și portul, și virtuțile strămoșești. Cu toate acestea, și acolo nenorocirea a trebuit să-și împlânte ghearăle sale.

O colonie de otomani goi și flămânzi, ce nu mai găseau adăpost în țara lor, ceată compusă din vagabonzi, dezertori din armată, bandiți scăpați de prin închisorile Turciei, s-a aruncat într-una din zile ca un

¹ Elveției (n.ed.)

nor de lăcuste peste munții Dornei. Sub cuvânt că făceau comerț de cherestele, ei începură a stoarce munca locuitorilor în modul cel mai răsunător, apăsându-i în tot feliul, comițând chiar crime, pângărind familiile și locașurile sfinte, astfel încât mâna lor lacomă și cruntă izbuti în scurtă vreme a răspândi pretutindene mizerie, sânge și desperare.

În zadar locuitorii Dornei alergară de mai multe ori la sprijinul autorităților din țară; autoritățile erau prea slabe pentru a izgoni din poticele Carpaților acești hoți, care, sub masca de comercianți, pustiau munții și răpeau din gura locuitorilor și a copiilor lor pânea de toate zilele.

Unul dintre ei se deosebea mai cu samă prin înrâurirea ce avea asupra celorlalți.

El se numea Osman. Născut pe stradele Constantinopolului, fără a-și cunoaște pe tatăl și pe mama sa, crescut în mijlocul scursurilor și-a gunoaielor orașului, Osman de tânăr se aruncă cu capul înainte în vârtejul patimilor. Toate simțimintele de bine fură curând înădușite în inima sa. Împins de mizerie, încurajat de izbândă, ajutat de natura sa puternică și inteligentă, Osman lăsă frâu liber instinctelor răului, hultuite o dată cu nașterea în sângele lui, și când pentru prima oară se întrebă pe sine la ce port îl va conduce calea pe care a apucat, el nu mai găsi în sufletul său nici o voce care să-i strige: „Oprește-te“. El avea spiritul ager, caracterul iute și întreprinzător și curajul unui om ce nu tremură înaintea crimei, dar care dă îndărăpt înaintea pericolului.

Fizicul său se potrivea în totul cu plecările sale interioare: un cap de o mărime disproporționată, așezat între două umere late, niște sprincene lungi și negre pe sub care luceau în fundul capului doi ochi mici, scânteioși; o bărbie ascuțită, acoperită de un păr aspru și stufoș; un corp de o musculatură puternică, dar dizgrațios, iată înfățișarea lui Osman, înfățișare hădă care făcea dintr-nsul o ființă ce insuflă frică și dezgust totodată. În scurt timp el se înavuți, căci nu lăsă nici un mijloc neîntrebuințat, pentru a ajunge la acest scop. Iscusit în alcă-

tuirea planurilor sale, îndrăzneț în mijloacele de punere în lucrare, el știa, pe o parte, să dea hoților sale aparența legalității, și pe altă parte, să le susție cu iartaganul în mână când trebuința cerea. El întrunea în acelaș timp calitatea de comerciant și de judecător totodată. Singur judeca trebile sale cu locuitorii, singur le aducea întru împlinire!... Dar ce împlinire!... Aici era partea tragică a întreprinderilor sale. Nimic nu rămânea cruțat de mâna sa nelegiuită!

Lacrămile și rugămintea nenorocioților locuitori erau o monedă necunoscută lui Osman, cu care nu se putea dobândi nici mila, nici iertarea sa. Oameni, femei, copii, fură aruncați afară din casele lor și averea lor înghițită. Apoi, după ce izbuti a-și aduna o avere destul de însemnată printr-un lung șir de tâlhării, el se dădu desfrânărilor, căci lăcomia de bani nu era singura patimă ce punea în mișcare activitatea sa. Fiu al unui popor încălzit de soarele asiatic, Osman avea pe lângă un fond de trândăvie orientală toată fierberea unei senzualități nesățioase. El iubea luxul, băutura și mai cu osebire femeile; și, cu toate acestea, în pieptul său nu s-a dezvoltat niciodată simțământul vreunui amor adevărat. El căuta în amor nu un ideal, ci un mijloc de desfătare a simțurilor sale, și acolo unde nu putea izbuti prin viclenie sau bani, întrebuința totdeauna puterea brutală. O! Să nu fi avut nenorocirea vreo fiică din Dorna să atragă privirile sale; căci Osman ținea într-o mână punga, în cealaltă iartaganul, și la ordinele sale toată oarda coreligionarilor săi, mijloace înfricoșate, dinaintea cărora nevinovata copilă trebuia să plece capul, sau să-și răscumpere cu viața prețul onoarei sale.

II

Dinaintea casei lui Nistor erau adunați toți locuitorii Dornei. Soarele apusese din dosul muntelui și de cealaltă parte se iveau luna însoțită de luceafărul de noapte. Un brad urieș învălit în rășină ardea din rădăcină până-n creștet, nu departe de casa lui Nistor, și coloana de foc, urcându-se în înaltul cerului într-un lung vârtej de scânteie, se oglindea în undele limpezi ale Bistriței și lumina în depărtare

stâncile sămănate pe plaiuri. Acest spectacol, cel mai frumos care se poate vedea noaptea între munți, se da de locuitorii Dornei numai la ocaziuni mari de sărbători sau de veselie. Era, în adevăr, o zi de veselie pentru întreaga Dornă, logodna Irinei, fiica lui Nistor, cu Mihai Plăieșul. Locuitorii ședeau jos pe iarbă, despărțiți în diferite grupe, după vârstă și sex. Trei lăutari țigani, formând un orchestră compus din o scripcă, o cobză și un nai, cântau cântece de dragoste care scoteau pe furis din pieptul nevinovatei fete suspinuri de dor. Ici ședeau bătrânii satului cu figurile lor serioase și meditative, încinși cu curele late și ținând în mână câte un lung toiag, semn al statorniciei; dincolo flăcăii veseli și neastâmpărați, cu pletele lasate pe umere, copii zburdalnici ai muntelui, harnici la muncă, ușori la joc, așteptând începerea horei cu nerăbdare ca să mai poată schimba câte o strângere de mână cu draga lor. Apoi fetele, blonde ca spicele de grâu, gătite în hainele lor de sărbătoare, cu flori pe cap și cu alțițe pe sân, ținând fiecare ochii plecați spre pământ ca și cum n-ar zări ochirile îndrăznețe ce le veneau ca niște săgeți de foc din ceata flăcăilor. Și toată lumea, bătrâni și flăcăi, femei și fete, laudau într-un glas frumusețea Irinei și voinicia lui Mihai. Numai când și când vreo babă, deprinsă a cârti de toate cele, căuta să găsească câte un mic neajuns la vreunul din logodnici.

— Halal de Mihai! zicea un flăcău, Toader, către vecinul său Ion, știu că mândră mireasă mai ia. Parcă-i o domniță. Ian vezi tu cât e de albă, ce păr lung și frumos mai are, ce dulce căutătură! Când se uită cu ochii la tine, parcă te frige în inimă.

— Așa este, însă nu știu de ce de o bucată de vreme încoace e tot mâhnită. Are ce are. Ți-aduci aminte tu cât era ea de veselă mai înainte; cum glumea de frumos? Ți-venea să tot glumești cu dânsa... Acum parcă-i tot plouă și-i ninge.

— Tare ești prost, Ioane!... Nu înțelegi tu c-aceste sunt marafeturi de mireasă? Așa trebuie să fie o fată care se mărită. Unde ai mai văzut tu mirese râzând și sărind într-un picior? Ele învață, înadins, a fi smerite. N-am prins eu doar pe Catrina înroșindu-și ochii cu capătul șter-

garului, pentru ca să creadă lumea că plânge? Așa-i obiceiul pă-mântului; fata învață de la mamă, și mama de la bunică.

— Poate, măi, că ai dreptate; însă mie îmi pare că Irina nu se prefăce. Am văzut-o de multe ori așa de supărată, că nici băga de samă la cele ce-i spuneam. Eu îi vorbeam una, și ea îmi răspundea alta. Ochii ei umblau îngrijiți în toate părțile, parcă se temea de ceva.

— Nu-ți spun eu că cu mintea ta n-ai să pricepi niciodată nimic? Ți-ar fi plăcut poate să se uite numaidecât la tine, să-ți zâmbească în față, ea care n-are ochi să vadă decât pe Mihai? Firește, că are o grijă în spate, și mare încă: grija măritişului. Toate fetele o poartă de la vârsta de optsprezece ani înainte; da' ian să le vezi a doua zi după cununie cum le râd ochii în cap ca niște ghiocei. He! He! Nu mi-e întâia oară când văd mirese smerite cu nasu-n pământ; decât smere-nia asta ține numai până...

— Tăceți din gură! strigă un bătrân de alături, și faceți loc să treacă logodnicii!

În acel minut treceau prin mijlocul grupelor Mihai și Irina, țiindu-se de mână. Logodna era săvârșită. Toată lumea se scula înaintea lor, să le ureze trai bun și fericit. Mihai păsea mândru și drept ca un brad; în ochii săi strălucea bucuria; iar Irina mergea legănându-se ca și cum n-ar fi avut destulă putere de a se ține pe picioare. Fața ei era galbănă și, la fiecare pas, ea se uita îndărăpt cu o nespusă neliniște, răzămându-se din ce în ce mai tare pe brațul lui Mihai. În ochii ei ar fi putut ceti cineva două simțiri deosăbite, luptându-se cu putere: amorul și o grozavă frică. Cea mai mare parte din lumea care era acolo nu luă sama la gălbeneala de pe fața Irinei și acei puțini, care au văzut această schimbare, crezură negreșit că vine de la rușinea ce simt fetele în momentul logodnei.

Un bun observator însă, ar fi zărit tot atunci o figură arămie, cu doi ochi mici în cap, alunecându-se ca o șopârlă prin mulțime și înaintând spre Irina cu pași nevăzuți ca și spiritul cel rău. Numai Ion observă această împrejurare.

— Luat-ai tu samă la ceva? zise el lui Toader, trăgându-l de mâneca cămeșei.

— La ce?

— N-ai văzut tu pe Osman turcul, viind ca o năpraznă între noi?

— Ei ș-apoi?

— Îndată cum l-am zărit, am și văzut pe Irina îngălbenindu-se ca ceara pe obraz. Este ceva la mijloc!

— Nu cumva crezi tu că Irina îl uibește? Ți-a trece poate și asta prin cap?

— Nu! Da' cred că turcul o urmărește mereu. Ea îl știe cât e de aprig și de aceea se teme de dânsul. N-o vezi cum tremură? Parcă are un șarpe dinapoia ei.

— Multe mai vezi tu, Ioane! Mă tem că, de multe ce vezi, să n-ajungi a orbi. Cum socotești tu că turcului i-ar trece una ca asta prin minte când are a face cu Mihai? Doar nu s-a săturat de zile. El știe că Mihai Plăieșul, unde pune mâna, dă la pământ, unde chitește, greș nu face; ș-apoi unde l-ar putea vreodată suferi Irina?

În acel moment Osman nu era decât la doi pași de Irina; ea simți suflarea sa otrăvită și un fior atât de răce îi trecu prin trup, încât aruncă un țipet și căzu în brațele lui Mihai.

— Ce este? strigă acesta spăriet. Irino, tu nu mă mai iubești?

Irina nu răspunse nimic, însă deschise ochii săi albaștri și-i ținti atât de lung și de duios în ochii lui Mihai, încât acestuia nu-i mai trebui nici un răspuns. El ceti adânc în inima ei și fruntea sa se însenină.

— Atunci de ce tremuri? De ce ești așa de galbănă? adaose el cu o voce mai asigurată.

Dar n-apucase Irina a rosti un singur cuvânt și Osman, care se afla acum în față cu logodnicii, zise cu glas mare pentru a fi auzit de toți:

— Să-ți fie de bine, Mihai; într-un ceas bun! Când ne poțești la nuntă?

— Poimâne, jupâne Osmane și, dacă nu-ți va fi cu supărare, vină și d-ta la masa noastră.

— Foarte mulțumim! răspunse el cu un zâmbet ironic; și aruncând o căutătură crucișă Irinei, dispăru prin mulțime.

„Ce dracul are Osman? gândi în sine Mihai. Clocește iar vro hoție în cap. Când oare a scăpa Dorna de lighioaiele aste de turci care ne-au mâncat averile și ne-au secăt munții?” Însă reaua întipărire ce-i făcuse vederea neașteptată a lui Osman se șterse îndată, sub privirile amoroase ale logodnicei sale și în fața veseliei generale.

Hora începu. Toată lumea se aruncă cu nebunie la joc, și un lung lanț de flăcăi și fete ce sămănau a fi atâtea flori în o mare ghirlandă însuflețită de focul tinereței, se înființa sub bolta ceriului, luminată de stele.

Nimic mai frumos de văzut decât acest joc încingându-se pe câmpia verde, joc de voinici, în care lanțul ce se-ntoarce, se răstrânge și se-ntinde într-un vârtej fără repaos, samănă a fi purtat de vânt; nimic mai pătrunzător de auzit decât aria străveche a horei, ale cărei note, când line și trăgănate, când zgomotoase și bărbătești, par a ne destăinui frumosul timp trecut! S-ar zice că românii, când s-au prins de mână pentru prima oară ca să joace hora, simțind aceeași trebuință a fi uniți în zilele bune ca și în zilele răle, au voit să lege frăția dintre dânșii printr-un cântec și un joc.

După horă, veni masa cea mare, în capul căreia se așează preotul, un om bătrân, cu barba argintie și fruntea încrețită de multele ierni ce trecuse peste dânsa. În dreapta sa se puse logodnicii, și în stânga, socrii mari.

Apoi veneau toți ceilalți oaspeți ce luase parte la sărbarea câmpinească. Vinul era bun, *sănătățile* urmau cu iuțeală una după alta, și veselia năvăli în toate inimile. Babele începură a povesti din vremile cele vechi, pe când erau și ele frumoase; fetele ascultau cu luare-aminte; iar flăcăii ascultau puțin, vorbeau mult, și cu ochii furau și mai mulți. Nistor era de un chef nespus; el întinerea pentru a doua oară, căci de mult ani nu a avut o zi atât de fericită ca ziua de logodnă a fiicei sale. Irina începu asemenea a-și recăpăta colorile. Ea se simțea mai liniștită de când se dusesese Osman, și se deda cu totul veseliei ce domnea la acest ospăț.

La urmă, când vinul începu a se deșerta de prin pahare, când o geană de lumină se arătă pe marginea ceriului spre răsărit, iar bradul

care până atunce luminase munții ca o lampă magică cu mii de focuri, se prefăcu în cenușă, aruncând numai ici cole câte o scânteie, se sculă în picioare preotul cu un pahar în mână și, după ce-și netezi barba cu toată demnitatea unui bătrân mândru de albeața ei, ținu cuvântarea următoare:

— Oameni buni, zise el, pe Irina și pe Mihai eu i-am botezat când erau în fașă; astăzi eu îi cunun. Când mă uit la dânșii îmi aduc aminte de zilele cele bune, pe când n-aveam alte griji în Dorna, decât să ne creștem copiii și să ne sporim averile. Acele vremi au trecut. Însă dacă Domnul ne-a trimite mulți copii în Dorna ca Irina și Mihai, să știți că de griji și nevoi vom scăpa curând. Închin, dar, încă o dată în sănătatea lor și a voastră a tuturor. Să dea bunul Dumnezeu ca soarele care răsare astăzi să ne aducă senin și veselie în inimă și să strivească de pe dealurile noastre buruiana cea rea!

Aceste puține cuvinte, bine simțite, fură primite cu un lung și zgomotos ura care răsună departe în munți.

III

A doua zi de logodnă, Osman se preumbla cu pași răpezi în odaia sa, părând a fi foarte preocupat. Casa lui era așezată la picioarele muntelui Pietrosul, nu departe de punctul unde râul Neagra se aruncă în Bistrița. Zidită pe o stâncă, de unde stăpânea toată valea Dornei, ea sămăna unui cuib de uli. Acolo se țineau sfaturile între turci și se urzeau toate planurile de jăfuire, pe care apoi, fiecare în parte, le aducea la îndeplinire după ordinele ce avea de la Osman. Astfel preumblându-se, Osman frământa în capul său mii de proiecte de ademenire în contra Irinei. Timpul era scurt, ea se logodise ieri și mâne avea să se cunune. Prin urmare, o hotărâre grabnică trebuia luată.

— Ce dracu, zicea el în glas mare, să-și bată joc de mine o fată de țăran! Asta e prea mult... Și pentru ce nu m-ar voi ea pe mine?... N-am eu destulă avere să cumpăr Dorna întreagă? Și cu toate acestea, să nu pot face nimic!... Să tremur ca un copil dinaintea ei, și ea să râdă de mișelia mea?... Dar la ce mă mai numesc Osman? La ce-mi mai slujește iartaganul de la brâu?...

Și în această luptă între amorul său propriu și neputința de a izbuti, fața sa urâtă se zbârcea de turbare.

— Mâne se cunună, strigă el, lovind cu piciorul în pământ, mâne va fi în brațele lui Mihai... Și eu ce fac! Să rămân bătut, umilit de-o femeie! Asta nu se poate!... S-aștept mai târziu? Osman să vie după Mihai? Ce glumă!... Nici asta nu se poate!... S-o răpesc acum îndată, s-o fur! Dar atunci trebuie să părăsesc Dorna!... Și unde să mă duc?...

Aici Osman se opri gânditor câțva timp; dar deodată, ca și când ar fi fost mișcat de o coardă nevăzută, el tresări; ochii săi luară expresiunea unei hotărâri nestăruite și, reîncepându-și preumblarea cu pași răpezi și neregulați..., „Fie!, zise el, m-oi duce orișunde; avere am! Ce-mi pasă! Ah, Irino! răstoarnă-se pământul, tu vei fi a mea!... N-ai fi zis că lui Osman îi va sta o femeie împotrivă!“

Apoi, ieșind afară, el șuieră puternic și un turc se prezintă înaintea lui.

— Ali, zise Osman cu voce grămadită, să-mi pregătești îndată o plută bună și să-mi ajuți a strânge tot din casă. Mâne în zori de ziuă plec.

— Vrei să te muți din Dorna?

— Da.

— Și unde vrei să te duci?

— Nu știu.

— Ce însemnează asta, Osmane? Te văd cam turburat.

— Însemnează că ieu pe Irina cu mine și mă duc din Dorna.

— Iei pe Irina cu tine?... adăose Ali plin de mirare, dar ai uitat poate că ea se cunună mâne cu Mihai?

— Ba nu.

— Atunci, nu te mai înțeleg. Spune-mi, Osmane, ce ai de gând să faci?

— Vreu s-o fur în astă-noapte. Iată tot! N-a voit să meargă cu mine de bunăvoie, va merge de nevoie.

— Ah!... Ah!... Pricep acuma. Se vede că mititica te-a fărâșat cu ochiul. Vrei s-o ștergi, cum s-ar zice, de la nasul lui Mihai. Dar cu ce meșteșug ai de gând să faci astă izbândă?

— Ți-oi spune mai pe urmă, Ali, pregătește-mi întâi pluta, și vino iute înapoi!

Ali, deprins a asculta de ordinele lui Osman, plecă îndată și peste o oară se întoarse îndărăpt cu un aer mulțămît.

— Pluta-i gata, zise el, frecându-și mâinile, o plută ferecată de minune; parcă făcută înadins pentru Irina. O să vă duceți ca vântul.

— Ali, să începem a strânge buclucurile.

— Să începem.

Și amândoi se puse a culege tot de prin casă și a vâri într-o ladă mare ce sta deschisă în mijlocul camerei.

— Nu uita nimic, Ali!

— N-aibi grijă!

— Ia de colo chimirul cu banii.

— Numaidecât! Țasta-i lucru de căpetenie, mai ales când e vorba de-a împlânzi căprioarele de munte.

— Pistoalele sunt oare grijite?

— Cum e oglinda!

— Ia și covorul de pe părete.

— Negreșit! Doar trebuie să vă fie moale pe plută.

— Dar de mâncare este?

— Iată colo în dulap un picior de miel și două garafe de vin. Vi-i prea de ajuns. O să petreceți ca doi însurăței în luna de miere. Dar ian spune-mi cum ai să...

— Ia lada în spate, și haide!

Ali ascultă, fără a mai aștepta vreun răspuns, și amândoi pleacă însărcinați de tot avutul lui Osman, spre locul unde era legată pluta de mal.

Pe drum, Osman părea gânditor, iar Ali mergea vesel și fără grijă, şuierând între dinți un cântec de munte, ca și când n-ar fi fost vorba de săvârșirea unei crime.

— Ascultă, Ali, zise Osman după câțva timp, în toate zilele spre amurg Irina are obicei să se urce pe munte, ca să-și aducă capra acasă de la pășune. Nimene altul nu se poate duce după dânsa, căci capra

nu știe decât de glasul ei. Noi ne vom aține în crăpătura stâncii ce vine lângă potică și, îndată ce vom zări-o trecând, ne vom arunca amândoi pe dânsa; unul o va ridica în brațe, celălalt îi va astupa gura să nu strige, ș-apoi...

— Hm! Dar dacă n-a fi singură, întâmpină Ali, scuturând din cap.

— Pentru ce doar suntem doi și pentru ce avem pistoale la brâu? răspunse Osman cu ton amenințător.

— Vra să zică, la nevoie trebuie să...

— Se-nțelege! N-o să ne lăsăm doar prinși ca șoarecul în capcană!

Ali încetă de-a șuiera. Ceea ce-l puse pe gânduri era nu remușcarea cugetului, nu uricioasa crimă ce trebuia să săvârșească, era pericolul ce-și atrăgea și el luând parte la această întreprindere de noapte.

Pe drum mergând, ei întâlniră pe Ion flăcăul care venea de la maul Bistriței cu toporul pe umere.

— Buna vreme, jupâne Osman, unde te duci?

— La Piatră, să vând niște plute.

— Se vede că ai de gând să zăbăvești mult acolo, de vreme ce-ți iei atâtea buclucuri?

— Așa ceva.

Și Ion trecu înainte. Iar Osman păru foarte îngrijit de această neașteptată întâlnire.

„Cine mi l-a scos înainte?“ își zise el în sine. „Totdeauna trebuie să-l întâlnesc în cale. De cumva îl va împinge păcatul să meargă cu Irina după capră, a lui e dracul!“

Toate pregătirile fură făcute pentru răpirea Irinei. Osman aștepta numai să însereze. În sfârșit, soarele asfinți învălit în nouri deși și o noapte neagră începu să îmbroboade pământul. Luna nu era pe ceri; numai ici-colea se zărea printre crăpăturile nourilor câte o stea. S-ar fi zis că natura însăși voiește să-l ajute în criminala sa întreprindere.

— Să mergem, zise Osman, apucând pe Ali de mână.

— Să mergem, dar n-ar fi bine să...

— Ce mai este? îl întrerupse acesta, încrețind din sprincene.

— N-ar fi bine... să mai așteptăm puțin, parcă-i prea devreme.

— Nu-i prea devreme. Nu vezi cât e de întuneric? Ce!... Vrei s-ajungem acolo când Irina va fi înapoi acasă?

— Ba nu;... dar vezi... mi s-a părut că... socotesc că n-ar strica să mai luăm pe cineva cu noi.

— Mișelule! Te temi de o femeie? Haide, când îți zic, că doar nu mergi la spânzurătoare! Apucă pe muchea dealului și nu tremura. Te-ai făcut fricos ca o muiere, de când ai schimbat hoția de codru pe negustoria de cherestele.

— Nu mi-e frică, Osmane, decât vântul îmi șuieră în ureche și mi-e cam răce. Dar știi tu una, adaose el, clănțănind din dinți, dacă Ion ar fi înțeles ceva, ș-a fi spus lui Mihai?...

— Înainte, și nu lungi vorba! Iată puntea; fă mai răpede; acuș suntem în crăpătura stâncii. Ce calci ca pe cuie?

Astfel, prin întunericul nopții, Osman și Ali, ca două umbre, înaintau răpede, dar cu luare-aminte, spre locul unde trebuia să fure pe Irina. Ali mergea înainte și astă dată trebuie să mărturisim că mergea mai puțin împins de dorul răului decât de frica lui Osman.

În acelaș timp s-auzea sus pe munte un cântec dulce și armonios ce trezea în depărtare văile adormite:

Dragă căprioară,
Mândră sorioară;
Vino, te grăbește,
Că noaptea sosește
Și vântul e rece,
Și stafia trece
Ades prin părau
La ceasul cel rău.
Vin'la mine-acasă,
Că-n flori și mătăasă
Eu te-oi legăna.
Și lin ți-oi cânta
Cântece de dor,
Să te-adorm ușor.

Era Irina, care striga cântând căprioara din munte. Căprioara auzi vocea ei și, sărind de pe stâncă pe stâncă, se scoborî la picioarele stăpânei sale.

Irina îi netezi părul, o sărută pe frunte și urmă cântând:

Dragă sorioară,
Fii veselă, zbiară,
Că mâni mă mărit
C-un mândru iubit;
Mâni norocu-mi râde,
Ceriul se deschide
Și-n el două raze
Văd cum luminează
Cald zilele mele —
Știi tu ce sunt ele?
Sunt raze de rai!...
Ochii lui Mihai...

Căprița, deprinsă cu asemenea dezmierdări, începu a zburda împrejurul ei, plină de bucurie, dar, spărietă ca de un șarpe ce ar fi zărit în iarbă, ea se culcă pe câteșipatru picioarele, și, ridicând ochii spre Irina, se uită tremurând la dânsa.

Dragă, ce oftezi?
De ce lăcrămezi?
Ai vro supărate,
Nu ți-a priit oare
Apa din izvor?
Sau ai vreun dor
Ce te arde greu,
Ca și dorul meu?...
Pădurea vuiește,
Vino, te grăbește,
Că eu ți-oi cânta
Și te-oi descânta
De visul cel rău
Și de dorul tău.

Astfel cântând, Irina se scobora pe potica strâmtă, mâind căprioara de funie. Când, deodată, două fantome negre ca florii morții, ieșind din crăpătura unei stânci, se aruncară asupra ei. Ea voi să se apere, dar mâinile îi erau legate, voi să strige, dar vocea îi era înădușită; cuprinsă de groază, ea leșină. Întunericul se făcu și mai mare, vântul șuiera fioros prin desimea codrului.

IV

Abia se ivise a doua zi soarele pe ceri și toată Dorna era în picioare. Vestea despre pierderea Irinei, tocmai în ajunul căsătoriei sale, ca orice veste rea, se răspândi iute din om în om, și toți alergau uimiți din toate părțile spre casa lui Nistor, pentru a se încredința despre această nenorocită întâmplare. Mii de presupuneri se făcură într-o minută. Unii ziceau că Irina va fi căzut într-o prăpăstie, alții că se va fi înecat în râul Neagra, alții că vor fi mâncat-o fiarăle sălbatece, însă nici unuia nu-i venea în gând despre răpirea ei.

— Ce poate să fie? zicea Mihai, frângându-și mâinile; să nu vie toată noaptea acasă... negreșit i s-a întâmplat ceva... Să mergem, oameni buni, să răscolim munții, să scociorăm pădurile, să o găsim numaidecât!...

— Da, să mergem, răspunseră cu toții într-un glas.

— Stați! Stați! strigă atunci de departe un om ce venea spre dânșii, alergând în fuga mare, și făcându-le semn din mână să-l aștepte.

Era Ion flăcăul.

— Ascultați! zise el, abia răsuflându-se, asară am întâlnit pe Osman cu toate buclucurile în spate, scoborându-se spre Bistrița... Mi-a zis că merge la Piatra... Azi am trecut pe la casa lui și am găsit-o pustie... De cumva va fi el care... atunci este încă vreme. El n-a putut să plece decât tot astăzi în ziuă. De-om apuca de-a dreptul, îl vom ajunge aproape de *Toancele*, pe când a fi soarele de-o suliță.

Osman, în adevăr, după ce răpise pe Irina, stătu toată noaptea ascuns în munte, și abia în zori de ziuă, cu două oare mai înainte, plecase spre Piatră, căci numai ziua poate umbla pluta pe Bistrița.

De-ar fi căzut trăsnetul pe capul lui Mihai, el n-ar fi rămas mai

amețit. Fără a aștepta mai multe amănunțimi, el smunci toporul din mâna lui Ion și se făcu nevăzut. Într-o clipă se desfășură dinaintea ochilor săi tot adevărul acestei întâmplări, pe care nu și-l putuse explica până atunci și, disperat ca tot omul ce se vede deodată aruncat din culmea fericirii în culmea nefericirii, el hotărî sau să moară, sau să se răzbune.

Pluta, mânăta de unde printre strâmtorile Carpaților, face cotituri multe și merge încet, iar acel ce iubește merge de-a dreptul și merge iute. În mai puțin de două oare el urcă dealuri, coborî vâi, trecu peste râpi și peste ponoare, și ajunse în fine în vârful celui de pe urmă pisc a cărui poale se scoborau în Bistrița. De acolo el zări la picioarele sale o plută mergând în josul apei.

„În sfârșit“... zise Mihai, răsuflându-se adânc din piept. Ochiul său recunosc pe Irina. Ea ședea culcată cu capul rezemat de-o grindă; la cârma din frunte era Ali, la cârma din urmă, Osman, și amândoi, tăind valurile cu putere, înaintau spre Toancele.

Toancele e cataractul cel mai periculos pe toată întinderea Bistriței. Strânsă între doi munți nalți și stâncoși, printre care abia străbate lumina zilei, ea fierbe din fund și până în față, ca și când ar curge pe-o albie de foc. Valurile gem cu o turbare nespasă și mii de stânci ies ascuțite din sânul Bistriței înspumate. Vai de plutașul care n-ar ști să cârmuiască pluta pe acolo! Când nevoia îl silește să treacă prin Toancele, el se pregătește ca de război; cearcă mai întâi cârma; cercetează toate legăturile grinzilor, pentru ca să se încredințeze dacă nu e vreo sminteală; își suflecă mânicele și-și face semnul crucii. Toate aceste pregătiri făcute în tăcere și cu gravitatea aceea ce inspiră totdeauna momentul pericolului, produc o spaimă nespasă, mai cu samă asupra călătorului care pentru prima oară își espune viața în acest loc. Cum a intrat pluta în Toancele, torentul a și luat-o într-un vâlmășag de spume, și, purtată ca o scoică pe crestele valurilor, se ridică, se sfâșie și se frământă într-o luptă nesfârșită și e de ajuns o singură greșală de lopată, pentru ca dintr-ânsa să nu mai rămâie decât țânduri. În fiecare an Bistrița înghite numeroase plute care s-alunecă cu nesoco-

tință în această strâmtoare, și fiecare stâncă poartă numele vreunui nenorocit ce și-a pierdut viața lângă dânsa. Cimitir înfiorător, în care stâncile stau marture ca și crucile despre locul unde acești nenorociți și-au aflat mormântul!...

Osman n-avea ce face; trebuia numaidecât să treacă pe-acolo.

— Ali, strigă el de la cârma din urmă, îndreaptă pluta spre malul stâng.

El dădu acest ordin nu pentru a se feri de șuvoiul de care încuse a se apropia, ci pentru că zări pe Mihai coborându-se pe coasta dealului din dreapta, și voi să puie între ei amândoi toată lărgimea râului, în scop de a-l împedica să sară pe plută. Însă la cea întâi lovitură de lopată, ce făcu Ali pentru a executa mișcarea ordonată de Osman, pluta intră în curent, se izbi de-o stâncă ce sta nevăzută sub apă și se înfipse pe vârful ei. Grinzile pârâiră în legăturile lor, și capătul dinainte se cufundă în apă împreună cu Ali care, pierzându-și cum-pătul, se duse în fund, luat de-un val puternic. Pluta, împinsă de șuvoi, după ce se învârti câțva timp împrejur, se opri apoi în loc de-a curmezișul apei, astfel încât capătul din urmă atingea malul drept.

Osman acum nu mai putea înainta, nici da înapoi. Vrând-nevrând, el trebuia să dea piept cu Mihai. „Cu atât mai bine, gândi el în sine, cel puțin m-oi mântui de dânsul o dată pentru totdeauna”; și, înarmându-și pistoalele, se pregăti pentru lupta ce avea să hotărască între ei amândoi.

Irina, palidă ca un cadavru, se trezi din amorțeala în care fusese până atunce și, rădicându-se în sus, întinse amândouă brațele înspre locul de unde venea Mihai. Ochii ei stânși, încunjurați de două cercuri vinete, nu puteau deosebi nimic, și, cu toate acestea, ea îl simțea, îl găcea de departe, căci sunt momente în care acel ce iubește vede mai bine cu sufletul decât cu ochii.

În acea vreme Mihai, țăind într-o mână toporul, în cealaltă cuțitul, se cobora de pe munte ca o vijelie. Cu capul gol și cu pletele în vânt, el alerga nebun peste stânci și peste păraie, și-n fuga lui turbată răsipea cu piciorul pietrele ce se rostogoleau în vale cu zgomotul unei lavine.

— Doamne sfinte, strigă el, dă-mi atâta putere, să-mi răzbun, așa cum doresc eu!

Și prin toți porii el respira răzbunarea, ș-ar fi voit să găsească un mijloc atât de răpede ș-atât de crud, ca într-o singură clipeală să-i stoarcă tot sângele din vine și să-l facă în acelaș timp să sufere chinurile morții, un veac întreg. Câțiva pași încă și Mihai era pe plută... Atunci un trăsnet prelungit și mult repetat de ecoul munților se auzi. Osman îl luase la ochi cu pistolul, îl chitise bine, însă pluta, șovăind sub picioarele sale, îi clătină mâna, tocmai în momentul când el descărcă arma, și plumbul trecu deasupra capului lui Mihai.

— Ai scăpat de unul; nu-i scăpa de celalalt, urlă Osman furios, ridicând al doilea pistol asupra lui Mihai, însă și astă dată plumbul trecu pe-alătura și se lăți pe-o piatră.

În acel moment Mihai făcu cea de pe urmă săritură, și cu turbarea aceea ce poate avea numai un om nenorocit ca dânsul, se aruncă piep-tiș asupra lui Osman și, înșfăcându-l în brațele sale puternice, îl răsturnă la pământ, înainte de-a ave măcar timpul să se răsuflă.

— Stăi, câne fără de lege! strigă Mihai, crâșnind din dinți și strângându-l de grumaz ca într-un clește. A venit vremea să-ți dai samă de nelegiuirea ce-ai făcut! Ia-ți ziua bună de la lume, că de acu-ma ești mort! Am să-ți sfărâm capul ca unui pui de șerpe și țarna ta spurcată am s-o arunc în vânturi!

— Îndurare!... strigă Osman palid și înspăimântat de groaza morții.

— Îndurare?... Tu cei de la mine îndurare? Fiiință pângărită!... Atunci când se va îndura cuțitul ce am să-ți vâr în piept, să nu te spintece; atunci când s-o îndura apa în care am să te arunc, să nu te înece, atunci m-oi îndura și eu. Mergi în fundul iadului să hrănești nopârcile din cărnurile tale!...

Și, plântându-i cuțitul drept în inimă, îi înăduși cea de pe urmă răsuflare, în sângele care, ca un izvor zbucni din rană și stropi o stâncă ce sta alătura, martură de moartea nelegiuitului otoman și de dreptatea lui Dumnezeu. Apoi, ridicând în sus cadavrul, îl aruncă în Bistrița unde fu înghițit de întunericul valurilor.

Toată această înfricoșată dramă, Irina o privi cu un ochi rătăcit, fără a-și putea da samă de cele ce se petrecuse în fața ei.

Abia a doua zi ea începu a-și reveni în sine, și recunoscu că se află în casa părintească. La capul ei ședea Nistor cu părul alb ca omătul, albit într-o singură noapte, și la picioarele ei Mihai, îngenuncheat, urmărirea și cu ochiul și cu sufletul toată răsufierea ce ieșea din pieptu-i.

— Irino, îi zise acesta, încălzindu-i mâinile în mâinile lui, nu ne vezi?... Suntem noi, Nistor și Mihai; ești în brațele noastre; iată casa tatălui tău; iată căprița.

Atunci ea deschise niște ochi mari, se uită împrejur și un șiroi de lacrimi îi înecă fața.

— Mihai! zise ea cu o voce întreruptă, revenind ca dintr-un vis. Te cunosc... Iată tata!... Veniți amândoi, veniți mai aproape!... Oare adevărat să fie?... Mi-e frică, nu mă lăsați!

— Irino, nu te mai teme; ești cu mine, logodnicul tău. De-acuma vei fi fericită; Dumnezeu te-a scăpat!

— Fericită?... Ce zici?... O! asta nu se mai poate!... Întoarce-ți de la mine fața, Mihai!... Steaua mea a căzut!

— Irino, dar tu nu ești vinovată! Adu-ți aminte să ești logodnica mea, că mi-ai jurat să-mi fii soție. Eu te iubesc și fără tine nu pot trăi!

— Ascultă, Mihai urmă ea, rădicându-se în picioare și uitându-se țință la el, și eu te iubesc din tot sufletul meu!... Știe Dumnezeu câte lacrimi am vărsat pentru tine; câte zile și nopți am petrecut fără somn; câtă bucurie și câtă amărăciune au înecat rând pe rând inima mea, în zilele în care te vedeam sau nu te vedeam! Dar astăzi nu mai sunt vrednică să fiu soția ta. Sufletul meu e veșted ca floarea bătută de brumă; urgia iadului m-a atins!...

— Și ce vrei să faci Irino?... Pentru Dumnezeu, spune!...

— Am ajuns până la pragul fericirii, și acolo ușa mi s-a închis... ș-am rămas în lume fără bucurie, fără lumină, ș-am văzut în vis pe maică-mea că s-a sculat din mormânt și mi-a pus pe cap un hobot negru, zicându-mi așa: „Du-te, Irino, du-te la monăstire și jălește norocul

tău pierdut!“... Mihai, eu trebuie s-asculț porunca mamei mele... Tu, uită-mă!... Nu mai cere de la mine rămășițele unei dragoste adăpată de otrava nelegiuirii.. Lasă-mă să port haina cernită a pusniciei, că cernit e sufletul meu!...Și de-acolo eu m-oi ruga pentru tine, și Dumnezeu ți-a îndulci inima; că inima ta e bună și Dumnezeu și mai bun.

Astfel grăind, Irina părea schimbată la față; obrații săi se aprinseră de-o roșată vie, și o rază cerească strălucea în ochii ei.

Mihai și Nistor ascultau vocea ei inspirată ce se răspândea ca par-fumul în aer, și nu credeau însuși auzului lor. Înărmurii, fără simțire, ei nu mai puteau rosti un singur cuvânt, căci răsuflarea li se oprise în piept.

— Mihai și tu tată! adause ea cu accentul celei mai profunde du-reri. Uitați-vă în ochii mei și vedeți aceste lacrimi!... Ele sunt lacrimile inimii mele...Ele vă vor spune că, ducându-mă la monăstire, las cu voi inima și sufletul meu!... Ah! veniți, până a nu ne despărți, să vă dau încă o sărutare!... Ș-apoi...Rămâneți sănătoși!

Mânile ei obosite căzură de-a lungul trupului și capul i se plecă pe piept. Nistor o cuprinse în brațe și o sărută lung pe frunte, scăldându-i fața într-un părau de lacrimi; dar când veni rândul lui Mihai, o! atunce ei nu putură nici măcar să plângă; amorul și durerea se răsculară cu atâta tărie în inimele lor, încât în acest ultim sărutat era să se ducă și ultimul suspin al vieții lor.

Câțiva ani în urmă, se răspândi vorba între dorneni că la o mo-nastire din fundul munților muri o călugăriță frumoasă încă, dar apăsată de mari nenorociri, și că în toate nopțile se cobora o lumină de sus pe mormântul ei. Iar de atunci încoace plutașul de pe Bistrița, de câte ori trece prin Toancele, arată străinului ce călătorește cu dânsul o stâncă firoasă, acoperită de mușchi, zicându-i : „Asta-i Piatra lui Osman“.

Convorbiri literare, anul I, nr. 19, 1 decembrie 1867

COMOARA DE PE RARĂU

Întovărășit de-un călăuz din Dorna, tânărul Costin se urca pe muntele Rarău, care este unul din cele mai înalte piscuri ale Carpaților. Deasupra Rarăului stau clădite două stânci gigantice numite Pietrele Doamnei, înnegrite de timp, sfâșiate de furtuni și care, văzute pîntre neguri, cu turnurile lor fantastice, seamănă a fi un palat zidit în lumina aerului.

Atras de frumuseța acelor stânci, Costin se urca încet și greu în urma călăuzului pe o potică strîmtă unde abia găsea destul loc spre a-și așeza piciorul, avînd în dreapta muntele ce se înălța ca un zid deasupra capului său, și la stînga o prăpastie fioroasă, în fundul căreia se zărea șerpuind Bistrița mică, ca o cordea. Cu cât înainta, cu atât coasta devenea mai răpede și mai obositoare. Cărarea se strîmta din ce în ce mai mult și pe unele locuri dispărea cu totul.

Era în luna lui august.

Aerul răcoros și parfumat ce se rîdica din sânul codrilor îi străbătea adînc în piept și ochii săi alergau rătăcind din loc în loc, privind când figurile bizare ale stîncilor, când cursul împletit al Bistriței, când șesurile întinse și aurite ce se zăreau dincolo de munți la marginea orizontului.

Trei oare și jumătate Costin urcase mereu la deal și căldura soarelui începuse a-i acoperi fruntea de sudoare.

— Domnule, îi zise călăuzul desfăcîndu-și traista cu merinde, te vîd cam ostenit; gustă ceva din vinul ista să mai prinzi la putere, și să ne grăbim pasul, ca nu cumva să fim siliți să dormim la Pietrele Doamnei, cu liliiecii și stafiile.

— Ce, sunt stafii pe-acolo?

— He, ba ce! Acolo nu-i loc curat, cică în toată noaptea se preumblă pe vârful Rarăului umbra domniței care a botezat stâncile cu numele ei.

— Ai văzut-o vreodată?

— Să mă ferească Sfântul!

— Și ce domniță era aceea?

— Da' mai știu eu, domnule! Se povestește din părinți că, gonită de turci, ea s-a urcat pe Rarău și a îngropat sub stânci toate odoarele țării. De aceea se vede uneori acolo în miez de noapte o pară de foc galbenă ieșind din pământ. Când ai plecat de la câmp, n-ai venit aice pe valea părăului Suha?

— Ba da.

— Apoi n-ai trecut prin un sătuleț care se cheamă Tabăra?*

— Am trecut.

— Ei bine, acolo se spune că s-a oprit tabăra turcească care gonea pe domnița, și de aceea satul a rămas cu numele de Tabăra. Apoi mai în sus, tot pe Suha, n-ai întâlnit un alt sat care se numește Iesle?

— Am întâlnit.

— Acolo cică erau ieslele călărimii domniței care fugea de oastea păgânilor. Dar să mergem, domnule, că e târziu și n-am gust să fac la noapte cunoștință cu știma¹ comorii.

— Știi una, zise Costin surâzând, dac-am rămâne astă-noapte acolo sus la Pietrele Doamnei, să vedem și noi para cea galbănă și umbra domniței?

— Ba zău, răspunse călăuzul jumătate serios, jumătate în glumă, ți-ar trece prin minte să faci una ca asta?...

.

* Tabăra și Ieslele sunt două sate în drumul ce merge de la Mălini spre Dorna(n. a.).

¹ Știmă — ființă mitologică în chip de femeie; duh rău (n. ed.).

După alte două ore de suiș, ei ajunseră pe vârful Rarăului, unde domnița își îngropase comorile. În acest timp un fum alb și umed începu a se ridica din fundul văilor și în curând îmbrobodi toți munții cu un văl argintiu, din care răsărea, ca niște verzi insule, numai culmile lor. Costin, care de pe înălțimea muntelui vedea la picioarele sale întinzându-se acest ocean de aburi, deasupra căruia razele soarelui scânteiau cu mii de colori, nu-și putu stăpâni mirarea.

— A! cât e de frumos! strigă el.

— E frumos, nu-i vorbă, zise călăuzul, dar nu prea îndemănos. Ce dracu! adause el după o pauză, uitându-se cam cu îngrijire la ceri, de câte ori mă urc la afurisitele astea de pietre, trebuie să mi se întâmple câte ceva.

— Ce ți s-a mai întâmplat?

— Într-un rând mi-a luat dracul pălăria din cap și a aruncat-o în râpă; în alt rând mi-am sclintit un picior, ș-acuma o să ne prindă furtuna.

— Unde vezi furtuna?

— Ian uită-te colo hăt departe, spre dealul Măgurii.

— Ei bine?

— Nu vezi nourul cel negru cum vine ca un balaur peste noi? Vai de oasele noastre, dacă n-om da dos undeva; o să ne ducem după pălărie!

Ei se găseau acum lângă stâncile uriașe, numite Pietrele Doamnei. S-ar zice că Rarăul, cât e de mare, geme purtând pe spinare povara lor. Mâncate de șiroaie, brăzdate de fulgere, ele se desfac pe unele locuri în adâncimi întunecoase, în sânul cărora s-aude din când în când strecurându-se picăturile de apă ce izvorăsc din umezeala nourilor.

Costin privea cu sfială la stâncile ce-l apăsau prin măreția lor și iată că i se opriră ochii pe-un soi de vizunie, care se deschidea fioroasă la picioarele stâncilor și mergea adânc în pământ.

— Ce este aceasta? întrebă Costin pe călăuz.

— Astă groapă n-are fund; se zice că merge până la măruntaiele pământului. Ea nu de mult s-a ivit, și într-însa locuiește stafia muntelui. Dar pentru Dumnezeu, domnule, să nu pierdem vremea! Furtuna ne grămădește din urmă, și, dacă nu vrei să te dai hrană corbilor, haide iute la vale; cunosc un loc unde ne putem adăposti.

În adevăr, munții luase o înfățișare posomorâtă. Vălul cel întins de neguri se desfăcu în nenumărate pâlcuri, care, mânite de vânt, rătăceau și se încrucișau în văzduh, întocmai ca niște legiuni ce se pregătesc de luptă. Turmele împrăștiat pe plaiuri, simțind apropierea furtunii, alergau să caute adăpost, și tălăncile lor sunau fioros prin freamătul codrului. Tunetul începu să clocotească în văi.

— O să mă jur să nu mai calc pe aici, murmură călăuzul, ia sama unde pui piciorul... Ține-te de mine și nu te prea uita în jos... Bine-mi spune tata că nu-i loc curat aice.

Costin, simțind pericolul, își grăbea pașii cât putea spre a ajunge mai curând la locul de scăpare. Fulgerele îi sclipeau pe dinaintea ochilor, și nourii, spărgându-se într-un șuvoi de ploaie, umflară într-o clipă toate păraiele, care în cursul lor turbat luau cu sine pământ și pietre și le rostogoleau la vale.

De la un loc Costin nu mai putu face nici un pas înainte. Cărarea era ruptă în două. O râpă înfricoșată sta deschisă înaintea sa, prin care era cu neputință să treacă spre a ajunge la celalalt capăt de cărare. Atunci el se crezu pierdut. Având în față și în stânga râpa, în dreapta zidul, obosit de osteneală, udat până la oase, el se încleștă cu amândouă mâinile de-o rădăcină de brad și se culcă la pământ.

— Fii mai verde, domnișorule, nu-i vreme să tremurăm de frică. Ducă-se pe pustii ne-a tăiat drumul; dar bun e Dumnezeu! De-om trece de aici, suntem scăpați.

Și, fără a pierde un minut, călăuzul scoase din traistă o funie lungă, legă pe Costin de-a curmezișul trupului și luând celalalt capăt în mână își făcu semnul crucii și apucă de-a dreptul pe perețele muntelui. Între-prinderea sa era din cele mai îndrăznețe. Deasupra sufla furtuna așa de puternic, încât ducea păserile de-a roata în aer, și amenința când

de când să-l răstoarne în prăpastie, dedesupt pământul năsipos și ud îi luneca sub picioare, și, cu toate acestea, el se urca mereu ajutându-se când cu piciorul, când cu brațul de fiecare ruptură unde putea să se sprijine, de fiecare bolovan, de fiecare creangă, până ce, în fine, ajunse pe coama stâncii. Apoi, răsuflându-se adânc, el începu a trage cu funia la sine pe tovarășul său din vale!

— Ia sama și nu te teme! strigă el.

Costin, văzându-se atunce rădicat în sus în mijlocul unei furtuni care urla a moarte în urechile lui, și sprijinit numai în funie deasupra unei adâncimi de câteva mii de picioare, pe marginea căreia se legăna întocmai ca limba unui ornic, simți tot sângele amortîndu-i în vine și un văl negru i se puse pe ochi.

El pierdu conștiința de sine și nu se trezi din amețală decât mult timp după ce călăuzul îl rădicase și așezase deasupra stâncii.

— Pe cât îmi aduc aminte, zise călăuzul, este aici o peșteră unde ne putem ocroti; apoi, uitându-se în dreapta și în stânga: Ha! strigă el cu bucurie, iat-o!...

Atunci ei se coborâră cu încetul în peșteră unde abia era loc pentru amândoi.

— De-acum șezi jos și vino-ți în fire, căci prin mare și grea cumpănă am trecut.

— Suntem oare scăpați? întrebă Costin, uimit de primejdiile prin care trecuse.

— Scăpați, buni teferi! Mulțumește lui Dumnezeu. Alții au pățit-o mai rău decât noi.

— N-ar fi fost oare mai bine să fi rămas sus la Pietrele Doamnei în vreo crăpătură undeva, decât să ne coborâm aice?

— Doamne sfinte! Pesemne d-ta tot nu crezi că acolo sălășluiește Ducă-se pe pustii? La Pietrele Doamnei se încrucișază vânturile din toate părțile, și ai fi zburat ca o frunză în văzduh, sau ai fi rămas turtit sub vreun bolovan cât casa, sau te-ai fi prăbușit în fundul pământului, după cum s-a întâmplat lui Simion flăcăul, Dumnezeu să-l ierte, căci la vremi grele ca de-alde-aceste tivda Rarăului se clatină ca vârful unui copac.

— Ce fel s-a prăbușit Simion?

— Apoi nu mă mai întreba, că-mi plânge și acum inima în mine și doar cât l-am sfătuit să nu se potrivească unui cap de muiere! Numai dă!... Când se leagă păcatul de om, trebuie să-l tragă! Așa-i părdalnica asta de dragoste!

— Vra să zică era și o femeie la mijloc?

— Ba bine că nu! Să știi de la mine că oriunde s-ar întâmpla vro nenorocire, trebuie să fie amestecată o codiță de femeie acolo. Această vorbă făcu pe Costin să surâdă. El își uitase spaima de când se afla ascuns sub stâncă, când, deodată, o detunătură înfricoșată se auzi deasupra capului său.

— Ce este? strigă Costin, sărind drept în picioare.

— Nimică!... o fărâmatură de stâncă se duce de-a roata în vale. Ucigă-l crucea le aruncă cu praștia de sus, dar, ce risipește ziua, el pune noaptea la loc. De aceea Pietrele Doamnei stau totdeauna întregi. Fii însă liniștit; aicea n-avem grijă, afară numai dacă s-ar risipi muntele întreg, lucru de care ne-a feri Dumnezeu. Vorbeam adineoarea de Simion. Ce bunătate de flăcău mai era! Nici c-a fost un al doilea pe meleagurile noastre.

El era fecior de mijlocăș și cam sărac, dar voinic ca un pui de zmeu, și mândru, de fărâma toate fetele din sat. El însă își căuta de sărăcia lui și nu se uita nici la una dintr-însele; și, mări, că trăia bine și liniștit!... Iată că, într-una din zile sosi la biserica din sat un popă de la un târg din vale, care avea o față naltă și subțire ca o trestie și cu niște ochi adormitori de șarpoaică. O chema Catrina. Fudulă ca toate târgovețele, ea nu visa decât fuste și rochii, cordele și capele, lucruri ce nu erau de obrazul ei, și nici că se punea alături cu vro fată de-a noastre.

Să te ferească Dumnezeu de fetele de popă! Ceva, ceva de-or fi sprincenate, nu le mai ajungi cu prăjina la nas. De soi țărănesc și cu gârgăuni de cucoană în cap, ele sunt cum e mai rău, nici țărance, nici cucoane.

Simion, de cum o zări, îi căzu curmeziș pe inimă, și mult amar începu să ofteze. Iar fățarnica de fată nici îl primea, nici îl răspingea,

ci îl ținea mereu în îngăimeală, și, ca să-l năucească mai tare, uneori îi zâmbea cu noimă, privindu-l pe sub geană, alteori se făcea că nici îl vede, încât bietul flăcău cădea tot mai tare în boala dragostei și se usca cum se usucă frunza de vântul toamnei. Ziua el nu mai muncea, noaptea nu mai dormea, și lucru mare! El care se lupta în pădure brățiș cu ursul, dinaintea ei nu îndrăznea să zică un cuvânt; decât, unde o întâlnea, se uita lung în ochii ei vicleni, și ea, șarpoaica, râdea în inimă.

Dacă vreun bătrân din sat îi zicea prietenește: „Măi băiete, ie-ți de samă, nu te lăsa călcat de-un picior de muiere“, el îl privea dușmănește și-i răspundea răstit, crezând că-l sfătuiește de rău. Iar celelalte fete suspinau și ziceau: „Păcat de el!“

Din Câșlegi și până în Paști el se munci mereu cu patima fără să-și mărturisească pe față dorul ce-l ardea, când atunci Catrina i se arătă mai mult decât totdeauna dulce ca fagurul de miere. Ea se dete în scrânciob cu dânsul, la joc se puse lângă dânsul tot strângându-l de mână și spuindu-i vorbe prefăcute ce-l umpleau când de frică, când de nădejde, astfel încât Simion, neînțelegându-i mrejele și socotind c-a venit vremea să-și verse focul inimii, o ceru de soție într-un noroc. Inima într-însul se bătea ca vai de el.

„Hei, Simioane! îi răspunse Catrina. Ai tu destui bani, să-mi pui pe cap ștergar de mătăasă și în gât salbă de aur?“

„Ba nu!“

„Apoi, dragă, caută-ți femeie de sama ta. Nu m-a învățat tata carte să mă învălesc în catrință și să dorm pe așternut de mărăcini.“

— Halal! strigă Costin. Îmi place astă mândrie la o fată de popă.

Diavolie femeiască, domnule! Pe urmă s-a știut ce-a fost pricina. Adică ea era logodită de mai nainte c-un arendaș bogat din vale și nici gândea să ieie pe Simion de bărbat.

— A! înțeleg. Ea voia să aibă pe unul pentru arenda moșiei și pe celalalt pentru trecere de vreme, cum s-ar zice.

— O fi și asta, că mari șirete mai sunt femeile. Unde pui d-ta mândria Catrinei, când vedea ea că Simion numai la dânsa se uita.

Ea voia să fie cea dintâi în sat, și pentru asta puțin îi păsa ei că el, nemernicul, își va sparge capul. Un om ca dânsul nu însemna nimic, când era vorba să umilească pe celelalte fete. Simion însă nu se pricepea la așa lucruri. El ținea a lui una și bună. O iubea și voia să o aibă de soție. Auzind răspunsul ei, el rămase amețit, ca și cum l-ar fi lovit cineva cu o săcure în cap. De unde era el să adune atâția bani?... Să muncească, îi trebuia viața întreagă; să hoțească, nu-l lăsa cugetul, că era fecior de tată cinstit. Un întuneric i se făcu dinaintea ochilor.

Se vorbea din bătrâni că la Pietrele Doamnei sunt comori îngroapate de domnița care se războise cu turcii, și el, știind aceasta, își puse în gând să le sape. Vezi, domnule, unde te duce pustia asta de dragoste! Ferește-te cât vei putea de dânsa, căci ea mușcă în inima omului cu dinți de câne turbat! He, multe am văzut eu în viața mea până când am cărunțit!

Așa, într-o bună dimineată, Simion, care nu mai știa ce face, își luă hârlețul în spate și se urcă pe Rarău. Păcatul îl păștea din urmă. Nu știa sârmanul c-o să-i rămâie casa văduvă și neamurile cernite, că boii lui au să uite a trage-n plug, că ogorul are să i se păraginească, și că pe urma lui va plânge tot satul, afară de Catrina. Îmi aduc aminte că în acea zi cânele lui urlă mult a pustiu.

Aice călăuzul se opri, și o lacră mă i se furișă pe sub geană.

— Să nu râzi, domnule, că eu, om bătrân, nu-mi pot stăpâni plânsul, dar vezi d-ta, când se prăpădește pentru niște minciuni femeiești o floare de flăcău ca dânsul, mă doare, zău, în suflet. El a săpat tocmai în locul unde ai văzut groapa cea fără fund, și, pre cât se înțelege, i s-a prăbușit deodată pământul sub picioare și l-a înghițit. Trei zile după aceea, un cioban a găsit jocul lui și-a dat peste afurisita de groapă, care nu mai fusese până atunci. Ce s-a mai fi petrecut sus? Dumnezeu știe; decât părinții noștri povestesc că oricine s-a suit la Pietrele Doamnei, cu gând să sape comorile, înapoi nu s-a mai întors. Trei limbi de foc, se zice, că se ivesc din pământ îndată ce începi a săpa, și-apoi s-arată știma comorii. Atunci urlete și vaiete s-aud în văzduh, și, de-i ziuă, soarele se întunecă, și, de-i noapte, stelele

s-ascund și furtunile pornesc din câteșpatru colțuri ale ceriului, ș-apoi în praf și pulbere se prefac oasele nenorocitului ce-a cutezat să atingă odoarele domnești.

Astfel, domnule, s-a prăpădit Simion.

— Dar Catrina ce s-a făcut? întrebă Costin.

— Catrina a murit fată mare, căci arendașul a părăsit-o, auzind de moartea lui Simion, iar alt nebun nu s-a găsit care să alerge după comori pentru dânsa.

Furtuna încetase. Nu se mai auzea decât foarte slab vocea tunetului care gemea în loc depărtat. Soarele reapăru vesel dintre nori, și aburi calzi se ridicau din pământ pe urma torentelor; ambii călători părăsiră peștera, și după două oare de coborâș ajunseră în vale, unde se odihniră de ostenele zilei. Costin însă avu în acea noapte un somn neliniștit, căci revăzu prin vis toate prăpăstiile prin care trecuse ziua și toate stafiile despre care îi povestise călăuzul. Ceea ce-i rămase mai puțin în minte fură sfaturile ce-i dăduse bătrânul său tovarăș de a se feri de amor. Astfel de sfaturi au totdeauna soarta de a rămâne neascultate.

(*Convorbiri literare*, anul II, nr. 6, 15 mai 1868.)

PRIVIGHETOAREA SOCOLEI

I

Eleonora era o fată frumoasă cu ochi negri, fărmăcători, care se furișau pe nesimțite în inimă. Fața ei era întotdeauna veselă și sufletul ei fără grijă. Nimene nu știe istoria ei de la început. Unii zic că ea a fost măritată cu un negustor bătrân și gelos, într-un fund de provincie oarecare, unde, nemaiputând trăi cu nesuferitul ei păzitor, îl lăsă într-o bună dimineată singur cu gelozia sa și răsări deodată în mijlocul Iașului — ca ghiocelul în câmpie. Alții susțin că de mică copilă ea fu aruncată într-o monăstire, unde crescuseră evlavioasă într-o atmosferă de rugăciuni și de tămâie, dar că, în momentul când era să primească darul călugăriei, un spirit rău îi șopti două vorbe la ureche și ea dispăru din monăstire ca prin minune, lăsând să creadă pe cuvicioasele sale surori că Dumnezeu a ridicat-o în ceruri cu trup cu tot. Astfel de vorbe se răspândeau pe sama ei. E rău când nu se știe originea cuiva, mai cu seamă a fetelor frumoase. În lume sunt multe limbi rele, dispuse a cârți, și puține urechi, dispuse a nu crede. Tot ce știm noi este că Eleonora era cea mai dragălașă ființă ce-a putut să vadă Iașul în zidurile sale. Ziua ea lucra la o modistă pe strada mare și noaptea se retrăgea la dansa acasă, o căsuță mică și albă pe strada Socolei, unde își petrecea viața ca pasărea; se culca cântând, se scula cântând, și voacea ei argintie, răsunând prin geamurile ferestrelor, trezea adeseori vecinătatea din somn, așa încât babele răutăcioase o numeau tricolicul de noapte, iar băieții, *privighetoarea Socolei*.

Eleonora era o ființă ciudată și plină de contraziceri. În ochiul ei, deși ar fi putut ceti cineva o inimă nestrucată și un fond de multă

bunătate, totuși aceste scumpe comori se ascundeau sub un vâl de neiertată ușurătate. Astfel, ea nu depărta de la sine nici pe unul din tinerii ce-și făceau o glorie de a o compromite; unuia arunca o ochire, altuia un zâmbet, celuilalt o strânsătură de mână și, risipitoare ca copilul cel darnic, ea împărțea la toți câte ceva din grațiile sale, numai inima ei nu lua parte la acest joc nebunatic al tinerețelor sale.

Eleonora, această păsăruică, cântând și cochetând, ajunsese în scurt timp a fi copila de modă a Iașului. Ea părăsi lucrul de la modistă și se mută în centrul târgului. Modesta ei cameră, unde odinioară cea mai prețioasă mobilă era o mică oglingioară, dinaintea căreia își peptăna părul său lung și negru, se prefăcu acum într-o locuință elegantă plină de obiecte de artă, ce erau atâtea daruri primite de la atâtea inimi suspinătoare. Și cu toate acestea, Eleonora nu părea a fi mai fericită decât înainte.

Ar fi luat-o cineva drept o femeie sătulă de toate deșertăciunile vieții, sau drept un copil neștiutor de osebirea ce este între lipsă și avere. Ea singură nu-și putea da samă de ce se petrecea în sine. Cu cât înainta mai mult pe această cale de plăceri, cu atât inima ei se închidea mai tare. Adeseori când, amețită de vuietul vieții, ea se uita în jurul ei la turma de curtezani ce stăteau gata să depuie la picioarele ei și punga și amorul lor, ea se simțea singură și parcă îi părea rău atunci după vesela ei sărăcie, pe când nu avea alt lingușitor decât oglingioara cea mică care o îngâna dimineața așa de drăgălaș.

Eleonora lua uneori parte la prânzuri și supë, și amesteca cântecul ei cu sunetul paharelor. Fumul șampaniei o rădica la entuziasm. Atunci ea scotea din piept note necunoscute ce îmbătau auzul, și ochii ei se aprindeau ca niște diamanți. Când Eleonora era tristă, ea semăna cu o floare ce se pleacă sub povara picăturilor de rouă, însă astfel de momente erau rari și treceau răpede cum trec nourii zburători pe un ceri vecinic senin. Între inima și simțurile ei nu era nici o legătură; ea cheltuia pe cele din urmă, fără să știe că posedă pe cea dintâi, și numai cântecul îi destăinuia uneori că este ceva în pieptul ei, mai presus de simțiri care n-a vorbit încă, și atunci Eleonora devenea tristă.

Eleonora era generoasă. Când vreunul dintre amici săi, care compuneau obicinuit cercul ei de petrecere, era în lipsă, sau bolnav, nu era mână mai darnică decât a ei, nici păzitoare mai neobosită lângă căpătâiul lui. Ce-i păsa ei de lume? Ea râdea de lumea care râdea de dânsa. Natura o făcuse să cânte și să râdă, și ea își îndeplinea menirea ei.

Când Eleonora se preumbla pe jos în costum scurt, care lăsa să se vadă niște piciorușe mici și sprintene ce abia atingeau pământul, nu era trecător care să nu-și întoarcă capul după ea; iar când era în trăsură, gătită cum știa ea să se gătească, nu era regină care ar fi putut să i se puie alături. Cochetă și naivă, ușoară și nepăsătoare, și totdeauna veselă: iată Eleonora. Era un flutur atras de orice miros, un capriciu legănat de toți zefirii.

Doi ani trecură, și Eleonora nu pierdu roșata din față, nici veselia din ochi. S-ar fi zis că în fiecare dimineată ea reîntinerește. Pieptul ei nu cunoștea suspinul. Ea plutea în viață cum plutește scoica fragedă pe mare, ale cărei valuri o mână orișunde, dar nu o cufundă. Ea intrase pe poarta cea mare a lumii, pe unde atâția intră și atâția se pierd; pe dânsa însă o întâmpinase la prag plăcerea și-o luase drept fiică, frumuseța și-o luase drept soră, norocul și-o luase drept stăpână. Negreșit că un moralist cârtitor, cu fruntea posomorâtă, ar fi avut ce bănuî contra nebuniilor Eleonorei; cu toate acestea, ea nu avea conștiința că face vreun rău. Ea trăia și credea că astfel se trăiește. Ea nu știa că virtutea începe acolo unde se sfârșesc plăcerile, și că morala e un câmp pustiu unde nu crește iarbă verde. Ea se văzu înconjurată de toate plăcerile ce îmbată vârsta de douăzeci de ani și le sorbea pe toate plătindu-le cu tinerețea și ochii săi frumoși. Eleonora făcea răul ce face parfumul rozei, care se pierde, fiindcă toți se îmbată de el.

II

Eleonora era înconjurată de tinerețea aleasă a Iașului. Era în cerințele timpului de a fi primit în salonul ei și o datorie de a-i face curte. Dar dintre toți cel mai îndărătnic curtezan și mai fără noroc

era Iancu, un tânăr nalt și uscăcios, cu părul lins, cu ochelari pe nas, foarte duios în vorbe și foarte îngrijit în îmbrăcăminte. Dacă fiecare dintre amicii Eleonorei izbutea să capete câte ceva din favorurile ei, el însă nu izbutea la nimic, și invidia îl frământa adânc în inimă. El ura pe toți amicii Eleonorei, iar pe dânsa o ura și mai mult, căci era om rău și se simțea atins în mândria lui de neizbândă. Nimic însă din cele ce se petreceau în sufletul lui nu se oglindea pe față-i. El avea una din acele figuri de ceară cărora împrejurările știu totdeauna să le deie înfățișarea ce trebuie. Lângă Eleonora era amarez până la culme, lângă tovarășii săi amic până la moarte.

— Eleonoro, zise el într-una din zile, găcind-o singură și luându-i mâna să o sărute, pentru ce această mână se întinde așa de ușor la alții și așa de greu la mine?

— Ți se pare, răspunse ea.

— O! Eu nu mă înșel; eu văd prea bine că sunt cel din urmă ales al inimii tale, și când ai ști cât mă face să sufăr această nedreptate. Eleonoro! De ce nu mă iubești?... Eu te-aș face așa de fericită cum...

— Ha! ha! ha! îl întrerupse Eleonora cu un lung hohot de râs. Iar ai venit la mine posomorât ca vremea cea rea. Nu știi tu că inima mea este închisă la iubire?... Eu din amor culeg numai plăcerea, acolo unde cred că o găsesc, iar suferința, dorul, chinul și celelalte le las pentru niște nebuni ca tine. Socotești tu că paserea intră de bunăvoie în cușcă?

— Dar ce să fac, să pot atrage și eu măcar una din privirile tale?

— Să-mi vorbești mai puțin de amor, și să nu fii așa de gelos.

Ea însă nu știa cât venin îngrămădeau cuvintele ei nepăsătoare în inima celui ce-i vorbea de amor.

În acel moment s-auzi sunând clopoțelul și servitoarea Marița anunță pe junele Iorgu, întovărășit de-un alt june necunoscut.

— Bună ziua, Eleonoro! strigă Iorgu, care, intrând în odaie, depuse o sărutare cu zgomot pe fruntea ei. Dă-mi voie să-ți prezint pe vărul meu Petru, un provincial rușinos ca o fată mare. El a ieșit din cărți ca să între în lume; te rog să-l numeri între amicii tăi. Poate vei izbuti să faci ceva dintr-ânsul.

Această prezentare originală puse pe junele Petru în mare încurcătură. Însă Eleonora, veselă că se vedea acum scăpată de tristul ei adorator, care nu-i vorbea decât de bani și de inima lui, ponegrind pe toți ceilalți, întinse mâna noului-venit cu aceeași familiaritate ca și când l-ar fi cunoscut de-o sută de ani, și-i zise cu cel mai dulce zâmbet:

— Îmi pare bine de cunoștința dumitale, domnul meu, și pentru ca să o întărim mai bine, îmi vei da brațul să mergem la preumblare; mă înăduș în casă. Iorgule, așa-i că o să mă întovărășești?... Dar tu, lancule, ce te faci?

— Eu, zise el... Eu, foarte mulțumesc; am o întâlnire tocmai acum pentru o afacere oarecare, și, după ce făcu două-trei închinăciuni foarte adânci, ieși din casă urmat de ceilalți.

Eleonora și Petru mergeau înainte, iar Iorgu, nepăsător cum era, mergea șuierând mai în urmă, se oprea la fiecare fereastră prin care zărea vreo fată frumușică, și astfel nu putea s-audă convorbirea tovarășilor săi.

Brațul Eleonorei, care se vedea rotund și trandafiriu prin horbota transparentă a hainei sale, se răzăma cald pe brațul lui Petru, iar acesta, cu sângele iute, cum e omul la vârsta de 22 ani, nu știa ce să gândească de această ființă care avea atâta libertate în vorbă și atâta lumină în ochi. Ei vorbiră multe de toate. Începură cu lucruri nepăsătoare, cum se începe totdeauna, trecură apoi la frumusețile de țară, în mijlocul cărora Petru își petrecuse anii copilăriei, și ajunseră cu încetul la amor. Cine nu știe cât de nesecat este și unde te duce acest izvor nesfârșit de convorbire. Amorul, zice lumea, e o costișă înflorită pe care luneci răpede, căci la fiecare pas întâlnești câte o minune. Eleonora, deprinsă a asculta graiul prefăcut și fanfaron al tinerilor ieșeni, fu surprinsă să găsească în acest june nou-venit un izvor de idei nouă și de simțiri curate. Iar Petru, fărâmat de ochii Eleonorei, vorbea vorbe inspirate ce răsunau ca o muzică în urechea ei.

„Este ea oare un înger sau un diavol?“ gândea Petru.

„Este el oare visul ce am visat?“ gândea Eleonora; și de frică să nu-și trădeze taina gândurilor lor, ei nu îndrăzneau să se uite unul la

altul. Când însă, împinși de o putere neînvinsă, ei se priveau un moment ochi în ochi... atunci inimile lor se strângeau de-o dulce și nespusă uimire.

Ei se preumblară până în noapte și s-ar fi preumblat mult încă, dacă vocea ironică a lui Iorgu nu i-ar fi chemat la realitate.

— He! tinerilor, strigă el, am obosit alergând după voi. E vreme să ne ducem pe-acasă. Nu te credeam, Petrule, așa bun de gură.

Eleonora tăcu; când veni momentul despărțirii, mâinile lor se strânseseră fără voie și ochii lor se priviră adânc. Noaptea și unul și altul avură somnul neliniștit. Petru se sculă la miezul nopții, deschise fereastra de la odaie, unde i se păru că se înădușă, și privi mult la stelele ce scliffeau pe ceri — stele așa frumoase el nu mai privise. Iar Eleonora avu visuri curioase; i se păru că se află într-o grădină încântată plină de pomi roditori și de paseri cântătoare, însă fiecare pom ce se legăna, fiecare pasere ce zbura, lua rând pe rând felurite forme fantastice, până când pe nesimțite se prefăcea în niște ochi mari și lucitori ce sămănau a fi ochii lui Petru. Apoi toate păreau că-i râd și i se închină; iar ea plutea într-o lumină azurie, fără să atingă pământul, și auzea glasuri dulci ce nu mai auzise.

A doua zi, când lumina zilei o deșteptă, ea se sculă tristă și-i păru rău după visul de noapte. Ce se petrecea oare cu Eleonora?...

Pentru prima oară ea se uită cu înfiorare în jurul ei. Statui de bronz, șaluri de Persia, porcelane de China, toate aceste câștiguri ale momentelor ei de uitare îi făcură groază. I se păru că ele se uită cu dispreț în trecutul ei și, de furie, ea sfărma un vas scump ce sta pe masă, martur de greșelele sale.

— Ce-mi sunteți voi bune, strigă ea, dacă nu mă puteți face fericită?... Ea simțea în inima ei că se deșteaptă o lume nouă plină de par-fum și de visuri ce o îmbătau, dinaintea cărora trecutul se pierdea negru, ca o noapte fără somn.

A doua zi, când Petru veni la dânsa, o găsi palidă, iar el nu mai avea focul de ieri, glasul său tremura, privirea sa era sfiicioasă.

III

Frumoasă a fost odinioară grădina Socolei, dar mai frumoase sunt astăzi ruinele frumuseței sale. Părăsită cum este, ea ne înfățișază îndoitul mister al decăderii omenești și al naturii eterne.

Chioșcurile sale căzute, sfincșii săi știrbați de vânturi ne deșteaptă splendoarea unei domnii trecute, pe când aleele sale întunecoase și părăginite ne vorbesc de pustiul codrului. Era o sară frumoasă. Luna plină zâmbea de sus printre nourii creți și argintii și răspândea pe iarbă brazde de lumină.

Dar ce zgomet se aude colo sub cel tei frumos?... E o masă întinsă, împodobită cu argint și cu cristaluri, în jurul căreia se vede șezând toată junimea aleasă a Iașului și în capul ei, Eleonora. Eleonora astă dată nu avea pe dânsa nici catifea, nici mătăsuri, ci o simplă rochie de cit care lăsa să se vadă frumoasele forme ale brațelor și umerelor ei, iar pe brațe și la gât nici o podoabă, nici un diamant. Ea redevenise cum era pe când o numea lumea *privighetoarea Socolei*; căci amorul nu iubește podoabele lumești.

Lumea cârtitoare însă tălmăcea în rău această schimbare a Eleonorei.

— A început să-i placă florile de câmp, zicea un june la urechea vecinului său, voind să facă spirit.

— Farmecul noutății, răspunse celalalt. Astăzi Petru, mâne altul.

„Dar rândul meu când va fi oare?“ gândea cu ciudă Iancu care vorbea puțin, dar observa mult.

— Un cântec ne trebuie, Eleonoro, ca să înveselim această masă, zise Iorgu, cântecul inimii tale, și acest pahar îl voi deșărta întreg în sănătatea ta.

— Bravo!... strigară toți. Cântecul inimii tale vrem să-l auzim!

Eleonora nu așteptă să fie mult rugată. Aerul răcoros, luna plină, farmecul nopții, toate aceste înălțase simțurile ei și vocea ei începu să sune printre frunze. Dar cine poate spune ce cântec a cântat Eleonora? Era un cântec neauzit, spus cu cuvinte de foc și cântat cu voace de înger. Ea se urcă până la acele note arzătoare ce numai amorul și

durerea le cunoaște, și, răpită cum era în valurile melodiei, ea își aținti ochii în ochii lui Petru care văzu în această privire tot sufletul ei... Eleonora iubea...Luna privi de sus acest amor născut sub aripa ei de lumină și păru că-l binecuvântează. „E un vânt care va trece“, ziceau unii necrezători, dar ei se înșelau, căci vântul era furtună.

Din acea zi ea închise ușa nebuniilor lumii, lăsând pe prag un trecut plin de vuiet și de plăceri, care disparu răpede, căci el nu luă cu sine nici o parte din inima ei. Ea se aruncă în această patimă cu toată speranța și, încrederea unui suflet fecioresc; și neștiutoare cum era de fericirile ce cuprinde în sine întâiul amor, ea le sorbea pe toate și se mira cum mai încăpeau în inima ei.

Un an întreg ei duseră împreună o viață de uitare și zilele lor treceau răpede cum trec zilele fericitorilor. Într-o zi însă Petru veni la Eleonora cam trist.

— Ce ai, iubitule? zise ea cu un glas înduioșat.

— Eu, răspunse el după o pauză, eu... n-am nimic. Am atâta că mă tem să nu te pot face destul de fericită.

— Ha, zise ea împrejuruându-i grumazul cu brațele sale, pot eu să fiu mai fericită decât așa?

— Visul e frumos, deșteptarea e amară!

— Ce vrei să zici, Petru? Vorbele tale mă îngheață, niciodată nu te-am văzut așa.

— Voi să zic că amorul e un copil dulce, dar schimbăcios; mâne poate tu nu vei mai găsi în mine acel om pe care astăzi îl iubești. Lumea cu plăcerile ei te recheamă neîncetat; putea-voi eu să-i țin totdeauna locul în inima ta?

— Alungă aceste gânduri, iubite, și-nseninează-ți privirea. Nu vezi tu în ochii mei că eu nu te pot uita? Pentru ce această necredință în fericirea noastră?

Petru vedea în adevăr strălucind în ochii ei amorul cel mai adânc, dar aceasta nu-l însenina, căci sufletul său nu era senin.

— Soarta! soarta! esclamă el, multe poate să distrugă. Nu vezi tu afară aer, spațiu, libertate, lumea care se mișcă cu înmiile ei comori

de plăceri și fericiri; toate aceste, pe care tu le-ai părăsit pentru mine, conspiră acumă contra noastră; căci multe legături te leagă încă de lume, Eleonoro!

— Voi rupe acele legături, răspunse Eleonora, am pentru mine amorul, și el, care îmi dă fericirea, îmi va da și puterea. Lumea, zici tu, conspiră contra noastră. Ce-mi pasă mie de dânsa? Am eu oare să-i cer ceva? Cât am fost în lume, ea mi-a dat totul, și am fost săracă; astăzi când m-am retras de dânsa, sunt bogată, căci te am pe tine, și am totul. O! dar tu ai dreptate să te îndoiești de mine. Trecutul meu este un martur greu în contra mea. Am greșit mult, în adevăr, dar în ziua în care te-am iubit pe tine, am primit un nou botez care m-a spălat de toate. Petru, crede-mă; mai curând va înceta să-mi bată inima în piept decât să încetez eu de a te iubi.

Aceste cuvinte rostite cu accentul durerii înduioșară pe Petru; el o copleșise în brațe și pacea fu încheiată prin un sărutat.

Cu toate aceste, vorbele lui Petru, deși puteau fi zise fără scop în niște momente de tristeță care ades nasc fără cauze în mijlocul celei mai mari fericiri, totuși făcură întipărire asupra Eleonorei. O neliniște îi rămase în suflet. De atunci i se părea neconținut că Petru e trist și gânditor. Era aceasta părere sau realitate? Nu știm. Ea însă se puse a-l cerceta pe furiș; fiecare mișcare, fiecare vorbă a lui Petru căuta să o explice; însă de ce observa mai mult, de ce mai mult se rătăcea în cugetări.

„Nu cumva îmi ascunde el ceva?“... gândea ea în sine; și ideea că legăturile lumii pot să-l despartă odată de dânsa îi strângea inima grozav.

„Ah! ba! zise ea, învingându-și temerea. Petru nu mă va lăsa! El e bun, și-apoi găsi-va el alta care să-l iubească ca mine?“

Dar vai! În zadar Eleonora căuta să alunge gândurile ce o împresurau. Îndoiala intrase ca șârpele în inima ei și-i alungase somnul de la ochi și surâsul de pe buze. Ea începea acum să cunoască partea cea mai amară a iubirii, durerea!

Într-unul din acele momente de tristeță, servitoarea Marița îi anunță pe Iancu.

— Să intre, zise ea.

Iancu nu fusese la dânsa de multă vreme, și, deși acest om îi era foarte displăcut, totuși ea simțea acum trebuință să comunice cu cineva; singurătatea o apăsa.

— Mă scuzați, domnișoară, că vă neliniștesc cu prezența mea, zise Iancu cu un aer plin de dulceață. Dorința de-a vă revedea după un timp așa de îndelungat a fost mai puternică în mine decât teama de a vă supăra. Totodată am a vă remite ceva din partea lui Petru, care se roagă să-l iertați că, fiind prea ocupat, n-a putut veni singur.

Aceste zise, el băgă mâna în buzunar, scoase un plic pe care îl dădu Eleonorei cu o mulțămire ce nu o putea ascunde.

Eleonora se îngălbeni ca ceara; iată scrisoarea ce conține acel plic:

„Scumpa mea,

Dumnezeu voiește să ne despartă. Peste câteva zile eu mă însor. Adă-ți aminte de fericirile noastre din trecut și te rog nu mă blăstăma!

Petru“

Iancu observă toate mișcările figurei ei, însă ce slabă oglindă e figura, când e vorba să reproducă o durere așa de mare!... Numai cel ce suferă știe cât de nesfârșită e suferința sa, dar nu o poate spune, nici arăta.

— Lasă-mă singură, domnule, zise ea, am trebuință de liniște.

— Iartă-mă, Eleonoro, că ți-am pricinuit fără să vreau această durere. Mâni va trece supărarea ta cum trec toate în lume... și... la revedere!

IV

Eleonora rămase împietrită. Multă vreme ea nu putu să-și revină în simțiri, stând într-o stare desăvârșită de amortire, ca și când ar fi părăsit-o chiar puterea de-a suferi. Ea ceti și receti de-o sută de ori scrisoarea care-i desfășurase adevărul, până când vederea i se întunecă și noima cuvintelor i se pierdu în minte. Deodată ea tresări; se duse cu pași repezi la biurou și începu a scrie. De mult însă ce era grăbită,

mâna-i tremura. Într-o jumătate de oară ea scrisese vro zece mici epistole. Apoi sună, și servitoarea Marița se prezintă înaintea ei.

— Trimite îndată pe-un om cu aceste scrisori să le ducă la adresa lor, și tu vino îndărăpt, căci am trebuință de tine.

Într-o clipă Marița îndeplini ordinele stăpânei sale.

— Acuma, vino să-mi pepteni părul cum știi tu mai bine. Vreau să fiu frumoasă, înțelegi tu, frumoasă.

— O! n-am trebuință să-mi dau multă osteneală pentru aceasta.

— Să-mi pregătești apoi rochia cea albă cu flori de aur, și pe cap să-mi pui un vâl de gaz prins în o ghirlandă de lăcrămioare.

Marița deschise niște ochi mari, plini de mirare.

— Ce mă privești așa, nu înțelegi?

— Drept să vă spun, nu înțeleg.

— Ei bine! află că astăzi mă mărit!

— Domnișoara se mărită!... strigă Marița ai carei obraji se aprinseseră de bucurie. Domnișoara se mărită... O! ce bine-mi pare!... Degrabă, degrabă la oglindă, am să vă fac frumoasă cum n-a mai fost mireasă în Iași. Bine-mi spunea mie gândul... Dar... am să vă fac eu o rugămintă.

— Spune.

— Dacă vă veți mărita, vă rog să nu mă părăsiți. Eu nu vreau să mă despart de buna mea stăpână. Vreau să vă văd în casa voastră deplin fericită și eu să vă slujesc cât voi trăi.

— N-aibi nici o grijă, Mariță. Eu am gândit la tine. Tu vei avea partea cea mai mare a fericirii. Iată aceste diamante, zise ea arătându-i o casetă plină de odoare, ți le dau ție... Ele îți vor asigura traiul pentru totdeauna, și, dacă vei voi să te măriți, ele îți vor fi zestrea. Noi însă vom trebui să ne despărțim, căci așa cere soarta. Eu trec de acuma în altă viață, unde tu nu mă poți urma.

Marița se uita la caseta cu odoare și i se luau ochii; ea nu putea să creadă că atâta bogăție este a ei. Amețită, ea se aruncă la picioarele Eleonorei, înșirând cuvinte neînțelese de mulțumire.

— Destul, Marițo, îi zise Eleonora; eu trebuie să mă îmbrac mai curând; vremea trece și oaspeții mă așteaptă la nuntă. Grăbește.

Marița începu să-i împletească părul cel de abanos. Ce schimbare în biata Eleonora! Ea se uita în oglindă și nu se mai cunoștea. Fața ei era îmbătrânită. Scump a mai plătit greșalele tinerețelor sale, căci le-a plătit cu prețul fericirii. Amorul, care i-a pus în inimă comorile virtuții, i-a pus totodată pe cap cununa de martir.

— Domnișoară! și unde faceți nunta? o întrebă Marița cu sfială.

— Sub teiul cel mare din grădina Socolei. Vreu ca nunta mea să fie așa de frumoasă, încât vestea să-i meargă în toată lumea.

— Aveți dreptate, domnișoară; și eu înțeleg ca d-voastră. Nunta trebuie să fie nuntă. Dar mirele vostru, așa-i că e domnul Petru? Cine altul ar putea să ieie o mireasă așa de bună și frumoasă?

— Mirele meu e Petru zici tu?... Și tot sângele i se grămădi în inimă. Dar e Petru, lui vreu să-i închin sufletul meu pentru vecie. Mă însoțesc cu dânsul pe viață și dincolo de viață, pentru ca totdeauna să pot fi lângă el și nici o putere omenească să nu mă mai poată despărți. Vreu să-l apăr de răle; să-i îndulcesc visurile de noapte, și el să nu știe de unde-i vine binele, și să știe numai cât l-am iubit. Vreu ca sufletul meu, revărsat în sufletul lui, să plutească în fericire ca doi luceferi în zori, și lumea pe care o blăstăm să se uite cu invidie la noi.

— Și eu să nu fiu să vă văd!... zise Marița ai cărei ochi nu se întorceau de la casetă.

Eleonora, era acum gata... Ea avea toate podoabele de mireasă. Haine albe, lăcrămioare pe cap și lacrimi în ochi... Dar unde se ducea Eleonora? Ce gânduri avea ea?

Ea porni cu grabire spre ușă, ajunsă pe prag, ea se opri și chemă pe Marița.

— Vino să te sărut, Marițo, zise ea, depuind o sărutare pe frunte-i. Când vei fi fericită, să-ți aduci aminte de stăpâna ta care și-a adus aminte de tine.

Apoi ea ieși, se aruncă în trăsura ce sta afară și plecă la Socola. Acolo o aștepta o masă mare, bogată, întinsă sub același tei unde cu un an mai înainte ea își cântase cântecul inimii sale. Aceiași tineri care fusese atunci, erau și acum invitați, afară de Petru care lipsea.

La sosirea ei un *ura* zgomotos făcu să clocotească văile de prim-prejur.

— Privighetoarea Socolei! Tu nu erai menită să tânjești la umbră, strigară cu toții. Bine-ai venit iarăși între noi!...

— Am venit între voi, că-mi era dor să vă văd. Într-un an multe s-au petrecut. V-am chemat pe voi, care mă știți cum eram, să mă vedeți cum sunt. Un cântec m-a dus dintre voi acum un an, un cântec mă readuce, dar acesta e cel mai frumos și cel mai din urmă.

— Eleonoro! Ce vorbe vorbești tu? ziseră unii.

— Eleonoro! Ce haine porți tu? ziseră alții.

— Sunt mireasă, nu mă vedeți? O să-mi jucați astăzi la nuntă, sub acest tei care a umbrat întâiul meu amor...Dar acum iubesc pe-un altul. Acesta e mirele meu. O! când ați ști cât e de frumos!... Ochii lui sunt adânci ca albastrul ceriului și sărutul lui dulce ca sărutul lui Dumnezeu.

Și un grozav surâs încreți buzele ei. Ea vărsă apoi șampanie în paharul fiecăruia, dar în paharul ei aruncă un praf pe furiș.

— Voi care ați încunjurat tinerețele mele, nu vă puteam lăsa, fără să-mi iau ziua bună de la voi.

— Ce fel ziua bună, strigară cu toții.

— Dar, ziua bună, căci acest pahar îl beau în sănătatea mirelui meu.

Eleonora era palidă ca ceara. Ea ciocni paharul cu amicii ei, apoi îl sorbi fără să se răsuflă.

— În sfârșit! zise ea, nu e greu de a trece pragul vieții, când nefericirea te duce de mână. Acum lăsați-mă să-mi cânt încă o dată cântecul inimii mele.

Toți tăcură, și ea începu să cânte; dar astă dată cântecul ei era înfricoșat, strident, era cântecul despărțirii. Fiecare notă era blăstem ce arunca lumii pe care o părăsea. Cântând, ea întrevăzu prin minte toate fazele tinereței sale plină de rătăcirii și de căințe, de amor și de durere, și toate aceste se risipeau acum ca un vis al dimineții. Vis amar; deșteptare mai amară!

Când Eleonora sfârși de cântat, ea căzu obosită pe scaun. Ochii ei străluceau ca sticla.

— L-am iubit, zise ea cu o voce întreruptă și am fost fericită... Ce-mi trebuie mai mult?... Nu mi-a fost scris să fiu stăpână pe soarta lui. El nu-i ca mine orfan în lume; el are tată și mamă și o logodnică care-l cheamă; iar eu n-aveam dreptul să-l răpesc din brațele lor și să mă pun umbră soarelui ce-i strălucește în viitor... Ah! simt că mă arde aice, zise ea, puind mâna pe piept, și capul mi se învârteste.

— Eleonoro! Ce este?... ziseră amicii ei, încunjurând-o. Tu suferi; mâinile tale sunt răci, buzele tale sunt vinete?

— Nu-i nimic, răspunse ea. Sunt foarte bine. Ia vedeți colo, arătă ea spre răsărit, cât e de frumos! Acolo mi se deschide lumea unde totdeauna e primăvară. Acolo am să fiu mireasa lui.

Ochii Eleonorei se acoperiră de-o ceață; vocea începu să i se stângă.

— Rămâneți sănătoși, voi care m-ați învățat să râd!... zise ea uitându-se la amicii ei. Acuma știu să și plâng. Rămâi sănătoasă, tu viață, în care am gustat mult dulce și mult amar!... și voi ape limpezi a Socolei, copaci, verdeață, rămâneți sănătoși! De-acum înainte veți desfăta ochi mai fericiți decât ai mei... Iar tu, Petrule, tu, care în curând vei strânge mâna miresei tale... te iert.

La aceste de pe urmă cuvinte Eleonora muri.

Lacrimi curgeau din toți ochii la vederea acestei nenorocite ființe care a trecut prin lume răpede cum trec stelele ce cad din ceri; numai singur Iancu sta răce, cu fața de marmură și cu sufletul de gheață.

(Convorbiri literare, anul IV, nr. 7, 1 iunie 1870)

VÎNĂTOAREA

I

Cucoșul, bătând din aripi pe gardul țarinei, nu de mult vestise miezul nopții, când cornul vânătoresc se auzi răsunând la curtea de pe moșia Sorcova. O mare vânătoare de cerbi, lupi și porci sălbatici se dădea de stăpânul moșiei, la care se adunase toți amatorii de prin orașele și satele învecinate.

Ziua se arăta frumoasă. Spre apus se vedeau încă stelele sclipind într-o lumină palidă, iar spre răsărit o geană trandafirie se înălța pe ceri ca o speranță de fericire, stropind cu rouă pământul însetat.

La sunetul cornului, cete de oameni porniră spre curte, înșirați pe ulițele satului, unii armați cu bețe pentru hăituială, alții cu puști pentru vânat, având fiecare merinde în traistă și speranța de a împușca cea mai mare *dihanie* din codru.

La curte domnea o mare mișcare, întocmai ca o pregătire de război; s-ar fi zis că un avânt de vitejie cuprindea toate inimile la apropierea luptei cu pădurea, și, fiecare aruncând pe umere arma bine grijită, sora omului în nevoie, simțea în sine mai cu tărie dreptul său de stăpân asupra naturei.

Șeful vânătoarei împărți la toți pușcașii țărani praf și plumbi îndeajuns, dezbătu apoi planul vânătoarei cu gravitatea unui general de armată ce curând are să înfrunte inamicul, însemnă linia de atac a hăitașilor, linia de pândă a pușcașilor și, după ce totul fu bine pregătit, întreaga ceată plecă spre pădure, unii călări, alții pe jos, aspirând cu poftă aburii dimineții și cântând doine de jale sau cântece de veselie, după cum se simțeau inspirați de răsăritul soarelui sau zgomotul războinic al vânătoarei.

În scurt timp, pădurea fu încinsă de două lanțuri de oameni, când, deodată, la sunetul cornului, care era semnul de începere a vânătoarei, mii de țipete sălbatice, sunete de ciomege, şuierături ascuțite treziră ecourile de prin adâncul râpilor, făcând să tremure de frică chiar frunzele de arbori: s-ar fi zis că bătrânii frasini și stejari se răstoarnă sub vrăjmășia unui potop ce năvălește asupra pădurii. La auzul acestui clocot înfiorător, linia pușcașilor stătea tăcută, așteptând fiecare la locul său, ascuns printre frunzari, sosirea vreunei fiare sălbatice, spre a o împrósca cu foc.

Dar în această așteptare ce samănă a fi fără sfârșit, fiecare moment este însemnat prin bătaia inimii. Nu este vânător cât de vechi, cât de ispitit care să-și poată stăpâni neastâmpărul „Poate va veni pe aci, poate va veni pe dincolo“, își zice el, pregătindu-și arma, și ochiul său se mărește așa, că ar voi parcă să străbată prin măduva copacilor. Cel mai mic sunet prin frunzele uscate răspunde de-a dreptul în inima sa; el își oprește suflarea, ascultă, întreabă și nici o notă nu scapă nepercepută din graiul tainic, armonios, al pădurii.

Apoi iată că răsună o detunătură de pușcă în aripa stângă a vânătorilor, urmată de mai multe altele în aripa dreaptă și în centru, până când focurile se înmulțesc pe toată linia, vestind fiecare câte un duel singuratic, duel de moarte între om și fiară.

Cu încetul însă hăitașii se apropie de pușcași, urletele se potolesc, focurile încetează și cu toții se adună grămadă în poiana cea mai apropiată pentru a număra prada dobândită.

— Ziua ne-a mers în plin, zise stăpânul moșiei cătră mulțimea ce-l înconjura, doi cerbi, patru lupi și un porc, afară de mărunțișuri ce nu se numără.

Și fiecare începu să istorisească împrejurările împușcăturii sale, presurate negreșit cu oarecare nevinovate înfrumusețări, obicei nedezlipit de talentul oricărui bun vânător.

— Dat-ai în ceva? întrebă proprietarul pe junele Alexandru, care venea cu pușca în spate și cu pălăria cam pe ceafă.

— Am răsturnat un lup, răspunse acesta cu sânge rece.

— Ce spui, iubite?... ai împuşcat un lup!... strigă Costachi de-ală-turea. Ce năpaste a fost să deie peste sărmana dihanie!...

Costachi era un om scurt şi gros, cu glasul cam răguşit, tomnatic de vârstă, cu faţa, deşi puţin veştedă, dar învioşată de nişte ochi verzi şi luători în răs, un mucalit, în sfârşit, care mergea la vânat mai mult de petrecere, plăcându-i mâncarea bună, băutura multă şi glumele mai presus de toate, iar în contra femeilor avea, cum s-ar zice, un *dinte* de când îi rămăsese numai unul dinainte, şi se văzu silit să pună ochelari pe nas.

Făcând câţiva paşi înainte, el se apropie de un lup foarte mare care sta cu dinţii rânjiţi, lungit la pământ, în mijlocul unui grup de băieţi ce-şi băteau joc de el ca de-un duşman fără putere, făcându-i prohodul cu felurite muştrări: care pentru un miel furat mai an din stână; care pentru un mânzat sugrumat în ocol în Căşlegile trecute... şi, impunând tăcere băieţilor, el zise clătinând jalnic din cap:

— Acesta-i nefericitul întru pomenire, care a dat chiorâş peste plumbii lui Alexandru?

— Precum ziseşi, răspunse Alexandru, voind să înfrunte privirile ironice ale tovarăşului său.

— Înapoi la pădure!... strigă Costachi, lovind furios cu stratul puştii lupul după cap.

Dar... O! minune!... lupul, deşteptat ca prin farmec de puternica lovitură ce promise după cap, se ridică deodată pe picioare şi, cu iuţeala fulgerului, dispăru în pădure, trecând prin toată mulţimea vânătorilor, uimiţi de neaşteptata sa înviere.

Un răs general şi zgomotos se stârni după această scenă comică care buimăci într-atâta pe junele Alexandru, încât era cât pe ce să se apuce la hartă cu glumeţul Costachi care se rostogolea pe iarbă de răs.

— Pace vouă tuturor!... zise Nicolai, un vânător lăudăros, cu musteaţa bine răsucită şi care se legăna dârz pe picioarele sale îmbot-forate... Lupul e gros de obraz, eu unul nu-i dau crezare în câtă vreme este încă în pielea lui. Am văzut multe în viaţa mea vânătoarească, că doar nu de ieri sau de alaltăieri ţin puşca în mână. Aşa, odinioară, când vânam în munte, mi-a ieşit o matahală de urs înainte...

— Să ne aținem la istoria ursului!... îl întrerupse Costachi sclipind din ochi, și să lăsăm minciunile să curgă.

— Taci din gură, vrăbierule!... minciuni spui tu care împuști nu-mai ciocârlani de pe drumuri... Ziceam că deodată o matahală de urs mi-a ieșit înaintea fără veste...

— N-a fost cumva vreo veveriță?

— Ba era un cogeamite *Martin* blănit de iarnă, care rupea copacii din rădăcină. Aveam pușca încărcată cu ploaie...

— Și ai aruncat-o jos, să nu se facă primejdie.

— Ba am pus-o la ochi și am așteptat să-mi vie ursul în țel; și când mi-a venit așa ca la 100 de pași, căci eu am obicei să nu dau de-a-proape...

— Se înțelege, un urs mare cât un stog, cine l-ar nimeri mai de-a-proape? ș-apoi de departe e și mai ușor de-a fugi.

— Fuge cine fuge, iar nu un vânător ca mine, răspunse Nicolai, supărat de întreruperile lui Costachi... Aveam, zic, pușca încărcată cu ploaie și, când mi-a veni în țel ca la 100 de pași...

— Mi se pare că era numai 99.

— Măi, ce dârdală mai ești!... Nici că lași pe om să vorbească. Atunci, zic, am descărcat țeava stângă și l-am chiorât de ochiul stâng...

— Va să zică: focul și ochiul!

— Ba bine că nu, răspunse Nicolai care părea că crește în bot-fortele sale cât un urieș. Ursul a început a se rostogoli la pământ, mornăind de răsuna pădurea, iar eu, n-am ce face, mă apropii de el — pe atunci eram mai neispitit de întâmplările vânatului — când, deodată, ursul, care nu-și mai vedea nici vârful nasului, auzind negreșit vuietul pașilor mei, se răpezi în direcția mea cu capul plecat, și nu știu cum se nimeri, că răsturnându-mă peste el, mă pomenii — închipuți-vă lucru poznaș! — călare pe greabănul lui.

— Ha! ha! ha!... începură cu toții să râdă cu un chef nespus. Păcat că nu era și Alexandru călare pe lupul lui de adinioare! Ce drăgaică ați fi jucat împreună!

— Să lăsăm poveștile și să ne punem la masă, băgă de samă stăpânul moșiei; vremea trece și până-n sară mai avem două bătai.

— Ce poveste?... răspunse Nicolai, atins de cuvintele proprietarului. E atât de adevărat, că și acum, când îmi aduc aminte, mi se zburlește părul în vârful capului.

Auziți, domnilor!... I se zburlește părul în vârful capului, strigă neînduratul Costachi cu glas mare, și, aruncându-se fără veste asupra lui Nicolai, îi smulse căciula de pe cap, arătând spectatorilor o tivdă goală, a cărei piele strălucea de-o gingașă culoare trandafirie.

Veselia ajunse la culme.

— Bravo!... bravo!... L-ai prins cu ocaua mică, strigară cu toții. Dacă istoria ursului va fi tot atât de adevărată, precum e adevărat că are păr pe cap, atunci merită să-i dăm carte la mână de cel mai mare mincinos și prin urmare, vânător.

Cu toții apoi, spânzurând puștile pe crengile copacilor, se așezară pe iarbă la prânz, luând fiecare ce apuca, unul o coastă de iepure, altul o aripă de curcan, și, cu cât mâncau mai mult, cu atâta beau mai mult, iar anecdotele și glumele se încrucișau ca fulgerele printre paharele pline cu Cotnar și Odobești.

Până-n sară se mai făcură două bătai în fundurile cele mai adânci ale pădurii, care avură de rezultat încă câțiva lupi, vulpi și porci, și, după ce soarele asfinți în dosul dealului într-un noian de roșată, aurind numai vârfurile copacilor, iar de cealaltă parte se arătă luna în crai nou cu un țercalan galbăn împrejur, întreaga ceată a vânătorilor se adună în Poiana numită a Cerbului, unde se făcuse toate pregătirile pentru petrecerea nopții, și prin mijlocul căreia șărpuia printre maluri înverzite și umbrite de frasini pletosi, un mic râuleț limpede ca lacrima, la unda căruia se adăpau cerbii și căprioarele.

II

Un foc urieș ardea în Poiana Cerbului aruncând în văzduh prin întunericul nopții un roi de scânteii ce păreau că se amestecă cu stelele. Roată împrejur ședeau pușcașii la vorbă, istorisind de întâmplările zilei trecute și plănuiind pentru ziua viitoare. Un ceaun mare și negru la fund așezat pe pirosteie clocotea la foc, aruncând stropi fierbinți,

care sfârâiau pe cărbuni aprinși, și lângă ceaun un țăran cărunț, ținând luleaua între dinți, învârtea cu melesteul făina în ceaun.

— Răpede un pumn de sare, Ioane, zise țăranul cărunț, îndreptându-și cu unghia cărbunele în lulea.

În acelaș moment Ion turnă sarea, zicând: „Cu noroc!“.

— Adaogă încă o mână de făină, s-o mai învârtoșim. Și făina cer-nută prin sită, curse în ceaun ca o ploaie subțire.

— Gata! strigă Simion răsturnând mămăliga pe fundul de lemn bine răzăluit... De-acum la împărțeală, copii!

Apoi el luă o ață și, după ce o făcu să zbârnăie între degete, tăie mămăliga în fălii, dând la toți hăitașii și pușcașii câte o dreaptă parte.

— Tot cu încetul, adaoase el; de fiecare căciulă câte o bucată... așa... asta-i hrana țăranului, și la voie, și la nevoie. Boierii n-o mănâncă decât ca să-i cerce gustul.

— Nu mă uita pe mine, moș Simioane, zise Costachi; că nu te voi uita nici eu cu un pahar de vin de cel de vârsta dumitale.

— Să trăiești, cucoane!... vinul nu se leapădă, el e mângăierea omului în necazuri.

— Și cum zici, moș Simioane, ține un pahar de mângăiere.

Simion dădu pe gât paharul ce-i oferi Costachi.

— Mări, că bun e, cucoane!... lunecă ca untdelemnul.

— Acuma, dacă cunoști pe cineva care să știe a cânta în trișcă, din fluier, din cimpoi sau din frunză, pune-l să-mi cânte de inimă-albăstră aici la zarea stelelor și focului; am un greu pe inimă de când am făcut să învie lupul lui Alexandru. Câte oi o să mai mănânce nemernicul!...

— Îndată! răspunse Simion... Măi Radule! Măi Radule!... Ia vin' cu trișca încoace.

La strigătul lui, ieși din grămadă un flăcău de-o frumuseță rară. El avea fața albă ca laptele, ochii negri ca cărbunele, niște plete lungi ce fluturau pe umerii săi lați ca o coamă de zimbbru, și mijlocul curmat ca la o copilă.

— Cine-i acest Făt-Frumos? întrebă Costachi.

— E fiul meu, răspunse Simion. Ia zi ceva din trișcă, Radule.

— Ce să zic, tată?...

— Apoi ce-or vrea boierii.

— O horă, zise Costachi; să începem cu jocul și, când vom voi să adormim, vom întoarce-o pe jale.

Atunci Radu se puse pe un trunchi de copac și începu să cânte o horă de joc. Erau atât de curate, atât de vesele și atrăgătoare notele ce tânărul cântăreț scotea din trișcă, acest primitiv instrument ciobănesc, încât Costachi, simțind furnici prin picioare, sări în sus și începu să joace împrejurul focului.

— La mine, copii!... strigă el, adresându-se către un grup de tineri hăițași care stăteau mai la o parte tupilați pe iarbă și ascultau șăgile boierilor, fără să îndrăznească a se amesteca în vorbele lor; și înșfăcând vro câțiva dintr-înșii cam cu voie, cam fără voie, formă un lanț de horă la cârma căruia se puse el, în ciuda anilor ce-i purta în spate.

— Tot în loc și la soroc!... zise un băiat care începea să se amețească de fierberea jocului.

— Iaca una, iaca două,

Lelea cu rochiță nouă!

răspunse un altul, lovind de două ori cu piciorul în pământ.

— Iaca două, iaca trei,

Lelița cu ochi căprii!

tipă Costachi, nemaiputându-și stăpâni picioarele.

— *Vârtos înainte!...* strigară ceilalți privitori, simțindu-se și ei cuprinși de-un chef nebun. *Dați mereu!... Să se aprindă pământul de focul călcăielor și călcăiele de dorul femeilor!*

Și unul câte unul se prinseră în scurt timp la joc, așa încât Nicolai cu lungile sale botforte, și sfiosul Alexandru, și proprietarul moșiei, care de astă dată uitase ighimoniconul său de stăpân, intrară în danț cu o furie de copii.

Cine ar fi văzut astfel, între umbrele nopții și lumina gălbie a focului, această horă în care și tineri, și bătrâni, și țărani se țineau de

mână într-un cerc de frăție, jucând și frământând pământul la sunetul trișcăi, a cărei tonuri se amestecau cu șoaptele răulețului și pâlpăitul focului, s-ar fi crezut transportat în acea vreme binecuvântată pe care povestea o numește veacul de aur.

— Nu mai pot, zise Costachi, abia răsuflându-se. V-am pus pe calea adevărului, de-acum eu mă retrag cu cinste dinaintea focului.

— Nu-i papuc, nu-i nimic, adaose Nicolai, părăsind și el jocul în care făcuse să răsunе în cadență mărețele sale botforte. Să mă vedeți pe mine în față cu vreo sprâncenată de muiere, ș-apoi să ziceți de-i jocul joc, și cheful chef. Așa odinioară mi-aduc aminte...

— Iar începe istoria ursului, îl întrerupse Costachi.

— Ba nu, a unei femei care...

— Care te-a orbit cu frumuseța la 100 de pași depărtare.

— Ba nu, pe care...

— Pe care n-ai văzut-o niciodată, jur pe măselele ursului ce-ai călărit, precum n-am văzut nici noi pe titva ta părul ce era să ți se zburlească adineaorea. Nicolai, nu ne strica cheful cu brașoavele tale!

Hora conteni și dănțitorii obosiți se puseră împrejurul focului. Nicolai nu-și mai urmă istoria căci nime nu-l asculta.

— O doină, Radule! zise Alexandru care, șezând culcat pe-un strat de fân, urmărea cu ochii scânteile ce se pierdeau în vânt.

Alexandru era mai mult poet decât vânător. El iubea la vânat aerul liber, câmpul verde, pădurea misterioasă, iar când i se înfățișa vreo căprioară, uita adeseori că are pușca în mână.

Radu șterse trișca cu mâneca cămășei, îi cercă sunetul și începu apoi doina. Doina orișicând e frumoasă, dar cântată noaptea la lumina focului, sub bolta stelelor, în auzul cerbilor și a căprioarelor, e ca o rouă dulce ce se revarsă pe inimă. Radu, care de atâtea ori trezise din somn mierlele pădurii cântând doina în zori de ziuă când ducea oile în porneală, știa să scoată sunete ce în adevăr mergeau la suflet, sunete jalnice, sunete vesele, ca valurile nestatornice ale inimii sale tinere.

— Ce mioară te-a învățat să cânți doina așa de bine? întrebă Costachi.

— Iată mioara, răspunse Radu, întinzând mâna spre un colț al poienii și arătând o căprioară care se apropia fără sfială de grupul oamenilor.

În acelaș moment Nicolai puse pușca la ochi spre a pedepsi pe gingașa oaspeță a pădurii de îndrăzneala ce avuse să tulbure liniștea vânătorilor.

— Jos arma!... Măi vânător de străchini, strigă Costachi lovind cu un băț peste țăvile puștii lui Nicoai. Nu vezi că căprioara e îmblânzită? Ian privește cum se uită de curios la scăfârlia ta goală. Du-te mai bine și o prinde cu mâinile.

— Lăsați, să mă duc eu, zise junele Alexandru, alergând spre căprioara care-l aștepta cu urechile plecate și cu botul întins, ca și cum ar fi voit să-i ceară de mâncare.

În momentul însă când Alexandru era să puie mâna pe dânsa, ea flutură din urechi și făcu o mică săritură înapoi; atunci el înaintă mai cu luare-aminte, iar șăgalnica de căprioară sări iarăș înapoi, pe urmă în dreapta, apoi în stânga, lunecând totdeauna din mâinile lui, tocmai în momentul în care era să o apuce și, astfel zburând, ea se afunda mereu în pădure urmărită pas cu pas de junele vânător care nu se îndura să renunțe la speranța de-a o putea amăgi și prinde.

Era aproape miezul nopței. Costachi, nemaigândind la Alexandru care dispăruse din mijlocul vânătorilor, rugă pe moș Simion să-i spuie o poveste din vremea veche; dar n-apucase acesta să zică: „A fost o babă și un moșneag“, că toți vânătorii osteniți horăiau duși în lumea visurilor. Numai doi sau trei străjери rămaseră spre a hrăni focul până în ziuă.

III

Alexandru tot mergea înainte urmărind căprioara care, întocmai ca o cochetă ce voiește să prelungească dorul uibitului ei, sărea când ici, când colea, nedepărtându-se prea mult, dar nici apropiindu-se îndeustul, spre a cădea în mâinile lui; când, deodată, uitându-se împrejur, el se văzu singur în mijlocul pădurii, fără să-și mai aducă

aminte de unde a venit și pe unde trebuie să se întoarcă îndărăpt. Spaima îi cuprinse inima, și fruntea i se acoperi de sudoare. El începu să țipe din toată puterea plămânilor, spre a fi auzit de tovarășii săi, dar nime nu-i răspunse decât un ecou depărtat care părea că râde de dânsul.

Apoi iute se sui într-un copac ca doar va zări lumina focului încotro-va; însă nimic!... Sus, stelele nenumărate scliffeau pe câmpia albăstrie, jos, codrul amenințător se întindea ca o perie sub ochii săi.

Un moment el stătu în hotărârea de-a nu se mai coborî din copac, temându-se de fiarăle sălbatice în contra cărora nu avea cu ce să se apere; dar, mai păstrând în inimă o rămășiță de speranță de a regăsi calea pe unde a venit, el se dete răpede jos, când iată că întâlnește din nou ochii căprioarei care părea a-i zice cu blândețe: „Ce, te-ai spăriat?... vino după mine...” Atunci, aducându-și aminte că căprioara l-a făcut să rătăcească prin pădure, el intră într-o furie nespusă și începu să alerge după dânsa prin desimea copacilor, fără să bage de seamă că la fiecare creangă rămânea câte o bucată din hainele sale. În sfârșit, el stătu pe loc răzbit de osteneală; pieptul i se bătea tare; iar nu departe de dânsul vicleana căprioară se opri și ea, privindu-l mereu și ademenindu-l să tot înaintească.

„Ciudar lucru, își zise el; această căprioară care-mi zâmbește și mă atrage, ce să fie?... Este părere sau adevăr...” Și ideea că un farmec îi stăpânește pasul și-i întunecă mintea îl făcu să se înfioare și mai grozav. Din acel moment lucrurile ce-l încunjurau începură să piardă pentru dânsul ființa lor reală, amestecându-i-se sub felurite forme fantastice, care de care mai spăimântătoare. Copacii i se păreau niște urieș înfricoșați, cu tivda până la ceri și cu brațele întinse spre dânsul, pentru a-l sfășia; tufarii arginți de lumina putregaiurilor, niște dihanii cu ochi de sticlă și cu dinții rânjiți; pământul, un furnicar de șărpi; pârăile, niște ape fioroase fără fund unde dormeau caracatițele cu mii de picioare încolâtăcite. Apoi toate aceste vedenii începură să capete grai și mișcare, și, în freamătul ce-i amețea creierii, se amestecau cântecul buhnelor, miorlăitul mâțelor și mii de alte glasuri care

urlau a moarte în urechile lui, formând la un loc un concert și un danț de fantome ce păreau anume venite de prin țintirimuri spre a se desfăta înaintea lui. Minutele treceau ca secolele, căci el pierduse și conștiința despre timp, când, iată în fine că o geană de lumină se arătă la răsărit readucând bărbăția în inima lui și gonind, împreună cu întunericul, spaimile ce-l chinuiau.

Atunci, care fu mirarea lui, când, desfăcându-se negurile dimineții, se văzu deodată ca prin încântec dinaintea unei căsuțe încunjurată cu verdeață pe a cărei prispă ședea o tânără fată blondă ce torcea liniștit în furcă, învârtind fusul la picioarele ei, iar pe prispă, lângă dânsa, căpřița, pe care Alexandru o urmărise atât de mult, stătea tupilată cu ochii ațintiți în ochii stăpânei sale, voind parcă a-i zice: „Ți l-am adus“... Niciodată n-a fost deșteptarea mai plăcută după un vis urât, decât vederea acestei albe copile după atâtea emoțiuni trecute.

Alexandru își freca ochii și nu era sigur dacă vederea nu-l înșeală.

Ea avea ochii albaștri ca viorelele; pe cosițele ei aurite străluceau picături de rouă ce zorile dimineții strecurase din ceri; picioarele ei goale, mici și sprintene, păreau că se sfiesc să atingă umedele flori ce împodobeau covorul de verdeață de dinaintea prispei sale.

Iar când frumoasa copilă ridică ochii asupra junelui Alexandru, care, cu inima turburată, se apropia de dânsa, i se păru acestuia că o ploaie de fericire cade de sus pe sufletul său.

Era un chip de zână într-un revărsat de zi.

— Bine-ai venit, străine!... zise ea c-un glas dulce care părea a fi un tainic răsunet din vremile poveștilor. De cauți adăpost după ostenelile nopții, treci pragul și vei găsi ce-ți trebuie.

— Eu voiesc să mă scald în lumina ochilor tăi, răspunse Alexandru, uimit de frumusețile ei, căci tu ești un înger ce Dumnezeu mi-a trimis în cale spre a mă face să uit suferințele nopții.

— De vii cu gând bun, străine, intră în casa mea; de nu, întoarce-te de la ușă... aici n-a călcat picior de om care să cugete a-mi răpi somnul nopților; căci, deși mă vezi singură, dar nu sunt fără apărare. Am florile care mă privesc cu ochi de dragoste; am păsările ce-mi

cântă în streășina casei; am această căprioară, sora mea de lapte, înzestrată cu suflet năzdrăvan care șede tupilată la picioarele mele; ele mă învață a deosăbi vorba bună de vorba rea și-mi întăresc inima împotriva străinilor ademenitori.

— Cine ești tu, frumoasă copilă, a cărei grai îmbată auzul și a cărei privire încălzește sufletul?... Ești tu ființă pământeană sau zână fărâncătoare care, vorbindu-mi de bine, îmi voiești răul?... Spune-mi de trebuie să fug sau să rămân, căci, deși mă tem de tine, dar simt că te iubesc.

— Străine, hainele tale sunt rupte, mintea ta e turburată de întâmplările nopții. Alungă nălucile ce te împresoară și vino cu mine să-ți speli fața în apă de izvor.

Atunci ea îl luă de mână și-l duse nu departe de casă la un mic izvorăș ce curgea printre firele de iarbă, în unda căruia Alexandru își răcori fruntea; apoi ea îl reconduse în odaie, o odaie mică plină de miros și de verdeață, și-i dete o cupă de lapte pe care Alexandru o bău însetat, nedezlipindu-și ochii de pe frumoasa ei figură.

— Ia, vezi soarele acolo la marginea pământului, îmbrăcat în mantia lui roșie de dimineață, zise ea arătând spre răsărit. El abia acum s-a trezit din somn și tu încă n-ai dormit. Razămă-ți capul pe căpătăiul acesta și roagă-te la Dumnezeu să deie odihnă ochilor tăi. Eu voi sta lângă tine, voi toarce în furcă, și-ți voi cânta un cântec ce m-a învățat mama.

— Unde-i maică-ta? întrebă Alexandru.

— Maica mea doarme, răspunse ea, și două lacrimi lunecând din albastrul ochilor ei căzură pe fragedu-i sân; apoi, învârtind fusul, ea începu să cânte:

Flutur tinerel,
Cu albe-aripioare,
Ce pe flori te legeni
Și te scalzi în soare,
Să iei bine sama
La cea mândră floare,

Că-n potiri ascunde
Rouă-otrăvitoare.

De chipu-i frumos,
Nu te-ademeni!
Vicleanu-i miros,
Flutur, nu-l sorbi!

Vezi tu mai departe
Sub verde tulpină,
Sfioasă cum șade
O mică sulcină?
Ea nu-i îmbrăcată
În haine-aurite,
Dar ascunse are
Bunuri înmiite.

La ea, fluturaș,
Te grăbește,zbori,
Cere drăgălaș
Din sânu-i amor!

Și astfel cântând, ea învătea mereu fusul; iar Alexandru se afla sub un farmec neînțeleș. Prin glasul ei argintiu ce acoperea ciripitul păsărilor, el auzea felurite tonuri dulci și răpitoare ce păreau a fi cântate din vioare, din harpe depărtate și, între altele — lucru ciudat!— i se păru că aude doina cea frumoasă cântată din trișca lui Radu.

Apoi ochii săi se îngreuiară astfel, că nu se mai puteau fixa pe nici un obiect, puterile îi amorțiră, mintea sa se legăna pe valuri de gânduri nehotărâte, iar ea cânta, cânta învărtind fusul:

La ea, fluturaș,
Te grăbește, zbori,
Cere drăgălaș
Din sânu-i amor!

pană când Alexandru adormi pe căpătăiul de flori ce-i pregătise frumoasa cântăreață. Cât va fi dormit așa, nu se știe; dar somnul său fu

dulce, odihnitor. El avu visuri stranie, icoane ale tuturor emoțiilor care-l turburase, între care unul mai cu samă îi rămase întipărit. I se păru că blonda copilă căpătă aripi și că încet, încet se prefăcu într-un mic nuraș albastru, care, după ce pluti câțva timp în văzduh, îi împrejmuia fruntea și-l sărută. Sărutul era de foc! Atunci... el sări drept în picioare, se uită împrejur, și, în loc să întâlnească figura frumoasei copile a cărei sărutare ardea încă pe fruntea lui, întâlni fața neagră și înăsprită de soare a lui moș Simion.

Florile din fereastră erau veștede, păsările din streășină nu mai cântau și căprioara se dusesese.

— Unde mă găsesc, moș Simioane? întrebă Alexandru ștergându-și ochii.

— În casă de om bun, răspunse acesta.

— Dar ea unde-i?...

— Care ea?

— Copila cea balaie care are o căprioară și cântă așa de frumos.

— S-a dus, răspunse moșneagul surâzând, să culeagă sulcină din câmp.

— Să mergem după dânsa!...

— Să mergem!... dar mi-e că, de vom lua opinci de fier și cârjă de oțel, le vom roade până când vom găsi-o.

— Atunci să așteptăm aici.

— Cât pentru asta, poți să o aștepți aici până când vei avea barba la genunchi; ea tot nu va veni.

— Spune-mi, moșule, ce s-a făcut?

— Vom afla mai târziu, de-a vrea Dumnezeu.

Alexandru stătu mult pe gânduri, cu capul plecat, cu privirea rătăcită, apoi, întocmai ca omul ce se supune unei dureroase hotărâri, el zise lui moș Simion:

— Să ne întoarcem la tovarășii noștri.

— Dintre toate, vorba aceasta e cea mai cuminte, răspunse moș Simion.

IV

— Bună dimineța! zise Costachi junelui Alexandru, care sosise palid și serios în mijlocul vânătorilor. Ian priviți-l ce obraz are și ce galișă căutătură!.. Spune-mi, tinere, de unde vii așa de opărit?

— De unde vin!...

— Ah! ah! întâmplarea e mai grozavă decât credeam. Tânărul a oftat!... adause proprietarul moșiei.

— Văz fuste de femeie prin căutătura lui, zise Nicolai, răsucindu-și musteța. Alexandru e un berbant.

— Oare nu cumva căprioara cea de astă-noapte era vreo fărmăcătoare prefăcută, băgă de samă Costachi cu un aer răutăcios. S-au văzut și de aceste!

— Ba bine că nu, răspunse Nicolai; chiar mie mi s-a întâmplat odată când...

— La dracu cu poveștile tale!... puțină de minciuni ce ești!... strigă Costachi, spăriat de noua istorie cu care Nicolai îl amenințase. Mai bine să întrebăm pe gingașul nostru amic ce i s-a întâmplat astă-noapte? Dormit-a în vreun lac cu broaște sau pe brațele moi a vreunei zâne din pădure?

— Unde-am fost și ce-am văzut îmi este cu neputință să spun, zise Alexandru, căci singur nu știu de-am fost treaz sau am visat.

— Toate se vor lămuri mai pe urmă, zise moș Simion. Iar mai întâi, dacă nu vă este cu supărare, să-mi dați voie, cinstiți boieri, să vă fac o rugămintă.

— Spune, moș Simioane!

— Băietul meu Radu, doinașul de asară, care chiar astăzi împlinește 24 ani — cei mulți înainte! — a intrat în toanele însuratului; el a găsit o fată după gustul lui și voiește să o ieie de soție. Dacă vreunul dintre d-voastră va avea bunătatea să-i fie nun, eu voi îndrăzni să-i aduc o căprioară plocon.

— Bucuros, moș Simioane, bucuros! răspunseră cu toții. Să vie logodnicii, și de nun vei alege singur pe cine vei voi dintre noi.

— Veniți copii!... strigă moșneagul, și în acelaș moment apăru Radu dindărăptul unui frunzar, ducând de mână o copilă blondă care ținea ochii plecați spre pământ; ea era îmbrăcată în haine de mireasă, având cămeșă de borangic cusută în dungi aurite și pe cap o cunună de flori împletită cu fire de beteală.

— Crișă ea! zise Nicolai. De ce n-am cunoscut-o eu mai înainte!

— Ea este!... zise Alexandru, tresărind și luând iute pe Costachi la o parte.

— Care ea?

— Copila cea din pădure... cu căprioara năzdrăvană... și care cântă frumos, de te-adoarme...

— Nu te înțeleg...

— Chiar astăzi dimineață am văzut-o la casa ei în pădure, căci la dânsa m-a dus căprioara... și ea îmi cântă așa de dulce, și se uită la mine cu așa ochi, încât mi se păru că ce văd este o minune și ce aud un cântec din ceri; iar eu, obosit cum eram de ostenelele nopții, mă simții cuprins de-o amețală nespūsă și adormii în auzul cântecului ei. Când însă m-am trezit, ea nu mai era. Costachi... privește-o cât e de frumoasă!

— În adevăr, e frumoasă, răspunse acesta după ce-o privi câțva timp; frumoasă, dar nu pentru tine.

— Dacă ți-aș spune că o iubesc?!

— Te cred, dragul meu, însă niciodată amorul tău n-a putut să vie mai fără vreme decât acuma.

— Ce să fac?

— Să-ți calci pe inimă și să te pui la înălțimea nefericirii tale, și fiindcă tocmai acuma ne trebuie un nun pentru a o cununa cu Radu, apoi tu trebuie să te jertfești a împlini această sarcină.

— Domnilor, strigă Costachi în glas mare, fără a mai lăsa lui Alexandru timp să se gândească, prietenul nostru Alexandru mi-a spus că voiește să aibă cinstea de a cununa pe Radu cu frumoasa lui mireasă, și că le dă zestre doi boi și o vacă. Primită este cererea lui?

— Primită! Primită!... Ura!.. Să trăiască logodnicii!... răspunseră cu toții, aruncând căciulile în aer, drept semn de bucurie.

— Fie!... zise Alexandru, a cărui inimă sângera de durere, văzând așa de răpede risipindu-se visul său de fericire.

— Și cu bine! zise moș Simion, depunând la picioarele lui Alexandru o căprioară sălbatică, tocmai aceea ce-l dusesese la mireasa lui Radu. Spusu-v-am eu că ea se dusesese să culeagă sulcină din câmp.

Căprioara se gudură înaintea noului său stăpân și de astă dată nu mai fugi de mâna sa dezmierdătoare.

Alexandru cunună pe tinerii logodnici, dându-le zestrea făgăduită de Costachi, care-i îmbogăți în scurt timp, căci ea fu dată cu bună inimă; iar el, deși curteni în urmă în lumea cea elegantă multe femei blonde și brune, nu se însură însă niciodată, păstrând în inima sa chipul blondei copile încunjurat ca într-un cadru de aur; și tot ce-a scris și a rimat în viața sa de poet a fost inspirat de razele celor doi ochi albaștri, care în toate nopțile păreau că luminează căpătăiul său.

(*Convorbiri literare*, anul VIII, nr. 3, 1 iunie 1874)

ALIUȚĂ

Novelă dedicată domnișoarei Ana Rosetti

I

Într-o sară de iarnă noi toți frații și surorile ședeam dinaintea focului și ascultam pe tata care ne spunea o istorie a lui din copilărie. Tata era bătrân și văzuse multe care acum nu mai sunt de văzut.

— Hei! dragii mei!... zicea el. Era un timp pe când codrii Orheiului se uneau cu codrii Bâcului, și aceștia cu codrii Carpaților; iar plugul brăzda numai prin poiene și prin șesurile apelor curgătoare. Pe atunci nu erau nici șosele, nici drumuri bătute, ci oamenii mergeau călări de la sat la sat, de la târg la târg, și când aveau vreun drum mai lung de făcut se înarmau cu pistoale la oblânc și se întovărășeau mulți la un loc, neîndrăznind să treacă altfel prin poticele pădurilor, care răsunau neconținut de cântecele haiducești. Eu însumi am apucat acele timpuri, bune de altfel, căci erau toate cu îndestulare și nu se cunoșteau nevoile zilnice ale traiului, dar veneau câteodată și grele cumpene în viață ca de-alde-acele ce mi s-a întâmplat mie în copilărie.

— Ce ți s-a întâmplat? îl întrebaram noi nerăbdători.

— Apoi de pe când vă povestesc eu nu erau trebile întocmai ca acum; fiecare trebuia să-și apere singur avutul, nefiind în țară altă oștire decât o ceată de arnăuți, cu simbrie, aduși de peste Dunărea, care slujeau pentru paza lui Vodă, iar pentru paza țării era numai bunul Dumnezeu.

Îmi aduc aminte că pe vremea aceea se oploșise la casa noastră un turc cu numele Ali, rămas din oștirile turcești ce ne cutreierase țara, și, fiindcă-i era îndemână la noi unde găsisese masă și gazdă primitoare, el nu s-a îndurat să se mai ducă. El a învățat limba noastră și s-a

împrietenit atât de mult cu casa și toți din casă, încât noi îl dezmiertam cu numele de *Aliuță*.

Ce-i drept, când am văzut întâi și-ântăi pe Aliuță făcând temenele turcești, îmbrăcat în hainele lui ciudate, cu cialmaua pe cap, cu iartaganul la brâu, și cu barba lui cea tufoasă și încărunită care-i acoperea pieptul, noi copiii ne cam temeam de dânsul, părându-ne foarte fioros, dar încet, încet ne-am deprins cu el, căci era bun și știa să ne facă felurite petreceri. Ne istorisea povești din *O mie și una de nopți*, ne spunea întâmplări de-a lui din războaiele în care fusese, ne făcea căpcâni de prins vrăbii și stigleți, ne ajuta să ridicăm zmei, ne lua cu el la vânat, la păscuit, dar de la o vreme Aliuță nu mai putea merge nesrijinit pe băț, și toate primbările lui se mărgineau numai prin curte și grădină. Cincisprezece ani în șir el stătuse la casa noastră, și ne văzuse pe toți frații și surorile crescând, și ne iubea pe toți deopotrivă, iar noi necontenit îl încunjuram, îi săream pe genunchi, ne jucam cu barba lui albă sau cu cialmaua cea mare care-i ședea ca o plăcintă pe cap, și când ne zicea el nouă:

— Bre, pui de ghiauri, voi dragi la mine! noi râdeam așa de tare, că-l asurzeam pe bietul Aliuță.

Numai dimineața când se închina, nimene din noi nu îndrăznea să-l supere, într-atâta părea de serios și adâncit în rugăciunea lui. În genunchi, smerit cu brațele încrucișate pe piept, el spunea când mai tare când mai încet versuri din *Coran*, își pleca fruntea până la pământ, apoi, tăcut și nemișcat, stătea câte o oară întreagă cu ochii ațintiți spre răsărit sorbind depărtările, călătorind cu gândul prin țările calde ale copilăriei lui, și fața lui atunci se-nveselea, se lumina, ca și când primblarea i-ar fi fost aieva.

— Așa că n-ai să te duci de la noi, Aliuță? îi ziceam eu, netezindu-i barba.

— Cum va fi scris! răspundea el.

Pentru Aliuță tot era scris. De s-a născut, de-a mers prin bătălii, de-a căpătat răni, de-a venit la noi a fost *scris*. De va mai trăi mult sau puțin, de se va întoarce sau nu în țara lui, asemenea era *scris* de

mai nainte; de aceea el avea întotdeauna fața senină și liniștea sufletească a omului ce nu-și poartă grija vieții.

Într-una din zile văzui în curtea noastră o mare și neobicinuită mișcare. Tata era îngrijat și slugile spărie. O mulțime de țărani înarmați cu ciomege și topoare se așezau de pază la poartă și în jurul casei; era o nerânduială cum nu fusese niciodată.

— Ce este? întrebai eu pe Aliuță.

— Nimic, răspunse el. Bujor a trimis o scrisoare prin care ne dă de veste că mâni la amiază are să ne calce casa.

— Și ce are să fie, Aliuță?

— Ce va fi *scris*! adaose el cu fața liniștită.

II

Spăriați ca și când această scrisoare ar fi venit în momentul când tata ne povestea, noi ne îngrămădeam unul în altul dinaintea focului și, plini de neastămpăr, cu ochii mari deschiși, așteptam sfârșitul istoriei.

— Bujor, urmă el, a fost dintre cei mai vestiți hoți din țară. Babele și acuma vorbesc despre el la șezătoare, și lăutarii îi cântă cântecul:

Frunză verde de năgară,
A ieșit Bujor în țară,
Bate, pradă, nu omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n boală.

De cum i-a răsărit musteața, el s-a simțit cuprins de dorul voiniciei, și maică-sa n-a mai putut să-l stăpânească. În zădar a plâns ea și a făcut rugăciuni pe la biserici, ca să-l întoarcă de la plecările lui; într-o zi de primăvară el își puse pușca pe umăr, căciula pe-o ureche și își luă ziua bună de la maică-sa zucând-i:

— Maică, nu mai plânge; eu merg să fac dreptate în țară; să ieu de la cei bogați, să dau la cei săraci și să stric legile cele răle făcute de domnie.

Apoi, chiuind și hăulind, el apucă calea codrului care-l chema la viață fără stăpân, și nu mult după aceea se și auzi prin țară de nemele lui Bujor.

Doisprezece tovarăși, frați de cruce, fugiți de la coarnele plugului, se adunară în jurul lui și, încrucișând ferul cuțitelor, îi jurară credință și ascultare fără margine cu drept de viață și de moarte asupra lor. De atunci, fost-au mulți călători opriți în drum, multe case boierești călcate, multe puteri împrăștiate, și iarăși multe pungi cu bani împărțite la săraci, și multe vaci cu vițel dăruite la văduve și orfani, așa că unii îl blăstămau și alții îl binecuvântau, iar Bujor domnea nesupărat peste moșii, drumuri și păduri, și vestea despre dânsul merse până-n țările vecine.

Era în luna lui august, pe la strânsul pâinei, când tata primi scri-soarea de la Bujor. Se ținu mare sfat la curte de trebuie să ne supunem sau să ne împotrivim. În toată casa nu era decât două puști cu cremene, una a tată-meu și cealaltă a lui Aliuță, o șuşanea lungă pe care turcul o răzima pe crăcană când se cobora la iaz să împuște rățe. În sat asemenea nu era decât un singur pușcaș, care niciodată în viața lui nu se luptase decât cu vânatul din pădure; prin urmare, nu era mare speranță în puterea noastră de împotrivire. Cu toate acestea, părerea lui Aliuță de a ne opune cu arma la năvălirile hoților, împărtășită și de noi, copii neștiutori de primejdii ce ne amenințau, precumpăni asupra ideii de supunere, susținută fără osebite de toate slugile din casă. Îmi aduc aminte și acuma, adause tata surâzând, cu ce încredere în voinicia mea înșfăcai teaca iartaganului lui Aliuță și o învârtii în dreapta și în stânga împrejurul meu, doborând cu gândul toți hoții la pământ.

„O! numai să vie Bujor, ziceam în mintea mea, și va vedea el!”

Apoi, după planul lui Aliuță, un om fu așezat în clopotnița bisericii ce era aproape de poarta curței, cu poruncă că, îndată ce va zări hoții în depărtare, să tragă clopotele pentru a ne da de veste. Douăzeci de oameni înarmați cu ciomege, cu coase și topoare fură rânduiți la poartă sub comanda vânătorului din sat și câte alți douăzeci la fiecare ușă de intrare a caselor boierești, în totul ca la 60 de oameni, care, deși rău înarmați și nedeprinși cu luptele, dar erau destul de numeroși pentru a pune stavilă hoților, mai ales când aceștia aveau să vie ziua mare, cu pieptul deschis, în urma unei scrisori prevestitoare.

Câte un pahar de rachiu fu împărțit la fiecare străjer și, mulțumită îmbărbătărilor neconținute a lui Aliuță, ei se țineau bine la posturile lor.

Două oare stăturăm așa în așteptare... când deodată omul din clopotniță prinse să sune. El zărise un colb pe muchea dealului învecinat și, puțin după aceea, numără treisprezece inși călări care se iviră pe multe, unul câte unul, și se coborau acum pe drumul ce duce la curte. Un fior trecu prin inimile tuturor.

— Copii, țineți-vă bine, strigă Aluiță străjerilor ce se frământau de neastâmpăr. Allah e cu noi!

Mulți erau acum cu toții, și, cu ochii ațintiți asupra dealului învecinat de unde venea primejdia, iar după câteva minute, puturăm vedea și noi, cei din ogradă, cum se coborau haiducii la pas, liniștit, cântând, parcă veneau la masă mare. Ei se opriră un moment dinaintea crâșmei unde Bujor îi cinsti cu câte un pahar de vin, apoi porniră din nou spre curte. Acum se trecuse de șagă; avem să dăm piept la piept cu hoții; să împușcăm într-ânșii; să fim împușcați de dânșii; și câți din noi aveau să moară?... și câți să scape?... iată întrebarea ce și-o puneau fiecare, întrebare groaznică ce o vedeam zugrăvită cu colorile spaimei în fața tuturor. Iar eu, care cu o oară mai înainte făcusem atâta ispravă cu teaca iartaganului lui Aliuță, simții acum că mi se taie picioarele și fără voie mă apropiam de tata. Tata era galbăn ca ceara, tăcut și în așteptare, s-ar fi zis că-și numără bătăile inimii; străjerilor de asemenea nu le era îndemână. Ceea ce-i tulbura cu deosebire era neînchipuita liniște cu care veneau hoții asupra lor, parcă nici le păsa că sunt 60 de oameni gata să-i primească cu coase și topoare. În același timp clopotul suna mereu a restrîște și, cu atât mai mult suna, cu cât haiducii se apropiau. Parcă vestea ceasurile morții.

— Ah! Iată-i... iată-i... sosesc!

Ajuns dinaintea bisericii, Bujor deodată se oprește, ia la ochi pe clopotar, și... o! Doamne, ce văzui!... În momentul în care trăsni arma, văzui pe nenorocitul clopotar căzând de-a roata în aer din înălțimea turnului, cum ar cădea o țarcă din vârful unui plop. În acelaș mo-

ment spaima răzbatu cu iuțala fulgerului în inimile tuturor, o spaimă strașnică, neînvinsă, spaima morții care întunecă mintea și îngheață sângele în vine, și într-o clipă toți străjerii, atât cei de la poartă, cum și cei dimprejurul casei, aruncară la pământ ciomegele, coasele, topoarele, și care-ncotro prinseră să fugă ca niște nebuni, nevoind să mai știe de glasul tatălui meu și a lui Aliuță care căutau să-i stăpânească. Iar când cei doisprezece haiduci călări împetrițiți cu găitane și cu puștile pe umăr, se arătară în dreptul porții, nici o suflare de om nu mai era în curte afară de noi și Aliuță.

Atunci... părăsiți de toți, intrarăm în casă ca în ultimul loc de scăpare, iar Aliuță închise ușa cu zăvorul. Momentele erau înfricoșate. Auzeam împrejurul nostru glasul haiducilor, zângănitul armelor, sforăitul cailor, iar peste toate glasurile și toate sunetele domnea glasul lui Bujor care făcea rânduială între haiduci.

— Spargeți ușa! strigă el.

Deodată auzii lovitura unui topor ce se înfipse în ușă, apoi auzii a doua și a treia lovitură, urmate de mai multe altele care răsunau în însuși inimile noastre. Dar în acelaș timp auzii aceleași lovituri și la ușa din dos, încât eram acum cuprinși din două părți și fără nici un mijloc de scăpare.

De ce însă primejdia se făcea mai mare, de ce Aliuță se îmbărbăta mai mult. Cu iartaganul în mână el sta la crăpăturile ușii să răteze capul celui întâi ghiaur ce s-ar ivi; dar nici unul nu se ivi, numai topoarele curgeau ca ploaia, până când ușa țandurită căzu din țâțâni... Atunci Bujor se întâlni față în față cu Ali. Îl recunoscuse dintre toți, fiindcă el era cel mai nalt, mai chipos și mai fioros.

— În lături, ghiujule! strigă hoțul.

— În lături, tu, câne! răspunse Ali, răpezind iartaganul asupra capului lui Bujor, însă ferul turcului întâlni ferul hoțului și ambele scăpărară de iuțala loviturii. Ei stătură apoi o minută și se priviră în ochi. Hoțul avea fața crudă, dar desprețuitoare a unui om ce nu-i vine să se puie la luptă c-un protivnic atât de bătrân, iar acesta nu mai era Aliuță cel bun, pe genunchii căruia săream noi ca niște veverițe. Era zis în le-

gea lui să apere cu pieptul casa ce-l adăpostise, și toate puterile din tinerețe, toată sălbăticia ienicerească îi revenise ca prin farmec. Drept sta el acum ca lumânarea, hotărât, amenințator, cu fruntea încrețită, cu dinții înțeleștați și se uita și chibzuia unde să lovească din nou.

— Așa te vreu, turcule, zise Bujor, de-acum cu mine la luptă dreaptă! Iar voi, adaose el tovarășilor săi, stați și priviți cum căpitanul vostru știe să pedepsească obrăznicia unui turc.

— Aci în pragul ușei am să-ți săp groapa, răspunse Ali; și lupta iarăș se încăieră. Bujor își păstra cumpătul și lovea cu măsură, pândind toate apucăturile protivnicului său, iar mânia turcului mergea tot crescând și mișcările lui din ce în ce se iușteau, parcă puteri nouă curgeau neconținut în vinele lui. De la o vreme însă fiarăle lor nu se mai ciocneau, nu mai scăpărau, ci lipite, încolțăcite alergau împreună, când în dreptul pieptului, când în dreptul ochilor, când deasupra capului, întocmai ca doi fulgeri îngemănați.

Hoții cari intrase acum în casă priveau lupta cu brațele încrucișate, siguri fiind de mai nainte de izbânda căpitanului, iar noi, galbeni, înmărmuriți, așteptam cu tremur minuta hotărâtoare, fiind de aseminea siguri de mai nainte că, oricum se va sfârși lupta, tot rău va fi pentru noi... Când, deodată, turcul, desprinzându-și arma de arma dușmanului său, făcu un pas îndărăpt, deschise niște ochi mari peste măsură, strigă „Allah!“ și ca un tigrul însetat de sânge se aruncă asupra lui Bujor.

Un freamăt trecu prin rândurile hoților... Atunci... O! spaimă!... O! urgie!... Atunci fără veste trăsni o pușcă îndărăptul meu, de care toate geamurile se cutremurară, și prin fumul ce năvăli prin odaie văzui pe Aliuță, pe bătrânul și viteazul Aliuță, ingenunchind. Lovit în spate de unul din tovarășii lui Bujor, el scăpă arma și căzu la pământ scăldat în sânge. În fața acestui neașteptat sfârșit, Bujor, el însuși, rămase un moment uimit cu hangerul în mână, nedumerindu-se ce să facă; apoi deodată își încruntă privirile, ca om ce și-a luat o groaznică hotărâre, se îndreptă cu pași sunători spre noi care stam fără suflare, grămădiți unul în altul, trecu alături de mine atingându-mă cu haina, și se opri dinaintea hoțului ce omorâse pe Ali.

— Cine nu cinstește lupta dreaptă și ucide pe la spate, ucis trebuie să fie!... zise el, despicând în acea clipă capul ucigașului în două.

Apoi cu fața și mai cruntată, în care era scrisă osânda noastră de moarte, el se întoarse iarăși spre noi ațintindu-ne de astă dată drept în ochi, parcă ar fi voit înadins să ne prelungească agonia; merse până la locul unde zăcea Aliuță la pământ, îl privi un moment în tăcere, tăcere înfricoșată, din care nimene nu știa ce are să iasă, căci noapte se făcuse sub genele lui... când iată, minune mare... fața lui deodată se însenină, ca și când o rază de sus i-ar fi străbătut prin creieri și, îndreptându-se către tovarășii săi, le zise:

— Copii, acest bătrân ucis mișelește a apărât o casă de creștin și el era turc. Dumnezeu nu ne va ajuta dacă, pe lângă păcatul morții lui, vom adăugi și alt păcat... Să mergem de aici!...

Ascultători de glasul căpitanului, hoții își făcură semnul crucii, încălecară și se duseră în lume, numai haiducul cel ucis rămase lungit la locul lui și, nu departe de dânsul, sărmanul Aliuță ședea și el fără mișcare cu fața acum îndulcită de suflarea morții și cu ochii deschiși și ațânțiți, așa cum îi avea el în rugăciunile de dimineață, când rătăcea cu sufletul în țările cele calde ale copilăriei lui.

A doua zi un sicriu frumos, împodobit cu ținte de argint, cu semnul semilunei pe capac, și purtat pe umerele noastre, fu așezat sub cea mai pletoasă salcie din grădină, cu capul îndreptat spre răsărit. Nici preoți, nici rude nu erau în jurul sicriului, dar eram noi, prieteni de altă lege, agonisiți de el la bătrânețe, care stam îngenuncheați și plângeam din inimă pe bunul și scumpul Aliuță.

Pe mormântul lui stă astăzi o marmură albă pe care sunt săpate cu litere de aur cuvintele lui Bujor:

„Acest bătrân ucis mișelește a apărât o casă de creștin și el era turc“.

Aici tata sfârși de povestit; iar noi am rămas tăcuți și cu lacrimile în ochi, și, multă vreme după aceea, figura bună a lui Aliuță nu înceta de a se amesteca noaptea în visurile noastre copilărești.

(Convorbiri literare, anul XIV, nr. 6, 1 septembrie 1880)

HATMANUL BALTAG*

În vremea de demult pe când cucoanele se numeau *jupâne*se, iar boierii mergeau la Divan cu călămărilor în brâu, trăia în țara de jos a Moldovei un tânăr boier de starea întâi, cu numele *Baltag*. El avea toate drepturile pentru a se numi boier. Avea carte scrisă pe pergamament cu iscălitură și pecete domnească, locuia pe malul Trotușului, într-o casă mare cât o cetate, încunjurată de ziduri groase, și avea o moșie care se întindea de jur-împrejur așa de departe, că nu-i mai știa hotarăle.

Se zice că în timpul lui Ciubăr Vodă un străbun al său ar fi tăiat într-o bătălie atâtea turci cu un baltag de argint, încât Ciubăr Vodă, drept răsplată, îi dădu numele de Baltag, înaintându-l la rangul de *hatman* cu dreptul de a purta acest titlu din neam în neam, har de care nu se bucurau nici unul din ceilalți boieri și slugi credincioase a domniei lui. În același timp Ciubăr Vodă, care era un domn cu dare de mână, îi dăruî tot pământul ce el, hatmanul, putu să vază cu ochii roată împrejur de pe un vârf de deal, pământ în care se cuprindeau nenumărate păduri, șesuri, lacuri și ape curgătoare. Pe acel vârf de deal, el își clădi casa spre amintire de răsplata domnească; însă înre-o bună dimineață, părăndu-i-se moșia cam strâmtă, el mai înghiți o moșie răzășească de-alătura, alungând pe toți răzeșii cu traista-n băț, iar pe cel mai colțos dintre dânșii îl liniști, spânzurându-l de un copac. De-atunci, de câte ori bătea cel mai mic vânt, hornurile casei sale șuierau așa de groaznic, încât păreau că se aud suspinuri și gemete

* Imitațiune după Dickens (n.a.)

de oameni; iar în timp de noapte, luna își deschidea drum prin ziduri, luminând ca ziua unele părți ale bolților și lăsând altele într-o firoasă întunecime

Tânărul hatman, a cărui poveste o povestim, avea sângele războinic a străbunului său, nu însă și năravul de a înghiți moșii răzăști. Din contra, era darnic și cheltuitor. El avea ochii îndrăzneți, părul negru și tufos, și mustețele așa de lungi, încât îi împungeau urechile. La vânat el purta pe spate un mintean alb de abă, în picioare ciubote de iuft lungi până la genunchi și la brâu un cuțit și un corn de vânat, din care știa să scoată felurite sunete, și mai dulci și mai aspre.

La masă el prânzea totdeauna împreună cu doisprezece ciraci ai săi, boieri mai mici de casa Baltagilor, toți buni de pahar și vânători de meserie. Ei asemine purtau mintene albe, însă de-o abă mai proastă, și ciubote de iuft, cu talpa mai groasă.

Când hatmanul Baltag suna din corn în zori de ziuă pe vârful dealului, cei doisprezece ciraci ieșeau grabnic în calea sa, cu durdele în spate și cu ploștele la brâu, și din grăsimea celui întâi urs ucis în bârlog, hatmanul își ungea mustețele.

În toate sările ei beau vin vechi de Odobești până ce cădeau sub masă, iar hatmanul, care dintre toți era cel mai aprig sugător al gărafilor pline, rămânea totdeauna cel din urmă în picioare, privind cu dispreț ciracii săi căzuți.

Dar plăcerile de la masă și de sub masă cer și ele oarecare schimbări. Astfel, în toate sările, aceeași masă încunjurată de aceleași obaze, care spun aceleași povești, devine până în sfârșit uricioasă, și hatmanul Baltag, nemaigăsind gust în asemenea petreceri, casca de-și spinteca fălcile, și de multe ori își exprima urâtul cu pumnii grămădiți pe spinarea ciracilor săi. Într-o sară, după o zi de vânătoare, în care Baltag făcuse mari izbânzi înjunghiind cu cuțitul de la brâu un urs mare care trebuie să fi fost tata urșilor, el se puse mânios în capul mesei, ațintind mereu ochii pe podul afumat al salei. El înghiți în tăcere multe pahare, însă cu cât înghiți mai mult, cu atât devenea mai morăcănos. Acei dintre ciracii săi, care aveau locurile de cinste din

dreapta și din stânga sa, se sileau pe cât puteau să nu rămâie în urmă cu înghițiturile inundând în acelaș timp și aerul său posomorât.

— Voiesc, strigă deodată hatmanul, lovind cu pumnul în masă și cu cealaltă mână răsucindu-și musteața, voiesc să beau în sănătatea hătmănesei Baltag!

Cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft se îngălbeniră groaznic la față, nu însă și la nasuri, a căror vâpsea era neschimbată.

— În sănătatea hătmănesei Baltag, strigară în cor cei cu ciubote de iuft, și ale lor douăsprezece gâtlejuri înghițiră douăsprezece pahare pline ochi, cu un vin busuioc de la Baltag bătrânul, un vin așa de bun, că ei nu mai sfărșeau de a-și linge ale lor douăzeci și patru de buze.

— Fiica cea frumoasă a vornicului Smereanu, adause Baltag voinde să-și esplice toastul. Înainte de-a asfinți soarele de mâne am să o cer în căsătorie de la părintele ei, și, dacă el se va împotrivi, baltagul meu strămoșesc îi va juca pe spate.

Un freamăt surd se răspânde în sală, și fiecare dintre ciracii lui Baltag, cunoscându-l om hotărât, gata a-și preface vorbele în faptă, se scărpină cu îngrijire pe spete.

Era pe atunci lucru frumos și vrednic de laudă ascultarea fetelor. În zilele noastre aceasta nu se mai vede.

Dacă fiica vornicului Smereanu ar fi zis, spre pildă, că inima ei este juruită altuia, și ar fi căzut în genunchi udând cu lacrimi amare picioarele părintelui ei, sau ar fi căzut leșinată după obicei, desigur pe spetele bătrânului vornic Smereanu ar fi jucat baltagul hatmanului. Însă buna copilă stătu smerită când se înfățișă pețitorul cu cerea din partea hatmanului Baltag; apoi se retrase tăcută în odaie, spre a vedea pe fereastră viind logodnicul ei, și nu bine se încredință că tânărul cel nalt cu mustețele mari este viitorul ei mire, că de îndată alergă la părintele ei spre a-i zice că este gata să se jertfească pentru liniștea lui. Bătrânul vornic o strânse cu duioșie la piept, și era cât pe ce să verse o lacrămă de bucurie.

În acea zi, mare serbare se făcu la moșia vornicului Smereanu.

Mai mulți juncani și cârlani fură tăiați și împărțiți la oameni; mai multe poloboace cu vin fură supte până la cea din urmă picătură.

Lăutarii scoteau din gâturi și arcușe cântece de cele lungi bătrânești, și cu fesurile lor se cinstiră cu vin, și cobzele lor se umplură cu bani, iar horele în care gingașele fete de la țară își legănavu sânurile, nu mai conteneau din răsărit și până în apus de soare.

În sfârșit, înșurăței, săturându-se de benchetuit, își luară ziua bună de la tata și mama Smereanu, și plecară acasă, încunjurați de cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft.

Timp de șase lungi săptămâni urșii și porcii sălbatici fură lăsați în pace; puștile ruginiră și cornul lui Baltag nu mai scotea decât sunete răgușite.

Dar dorul vânatului apucă din nou de inimă pe tânărul înșurățel și, într-o bună dimineață, el porunci ciracilor să se pregătească pentru a merge la pădure.

— Iubitule!... zise hătmăneasa.

— Scumpă!... zise hatmanul.

— Ce gălăgie este acolo?...

— Unde, draga mea?... răspunse hatmanul tresărind.

Atunci, cu alba-i mână, ea arătă, de la fereastra unde se găseau amândoi, pe cei doisprezece ciraci care prânzeau și cinsteau, spre a-și întări picioarele pentru vânătoarea ce se pregătea.

— Tovarășii mei se pregătesc de vânat, doamnă, zise hatmanul.

— Alungă-i, dragă.

— Să-i alung!... strigă hatmanul necrezând auzului său.

— Dacă mă iubești, suflete.

— Dar pentre Dumnezeu!...

În acelaș moment hătmăneasa scoase un țipăt și căzu leșinată la picioarele soțului ei.

Ce credeți că a făcut vestitul, înfricoșatul hatman Baltag?

A chemat îndată slujnica spre a stropi cu apă pe soția sa; a trimis după un doctor; apoi repede s-a scoborât în curte și a alungat pe toți ciracii săi, dând, la care cum apuca, drept ziua bună câte un picior în spinare, întovărășit de câte o zdravănă sudalmă.

Știut este că multe femei au meșteșugul de a pune pe bărbații lor sub papuc. Din numărul acelor era și hătmăneasa. Astfel, prin un mijloc sau altul, ea puse o mare stăpânire pe hatmanul Baltag. Puțin câte puțin, zi cu zi, an cu an, ea tot mai mult îl supunea voințelor sale, și bietul hatman, la vârsta de 48 de ani, ajunsese, fără să știe cum, a fi un lucru de prisos în casă. N-ar fi fost nimica dacă nenorocirile lui Baltag s-ar fi mărginit aice, însă un an după căsătoria sa un mic hătmănel intră cu pompă în lume, și în bucuria lui se deșertară multe gărafi și se cheltuiri multe parale. În anul al doilea veni rândul unei mici hătmănițe; și așa în fiecare an rând pe rând, se înfățișă câte un hătmănel, câte o hătmăniță, ba uneori și câte doi împreună, până când numărul odraslelor lui Baltag se înmulți la doisprezece.

În fiecare zi de naștere mama soacră găsea de bănuir și de cârtit cum că se zdruncină sănătatea scumpei sale fiice; și dacă nu se făceau toate după cheful ei, ori că ciorba nu era destul de caldă, ori că muștile bâzâiau prin odaie, gura ei umbla ca o moară stricată, și nimene nu mai avea odihnă în casa lui Baltag. Sărmanul Baltag suferi cât putu, dar de la o vreme pierdu cheful și pofta de mâncare, și căzu într-o adâncă melancolie.

Spre culmea nenorocirilor sale, nici trebile nu-i mergeau tocmai bine. El făcuse datorii, și lăzile sale, pe care familia Smereanu le crezuse nesecate, ajunseră la fund.

„Ce-mi mai rămâne de făcut? se întrebă hatmanul pe sine. Dacă m-aș ucide!...”

Aceasta era o idee ca toate ideile. Iată-l, deci, că ia un cuțit de vânat dintr-un dulap; îl ascute pe ciubotă și-l îndreaptă spre gătlej.

— Nu merge, zise hatmanul, oprindu-se în drum. Se vede că nu taie destul de bine. Apoi, mai ascuțindu-i tăiușul, ridică iarăș spre gătiță ucigătoarea unealtă, care părea a nu pune îndeștula bunăvoință.

În acelaș moment însă, o mare larmă, care se auzi între copii în odaia de alături, îi opri mâna în loc.

— Dac-aș fi holtei, zise Baltag suspinând, n-aș avea nemulțămirea să fiu întrerupt în trebile mele.

— Hei! Băiete! adă-mi o garafă de vin și un ciubuc în odaia cea boltită de lângă paraclis.

O slugă îndeplini porunca cu grăbire, și, după câteva minute, Baltag intră în odaia cea boltită, se așează pe un jilț dinaintea focului ce împrăștia în casă o lumină galbenă, și se rezămă cu cotul pe-o masă pe care erau așezate ciubucul și garafa cu vin.

— Aprinde lumânarea, zise Baltag.

— Mai aveți ceva să porunciți? întrebă sluga.

— Să mă lași singur.

Sluga credincioasă ieși, și Baltag închise ușa cu zăvorul.

— Să-mi fumez întâi ciubucul, zise hatmanul ș-apoi sara bună.

Punând cuțitul la îndemână, el se răsturnă pe jilț cu picioarele întinse spre foc, și, după fiecare înghițitură de vin slobozea câte un gât de fum din ciubuc.

El începu să gândească la fel de fel de lucruri, la supărările lui de față, la fericitul timp al holteirei sale, la ciracii săi cu ciubote de iuft, împrăștieți de mulți ani cine știe pe unde; cu toate că despre unul știa că a murit cu cînste pe șesul Frumoasei, că un altul și-a strămutat locuința la groapa Ocnei, iar că vro trei alții au răposat prin spitaluri. Apoi urșii și porcii sălbatici începură să-i frământe mintea; când, iată că, ducând cel din urmă pahar la gură, după care venea rândul cuțitului, văzu cu mirare că nu mai era singur în odaie. Da, nu, nu era singur! În fața focului o figură hădă ședea zgribulită cu brațele încrucișate și tremura de frig. Ochii săi în fundul capului sticleau ca niște putregaiuri în întuneric; fața-i zbârcită era peste măsură de lungă și încadrată în niște păr negru, care spânzura drept în jos pe scăfârlia sa vânător, întocmai ca feștila lumânărilor. Acest chip era îmbrăcat într-o lungă mantie neagră cu dungi albe pe margini și, cătărămile, în care era prinsă mantia, înfățișau cele două oase încrucișate, semnul morții de pe racle. Picioarele sale slabe se arătau ascuțite și su-nau în încheiturile lor.

Fără să aibă grija hatmanului, ea ținea ochii ațintiți asupra focului.

— Sluga! strigă hatmanul în glas mare, spre a-i deștepta luarea-aminte.

— Sluga! răspunse strania nălucă, îndreptându-și ochii asupra hatmanului, fără însă să se miște de pe scaunul ei. Ei!... Și!...

— Ei!... Și!... adause hatmanul înfruntând cu bărbăție privirea pironită a oaspetelui său. Pe unde ai intrat?...

— Pe ușă.

— Cine ești tu?

— Un om.

— Nu te cred.

— Atunci nu crede.

Figura se uită câțva timp la Baltag, care nu părea deloc înspăimântat de vocea ei răgușită, și apoi îi zise cu un ton mai dămol:

— Ascultă, văd că nu te pot înșela. În adevăr, eu nu sunt om.

— Ce ești atunci?

— Sunt o nălucă.

— Ciudat lucru!... răspunse hatmanul cu un aer de despreț.

— Sunt năluca desperării și a sinuciderii.

Atunci ea se întoarse către hatman spre a încinge cu el o convorbire mai prietenească; dar, lucru nemaipomenit încă, de care însuși hatmanul se miră, el care nu prea avea obicei să se mire de orice: ea își dădu în lături poalele mantiei și scoase un cogemite par ce-l avea înfipt prin stomah de-a curmezișul trupului, și-l puse pe masă întocmai ca pe un baston.

— Acum, zise năluca, arătând din ochi cuțitul de vânat, ai de gând să faci ceva pentru mine?

— Încă nu, răspunse hatmanul, trebuie mai întâi să-mi mântui ciubucul.

— Atunci, dă mai iute.

— Se vede că te cam grăbești.

— Ba bine că nu, am atât de lucru în lume, încât timpul mi-e numărat pe degete.

— Vrei să ciocnim un pahar?

— Aceasta nu mi se întâmplă niciodată, răspunse năluca oțărându-se, vinul nu-i bun decât pentru a da oamenilor chef de trăit.

Hatmanul aruncă din nou o ochire pătrunzătoare asupra oaspetelui său, pârându-i-se cam deșanțat, și-l întrebă dacă nu cumva are obiceiul să ajute cu însuși mâna sa pe cei ce voiesc să se sinucidă.

— Nu, răspunse năluca cam îngăimat, dar stau față totdeauna.

— Pentru a judeca despre ghibăcia loviturii?

— Cam așa, răspunse figura, dezmiardând vârful parului ce-și scoase din trup. Hai, grăbește-te, căci mă așteaptă un tânăr fără treabă și supărat de prea multa sa avere.

— Un om care voiește să se ucidă, fiindcă are prea mulți bani. Ha! ha! ha! aceasta-i nostim!... Și hatmanul scoase un hohot de râs din toată inima, precum de mult nu i se întâmplase.

— Mă rog, contenește cu râsul, zise năluca cu glas rugător.

— Pentru ce?

— Pentru că râsul mă supără; suspină însă cât vrei, aceasta îmi place.

Hatmanul, ca un om binecrescut, suspină spre a-i face pe plac.

Atunci năluca luă cuțitul și i-l puse în mâni cu politeța cea mai ademenitoare.

— Fără șagă, e nostimă idee, zise hatmanul cercând tăiușul cuțitului. Un om care se ucide, pentru că are prea mulți bani.

— Ba!... răspunse năluca. E tot așa de nostim ca și cel ce se ucide, fiindcă nu are de ajuns.

Ce e drept aceste cuvinte fură rostite cam fără băgare de seamă; năluca credea că hatmanul e prea hotărât la moarte, ca să aibă nevoie a-și mai drămlui vorbele cu el.

La aceste cuvinte însă hatmanul deschise niște ochi mari, întocmai ca un om ce se trezește din somn.

— Da!... Așa este... zise el. Nici un rău fără leac.

— Afară de o ladă deșartă, strigă năluca.

— S-au mai văzut lăzi deșarte umplându-se la loc.

— Femeia rea de gură!... zise arătarea cu un glas lung, răgușit, ce părea că vine de sub pământ.

— O! Dacă e numai pentru atât, voi face-o eu să-mi știe de frică.

— Doisprezece copii!... țipă năluca ca la surd.

— Dintre toți, va ieși poate vreunul cumsecade.

Năluca devenea din ce în ce mai disperată, văzând că hatmanul la toate întâmpinările ei o răpunea. Cu toate acestea, ea încercă să o întoarcă pe glumă.

— Ai râs destul până acum, zise ea, să mai vorbim și serios. Haide, părăsește lumea aceasta deșartă.

— Nu știu, zău, răspuse Baltag, jucându-se liniștit cu cuțitul. Nu știu, zău. Negreșit că lumea aceasta e deșartă, precum zici, dar cine mă asigură că lumea cealaltă e mai veselă; căci, judecând-o după figura d-tale, pare a nu fi tocmai atrăgătoare. Mă închizeșluiești d-neta că voi câștiga cu schimbul? Iaca vezi!... adause hatmanul, sculându-se cu iuțea în picioare, la aceasta încă nu mă gândisem.

— Să nu mai lungim vorba, grăbește-te, țipă năluca crâșnind din dinți.

— Hait... Cară-te de aici!... răspuse Baltag cu ton hotărât. M-am săturat să privesc obrazul tău sarbăd. Voi ști eu să prefac lucrurile în casa mea; voi merge la vânat la urși; voi vorbi femeiei mele cum se cuvine, și dacă mama soacră nu-și va ține gura, voi da-o de spate afară. Apoi, aducându-și aminte de prostia ce era să facă, se aruncă în adâncul jilțului și trânti un râs atât de vesel și răsunător, încât toată odaia se cutremură.

Năluca speriată făcu câțiva pași îndărăpt, se uită încă o dată la hatman cu ochii săi pironiți, apoi, înșfăcând parul, și-l petrecu prin stomach de-a curmezișul trupului, pân'ce vârful ieși îndărăptul spinării, și după ce aruncă un urlet înspăimântător, se făcu nevăzută.

Hatmanul Baltag nu se mai întâlni cu dânsa niciodată; el vorbi cu hătmăneasa și cu mama ei un cuvânt sănătos care fu de ajuns, și trăi încă mulți ani, deși nu în bogăție, dar destul de fericit, spre a nu-i mai veni în minte ideea sinuciderii.

(Convorbiri literare, anul VIII, nr. 5, 1 august 1874)

ȘANTA

La Șanta, la crășmăreasă
Cu ochi mari de puică-aleasă,
Bea Codrean, se veselește,
Cu Șanta se drăgostește.

(Poezii populare, Alecsandri)

I

Într-un fund de pădure unde se-mpreună două râpi adânci, hățase de vulpi și de lupi, ardea un foc în jurul căruia doisprezece oameni ședeau culcați la pământ și sfătuiau între dâșii. Căciulile lor țurcănești, de blană de oaie brumărie, îndesate până la sprâncene, mintenele de abă albă, împestrite cu găitane negre și aninate câte pe un umăr, mănunchiurile de cuțite ce ieșeau din turețe și oțelele de pistoale ce străluceau în curălele de la brâu, le dădeau o înfățișare fioroasă, văzuți mai ales noaptea prin desimea copacilor luminați de foc. Ceva mai departe sub crengile unui stejar frunzos se vedea o piramidă de puști pe țevice cărora se oglindeau scânteile, și mai departe încă, la marginea întinericului, unde focul nu mai arunca decât slabe luciri, doisprezece cai priponiți pășteau printre copaci.

— S-au înăsprit vremile, zise unul dintre cei doisprezece tovarăși către vecinul său, care sta lungit la pământ și fuma leneș din lulea.

— Da, răspunse celalalt, cucul nu ne mai cântă în față de-un timp încoace — parc-a perit sămânța călătorilor cu bani.

— Numai Manoli e mai norocos dintre noi.

— Ba că chiar! răspunse Manoli. Întâlnii și eu o biată babă, c-un dinte în gură și c-un suman în spate.

— Și ce ai făcut?

— I-am luat sumanul.

— Dar baba?

— Baba?... i-am dat răvaș de drum c-o palmă peste obraz.

— Bine, dar ce zice căpitanul de toate aceste?... Cât o să ne facă să mucezm cu mânilor în buzunare?

— Căpitanul?... Căpitanul nu-și bate capul cu noi.

— Ce fel nu-și bate capul?

— Apoi trebuie să ai puhăiele pe ochi și lapte în loc de creieri, pentru ca să nu vezi și să nu înțelegi ce se petrece.

— Ce se petrece?

— Căpitanul are gărgăuni de muiere în cap.

— Am înțeles!...

Așa, măi Alexa!... Lupul s-a prefăcut în miel și se gudură la picioarele crăsmăresei Șanta. Nu vedeți că în toate nopțile el lipsește dintre noi?

— Nu-i vorbă că crăsmăreasa e frumoasă, băgă de samă un al treilea, dar dragostea și căpitania nu merg împreună. Trebuie să-și aleagă una din două.

— Da!... da!... răspunseră cu toții, că de nu!...

— Că de nu!... strigă sărind în picioare Duman, un hoț nalt, spătos, cu sprincenele posomorâte, că de nu!... îi vom arăta dacă cuțitele noastre știu sau nu a tăia în carne macră. Meargă să toarcă în furcă, iar nu să ție pușca în spate și să steie în fruntea a doisprezece voinici ca noi. N-am lăsat doar satul și târgul ca să venim în codru să ne muierim. De aceea ascultați-mă pe mine: când va veni căpitanul, să-i spunem să-și caute de drum. Ne-am săturat de zile fără treabă și nopți cu prea multă odihnă.

— Bine vorbește Duman, strigară cu toții, să-l însărcinăm să spuie căpitanului hotărârea noastră și să-l alegem pe dânsul căpitan.

— Pe mine?...

— Pe tine.

— Jurați!... zise Duman, scoțând cuțitul din teacă.

— Jurăm!... răspunseră ceilalți, încrucișând cuțitele cu el.

Dar n-apucase să se piardă în sânul codrului ecoul acestui de pe urmă cuvânt „jurăm“, că un tropot de cal se auzi în apropiere, și, iute ca fulgerul, un om descălecă și se înfățișă dinaintea hoților. Era căpitanul.

— Ce larmă se aude între voi?

Toți muțiră dinaintea lui, văzându-i fruntea încărcată de mânie.

— Nu răspunde nimene? adause el cu un glas care răzbătea ca tunetul în inimile lor.

Atunci Duman spătosul, ieșind din grămada hoților și punându-se în fața lui, îi zise cu ton hotărât:

— Căpitane!... Tovarășii mei m-au însărcinat să-ți spun că ei s-au săturat să-și vadă puștile totdeauna pline și pungile totdeauna deșarte, că ei n-au venit în codru să prindă vrăbii, nici să culeagă urzici, nici să ofteze de dor de muiere; și dacă tu ai ajuns a fi de râsul crâșmăresei Șanta, apoi ei s-au hotărât să nu te mai asculte și și-au ales alt căpitan. Ce răspuns să le dau?

Mii de scântei scăpărară sub genele căpitanului la auzul acestor cuvinte.

— Iată răspunsul, zise el, și, scoțând un pistol de la brâu, îl descărcă în pieptul lui Duman, care, învârtindu-se pe călcâie, căzu mort pe loc.

— Mai are să-mi spuie ceva?... adause căpitanul.

Nici o vorbă, nici o șoaptă nu ieși din pieptul hoților încremeniți.

— Ascultați, copii!... zise el cu un glas poruncitor de care erau deprinși să tremure cei mai aprigi din banda sa. Cine v-au scăpat pe voi de zapcîlic¹, de bir, de havalele², care vă topeau munca și vă uscau puterile, cine v-a pus pușca-n mână și v-a insuflat dor de voinicie, voi care nu erați deprinși decât să salahoriți prin târguri și să scurmați pământul pe la țară? cine v-a dat codrul în stăpânire cu toate poticile și poienile lui și v-a învățat să prindeți ursul în bârlog și să împrăstieți poterașii ca cârdurile de potârnicchi, dacă nu eu, căpitanul Codrean?...

— Așa este!...

— Atunci care-i nemulțumirea voastră? Se crede oare ceva mai vrednic decât mine să vă fie căpitan? Să iasă acela aice la lumină și să se măsoare cu mine.

¹ *Zapcîlic* — execuție bănească (n.ed.)

² *Havalele* — zile de clacă pentru boieri (n.ed.)

Zicând aceste cuvinte, căpitanul Codrean sta drept ca un stâlp dinaintea lor, cu fața amenințătoare, cu buzele tremurând de mânie și aștepta. Nime nu ieși la luptă.

— Vă iert pentru astă dată, copii; însă să nu mai cerce nimene să-mi surpe drepturile, căci, pe sfântul Dumnezeu, va merge după Duman!... Șotrea, vino încoace!... Să te îmbraci în haine de cerșetor, să-ți prefaci fața și mersul și mâne în zori de ziuă să pleci la Iași, să afli ce se petrece. Am auzit că o poteră mare, mai mare decât totdeauna, are să năvălească asupra noastră. Caută să-i știi numărul și drumul pe unde are să apuce.

— Ascult.

Aceste zise, Codrean descinse pistoalele de la brâu, lepădă cuțitul, aruncă pușca din spate și, intrând între hoți cu mâinile goale, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut, se lungi la pământ în apropierea focului, și-și aprinse cu liniște luleaua, iar hoții, devenind blânzi ca niște miei, abia îndrăzneau să se uite în ochii lui, într-atâta știa el să-i stăpânească.

Codrean era nalt, frumos, însă de-o frumuseță sălbatică, la vederea căreia orice om se simțea cuprins de mirare și spaimă totodată. Brațul său vânjos nu întâlnise încă piept omenesc care să-i stea împotrivă și glonții săi niciodată n-au mers în deșert. Codrean avea un al doilea suflet, un cal roib, fugar de viță, care mușca în carne de poterași ca-n iarba pământului, și-l ducea totdeauna unde erau dușmanii mai deși, căci acolo îi plăcea lui Codrean să se hârjonească cu moartea. Codrean se primbla pe drumuri, prin sate, prin târguri, totdeauna cu alt nume, cu alte haine, cu altă figură, încât nime nu-l cunoștea; dar era destul să se auză de numele lui ca să se cutremure însuși scaunul domniei.

Multe poteri au fost risipite de dânsul, căci el și cu ai lui plăteau în luptă unul cât zece, și multe pungi de bani erau puse preț pe capul lui, dar Codrean zicea că, mai degrabă se va găsi cineva care să răteze titva Ceahlăului decât să răpuie capul lui.

II

Un om cu barba sură, c-o pălărie turtită îndesată pe ochi, îmbrăcat într-un suman zdrențaros și c-o traistă pe umere, mergea înspre Iași șovăind și șchiopătând prin colbul drumului, sprijinit de subsuoară pe o cârjă de lemn.

— Dați la sârmanul, la ologul! zicea el, întinzând mâna la trecători, care îi dădeau fiecare după inimă și după putere, câte un ban roș sau câte un ban alb, primind în schimb bogdaprostele sale. Iată că cerșitorul întâlnește la jumătatea drumului sub umbra unui copac o căruță cu un cal poposind. Calul era mic și îndesat, un cal vânjos de munte, împodobit cu canafuri și clopoței, iar în căruță ședea într-un cot un om rumân la față, bine hrănit, cu mustețele subțiri, cu capul cam între umere, având mijlocul încins într-un șal de lână lat până pe subsuoară și peste șal cațaveică albastră cu blană de vulpe.

— Dă la sârmanul, la ologul! zise cerșitorul cu glas rugător.

Omul cu cațaveica albastră încreți din sprincene, căută în pungă și stătu câțva timp pe gânduri: „Aice am aur, își zise el, aice argint, aice aramă, dar nu-i destul de mărunță“.

— N-am parale, dragul meu, iartă-mă, răspunse el.

— Dumnezeu să te ierte! Dă-mi măcar o bucatică de pâne, că n-am mâncat de trei zile.

Omul cu cațaveica albastră încreți iarăș din sprâncene și căută într-o desagă: „Aici am pâne pentru mine, aici un curcan fript. E prea bună mâncare pentru un calic.“

— Iartă-mă, că n-am ce-ți da, întâmpină el, căci n-am eu singur pentru mine.

— Domnul să-ți deie!... Dar, dacă nu-ți va fi cu bănuială, ia-mă măcar în căruță până la Iași, căci sunt olog de picioare și nu pot merge pe jos prin arșița soarelui. M-oi pune așa pe marginea căruței cu picioarele afară, ca să nu te supăr.

Omul cu cațaveica albastră, făcându-și socoteală că aceasta nu-l costă nimic, fiindu-i căruța sănătoasă și calul voinic, îi zise cu un aer de binefăcător:

— Haide.

— Dumnezeu să-ți scurteze calea și să-ți lungească zilele, răspunse cerșitorul închinându-se adânc.

Biciul plesni în aer și calul plecă în trap mare, ridicând valuri de colb în jurul căruței.

— Se mai aude vorbind pe aice de Codrean? întrebă, după câțva timp de tăcere, stăpânul căruței.

— Se aude și nu prea.

— Dar de Șanta?

— De Șanta?... Așa ș-așa.

— Drept să fie că-i încurcată cu hoțul?

— Ha!... ha!... ha!... răspunse cerșitorul cu un râs prostesc. Așa vorbesc oamenii... știi cum sunt oamenii.

— Auzi, Șanta... care e așa de frumoasă, încât ar putea să fie soție în dreptate a oricărui boier mare din Iași!...

— Codrean nu-i și el cât un boier? băgă de seamă cerșitorul.

— Boier, da! cu mâna în punga altora, și care mâne-poimâne o să moară în ștreang... Ce păcat!... Ce rușine, să trăiască c-un asemenea om în nelegiuire!

— Ai dreptate, zău, muierea pentru un hoț nu-i bună decât pentru a-l da pe mâna poterașilor.

— Bine zici tu, așa o să facă și Șanta, sunt sigur; și dacă nu va face ea, voi face eu, căci vreau să o scap de afurisitul de haiduc, care o pângărește pe dânsa și neamul ei.

— Să-ți ajute Dumnezeu! zise cerșitorul c-un aer cuvios. Dar cum vei face aceasta?

— Foarte ușor, doar eu sunt fratele Șantei!

— Frate!... zise cerșitorul tresărind.

— Frate!... da!... însă frate numai de sânge, dar nu și de inimă.

În acest timp căruța înaintase iute, soarele se coborâse spre asfințit, și iată-i ajunși la marginea târgului.

— Acum fă bine de te coboară, zise omul cu cațaveica albastră.

Cerșitorul se coborî cu mii de bogdaproste, și căruța, intrând răpede

în târg, se pierdu prin cotiturile uliților. Acest om care se declarase a fi fratele Șantei și dușmanul lui Codrean se numea Stanciu răzeșul, om cunoscut prin averea și zgârcenia sa în tot ținutul în care locuia. El era bun de gură, meșter la corciocuri¹, răbdător la judecată; postea toate posturile și mergea des la biserică, căci pentru multe păcate avea de cerut iertare de la Dumnezeu. Dragostile Șantei cu Codrean îi stăteau pe inimă nu atât pentru necinstea ce se revărsa asupra ei, cât pentru miile de galbeni ce erau puse preț pe capul hoțului, și pe care el, ca frate, putea să le câștige mai lesne decât oricine.

Și ce rău făcea el cu aceasta?... Prinzând hoțul, mântuia lumea de un rău; el punea banii la chimir, iar pe sora sa, întorcând-o la calea dreaptă, o ridica la neamuri. Astfel, și interesul, și conștiința se împăcau de minune. El merse drept la armașul cel mare, și, închizându-se cu dânsul în odaie, îi descoperi dragostile haiducului cu sora sa, îi spuse cum el mai în toate nopțile petrecea nevăzut de nimeni la crâșma Șantei, cum acolo, cu oarecare ghibăcie, l-ar putea prinde ca din oală, și în cele din urmă ceru un ajutor de oameni, îndatorându-se a-i aduce capul lui Codrean fără sminteală, sub condiția numai de a i se da miile făgăduite de domnie.

Armașul mulțami răzeșului pentru vajnica descoperire făcută, îi făgădui pentru a treia zi de dimineață cincizeci de călărași cu armele și merindele trebuitoare, și, cât pentru miile de galbeni, primi a le împărți drept în două.

Stanciu răzeșul se supuse cam cu voie, cam fără voie la această din urmă tocmeală, și, după ce toate fură bine chibzuite și puse la cale între dâșii, deschise ușa spre a ieși din casă, când deodată, se împiedecă de-un om ce sta afară lungit lângă prag de-a curmezișul ușei.

— Cine-i acolo? strigă armașul cu îngrijire.

Omul culcat nu răspunse nimic; el horăia pe nas ca un hogoag și mirosea a vin ca o pivniță.

¹ *Corciocuri* — glume, șotii (n.ed.)

— Cine să fie acesta, zise armașul, și ce caută la ușa mea?

— Ian stăi!... ian stăi!... răspunse răzeșul uitându-se cu pătrundere la omul care horăia. Oare nu cumva?... Ian să vedem!...

Apoi plecându-se pe el, începu să-i cerceteze figura și hainele, îl întoarse în toate părțile, căci omul, fiind beat, nu făcea nici o împotrivi-re și, după câțva timp de cugetare:

— Nu zise el, mi s-a părut deodată că samănă, dar m-am înșelat.

— Samănă, cu cine?

— Cu un cerșitor care a venit cu mine în căruță pe drumul Vaslu-iului... dar oricum fie... mai bine e să-l închizi până ce te vei încredința cine-i și de unde-i.

— Nu-i lucru curat, adause armașul, clătinând din cap. Hei soldați! luați pe acest bețiv și-l puneți în bașcă sub pază, iar mâne dimineată să-l aduceți înaintea mea să-l cercetez.

Porunca fu îndată îndeplinită, Stanciu răzeșul își luă ziua bună de la armaș, și, după un popas de câteva oare, se îndrumă în aceeași noapte spre Vaslui, ocolind crâșma Șantei; iar omul cel beat, îndată ce se simți singur în odaie, unde fu închis spre siguranță, se râdica încetișor pe picioare și ascultă cu luare-aminte la ușă.

„Bun... zise el... nu-i nimene... Nătărăii!... Ei nu știu că nu este broască în lume pe care Șotrea să nu o poată deschide... Uf!... prin ce feredeu¹ am trecut; de mă cunoștea tâlharul de răzeș, pace era de mine!... De acum la lucru... ba nu, să mai înnopteze puțin... cincizeci de călărași cu armele și merindele trebuitoare au să plece peste trei zile la crâșma Șantei... ce chef!... ce chef!... câți oare se vor întoarce înapoi?... Ei nu puteau împărți miile pentru capul căpitanului, și eu nu dau trei parale pe capul lor... S-a făcut noapte... lună nu-i... de minune... să te văd, măi Șotrea!...

Atunci el băgă mâna într-un buzunar ascuns, scoase o barbă min-ciunoasă și și-o lipi pe sub fălci.

„Iată-mă-s din tânăr, bătrân; ș-apoi cum știu eu să-mi încrucșez ochii și să-mi strâmb gura, nici dracul nu mă mai cunoaște.“

¹ Feredeu — baie (aici cu sens figurat) (n.ed.)

Pe urmă își întoarse pe dos minteanul care avea două fețe.

„Alt om, alte haine... De acuma la treabă, copile, și cu socoteală, cu chibzuință, să nu ne înecăm la mal, vorba ceea!”

Astfel grăind cu sine, el scoase din tureatca ciobotei o cheie, o pilă și un clește.

„Să vedem unde să lucrăm, se întrebă el, la ușă sau la fereastră?”

El se gândi mult, observă mult și, în sfârșit, se hotărî pentru fereastră, care nu era mai naltă deasupra pământului decât de un stat de om. În câteva minute gratiile fură tăiate și, întocmai ca o șopârlă, hoțul lunecă de pe fereastră în josul zidului, se tupilă un moment în întuneric, și văzând că străjile sunt departe de dânsul, o luă la picior, zicând: „Să ne vedem sănătoși, căpitane armașe!”

Mai multe puști detunară în urma lui, însă plumbii atinseră streșinile caselor și vârfurile copacilor, iar el coti în dreapta și în stânga așa de bine, că i se pierdu urma cu desăvârșire.

În același timp Stanciu răzeșul cu căruța și cu calul său mic și îndesat se întorcea în pas la Vaslui, însă pe un alt drum decât pe acela pe care venise, căci o îndoială îi rămăsese în suflet despre asemănarea ce i se păruse că există între bețivul de la ușa armașului și cerșitorul care venise cu dânsul; și cum mergea încetișor, el gândea felurite lucruri: la Șanta, la Codrean, la chipul de a-i prinde, apoi la bănișorii ce avea să-i capete, la o răzeșie frumoasă pe care-și pusese ochiul să o cumpere, când iată că, deodată... se văzu oprit în mijlocul drumului fără veste, și un glas sălbatic îi răcni în față:

— Cine vine?

— Om bun! Creștin pravoslavnic!...

— Dracul să te ieie... hai la căpitanul!...

— Pentru ce să merg la căpitanul? săracu de mine!... Poftim ceasornicul, poftim punga! numai lasă-mă în pace... viața mea n-are la ce să-ți fie bună.

— Vino după mine, fără vorbă lungă, c-acuș îți măsur spatele cu stratul puștii.

— Maică Precistă!... Maică Precistă!... în ce capcană am intrat?... Sfinți patruzeci de mucenici, scăpați-mă!...

Și bietul Stanciu se văita, de-i mergea gura la ureche.

Dar neavând chip de împotrivire, el se dete jos din căruță și urmă tremurând pe omul care-l oprise în drum. Începuse acum a se revărsa de ziuă. Un alt om, mustăcios, c-o sabie lungă aninată de șolduri, îi ieși în cale strigând aceleași cuvinte înfricoșate:

— Cine vine?

— Om bun, cu frica lui Dumnezeu... nu mă omorî, că am o casă de copii!

— Taci din gură, mișelule!... De unde vii?

— De la Iași.

— Unde mergi?

— La Vaslui.

— Mai întâlnit-ai pe cineva pe drum?

— Nu.

— Cum? n-ai auzit despre vreo pregătire de poteră?

— Ba da!... Ba nu!... Ia să-mi aduc aminte.

— Spune tot ce știi, că-ți scot măselile din gură.

— Mă rog, nu mă omorî!... Iaca spun tot... Am auzit, ba chiar știu cu încredințare, că o mare poteră de călărași se pregătește să vie asupra...

— Asupra cui?

— Asupra unui... asupra lui... asupra măriei-tale; și crede-mă ar fi bine să fugi de-aici cât mai curând, căci treaba se sluțește... De la Iași vin pozderie.

Un lung hohot de râs curmă vorbele lui Stanciu răzeșul.

— Cu cine crezi tu că vorbești?

— Cu căpitanul Codrean, răspunse bietul răzeș, care, de frică, se făcuse mic ca un șoarece.

— Mișelul a căpătat orbul găinilor, adause căpitanul, uită-te bine la mine, și vezi am eu chipul unui hoț.

— Ba nu!... Ba da!... știi și eu?

— Eu, păcătosule, sunt Dragomir, căpitanul de călărași din Vaslui, care slujește cârmuirii de douăzeci de ani; care mi-am muiat sabia în sângele a vreo doisprezece haiduci, și care merg acum să prind tocmai pe Codrean cu care tu mă asemăluiești.

— Maică Precurată!... Maică Precistă!... răspunse răzeșul, făcându-și cruce și răsuflându-se din piept. De ce nu mi-ați spus aceasta de la început și m-ați lăsat să vărs sudorile morții? Apoi răzeșul istorisi lui Dragomir tot ce știa despre Șanta și Codrean, precum și toată con-vorbirea ce avusese cu armașul cel mare din Iași.

— Ce gândești acum să facem? întrebă Dragomir.

— Să-l călcăm la noapte chiar.

— De ce să nu așteptăm potera din Iași, ca să-l luăm între două focuri?

— Nu, pentru că până în trei zile, cine știe ce se poate întâmpla? Codrean are mirosul subțire, și apoi cerșitorul și bețivul nu-mi vin la socoteală. Cât pentru noaptea viitoare, el desigur nu se așteaptă la nimic; îl vom lua ca din oală.

— Bine zici.

— Și-apoi de ce să împarți d-ta cinstea cu armașul?

— Ai dreptate.

— Cât despre răsplata bănească, adause vicleanul răzeș, ea va fi a mea, de vreme ce cinstea rămâne întreagă a d-tale, împreună cu cinurile de boierie ce-ți vor fi hărăzite drept mulțămită.

— Fie!

— Batem palma?

— Batem palma!

— A! Codrene, hoț blăstămat!... zise răzeșul frecându-și mânilor cu o nespusă bucurie, se vede că ți-a fost scris să-mi cazi în laț cu trei zile mai înainte... Am să dau trei sărindare, dacă se va isprăvi lucrul cu bine. De acum, căpitane, dă poruncă oamenilor să descalece și să se odihnească colo în pădure, să nu-i vadă și să nu-i audă nimeni; căci iată se face ziuă și mîța cu clopot șoareci nu prinde. La noapte vom pleca tiptil, tiptil; n-avem decât două oare de drum până la

crâșma Șantei; o să punem mâna pe el, vorba ceea când îi va fi lumea mai dragă. Sărmane Codrene!... Tu nu știi că ai a face cu Stanciu răzeșul!

III

Într-o verde poiană, la poalele dealului Bordea, ce de atâtea ori a fost cutreierat de haiduci, se află și astăzi încă o casă veche sprjinită pe furci, care se numește Crâșma Șantei. Într-însa locuia odinioară o crâșmăreasă cu numele Șanta, a cărei frumuseță pereche nu avea. Zâmbetul ei era izvor de mângâiere, ochii ei, două bucurii, părul, haină de mătăasă, sânul, taină de desfătări. Câți bogați treceau pe drumul mare se opreau în calea lor spre a vedea pe Șanta și o îndemnau să împartă cu dâșii averile: câți săraci veneau la crâșma ei, ca să-și potolească setea, se întorceau mai beți de chipul ei frumos decât de vinul din păhare; iar Șanta nu voia să părăsească crâșma din poiană, nici să se uite la vreunul din câți suspinau în dorul ei, căci iubea pe căpitanul Codrean. În toate nopțile Codrean se desfăta la pieptu-i în dulci și nespuse fericiri, ș-apoi pân-a nu se ivi zorile, lua iarăși calea codrului.

Într-o noapte el ședea culcat pe brațele ei, iar Șanta îi dezmierda părul. Buzele ei însă surâdeau și inima i se bătea așa de tare, că străbătea până în auzul lui Codrean.

— Ce ai, dragă? zise el.

— Sunt tristă, răspunse ea, căci am visat pe frate-meu Stanciu.

Codrean știa tot ce Stanciu urzise contrea sa, din spusele lui Șotrea care-l urmărise până la ușa armașului, dar nu știa despre potera din Vaslui care avea să sosească chiar în acea noapte.

— N-aibi grijă, draga mea, cât va fi Codrean pe picioare, nici un fir din părul tău nu se va clătina.

— Ferește-te de Stanciu, urmă ea, el e crescut în viclenie și inima lui e neagră ca un cuib de șarpi. De câte ori voi visa de dânsul e semn rău pentru mine.

— Dă-mi, dragă, o sărutare, ca să-ți întărești sufletul, și alungă

spaimele ce te împresoară. Stanciu e departe de noi, dar aice aproape am sabia și pușca, două surori nedespărțite, și colo în marginea pădurii unsprezece frați dintre care cel mai mișel plătește cât o sută de răzeși.

Atunci Șanta, înseninându-și privirea, își plecă fața pe fața lui și buzele lor se atinseră într-un sărutat așa de dulce și așa de lung, încât inimile lor de fericire încetară parcă de a bate. Multă vreme ei stătură în această uimire, vârtej al minții, dulce uitare de sine; când, în sfârșit, Șanta, simțind lacrimile că-i înecau ochii, zise cu glas tremurător:

— De ce, dragul meu, suntem noi osândiți de soartă să nu întâlnim pretutindene decât ochi de ură și inimi dușmane... să nu înșirăm în viața noastră decât zile înnourate și nopți fără somn... să nu avem parte să călcăm iarba verde, fără a lăsa după pasul nostru urme vicleane, menite a ne pierde. Oare dragostea noastră supără lumea, sau suntem noi mai răi decât oricine pe pământ?... Și ce puțin lucru ne-ar trebui nouă ca să fim deplin fericiți! Nimic, decât uitarea oamenilor pe care nime nu o vrea!... Dar nici atâta Dumnezeu nu se îndură să ne deie, el care singur a urzit dragostea noastră.

Și glasul Șantei, dulce ca un cântec, îmbăta auzul iubitului ei; dar, deodată, săgeți de foc s-aprinseseră în ochii ei și ea urmă astfel:

— Ba nu... dragul meu!... nu... Dumnezeu știe ce face... fericirea n-o dau anii, ci minutele o dau... Iar dușmănia lumii ne întărește inima și ne sporește dragostea... Ascunși, prigoniți, în luptă necurmată, precum am fost, să fim și de acum înainte, căci așa ne vom iubi mai tare... Focul mai frumos strălucește în întuneric și, înădușit, el aduce cutremur...

Așa grăi Șanta, și mai grăi încă multe vorbe izvorâte din inima ei iubitoare, până când Codrean, răzemat cum era cu capul pe brațele ei, adormi înecat în fericirea lui. Iar Șanta rămase trează, neliniștită, cuprinsă de mii de griji, căci, deși împărtășea fericirea iubitului ei, dar se temea parcă să nu o piardă.

Miezul nopții sosi, oara spaimei, oara vedeniilor.

Atunci o cocoveică începu să cobească pe vârful casei.

Șanta simți un fior de gheață străbătându-i din tălpi și până-n creștet și fără voie smulse pumnarul de la brăul lui Codrean.

Înima i se bătea tare, ochii ei întrebau cu îngrijire întunericul, când iată că auzi la ușa din afară o mică ciocănitură ce părea a fi bătaie de om.

„Ce să fie?... gândi ea... Oare să deschid ușa sau nu?... și de ce măș teme?... De câte ori nu vin oamenii să poposească la crâșma mea chiar la miezul nopții!...” Atunci ea rădică încetișor capul lui Codrean de pe brațele ei, îl răzema pe o perină, căci n-ar fi voit, cu prețul vieții, să-i tulbure liniștea somnului, și, intrând în tindă, deschise ușa.

Un chip de om se arătă în lumina candeliei ce se revărsa dinlăuntru casei... și inima Șantei sări din loc, recunoscând pe frate-său Stanciu.

— Bună seara, surioară!... Bucuroși de oaspeți? zise Stanciu cu zâmbetul cel mai nevinovat.

— Ce cauți la mine, Stanciule, acum în miez de noapte, tu care niciodată nu mi-ai călcat pragul la lumina soarelui?

— Caut, draga mea, un căpătăi pentru capul meu ostenit și ceva hrană pentru biata inimă, care de astăzi dimineață rabdă de foame.

— Stanciule, tu nu vii cu gând bun la mine, zise Șanta, străpungându-l cu privirea.

— Auzi vorbă!... un frate nu vine la soră-sa cu gând bun... mai ales când n-a văzut-o de-atâta vreme!

— E de mult, în adevăr, de când nu ne-am văzut, de când a murit tata; ți-aduci aminte atunci când era bolnav pe patul morții și tu, în loc de apă, i-ai dat... tu știi ce i-ai dat, Stanciule, căci îndată apoi i-ai moștenit averile.

— Șantă dragă, nu se cade să primești cu asemenea vorbe pe un frate care vine așa de departe să te vadă. Lasă-mă să mă odihnesc puțin în casa ta, și-ți jur pe cei doisprezece apostoli că te voi încredința pe deplin despre nevinovăția mea; căci un dreptcredincios ca mine nu poate să săvârșească păcatul de care tu mă bănuiești.

— Stanciule, nu vei intra.

— Pentru ce?

— Pentru că, deși în noi curge acelaș sânge, dar ce ne desparte este ura și ce ne poate apropia este numai dorul ce tu hrănești în suflet de a-mi face rău. Nu vei intra, pentru că suflarea ta otrăvită mi-ar molipsi casa, pentru că părintele meu ar lăcrăma în mormânt văzând că găzduiesc pe ucigașul său. Frate, dacă ți-e dragă viața, fugi!...

Zicând aceste cuvinte, ea arată lui Stanciu pumnarul de oțel ce ținea în mână; sângele ei fierbea și fruntea-i încrețită exprima neclintita hotărâre de a-l pedepsi cu moartea, dacă ar mai îndrăzni să facă un pas.

Șanta, astfel cum sta pe pragul ușei, aurită de lumina candeliei, cu pumnarul în mână, cu ochii mari, deschiși, din care izvorau nu lumini, ci pară de foc, era înfricoșată de frumuseță și mânie. În acele momente ea părea mai mult decât o femeie; părea a fi îngerul blăstămului ce cade pe capul lui Stanciu.

Stanciu, înspăimântat, făcu un pas îndărăpt, părându-i-se că vede umbra părintelui său, dar, venindu-și iute în simțiri, zise cu glas mai îmbărbătat:

— Pe viul Dumnezeu, Șanta, tu mă ameninți!...

— Fugi! răspunse ea.

— Apoi, dacă ți-e așa povestea, surioară, să-ți arăt eu cum se primesc oamenii la gazdă... Copii, la mine!... Puneți mâna pe dânsa și pe oricine veți găsi înlăuntru. Să nu scape o muscă, auzitu-m-ați?... Iar voi înconjurați casa și stați gata cu puștile la umăr, căci hulubașul nu va voi să se deie cu una cu două, deși, nu are în ajutor decât pe hulubița lui.

N-apucase însă Stanciu să-și mântuie vorba, că pumnarul Șantei, strălucind ca un fulger în întuneric, se înfipse în pieptul lui Stanciu, care, lovit de moarte, căzu cu fața la pământ, scăldat în sângele ce-i gâlgăia din rană.

În acelaș moment, Codrean, trezit din somn de vuietul oamenilor ce năvăleau asupra Șantei, se aruncă ca un leu afară și, descărcând în grămadă pistoalele de la brâu și carabina cu două țevi, răsturnă patru poterași; apoi iute ca gândul el întoarse carabina cu stratul, cu

cealaltă mână scoase sabia și începu să deie în dreapta și în stânga lovături groaznice, întovărășite de moarte și care făceau deșert împrejurul lui; iar la urechile lui șuierau glonții deși ca grindina și nici unul nu-l nimerea, căci norocul și de astă dată îi ținea credință.

Vălmășagul era înfricoșat. Săbiile scăpărau în întuneric, trăsnetele puștilor răsunau până în inima codrilor, urletele poterașilor sămănuau a urlete de fiară sălbatece ce se mănâncă între dânsese, iar în mijlocul lor, unde primejdia era mai mare, unde freamătul era mai asurzitor, Codrean fără frică de moarte se-nvârtea ca o vijelie.

Negreșit că e mai presus de puterea unui om de a se lupta singur cu o poteră întreagă și Codrean ar fi trebuit până în sfârșit să cadă jertfă voiniciei sale, dacă tovarășii săi, care erau așezați de pândă nu departe de drumul Iașului, auzind împușcăturile, n-ar fi alergat îndată în ajutorul său. Atunci biruința nu mai fu îndoielnică. Atăcați pe la spate fără veste, poterașii fură cuprinși de spaimă și într-o clipă toți câți mai rămăseseră în picioare o împunseră de fugă.

Urmele luptei fură îndată nimicite, trupurile îngropate, afară de unul singur... al Șantei, care, lovită de-un plumb drept în inimă, căzuse sărmana pe pragul ușei, voind parcă și moartă să apere pe iubitul ei.

Înșirați în noapte pe cărarea codrului, haiducii duceau pe brațe pe frumoasa Șanta, a cărei păr de mătăasă spânzura până la pământ, iar lângă dânsa mergea Codrean în tăcere cu moartea în suflet, cu ochii uscați, căci tot ce iubise el în lume, tot ce-i încălzise inima și-i îmbucurase vedeniile într-o viață întunecată de griji și de primejdii fusese ea, care acum nu mai era. Casa ei rămase în urmă pustie, cu ușile deschise, cu ferestrele sparte, și împrejur, unde și unde, câte un strop de sânge mărturisea încă despre trădarea lui Stanciu și voinicia lui Codrean.

IV

În sfârșit, soarele își arată iarăș fața de raze la răsăritul înflăcărat și la sosirea lui totul reînvia, se mișca, strălucea, numai Șanta, frumoasa Șanta, cuprinsă de somnul cel vecinic, stătea în nemișcare cu fața întoarsă spre ceri și, cu toate aceste, întreaga fire părea că nu

crede în moartea ei, într-atâta frumuseța are harul de a sămăna cu nemurirea; iar la capu-i tot atât de nemișcat, ca un al doilea mort, ședea căpitanul Codrean, privind-o cu ochi rătăciți și neînțelegând nimic. Haiducii, cu capetele descoperite dinaintea tainei morții, împărtășeau durerea căpitanului și mulți din ei își simțeau genele umede, lucru nemaipomenit încă în viața lor. Apoi ei săpară o groapă în mijlocul codrului pe piscul cel mai înalt, unde pământul era mai aproape de soare, și acolo așezară trupul Șantei, punându-i la cap o cruce de lemn.

Apoi căpitanul zise tovarășilor săi:

— Copiii mei... De astăzi înainte eu nu mai pot fi căpitanul vostru. Inima-mi e moartă și brațul fără putere. Mergeți unde vă vor duce ochii, căci oriunde, tot mai bine veți fi decât cu mine, dar câteodată aduceți-vă aminte de căpitanul Codrean.

— Să trăiești, căpitane!... răspunseră haiducii, Dumnezeu să-ți trimită mângâiere și bărbăție în suflet!

Ei se împrăștiară în lumea mare, unii la plugărie, alții la voinicie, iar Codrean rămase singur lângă crucea de lemn și, uitându-se împrejur, i se păru că lumea întreagă nu are altă menire decât să jăluiască moartea iubitei sale.

Atunci el își sfărma pușca de-un copac, aruncă pistoalele într-un fund de prăpăstie, rupse sabia pe genunchi și, sărutând crucea de la capul Șantei, plecă pe drumul Iașului, însărcinat cu povara durerii sale.

— Mă duc, zise el, să-mi dau viața domniei, căci nu mai am ce face cu dânsa.

Trei zile după aceea el se înfățișă înaintea domnului țării.

— Să trăiești, măria-ta!... zise el plecându-se până la pământ. Eu sunt Codrean căpitanul, pe a cărui cap ai pus preț aurul haznalei.

Domnul se-nfioră auzind aceste cuvinte.

— N-aibi grijă, măria-ta, sunt fără arme, am venit să-mi pun capul la picioarele măriei-tale și să-mi primesc pedeapsa pentru rălele ce-am făcut. Fă cu mine ce știi, căci m-am săturat de hoțit și de trăit.

Domnul porunci să-l închidă în temniță și adună boierii la sfat spre a chibzui asupra pedepsei ce i se cuvine.

Unii ziseră să-l spânzure, alții să-l înțape. Iar domnul, care știa taina lui Codrean, grăi astfel:

— Socotința domniei-mele este nici să-l spânzurăm, nici să-l ardem, nici să-l înțepăm, ci să-i deschidem ușile temniței și să-i dăm drumul.

Boierii, plini de mirare, se uitau unii la alții, fără a înțelege gândul domnului.

— Da!... adause acesta, moartea pentru dânsul este un bine, căci doar pentru aceasta datu-s-a prins în mânilor noastre. Nu se cuvine să-l supunem pedepsei ce el însuși dorește, ci mai nimerit este să-l osândim să trăiască ca să-și poarte chinul din loc în loc ca o moarte de toate zilele; astfel pedeapsa lui va fi mai mare, iar noi nu vom călca sfatul bătrânilor care ne învață să nu tăiem capul celui ce se pleacă!

—Ai dreptate, măria-ta, răspunseră boierii.

Porțile temniței se deschiseră în două lături și Codrean, alungat de la moarte ca un nevrednic, ieși trist, cu capul plecat, cu brațele încrucișate, înaintând încet printre oamenii ce se fereau din calea lui.

El se urcă iarăși la codru, care singur părea a nu-l răspinge de la sânul său, și acolo, obosit, se puse pe-un trunchi de copac și stătu mult timp cu capul răzemat pe mâni într-o stare de amortire, astfel că toate gândurile îl părăsiră, până și gândul Șantei.

Dar într-un târziu, deșteptându-se, el se uită împrejur și zări în albastra depărtare culmile munților. Atunci o rază de bucurie îi lumină fața, el își luă toiagul de drum, își puse traista pe umere și plecă.

De-atunci de numele lui Codrean nu s-a mai auzit prin țară.

V

Treizeci de ani după aceste întâmplări, muri într-o peșteră din Munții Vrancei un bătrân sahastru pe care orfanii, văduvele și săracii nu conteneau de a-l jăli, căci treizeci de ani de-a rândul el fusese

binefăcătorul lor. Acest sahastru, ajuns la adânci bătrânețe, avea barba până la genunchi și sprâncenele așa de lungi, încât le ridica cu cârja. El umbla totdeauna desculț și mijlocul lui era încins cu un curmei de tei. De unde venise și ce făcuse el mai înainte, nime nu știa, dar iarăș nime nu putea să numere binele ce el făcea în toate zilele.

De avea cineva vreo pricină cu megieșul său, la dânsul găsea judecata dreaptă, la care se supuneau amândoi; de avea vreun sfat de cerut, găsea vorbe înțelepte și priincioase; de avea vreun necaz, găsea mângăiere; de avea vreo boală, găsea buruiene de leac. De aceea toți locuitorii din munte îl priveau ca un sfânt. El se hrănea cu rădăcini, și capul său nu se odihnea decât pe piatra goală. În toate diminețele el se închina cu fața întoarsă spre răsărit, însă închinăciunea sa era scurtă și așa de fierbinte, că, după ce sfârșea, obrajii săi păreau că primesc colorile răsăritului. Două oare înainte de a muri, el spuse duhovnicului viața sa trecută, cum a hoțit, cum a iubit, s-a dat sigur în mâinile dreptății care l-a iertat, și această mărturisire îi ușură într-atât inima, încât el primi moartea cu fericire, ca o iertare de la Dumnezeu. Mormântul său fu acoperit cu flori, și în toate diminețele locuitorii din munte se rugau pentru sufletul lui, zicând:

„Dumnezeu să-l ferească pe lumea cealaltă, că mult bine ne-a făcut aice!“

(*Convorbiri literare*, anul VIII, nr. 12, 1 martie 1875)

ASTRONOMUL ȘI DOFTORUL

Vestea despre țara Moldovei mersese odinioară departe până în țările cele mai depărtate de la apus. Se zicea cum că grăiele rodesc în pământul ei atât de mult, încât oamenii nu dovedesc să le strângă în girezi; că vinul din podgorii curge în pâraie, încât oamenii, nemaiaivând ce face cu el, îl uită cu anii în pivnițe până ce putrezesc doagele și cercurile poloboacelor și rămâne vinul în cămeșa lui; că oamenii sunt blajini și primitori, neștiind ce-i cumpăna și măsura în ale traiului, și că la masa fiecăruia este totdeauna loc pentru zece.

— Acolo e de noi! zise un astronom cătră un doftor dintr-un oarecare târg depărtat de la apus.

Astronomul, deși om învățat, se uita de mult timp la ceri, însă ceriul îndărătnic nu-i trimetea mană ca în vremea lui Moisi; iar doftorul, om nu mai puțin învățat, aștepta bolnavii care nu veneau, nu doar că bolnavi n-ar fi fost, dar pentru că alții mai norocoși în meseria lui îl luase pe dinainte.

Ei se sfătuiră să vie în țara cea multlăudată a Moldovei, sperând că acolo se vor îmbogăți cu ușurință. Ei merseră deci cum putură, încetul cu încetul, și mai călări, și mai pe jos, și mai în căruță, ca oamenii subțiri la pungă, căci pe atunci nu se visa încă de drum-de-fier, și astfel ajunseră după lung drum și osteneală la hotarul țării.

Era toamna, pe când, vorba ceea, gospodarii își numără bobocii, iar rândunelele își caută de drum. Nu departe de hotar se vedea un sătulean înecat în fumul ce ieșea de prin ursoaice¹, sămn că pretutin-

¹ *Ursoaică* — partea de sus a hornului casei (n. ed.)

dene fierbeau oalele la foc, căci era înspre sară, pe când oamenii se pregătesc de-ale mâncării și odihnei. Călătorii intrară în cea dintâi casă din marginea satului, unde locuia Niță Blehan. Niță îi primi după obicei cu inima deschisă și fără să-i întrebe cine sunt și de unde vin. Femeia lui priveghea oalele la foc, și cinci copii în jurul ei, hârjonindu-se între dâșșii, trăgeau din vreme în vreme cu ochii la strachinile de pe masă.

Masa, așezată în mijlocul odăii, era joasă, pe trei picioare, și pe dânsa fumea o cogemite mămligă mai mare decât pălăria astronomului, încunjurată de trei strachini: una cu slănină, alta cu varză și a treia cu ardei. Femeia așează apoi pe masă oala de la foc, în care pregătise un minunat borș cu fasole amestecat cu ceapă, a cărui aburi îmbătau mirosul nerăbdătorilor copii.

—Poftim la masă! zise Niță străinilor ce stăteau la o parte privind cu curiozitate prânzul țărănesc.

Astronomul făcu o mișcare pentru a se apropia de masă, dar doftorul îl opri de poala surtucului în loc.

— Foarte mulțămim! răspunse acesta. Suntem sătui, chiar adini-oarea am mâncat.

Românul niciodată nu respinge străinul de la masa lui, dar nici are obiceiul să-l poftască de două ori. Astfel Niță, fără a-i îndemna mai mult, se puse cu familia roată împrejurul mesei și, cât ai bate în palme, mămliga cea mare se făcu nevăzută și împreună cu dânsa borșul, slănina și celelalte; iar doftorul se uita la dâșșii cu ochi plini de mirare și se afla într-o mare neliniște.

— Îi vezi? șopti astronomului la ureche, toți au să moară la noapte.

— Cum se poate?...

— Îți jur pe diploma mea de doftor. Ei s-au îndopat cu atâtea mâncăruri grele și nemistuitoare, încât punga stomacului lor, umflându-se peste măsură, are să producă sau o „paralizie“ a creierilor, complicată cu „intoxicație“ de sânge, sau o „hypertrophie“ a inimii; și una și alta sunt boale grabnice și fără leac.

— Așa trebuie să fie negreșit... d-ta ești doftor și le știi aceste, răspunse astronomul plecându-și capul.

— Ascultă-mă, urmă doftorul; să nu cumva să ne culcăm cu dâșșii în odaie în astă-noapte, căci mâni dimineată o să fim învinovați că i-am otrăvit.

— Bine zici.

Niță, după ce mântui de ospătat, își șterse mustețele și-și aprinse luleaua, cu aerul mulțămuit a omului ce și-a îndestulat pofta mâncării.

— Nevastă, zise el, pregătește așternut pentru musafiri: d-nealor sunt osteniți și vor să se odihnească.

— Foarte mulțămim! răspunse din nou doftorul. Noi ne vom culca afară pe prispă, căci suntem siliți să plecăm de cu noapte, și nu voim să vă stricăm somnul la pornirea noastră!

— Nu vă sfătuiesc să vă culcați afară, băgă de samă Niță. Am semne că la noapte o să vremuiască, o să fie furtună cu ploaie și ninsoare.

— Auzi? zise doftorul cătră astronom.

— Ba că chiar! Eu n-am să știu de va fi vreme bună sau rea... Doar au trecut „equinoxele“ toamnei și putem zice că suntem în calea „orbitei“ aproape de „perihelie“, astfel că după „paralaxa“ soarelui, nu se poate ca în astă-sară să fie vreme rea.

— Așa trebuie să fie, negreșit. D-neta ești astronom și le știi aceste, răspunse doftorul plecându-și capul la rândul său.

Ei se culcară deci afară. Vremea era bună de cu sară; stelele sclipeau nenumărate pe ceri, dar într-un târziu pe la cântatul cucoșului se stârni deodată un vânt din crivăț, căptușit cu lapoviță, încât învățații călători se treziră din somn degerați ca vai de ei. În zadar se învăleau ei cu mantalele prin care ploaia străbătea drept dragul; în zadar se adăposteau sub streășină, în dosul casei, după poiată, vântul îi învăluia din toate părțile și-i ardea la inimă.

— Să batem la ușă să ne deschidă, căci o să perim afară, zise astronomul.

— Dar cine dracul ne va deschide, răspunse doftorul, nu știi că ei sunt morți înlăuntru?

— Ai dreptate, nu mă gândisem la aceasta. Dar iată că un zgomot neașteptat se aude înlăuntru casei; ușa scârțâie în țâțâni, se deschide,

și Niță, în cămeșă, cu capul gol și desculț, se înfățișează străinilor care se uitau la dânsul spărieți ca la ducă-se pe pustii.

— Intrați în casă, zise el, nu v-am spus c-o să vremuiască? de ce nu m-ați ascultat.

„Se vede că boala încă n-a făcut «criză», gândi în sine doftorul.

Ei intrară înlăuntru, se încălziră, adormiră și a doua zi, deșteptându-se, văzură cu mirare pe toți bine sănătoși; femeia pregătea mâncarea la foc, copiii zburdau veseli prin casă, iar Niță ședea liniștit pe laiță cu luleaua între dinți.

— Bună dimineața! zise el. Așa-i că tot e mai bine în casă decât afară?

— Așa este, răspunse doftorul, dar ia spune-mi te rog, totdeauna ospătezi d-ta mâncări de-acele ce am văzut ieri pe masă?

— Totdeauna, căci nu avem de altele.

— Și n-ai fost bolnav niciodată?

— Ba da; o dată, mi-aduc aminte că mi-am răsucit un picior venind cu carul din pădure; însă moș Trohin mi l-a tras la roată și mi l-a îndreptat. Altă dată m-a durut o măsea pe care mi-a scos-o fierarul din sat cu cleștele. Apoi mai am câteodată vătămătură, știi care o are tot omul, dar aceea nu-i boală la noi.

— Doftorii de la spițarie n-ai luat niciodată?

— Spițarie!... Să mă ferească Dumnezeu! Doar nu mi s-au urât zilele. Spițeria mea e cuptorul. Când m-apucă vătămătura, beau un pahar de rachiu și mă culc pe cuptor, și, după ce mă încălzesc bine pe o parte, apoi mă întorc de mă încălzesc pe cealaltă parte, și a doua zi dimineață mă scol teafăr ca dintăi.

— Ciudat! zise doftorul cu un aer gânditor.

Apoi astronomul, apropiindu-se de Niță, îl întrebă la rândul lui:

— Ia spune-mi, mă rog, de unde ai știut că o să se strice vremea astă-noapte?

— Iaca vorbă!... Orișicine hrănește un porc în poiată, trebuie s-o știe aceasta.

— Ce fel?

— Apoi da!... La noi e cunoscut că mascurul când vine de la câmp cu un pai în gură, vremea o să se schimbe în furtună. Aceasta o știm din buni și străbuni și niciodată nu ne-am înșelat.

— Ciudat!... адаose astronomul.

Apoi, după ce cugetă câțva timp, se întoarse cătră tovarășul său și-i zise:

— Frate! știi ce?... Să nu mergem mai departe să ne pierdem vremea. Într-o țară unde cuptorul ține loc de spițarie, și mascurii știu mai mult decât astronomii, n-avem ce căuta.

— Ai dreptate, răspunse celalalt.

Astfel învățații călători care veniseră așa de departe, spre a se îmbogăți în Moldova, se întoarseră de la hotar.

(*Convorbiri literare*, anul VIII, nr. 11, 1 februarie 1875)

DUDUCA BALAȘA

Alexandru și soția sa Elena, doi însurăței în luna de miere, nemaiștiind unde să-și răsfete cele întâi a lor simțiri amoroase, se hotărâră să călătorească prin munți. În setea lor de a rătăci prin pădurile cu brazi, ei își făcură iute gemandanele uitând, se înțelege, ca toți înamorații, multe de-ale traiului trebuitoare în acele locuri singuratice, dar un lucru, cu toată năucia lor, nu putură să-l uite, căci nu se uită el singur pe sine: era o mătușă sarbădă și tomnatică care se ținea nedezlipită de pașii lor, crezându-se menită a priveghea asupra neispitelor tinerețe ale Elenei.

— Ce s-ar face ea fără mine! ... zicea cu gravitate duduca Balașa.

Lumea o numea tot duduca, deși petrecuse douăzeci și cinci de ani încheiați într-o necurmată și cucernică jălire după răposatul ei soț, care o părăsise, sărmana, în zorile tinereților, adică la vârsta de douăzeci de ani, după cum istorisea ea totdeauna suspinând. Crescută de mică în bumbac, ea nu se culcase decât pe covoare moi și fața sa plăpândă nu fusese niciodată atinsă de vânt, ger sau arșiță. Tot atât de gingașă și în privința moravurilor, ea citea numai cărți înțelepte, se închina cu evlavie în toate zilele, era rușinoasă peste măsură și nu suferea ca vorbe de deșertăciuni lumești să înghimpe fecioreștile-i urechi. Cu astfel de deprinderi, cum era ea să întovărășească zburdalnica păreche a însurățeilor prin sălbătăcia munților plini de furtuni, de dihănii și de oameni neciopliți? Trebuia să sufere osteneli grele, să-și moaie picioarele în păraie, să prânzească ades la tulpina brazilor, pe care ea nu-i văzuse decât prefăcuți în mobile, și

ce e mai mult trebuie să sufere tot soiul de grobieni. Cu toate acestea, amintindu-și datoria ce avea de-a priveghea asupra neispititelor tinerețe ale Elenei, a cărei singură protectoare era ea, căci în spulberatul de Alexandru nu avea nici o încredere, ea se hotărî să sufere tot, numai să nu o părăsească în această grea cumpănă a vieții.

Astfel, în ziua pornirii ea umplu trăsura cu perini și merinde, se îmbrobodi bine, luă în buzunări tot soiul de mirodenii și doftorii și se sui împreună cu nepoții ei, așezându-se, se înțelege, în locul cel mai bun, căci oricum și de dânsa îi era milă. Caii plecară în pocnitul biciului într-un nour de colb, și peste câteva oare, orașul după a cărui îndemânări duceau Balașa ofta în tăcere se vedea numai ca o linie albă la marginea orizontului. Însurăței erau de o veselie nespusă: târgul cu învălișul său de colb, cu vuietul trăsurilor, cu petrecerile de mahala li se făcuse nesuferit și ei se simțeau fericiți de a-l părăsi și a-și pierde urmele pe căi necunoscute. Iar când, apropiindu-se de munți. Elena văzu cel întâi brad cu frunzișul verde-închis, tăiat în formă de piramidă, cu crucea pe vârf, cu rășina pe coajă, stând drept și mândru ca un păzitor la poarta munților, ea simți atâta bucurie, încât fără voie sări din trăsură și începu să salte împrejurul lui întocmai ca o căprioară care după o lungă robie se vede iarăși la largul ei.

— Eleno! Tu faci copilării, zise duceau Balașa care priveghea cu neadormire asupra neispititelor ei tinerețe. Dacă vom pierde atâta vreme la fiecare brad, când ne vom întoarce acasă?

— O! niciodată! niciodată! ... strigă Alexandru plin de entuziasm. Aici e bine de trăit, între fragi și zmeură și între brazi cu miros de rășină; noaptea să dormim pe saltea de mușchi, ziua să vânam, să pescuim, să plutărim și nici să mai știm că sunt orașe în lume.

Ducea Balașa clătina din cap c-un zâmbet de milă.

— Capete înfierbântate, zise ea, ce v-ați face voi fără mine?

Veni vremea mâncării; Elena desfășură una din multele legături cu merinde pregătite de duceau Balașa și începu să sfâșie cu albele-i degete un pui fript spre a-l împărți tovarășilor ei.

— Pentru Dumnezeu! Ce faci! strigă spărietă duceau Balașa. Nu-

mai sălbaticii mănâncă așa. Luați din lădița asta cuțițe, furculiți, solnițe și tot ce vă trebuie.

— Bravo! ... Să trăiască mătușica! strigară înșurăței lăsând furculițele la o parte și mușcând cu dinții voinicește în coastele puiului.

Prânzul merse cum merse, așa în trăsură și cam pe apucate, dar greul vieții pentru duduca Balașa începu din momentul în care trebui să părăsească trăsura cu răzoare spre a se sui într-o căruță țărănească pe dricuri, care o scutura fără milă pe drumul bolovănos, cu toate perinile ce-și îngrămădise sub șale. De la o vreme nici căruța, cât era de mică și sprintenă, nu mai putea răzbate pe coastele prăvălătice, și călătorii trebuiră să încalece pe cai.

O! grozăvie! Duduca Balașa să încalece pe cal și încă bărbătește! Asemine rușine ea nu pățise încă în viață și multă vreme ea se bătu cu gândul de se cuvine sau nu să se supună la această nouă încercare. Dar vai! ce era să facă? Ce ar fi ajuns neispititele tinerețe ale Elenei fără neadormita ei priveghere? Vrând-nevrând, ea trebui să încalece ca toți ceilalți, și când se văzu cucuiată pe șea, aruncă un țipăt de spaimă, crezându-se pe un vârf de casă; din loc însă nu voi să plece până nu se îmbărbătă puțin văzând pe Elena cum își biciuia calul și alerga vitejește în fruntea călătorilor.

— Încet! încet! O să-ți rupi gâtul, strigă desperată duduca Balașa, care, deși mergea la pas, se ținea însă cu amândouă mâinile de coama calului.

Iar Elena nici voia să știe. Noroc că Ducipalul ei, un cal blajin de munte, nedeprins cu alergările, se opri de la sine, și nu mai voi să iasă din pasul său obișnuit, cu toate loviturile de călcăie ce-i dădea voinica călăreață.

Duduca Balașa venea și ea cum putea în urma călătorilor, având un călăuz alături care-i ducea calul de căpăstru, și, dacă încet, încet se deprinse cu primejdia călăritului, nu putu însă niciodată să se deprindă cu mirosul tutunului ce călăuzul scotea din lulea, nici cu poziția necuviincioasă ce avea pe cal și de care se înroșea ori de câte ori Alexandru îi adresa vreo glumă răutăcioasă.

Cărarea pe care se înșirase ceata călătorilor era strâmtă și umbrită pe amândouă laturile de brazi nalți și tufoși, bătrâni de când lumea, cu rădăcini împletite ca șerpilor, cu găuri putregăite în care se adăpostesc șoimii, și din timp în timp prin spărturile crengilor se vedeau în urmă-le lucind ca o față de apă șesurile întinse presurate cu lanuri și sate, iar înainte-le munții se ridicau negri, amenințători ca niște urieși. Frumoase erau vederile ce se desfășurau dinaintea tinerilor însurăței, dar mai frumoase li se păreau privite cu ochii tinereții și ai dragostii lor; la fiecare pas ei se opreau, se minunau, nu găseau îndestule cuvinte de-a spune simțirile ce se deșteptau în ei, și amândoi veseli, ciripitori ca niște păseri în primăvară, se grăbeau de a se afunda în raiul munților, voind parcă să uite de lumea cealaltă. Iar duduca Balașa din toate aceste nu vedea decât cioatele și bolovanii de care se încurca pe drum, nu simțea decât zdruncinul calului, ce o sălta cu neconținere pe șea, și în cuget curat ar fi dat toți munții și toate frumusețile lor pe canapeaua cea moale din ietacul ei, unde avea obicei să adoarmă cetind.

Începuse acum a amurgi, și duduca Balașa, ostenită de drum, întreabă cu îngrijire unde o să petreacă noaptea, căci salteaua de mușchi și acoperământul de verdeață ce-i făgăduise Alexandru nu-i prea veneau la socoteală. Călăuzul îi răspunse că nu-i alt loc de dormit decât nu departe la o stână ce se află pe coasta muntelui, unde baciul e om de treabă și primitor..

— Ce fel! ... să dorm cu ciobanii! ... adause duduca înspăimântată.

— Mă iertați, cuconiță, e vreme de vară și ciobanii nu dorm în stână.

Alexandru, auzind vorba, nu-și putu stăpâni râsul, și, răutăcios cum era, îi aruncă o glumă în pilda nevinovaților ciobani de care duduca se spăriese așa de mult. Peste o jumătate de oră se auzi în adevăr zbieratul oilor, întrerupt de lătratul a vro doisprezece dulăi, care, simțind oameni străini că se apropie de stână, dădeau năvală cu o furie nespusă.

— În lături, cotarle, mânca-v-ar jigaria! strigă călăuzul învârtindu-și bățul împrejur. Buna vermea la ciobani, am sosit cu musafiri la stână.

— Bine ați venit cu sănătate, răspunse baciul Toader Fuior, un om cu cămeșa neagră și unsă, de strălucea ca o mușama în lumina asfințitului. Ia pregătiți, băieți un caș pentru boieri.

Mica ceată de călăreți descălecă, iar duduca Balașa, când voi să se dea jos de pe cal, se cumpăni astfel, că dacă n-ar fi întâlnit mâna scortoasă a baciului care s-o oprească în loc, ar fi făcut negreșit o tumbă în mijlocul câinilor, de-ar fi râs toată stâna de ea. În sfârșit, cu vai, nevoie, înțepenită cum era și cu ajutorul lui Alexandru, căci pe baci îl respinse cât colo, ea se coborî de pe cal, și, ostenită, supărată, se așeză pe o laiță neînțelegând cum niște oameni binecrescuți ca Alexandru și Elena pot fi veseli de a se vedea în societatea cânilor, a oilor și a ciobanilor. Însurăteii însă care pentru întâia dată în viața lor se vedeau la obârșia urdei și a cașcavalului, într-o lume cu totul sălbatică și necunoscută, dar care se înfrătea atât de bine cu sufletele lor, simțeau în inimă o adevărată sărbătoare. Cu privirea însetată, ei urmăreau toate mișcările din stână și iată că baciul cel cu cămeșa neagră dar cu fața albă ca laptele se așeză la o spărtură a ocolului unde oile erau închise și strigă la ciobani să le treacă prin strungă.

Sosise vremea mulsului.

Una câte una treceau zburdând oile prin strungă, și baciul le oprea de picior, și din țâțele lor greoaie storcea laptele cald și înspumat care ca un șipot cădea în donița de brad, iar după ce donița se umplea baciul zicea: *una la mână*, și alta deșertă se punea în loc.

— Astâmpără-te, plavaio! scutura-te-ar lupul! zicea baciul unei oi nerăbdătoare, care era să răstoarne donița. Nu te iuți, creațo, feri-te-ar galbaza!... zicea alteia care zbiera răspunzând mielului ce o chema; și pentru fiecare oaie el avea câte o glumă sau câte o muștrare, după cum și ea stătea la muls. Apoi din cea din urmă doniță baciul cinsti pe musafiri. Alexandru și Elena băură cu o poftă nespusă, simțind că le merge la inimă, iar duduca Balașa întoarse capul cu dispreț, fără să zică un cuvânt de mulțămire baciului ce-i întinsese cupa.

Soarele asfințise și o văpaie trandafirie îmbrobodea acum vârful munților. Unul mai cu samă răspândea o lumină atât de strălucitoare,

încât stâncile ce-i încoronau fruntea păreau a fi de oglinzi. De nalt ce era muntele acela, s-ar fi zis că creasta lui aurită atinge bolta ceriului și că toți ceilalți se umilesc dinaintea lui: era bătrânul Ceahlău, stăpânul furtunilor, care de mii de ani vede în toate serile, cel din urmă, asfințitul soarelui. Alexandru și Elena îl priveau cu ațintire, pierduți în măreția lui, și inimile lor tinere se închinau în taina minunilor lui Dumnezeu; când, deodată, glasul mănios al duducai Balașa se auzi cobind la spatele lor și-i deșteaptă ca dintr-un vis.

— Pentru Dumnezeu! Venit-am aici, ca să mă puneți la chin?

— Ce este? Întrebă Alexandru și Elena spărieți.

— Este că voi căscați gura pe toate dealurile și pe mine mă lăsați în plata lui Dumnezeu, ostenită, flămândă, fără ca nime să-mi poarte de grijă. Aduceți-mi lăzile și legăturile mele cu merinde. Voiesc să mănânc. Auzitu-m-ați? Căci eu nu pot să beau din laptele în care ciobanii și-au spălat mâinile.

Duduca Balașa rosti aceste cuvinte cu ciudă, voind înadins, în gelozia ei, să le amărască mulțămirea ce simțeau, și să-și răzbune oarecum de puțină luare-aminte ce aveau pentru dânsa. Îndată fură aduse și așezate dinaintea ei toată lăzile și legăturile de drum ticsite de-acasă cu feliuritele mâncări și lucruri de-ale gospodăriei, iar duduca Balașa ca o dreaptă stăpână a lor le privi un moment cu mândrie având aerul a zice: „Ale mele sunt“. Apoi cu mișcări pline de demnitate le deschise una câte una; scoase o față de masă pe care o întinse pe pământ; scoase șervete, farfurii, cuțite, furculițe; scoase apoi feliurite mezeliciuri: limbi, mușchiuri, salami, cutii cu sardele, cutii cu posmagi etc., le așază toate cu rânduială pe fața de masă, și acum sta cugetând cu care să înceapă, când, o! nenorocire!... O! groaznică întâmplare, mai groaznică decât cutremurul pământului, decât însuși potopul ce a înecat lumea!... Dulăii din stână, hapsâni și lacomi ca niște câni, adulmecând mirosul cărnurilor, dădură deodată năvală asupra merindelor duducai Balașa și cât ai scăpăra din degete făcură o iama, o harapara nemaipomenită, încât biata duducă, uimită, speriată, rămase ca de lemn, în fața grozavului praznic ce se petrecea di-

naintea ei. În zadar Alexandru și Elena voră să alunge acești musafiri nepoștiți, în zadar săriră ciobanii și-i huidură în tot felul; limbile, salamurile și mușchiurile lunecau ca untul pe gătlejurile lor, farfuriile se dogeau, fața de masă se amesteca cu colbul, și în mijlocul valmașagului se auzea numai un crăntănit înfricoșat de măsele întrerupt de hârăiturile celor mai aprigi care se sfădeau de la bucățile cele mari. Într-o clipă nu mai rămase pe urma flămânde potăi nici urmă din gustoasele merinde ale duducăi Balașa. O! cine ar putea să descrie nenorocirea duducăi?... Atâtea merinde adunate una câte una și cu atâta îngrijire, singura-i mângâiere în această călătorie plină de ne-cazuri, iată-le acum toate duse pe gură de lup. Ce-o să se știe face ea de-acuma? Duduca Balașa simți lacrimi lunecându-i pe obraz; ea care nu lăcrămase sărmana de douăzeci și cinci de ani, tocmai de la moartea bărbatului ei. Dar mai grozavă decât însuși pierderea proviziilor fu pentru dânsa purtarea nepilduită a ciobanilor în această nefericită întâmplare. În zorul de a împrăstia câinii mai curând, ei prinseră să înjure cu feliurite cuvinte care de care mai îndrăznețe, mai necumpănite, cuvinte ce se încrucișau în aer ca niște săgeți înveninate și răneau fără milă fecioreștile-i urechi. „O! Cine m-a pus să vin aice!“ zicea cu desperare duduca Balașa, întinzând mâinile spre ceri; când iată că baciul cel cu cămeșa neagră și fața albă, om nu prea binecrescut, o lovi cu mâna peste umăr în chip de mângâiere zicându-i:

— N-aibi grijă, duducuță; cu noi nu moare nimene de foame. Îndată îți voi face eu o mămăligă, de-ți vei linge buzele. Avem la stână zară, urdă, caș, brânză, tot mâncări de-acele de care se îngrașă omul. Ia privește la mine!... Așa-i că nu samăn cu cei de prin târguri sfrijțiți și afumați ca niște uscături? Flăcăi, aprindeți degrabă focul și puneți ceaunul să fiarbă!

Mânia duducăi ajunse la culme când se văzu dezmiardată pe umăr de un cioban nespălat și fără rușine, ea care n-ar fi dat asemenea voie nici chiar răposatului ei soț față cu lumea; și dacă în ochii ei baciul ar fi fost ceva mai mult om decât cioban, ea ar fi însărcinat negreșit pe Alexandru să-i ceară socoteală de purtare. Din nefericire însă ea tre-

bui să-și înghită mânia și să se hotărască sau să moară de foame, sau să mănânce din mămăliga făcută de baciul Fuior.

— He! He! De-ai avea, duducuță, atâtea zile bune câte mămăligi am făcut eu, știu că ți-ar merge bine, zicea Fuior, potrivit pirosteile la foc; dar când voi să așeze ceaunul pe pirosteie, duca Balașa aruncă un țipet și cu furie se răpezi asupra lui și-i smunci ceaunul din mână.

— Ce fel, nesocotitul, în ceaunul acesta voiești să faci mămăligă? Cine o va mânca? Adă apă, să spăl ceaunul!

Fuior, uitându-se cu milă la duca Balașa, îi zise zâmbind și fără să o mai dezmiere pe umăr astă dată.

— Pe la noi, duducuță dragă, vinul cam lipsește, dar cu apa ne-a miluit Dumnezeu; aduceți, băieți, o cofă de apă să-i facem chef.

Într-o clipă fu adusă înaintea ei o cofă plină ochi.

Atunci duca Balașa pentru întâia dată în viața ei își sufleca mânecile și cu gingașele-i mâini, deprinse odinioară numai în mânuși, începu sărmana să spele negrul ceaun. Ce zile a ajuns!... Rânduri, rânduri de apă ea vărsă în ceaun, îl clăti, îl frecă, dar afurisitul nu voia să se curețe în ruptul capului. Fărmăturile cele uscate ședeau lipite de el în ciuda plăpânderilor degete ale duducăi, până când obosită de munca-i fără spor, ea aruncă ceaunul la o parte și căzu pe laiță abia răsuflându-se.

— Vezi, duducuță, că nu-i treaba dumitale să faci mămăligă, precum nu-i treaba mea să împletesc la colțuni, zise baciul c-un aer luător în răs, de care duca se simți atinsă în inimă. Apoi el luă ceaunul, îl umplu cu apă, îl pusese pe foc și când începu să fiarbă, numai de două, trei ori învârti meșteșul în el și toate fărmăturile cele uscate, de care se rănise degetele duducăi, se dezlipiră, se topiră, și, după ce baciul vărsa apa, ceaunul rămase curat, ca nou; apoi el făcu mămăliga și o răsturnă caldă pe un fund de lemn și vrând nevrând duca începu să se înfrupte de ici de colo până când prinse la gust și mănca de-a binele, uitând cămeșa baciului și mâinile puțin curate ale ciobanilor. Se zice că după mâncare omul e întotdeauna mai bun; astfel și du-

ca Balașa se mai împlânzi după cina de la stână și simți somnul venindu-i la ochi.

Un strat mare de fân fu așezat în loc de saltea într-un colț al stânei pe care duceau își întinse feliurite șaluri și prostiri, și nu bine își isprăvi închinăciunea de noapte, șoptită printre dinți în jumătăți de cuvinte, că, ostenită cum era de întâmplările zilei, adormi dusă în lumea visurilor. Astă dată somnul o fură înainte măcar de-a avea vreme să se gândească la răposatul ei soț care fusese, bietul, cel mai bun dintre oameni.

Dar Alexandru și Elena nu se îndurau să intre în stână, într-atâta sara era frumoasă. În zarea lunii și a stelelor, munții păreau fantastici ca niște povești bătrâne; un vânt dulce abia simțit se ridica din fundul văilor încărcat cu miros de brad; se auzeau în depărtare grăind păraiele ce se prăvăleau de pe stânci, și greierii din iarbă și puii de căprioară și păsările de pe crengi le răspundeau fiecare în limba lor sărbătorind, parcă, împreună apusul zilei... Când iată că un glas adânc, puternic, ce părea că iese din măruntaiele munților, lovi auzul tinerilor însurăței și-i cuprinse de uimire. Era baciul, care șezând pe un trunchi de copac, începuse să cânte din buciul cântecul de sară ca să-și adoarmă oile. Era atât de frumos acest cântec simplu, nemesteșugit, tainic ca tainele nopții, încât Alexandru și Elena, ascultându-l, credeau că sunt martori la dragostile munților. Valuri, valuri răsunătoare se răspândeau prin limpezeala aerului când puternice, înviforate ca mâniile Bistriței, când line și dezmiardătoare ca ciripitul păsărilor, și apoi încet, încet se stingeau într-o jale dulce care părea că îneacă lumea în plâns. S-ar fi zis că înșiși stelele în sclipitul lor lăcrămează auzind acest glas înduioșat.

Alexandru și Elena, strânși unul lângă altul, pluteau în lumi necunoscute; ducea Balașa, deșteptată din somn, se întreba, cu mirare, ce jale a cuprins pământul; iar baciul cânta, cânta mereu să-și adoarmă oile și încet, încet oile adormiră, ș-atunci suspinul codrilor se alină, văile încetară de a plânge, cerbii și căprioarele se tupilară în culcușurile lor, știind că a sosit ceasul somnului și o liniște adâncă căzu pe lumea împresurată de visurile nopții.

Dar n-a fost scris ducă Balașei să-și petreacă noaptea în pace. Înainte ceva de crăpatul zorilor, pe când somnul e mai dulce, mai odihnitor, se auzi deodată în jurul stănei un lătrat de câni atât de zgomotos și înverșunat, încât s-ar fi zis că a dat turba într-ânsii. Toți se treziră din somn, întrebându-se ce să fie?

În acelaș moment baciul, om necioplit, nebăgând de seamă că gingașa ducă e în așternut dezbrăcată, dădu busta înlăuntrul stănei, pași peste dânsa cum ar pași peste o cioată răsturnată ce-i stă curmeziș în cale, luă pușca din cui și ieși afară.

Furioasă ca o leoaică de nemaipomenita îndrăzneală a baciului care astă dată trecuse peste toate marginile răbdării ei, ea își puse grabnic un șal în spate, potrivi o bonetă pe cap și ieși în urma baciului hotărâtă să-i dea o strașnică ocară, când... O! Dumnezeule!... Ce să vadă? Nu bine călcase pragul și năprasnic se trezi bot la bot cu un urs ridicat în două labe, c-un cap zburlit și mare cât o dimerlie, având în brațe o oaie și în urmă întreaga potaie de câni ce lătrau a peire.

Spăriat de neașteptata înfățișare a ducă, ursul care, se vede, nu mai întâlnise ducă până atunci, se opri o clipă în loc, se rânji la dânsa și o scupă drept în față; dar ea de spaimă simți că i se ridică boneta în vârful capului și, ametită, pierdută, căzu jos fără simțire. În acelaș moment o detunătură de pușcă se auzi, apoi un mornăit înăbușit și ursul, legănându-și capul în dreapta și în stânga, se culcă lângă ducă. Era înfricoșată de văzut această păreche care zăcea la pământ unul lângă altul, de-o parte ducă dezbrăcată, despletită, albă de spaimă și de scupat; de altă parte ursul crunt, fioros, cu ochii aprinși ca doi tăciuni, cu gura căscată din care curgeau bale de sânge.

Nimene nu îndrăznea să se apropie de dânsii, numai baciul care dăduse lovitură de pușcă se apropia singur, plantă până în plăsele cuțitului în inima ursului, apoi luă pe nenorocita ducă în brațe, o duse lângă izvor și o stropi cu apă rece pe obraz până se trezi. Sărmana, când deschise ochii și se văzu în brațele baciului, nu știa pe ce lume se găsește. Uitase acum toate grobieniile lui; nu mai vedea nici cămașa lui cea neagră, nu se mai vedea nici însași pe dânsa că

era dezbrăcată: un fel de dulce simțire i se strecură prin inimă, simțirea întoarcerii la viață.

— N-aibi grijă, duduca, zise baciul ștergând cu aspra-i mână stropii de apă de pe obrazul ei. Ne-a venit un mușteriu la stână, dar i-am dat un os de ros care i s-a oprit în gât.

— Oare suntem scăpați? Întrebă duduca încă tremurând.

— Scăpați, buni teferi, mulțămită Domnului! L-am trăsnit drept în numele Tatălui, ca să-l învăț cum să se poarte altă dată cu duduicile. Știu că-ți vei aduce amintire de noaptea petrecută cu noi în stână!...

— O! da! răspunse, oftând, duduca; dar de n-ai fi fost d-ta...

Atunci ea se uită un moment în fața baciului, și, lucru ciudat, el astă dată sămăna a fi om ca toți oamenii, ba chiar sămăna a fi mai mult decât alți oameni de când îi scăpase viața. Ochii lui de negri ce erau, luminau parcă împrejur și fața lui albă era așa de liniștită și surâzătoare, încât s-ar fi zis că primejdia prin care trecuse amândoi fusese numai un vis. Baciul părea acum chiar om frumos, și duduca Balașa se mira cum de s-a prefăcut el așa de iute în ochii ei. Dar oare nu era aceasta o amăgire a minții sale, un farmec ce-i stăpânea vederile în farmecul răsăritului și a întâmplărilor trecute? Se poate; multe s-au văzut în această lume, vatră de înșelăciuni, în care dracul își joacă mendrele după plac. Dar duducai Balașa îi era așa de îndămână astfel cum ședea în brațele baciului, lipită de pieptul lui, cu inima plină de simțirea nouă și ademenitoare a recunoștinței, încât nu-i venea să se mai trezească din această dulce amețeală. Sărmana, ea nu vedea că primejdia era acum mai mare pentru dânsa decât chiar în labele ursului. O, dacă răposatul ei soț ar fi văzut-o, atunci ce presupusuri i-ar fi străpuns inima!...

Fără voie, ea se lăsă dusă pe valuri de visuri dezmierdătoare, glasul buciului, care adinioare înecase lumea în suspinuri, se deștepta acum în inima ei dulce, fermecător ca glasul ispitei; baciul ca prin minune se făcea tot mai alb, mai frumos, mai îmbătător la privire și... O! Doamne! Cine știe ce ar fi rămas din cei douăzeci și cinci de ani de jălire a duducai Balașei, dacă Fuior, om necioplit, și nepriceput,

nu i-ar fi zis, poate fără scop de a o supăra, câteva vorbe negândite ce-i căzură ca un duș de apă răce pe cap.

— Duducă!... să mergem; boierii ne așteaptă.

Arsă, ea sări în picioare, și noroc de puțină lumină ce se revărsa din geana răsăritului, că nu i se văzură roșeața din față și tulburarea din ochi. Cine ar fi zis că ea, care venise în munți cu scop să privegheze asupra neispititelor tinerețe ale Elenei, va cădea însăși în cea mai primejdioasă ispită!

De atunci mulți ani trecură și duduca Balașa înălbi cu de ispravă la cap și pe fața ei se iviră brazdele bătrânețelor, în ciuda albului și a roșului cu care căuta să le acopere, însă de câte ori istorisea despre năvălirea ursului la stâna din munte, din ghearele căruia a scăpat-o baciul cel cu cămașa neagră și cu fața albă, simțea încă în gingășia ei oarecare tainică tulburare, a cărei adevărată cauză, negreșit, nu putea să fie decât amintirea primejdiei prin care trecuse.

Era însă de luat aminte că cucernica duduca nu mai ofta așa de des după răposatul ei soț și nici vorbea rău ca mai nainte de neciopliții ciobani ce nu se știau purta cu duducile.

(*Convorbiri literare* anul X, nr. 1, 1 aprilie 1876)

PETRU RAREȘ

I

Venise primăvara și cu ea împreună venise șiruri de cucoare și roiuri de rândunele. Tânăra Elena ședea acum la fereastră și sorbea cele întâi raze calde ale soarelui. Ochii ei albaștri rățăceau în depărtări, și, adâncită cum era în visuri nehotărâte, ea nu băga de seamă că rândunelele ce-și pregăteau cuibul sub streșina casei, mai, mai că o atingeau cu vârful aripei în zborul lor nebunatic. O tainică tristeță îi îneca inima, și pe marginea genelor ei aurii se iviră două picături de lacrimi. Dar care să fi fost cauza tristeței ce o învăluia? Erau oare numai visuri de ale tinereței care vin și trec răpede cum trec nourii pe seninul ceriului, sau era o presimțire tainică despre o nenorocire viitoare? Căci, străină și orfană în lume precum o lăsase Dumnezeu, ea nu avea alt tovarăș decât frumusețea care era cel mai primejdios scut pentru singurătatea ei.

Iată că fără veste ușa se deschise cu zgomot înapoia ei și un om nalt, învălit într-o manta lungă ce-i atingea călcăiele întră în odaie. Elena se întoarse răpede, și ochii străinului se pironiră atunci asupra-i cu atâta îndrăzneală, încât biata copilă se crezu un moment în fața unui făcător-de-rele. Câteva minute străinul stătu în tăcere ațintind-o întocmai ca șerpele ce voiește să farmece paserea în zbor, apoi îi zise cu ton măreț:

— Copilă, pleacă-te, tu ești înaintea lui Ștefan, domnul Moldovei și nepotul lui Ștefan cel Mare!

Elena, amețită de aceste cuvinte, se pleacă până la pământ.

— Eleno! Tu ești cea mai frumoasă copilă din tot cuprinsul domniei mele. De când ochii mei te-au zărit, inima mea n-a încetat să te

dorească. Am venit că cer dragostea ta. Nu căuta tu, slabă mlădiță, să te împotrivești în zadar la furtuna dorului meu care rupe orice stăvilă. Iubește-mă, Eleno, și în schimbul dragostei tale, vei avea Moldova la picioare. Sărăcia care ți-a chinuit tinerețele va pieri ca visul cel rău ce tulbură odihna nopții, și în palaturi voi preface mica ta colibă și voi pune mantie de catifea pe umerii tăi frumoși și pe degetele tale voi anina pietre scumpe. Nu te teme, adause el, văzând pe Elena îngălbenindu-se; am venit astă dată cu scopul numai de a-ți mărturisi focul ce mă arde, și a îndupleca prin rugămintea inima ta neștiitoare de fericirile lumești. Răspunde, Eleno, domnului tău!

— Dacă ești domnul Moldovei și nepotul lui Ștefan cel Mare, răspunse Elena care în fața primejdiei simțea inima întărindu-i-se, de ce nu închini dragostea ta doamnei Moldovei, soției tale, căreia ai jurat credință la altar și care te poate asculta fără rușine și vinovăție. De ce tu, așa de mare, cauți să zdrobești o fiică orfană, lipsită de sprijin, pe care tu cel întâi ești dator să o ocrotești la umbra milei tale. Întoarce-ți de la mine fața, o doamne, și mergi să încălzești inima soției tale, care te cheamă cu ochii în lacrimi; iar pe mine lasă-mă să trăiesc în liniște, precum are dreptul să trăiască orice suflare care s-a născut sub adăpostul stăpânirii tale. Mantia de catifea ce-mi făgăduiești mi-ar arde umerii și în palaturile tale mi-aș găsi mormântul.

— Tu vorbești așa de frumos, Eleno, că farmeci auzul meu, și văd cu fericire că inima ta e la înălțimea frumusețelor cu care te-a înzestrat natura. Află, dar, că noi cei de sus știm prețui însușirile sufletești ale supușilor noștri; de aceea cu cât văd în tine simțiri mai frumoase, cu atât mai mult te iubesc și cu atât mai mult se întărește în mine voința de a cuceri inima ta. Nici o putere omenească nu mă va sili de-acum înainte să te părăsesc. Ascultă-mă, Eleno, nu îneca fericirea ce ne zâmbește în niște cuvinte săci, menite de a face pe om să fugă de bine. Între singurătatea ta de astăzi și fericirile ce te așteaptă mâne, nu mai sta la îndoială; căci cine altul e mai vrednic să te iubească decât domnul țării și cine a sădit această patimă nemărginită în pieptul

meu, dacă nu Dumnezeu, în numele căruia te închini tu, frumoasă copilă? Apoi pute-va el să ne pedepsească pentru însăși fapta sa?

— În zadar, doamne, cauți prin cuvinte meșteșugite să îndupleci inima mea; tu ești atotputernic în adevăr, poți să-mi ridici viața, însă mai mult decât tine sunt eu însumi stăpână pe viața mea. Află dar că dacă nestrămutată este voința ta de a mă urmări, nestrămutată este voința mea de a mă ucide în momentul în care voi vedea că nu pot scăpa din ghearele tale. Alege dar și tu între datoria de domn, chemat de a apăra vatra supușilor tăi, iar nu de a o pângări, și între plăcerea de a strânge un hoit în brațe. Acesta este, doamne, cel din urmă cuvânt al meu.

În fața acestui răspuns rostit cu glas hotărât, tiranul păru un moment rușinat de uricioasa-i întreprindere, dar, luându-și iute de samă, el întoarse vorba pe un ton jumătate glumeț, jumătate amenințător:

— Niciodată glas femeiesc, zise el, nu a impus lui Ștefăniță Vodă. Știu cât de bogate sunteți în lacrimi și de câte ori pe zi sunteți în stare să muriți pentru lucruri de nimica; noroc că Dumnezeu v-a dat neprețuitul har de a învia tot atât de des pentru nestingerea neamului omenesc. De aceea eu nu perd nădejdea că după ce te vei ucide de frica dragostei mele, vei învia mai drăgălașă decât înainte și vom râde împreună cum, pentru cuvântul *cinste*, născocit de proști, era să jertfești atâta frumuseță și atâta viitor. Te las să mai gândești, Eleno. De astăzi în trei zile voi veni iarăși la tine spre

a-ți cere răspunsul. Rămâi sănătoasă și cugetă bine!

După ce rosti aceste cuvinte, el se plecă și ieși.

O! cine poate să descrie tristețea în care căzu Elena! Față cu tiranul ea găsisese îndestul curaj spre a-l înfrunta; cuvintele ei pline de energie, frumusețea, nevinovăția, slăbiciunea ei chiar erau atâtea arme ce o apărase pentru moment contra încercărilor lui, însă îndată ce rămase singură, puterile o părăsiră și un râu de lacrimi îi înecă fața. Ideea singurătății, lipsa de orice sprijin omenesc, primejdia viitoare care o amenința acum de departe cu toate îndoielile și spaimile ei,

mai înfricoșată decât chiar dacă ar fi fost prezentă, toate acestea chinuiau atât de amar tânărul ei suflet, încât ea se crezu pierdută fără scăpare.

Dumnezeu însă nu lasă pe om.

Un smoc de raze pornit din luminele asfințitului se strecură în odaia ei ca o solie cerească, poleindu-i sânul și cosițele cu vâpselele curcubului și, deși prin acesta într-o nimic nu i se schimbă soarta, totuși ea simți o ușurare în inimă. Minte i se limpezi, lacrimile i se uscară și ea putu să-și măsoare nenorocirea și să cugete la chipul scăpării. Peste trei zile Ștefăniță Vodă avea să se înfățișeze înaintea ei spre a-i cere răspunsul, prin urmare cel mai bun mijloc de scăpare era de a fugi de în vreun loc necunoscut, unde tiranul să nu-i dea de urmă. Cu această hotărâre, deci, ea se culcă și, mulțumită tinerețelor dărnice cu care o înzestrăse Dumnezeu, somnul o cuprinse în brațe și-i alină suferințele legănând-o în visuri dezmierdătoare.

Ce s-o mai fi întâmplat cu dânsa nu se știe, dar când a doua zi se deșteaptă, ea se văzu într-o trăsură alături de un om necunoscut. Trăsura mergea așa de răpede, că roatele sfârâiau pe pământ și colbul se ridica în nouri. I se părea că visează un al doilea vis.

II

Trei nopți nu dormise Ștefăniță Vodă și un groaznic neastâmpăr îi frământa creierii. El se primbla cu pași repezi prin odaie, făcând semne neînțelese din mâni întocmai ca un smintit, și ochii lui roși erau încunjurați de două cercuri vinete.

Apoi se deschise ușa și ordonă să-i vie Malaspina.

— Malaspina! zise Ștefăniță Vodă, după ce acesta i se înfățișă plecându-și fruntea până la pământ. Nimene în toată țara, dintre câți se află în slujba mea, nu are leafă mai mare decât tine. O mie de țechini este aproape leafa unui domn.

— Așa este, măria-ta. Pentru aceea îți sunt dator cu munca, cu timpul și sângele meu.

— Malaspina! Ducele de Veneția, când te-a trimis mie, m-a încre-

dințat că ești un om ascuțit la minte, cu cugetul mlădios, cu limba de miere, cu fața schimbătoare după împrejurări, un om care pricepe fără să întrebe, vede fără să se uite, care știe să întrebuințeze viclenia și otrava unde se cuvine, un om, în sfârșit, cum îmi trebuie mie.

— Cearcă-mă, măria-ta, și de nu voi răspunde la așteptare, capul să-mi steie unde-mi stau picioarele.

— Malaspina, ascultă-mă cu luare-aminte, căci voiesc ca fiecare vorbă a mea să se întipărească în creierii tăi precum se întipărește pecetea pe ceara fierbinte; și, fie-mi vorba înțeleaptă sau nebună voiesc să mi-o îndeplinești cu aceeași credință și iscusință.

— Poruncește, măria-ta.

— Malaspina!... Am ucis pe Stroja, pe Vulpe, pe vistiernicul Troțușan, pentru că i-am dovedit necredincioși mie; am ucis pe hatmanul Arbore care m-a crescut pe brațe și a fost mâna dreaptă a bunicului meu, Ștefan cel Mare; am ucis pe fiii săi, Toader și Nechita, pentru că toți mă vrăjmășeau și voiau să-mi surpe drepturile. I-am ucis, zic, și nu mă căiesc... Dar sunt eu mai sigur de tronul meu? Nu!... S-ar zice că sângele vărsat de mine rodește pământul, și pe fiecare zi îmi scoate noi dușmani. Iată trei zile de când avui un vis ciudat: văzui deasupra capului meu o mână mare, atât de mare, încât parcă-mi acoperea ceriul; ea avea numai patru degete și de degetu-i cel mic atârna o undiță, iar pe vârful undiței atârna sceptorul meu. Neliniștit de această vedenie, chemai pe Arifta, vestita vrăjitoare, să-mi tălmăcească visul, și iată ce-mi spuse: „Teme-te, măria-ta, de toți cei ce te încunjoară, dar mai presus de toți teme-te de un pescar care locuiește într-un colț al țării neștiut de nimene și a cărui mână dreaptă e fără un deget“. Ai auzit Malaspina?... Deși nu cred în visuri și farmeci băbești, cu toate aceste voi să-mi lipsească chiar umbra îndoielii. Ia-ți pumnarul în sân și otravă în buzunar și adă-mi pe acel dușman viu sau mort. Nu cruța aurul, căci vistieria țării îți va răspunde cheltuiele însutit.

Malaspina își îndoi șelele până la pământ și răspunse cu glas umilit:

— Am auzit porunca măriei-tale din cuvânt în cuvânt și jur pe

capul meu că de-acuma înainte puține zile se va bucura de lumina soarelui acel pescar oricare și oriunde ar fi.

Domnul, mulțumit de răspunsul venețianului, își însenină privirea și se așază leneș pe un jilt. Dar, deodată, se lovi cu mâna peste frunte întocmai ca un om ce-și aduce aminte de ceva, și începu să râdă cu hohot. Malaspina se uită țintă în ochii lui, neștiind care să fie cauza acestei porniri de veselie.

— Mi-am adus aminte, adause Ștefăniță Vodă, de copila cea nebună care m-a făcut ieri să pierd o zi întreagă, cu glume... Ce-ai făcut cu dânsa?

— Am îndeplinit porunca măriei-tale. Ea se află acum pe drumul Galațiului întovărășită de o slugă a mea credincioasă și mâne va fi în cetățuia din codrii Tigheciului sub paza cuvenită.

— Vei fi luat măsuri să nu se facă vorbă.

— Malaspina face totdeauna lucrurile cum trebuie. M-am furișat în casa ei noaptea pe când dormea, căci cheile mele descuie orice broască, și, de frică să nu se trezească, i-am pus la nas niște mirodenii aduse din Veneția prin mijlocul cărora i-am îngreuiat somnul, și astfel am așezat-o în trăsură fără să simtă nimic.

Ștefăniță Vodă plecă din cap spre semn de încunviințare, iar Malaspina își îndoi iarăși șelele și ieși.

III

Pe malul Brateșului într-o colibă mică acoperită cu frunze, creștea tânărul Petru Rareș, umbrit și încălzit de dragostea maică-si, și întocmai ca o mlădiță de stejar răsădită în pământ prielnic, se făcea văzând cu ochii tot mai frumos și mai voinic. Era acum de douăzeci de ani. Flăcăii de primprejur îl puneau totdeauna în fruntea lor și la joc și la treabă, căci dintre toți el era cel mai vânjos la trup și mai ghibaci la minte. Pletele lui negre îi cădeau pe umeri întocmai ca o coamă de leu, și în ochii lui focosi ar fi putut citi cineva dragostea primejdiilor și dorul de a le învinge. Maică-sa, Domnina, îl învățase carte, căci ea, deși se îndeletnicea acum cu păscuital, dar în tinerețele ei fusese avută

și trăise în lumea cea de soi. Cerinat, un om cărunț la cap și înăsprit de muncă, argătea de ani îndelungați la Domnina, și de mult ce se deprinsese cu Petru, crescându-l de mic pe brațe, îl iubea ca ochii din cap. De câte ori Petru se ducea la vânat sau la pescuit, Cerinat trebuia să-l întovărășească. El îl priveghea, îl ajuta, îl apăra de toate primejdiile în care furtunaticile lui tinerețe îl aruncau cu nesocotință și nu o dată l-a scos din fundul Brateșului cu sufletul la gură; nu o dată l-a scăpat abia nesfâșiat din gura fiarelor sălbatice, așa că într-o zi chiar îndrăznețul copilandru pierdu un deget de la mâna dreaptă rupt de colții unui lup! În zadar maică-sa căuta să stâmpere pornirile lui învăpăiate. El nu trăia cu plăcere decât în primejdii și nu visa decât lupte și biruințe.

— Mamă, îi zise el într-una din zile, spune-mi de ce mi se bate inima așa de tare în piept?... De ce ochii mei nu găsesc destul loc de privit împrejur?... Vezi tu vulturul cel de sus care zboară colo printre nouri? În locul lui, mamă, aș vrea să fiu; să zbor și eu după placul meu. El stăpânește lumea cu aripile; iar eu ce sunt aici?... Numai dor fără putere!

— O, drag copilaș! răspunse Domnina, cruță-ți tinerețele. Tu nu știi ce-i scris în cartea vieții. Poate că Dumnezeu a pus degetul pe fruntea ta, și dacă sânge de viteaz va fi să curgă în vinele tale, nu-l cheltui de pe acuma. Va veni vremea când îți vei da zbor inimii și vei fi vultur între oameni.

— Mamă, tu-mi ascunzi o taină, adause Petru, uitându-se țință în ochii ei.

—Taina ta o știe Dumnezeu; eu sunt prea nemernică să pot ceti în viitor.

Petru rămase pe gânduri. Vorbele maică-si, deși ținteau a pune frâu îndemnurilor inimii lui, totuși aveau farmecul unei prorocii. El își simțea prea multă agerime în cap și prea multă tărie în suflet, pentru a nu se crede chemat la lucruri mai presus de meseria lui de pescar; dacă însă realitatea se împotrivea dorințelor lui cu tăria unei piedici neânvinse, el își zidea în închipuire o altă lume mai frumoasă decât

acea aievea, în care-și lua locul de domn și stăpân. Astfel Brateșul se prefăcea în visurile lui într-o mare nesfârșită cu corăbii și ostroave; codrii Tigheciului și șesurile Dunării i se înfățișau ca niște nemărginite împărății dușmane ce trebuiau cucerite și atunci el năvălea cu oști închipuie asupra lor și, în bătăliile grozave ce se încingeau, Petru ieșea întotdeauna învingător. Cine nu-și face o lume a lui la vârsta tinereței?

Astfel trăia Petru frământat de doruri ascunse, când într-o zi, luându-și merinde pentru mai mult timp, se sui în luntre, trecu lacul de-a curmezișul și se afundă în codrii Tigheciului. Trei zile el vână la căprioare și mistreți, căci săgeata lui se deprinsese a nu mai merge în deșert, și iată că, oprindu-se la un părau spre a-și potoli setea, văzu o naframă albă ce se cobora încet pe unda argintie. El prinse naframa și văzu într-un colț scris cu litere roșie cuvântul: *Ajutor!*... Creierii lui se aprinseră îndată la închipuirea că o ființă nenorocită zace negreșit în lanțuri; el își încordă arcul, își puse barda la brâu, torba cu săgețile în spate, și plecă în susul părăului. El merse câteva ceasuri singur făcându-și felurite planuri care de care mai războinice, când ajunse la locul unde părau se despărțea în două. Pe unde a venit naframa, pe brațul din drapta sau cel din stânga? Aici era întrebarea. Pe când însă Petru sta în nedumerire, iată că zări un om călare, bine îmbrăcat și bine armat, care înainta spre dânsul zicându-i:

— Bun ajuns, vânătorule! Ce umbli pe moșiile domnești ca prin satul lui Cremene, ucigând vânatul mării-sale?

—Bine-ai venit, clătorule! Ia vânez și eu ici-colea câte o fiară stricătoare care n-are ce fi bună mării-sale. Dar pe tine cine te-a pus pristav peste păduri?

— Eu sunt stolnicul Udrea, om de la curtea domnească, și am dreptul, de voi, să-ți dau și câteva la spate pentru îndrăzneala ta de a călca fără voie moșiile domnești.

— Cearcă stolnice, zise Petru, a cărui ochi se aprinseră de mânie.

— Iaca! iaca! De aceasta ce-o mai fi? adaose străinul uitându-se la naframa pe care Petru o ținea în mână. Pentru un păcătos ca tine o

năframă așa de subțire în mijlocul codrului nu-i lucru curat; negreșit ai furat-o de undeva?

— Ascultă, stolnice! Dacă ți-e milă de oasele tale, contenește cu astfel de vorbe, căci eu nu sunt ca de alde tine lingău de curte, să trăiesc din fărâmurile ce mi se aruncă ca la câni, și să mă îmbogățesc din banul furat de la stăpân; eu trăiesc din munca mânilor mele, stolnice, și mâinile care muncesc se învârtă, și vai de tine când vor începe să treiere pe spinarea ta!

— Tot mai domol, copile, că nu suntem nici noi așa de spărioși. Ia mai bine să facem pace împreună și să sărutăm de bună întâlnire drăguleana astă de ploscă, doar ne-om mai încălzi la inimă și ne-om mai îndulci vorbele.

Udrea trase un gât din plosca cu vin, apoi o întinse lui Petru.

— Dă-ți mânia după spate,
Și s-o bem pe jumătate!...

Așa-i că-i bun? E adevărat de Odobești; de vechi ce-i, șede numai în cămeșa lui. Acum că ne-am împrietenit, spune-mi și mie, copilandre, despre întâmplarea cu năframa, nu de alta, dar ca să nu intri în vreun prepus; ș-apoi, dă, pot să-ți fiu și eu de ajutor la vreun capăt de pod. Nu sunt așa de rău cum mi-i vorba, și știi și eu să îndatoresc un prieten la nevoie.

Petru, după o dușcă de vin, se simți mai în chef, și tânăr, încrezător cum era, îi arătă năframa și-i spuse prin ce chip o căpătase.

— Hm!... Este ceva la mijloc, zise Udrea, făcând o strâmbătură în chip de zâmbet. Negreșit este ceva...

— Așa gândesc și eu, stolnice, trebuie să fie vreun suflet de om chinuit care cere ajutor. Cine știe poate e vreo femeie tânără și frumoasă, care...

— Da! da! Care nu vra să înțeleagă de cuvânt cinstit. Și ce gând ai să faci?

— Vreu să mă duc să o scap.

— Cum numai tu singur, singurel? Ai înnebunit?

— Eu și cu Dumnezeu.

— Și cu mine, adause Udrea, dacă-ți va fi voia. Vom fi trei cu Dumnezeu. Ș-apoi, dă! și eu nu sunt așa stingher pe lume, căci, vorba ceea, fiecare pai are umbra sa. Pe lângă mine tot mai sunt câteva suflete care se hrănesc și pot să puie umărul la nevoie. Ce-ai zice dacă am fi patru, cinci, care ne-am duce să scăpăm păsăruica din cușcă? Unde-s cinci nu-i unul, și acolo nu cred să fie sat fără câni.

— Primesc, zise Petru, a cărui inimă se umplu de bucurie.

Atunci Udrea șuieră între degete și deodată trei ungureni îmbotforați, cu bondițele aninate pe umere, cu căciulile pe ureche și cu mustețele lungi și răsucite, ieșiră ca din pământ, salutându-l militărește. Fiecare avea câte o sineață pe umăr. Udrea le făcu un semn nevăzut și într-o clipă cu toți se aruncară asupra lui Petru și-l trântiră la pământ.

— A! Mișei! Hoți fărădelege! strigă Petru, vârcolindu-se din răspuțeri. Dar ce putea el să facă singur contra patru, mai ales când îl apucase pe furiș?

— Așa-i că unde-s patru nu-i unul? zise Udrea cu glas luător de râs. Vei ține minte, altă dată, copilandre, cum se fură fetele din curțile domnești.

Ei îl legară cot la cot, apoi îl așezară de-a spinarea pe șaua calului pe care venise Udrea, îl cetluiră din nou așa de cumplit, încât abia se mai răsufla, și câteșipatru plecară unul după altul pe cărarea strâmtă, mergând doi dinaintea lui Petru și doi în urmă. Dar n-apucase a face drum lung prin desimea codrului, că ungureanul cel din urmă se împiedică de-o cioată și căzu la pământ; și — lucru ciudat — nu se mai sculă. Ceilalți fără să bage de samă mergeau tot înainte, când cel deal doilea se lovi cu capul de-o creangă și căzu iarăși lat ca o broască.

Atunci Udrea se întoarse, strigă la dâșii cu asprime să contenească de a se mai hârjoni prin iarbă; însă... nici unul nu-i răspunse. Udrea se opri un moment să vadă ce este, când iată că și cel de al treile uncur bătu o metană la pământ rămânând țapăn ca tovarășii săi. Udrea îi căută cu mirare, și ce să vadă?... lucru groaznic și neașteptat...

câteșitrei, fără să se știe cum și de unde, fusese hultuiți câte de-o săgeată între umeri și pironiți la pământ.

Atunci se auzi la spatele lor un glas care striga:

— Stați! stați! dragii mei, că sunt și eu pe aici.

Era argatul Cerinat, care, luându-se pe urma lui Petru, venea acum în fuga mare în ajutorul lui.

— Ha! zise el lui Udrea, acum suntem tocmai pe tocmai. Pe tine am să te cinstesc cu o bătă, fiindcă ești mai de soi.

Și până a nu avea vreme buimăcitură Udrea să-și vie în simțire, îl ciocni în cap încât îi despică tidva drept în două.

— La un care de oale e destul o măciucă, adause Cerinat, aruncând bătă și prinzând să desfacă legăturile lui Petru. Uf! mi-a venit sufletul la gură, urmă el tăind nodurile. M-ai făcut să alerg ca un ogar acum la bătrânețe, dar am venit și eu la vreme când, vorba ceea, îți era lumea mai dragă. Spusu-ți-am eu că ulcica nu merge de multe ori la apă!

Dă! Așa-s tineretele sumețe, bată-le să le bată... Dar și un pic de minte n-ar strica.

Petru, după ce se văzu dezlegat, mulțami lui Dumnezeu că a scăpat teafăr, sărută din inimă pe Cerinat și privi cu înfiorare la cele patru trupuri care zăceau împrejur.

— Acuma, zise Cerinat, cred c-ar fi mai nimerit să nu-i lăsăm pradă corbilor, ca să nu se facă vorbă în lume. Fii tu cioclu și eu le voi fi popa, adică după sfânt și tămâie, și să ne apucăm de treabă.

Petru începu să sape groapa și în acelaș timp povesti lui Cerinat întâmplarea cu Udrea, spunându-i totodată că este hotărât cu neștrămutare a merge în ajutorul ființei care a trimis năframa pe părau.

— Va să zică cauți încă o dată să pui cap sănătos sub *Evangelie*. Bine... fie și așa... dar atunci să chibzuim lucrurile mai cu meșteșug, ca să nu cădem, vorba ceea, ca cioara-n laț.

Cerinat prinse să caute pe Udrea prin buzunare și scoase o hârtie ce purta o pecete de ceară roșie.

— Tu care știi ceti, zise el, ia, spune-mi ce-i scris în tărțălogul ista?

Petru ceti:

„Știut să fie de toate slugile mele de la cetățuia din codrii Tigheciu-lui că am însărcinat pe credincioasa mea slugă, stolnicul Udrea să privegheze asupra copilei Elena ce se află sub pază în zisa cetățuie. Poruncesc dar ca să fie cuvântul lui ascultat de toți fără osebire și grabnic pus în lucrare întocmai ca porunca mea domnească.

Ștefan“

— Al dracului lucru îmi mai tună prin cap, zise Cerinat.

— Ce? răspunse Petru.

— Știi una, dacă m-aș face eu Udrea, îmbrăcându-mă cu hainele lui, și tu un ungurean de cei cu musteața răsucită, așa-i că mai ușor am pătrunde în cușca unde zace hulubița?

— Așa este, dar crezi tu că oamenii de la curte n-or fi cunoscând pe adevăratul Udrea și n-or vede deosebirea ce este între tine și el.

— Bine vorbești, dar am eu ac de cojoc și pentru aceasta. În curând o să întunece; lună nu-i defel, și prin întuneric știi, vorba ceea, nici un nas nu-i fără haz. Așadar, să ne pregătim, și ce-a mai fi să fie, rămâne în voia lui Dumnezeu.

În curând Cerinat se îmbracă cu hainele lui Udrea, și Petru cu ale unui ungur.

— O, ce bine-ți șede, zise Cerinat, uitându-se cu dragoste la Petru, parcă ești un Făt-Frumos croit pe voinicie. Bine că nu suntem pe Brateș să te vezi în oglinda apei, că te-ai fuduli. De-acuma la treabă, copile, și să nu uităm că până acasă eu sunt Udrea cel cu cartea domnească, iar tu un lefegiu ungurean.

— Ascult, răspunse Petru surâzând și salutând militărește.

După ce morții fură îngropați și toate urmele șterse, ei merseră pe brațul drept al pă râului, pe unde plecase și Udrea, luând calul acestuia cu dâșii, și, pe când întunecase bine, ajunseră dinaintea porții cetățuiei.

Cetățuia era mistuită în adâncul codrului, încunjurată de ziduri groase, întărită cu tunuri înalte, ce se pierdeau în întuneric, și apărată cu șanțuri și metereze pentru arcași și pușcași.

— Cine vine? strigă străjerul de la poartă.

— Eu, răspunse Cerinat, stolnicul Udrea; ce mai veste?

— Bună pace.

Atunci Cerinat, întorcându-se către Petru, care sta drept ca o lumânare dinaintea lui, îi zise:

— Ianuș! ține această carte domnească, intră în cetate și ad-o întocmai la îndeplinire. Știi porunca măriei-sale; n-avem vreme de pierdut. Eu stau aici la poartă și te aștept.

— Ascult, răspunse Petru salutând militărește, și cu pași hotărâți intră în cetate.

— Cine vine? strigă un al doilea străjer din lăuntru.

— Eu, sluga lui Udrea.

— Nu te apropia; nu te cunosc; să vie ceașul.

Se făcu larmă; se aprinse masalale și ceașul veni cu grăbire să vadă ce este.

— Cine ești și ce voiești la vremea asta? întrebă cu asprime ceașul pe Petru.

— Sunt sluga stolnicului Udrea; și am venit din parte-i cu poruncă domnească.

— Nu te cunosc; n-ai voie să intri.

— Că nu mă cunoști, asta nu-i de mirare, răspunse Petru c-un accent unguresc bine prefăcut: multe or fi în lume pe care d-ta nu le cunoști. De aceea și măria-sa domnul și stolnicul Udrea nu mai au încredere în voi. V-au dat să păziți aici în taină o biată fată nemeritică, și iată că toată țara, de la Suceava și până la Galați, a aflat despre aceasta; așa de bine vă știți face datoria. Noaptea beți vinul domnesc din pivniță și ziua dormiți la metereze cu puștile lângă voi încât fiecare poate să intre aici ca într-o casă pustie.

— Ce vorbești, nerodule?... strigă ceașul mânios. Ia umflați-mi-l, băieți, să-i însemnăm pe spinare câteva slove cu nuiiele, să vadă el cum știm noi să ne facem datoria. Și, fiindcă a intrat aici fără nici un rost, apoi de fiecare nuiie să-l întrebați cum și cu ce scop a venit.

— În lături, mișei! răspunse Petru în vinele căruia sângele începu acum să fiarbă. Voi nu știți păzi o muiere care vă este dată în grijă de

însuși măria-sa, și pe mine vă ispitiți voi să puneți mâna. Cui nu-i e milă de scăfărlia sa să se apropie de mine!... Iar cu d-ta, jupâne ceașe, mai am încă două vorbe de vorbit. D-ta, care nu mă cunoști, ia spune-mi mă rog, cunoști această năframă? adause Petru scoțând-o din buzunar. Spune-mi, jupâne ceașe, slugă credincioasă a măriei-sale, spune-mi cum se face că peste aceste ziduri nalte pe deasupra cărora numai paserile pot zbura, a putut să se arunce această năframă pe care am găsit-o în mâna a niște păscari? Cine-i acel pui de năpărcă care primește simbrile de la măria-sa, pentru ca să-l vândă pe ascuns?

Ceașul cercetă năframa și se îngălbeni. Toți ceilalți străjeri rămaseră muți împrejur.

—Nu-i lucru curat, jupâne ceașe!... Dar n-am mântuit încă răfuiala cu cinstita fața d-tale. De nu-ți va fi cu bănuială, te rog să-mi mai spui dacă cunoști această hârtioară? zise el, arătând cartea domnească găsită în buzunarul lui Udrea.

Ceașul o privi la lumina masalalelor și se plecă până la pământ. El recunoscuse cartea domnească pe care o văzuse în mâna lui Udrea de mai multe ori.

— Ha! cred și eu că-ți vei pleca acum capul până la vârful ciuboatei, adause Petru cu glas luător în râs. De aceea din porunca domnească și a stolnicului Udrea care așteaptă la poarta cetății, vei binevoi, jupâne ceașe, să-mi încredințezi în minutul acesta copila ce este aici închisă. Cetatea are să fie chiar în astă noapte încunjurată și bătută de gloatele lui Arbore, în scop de a o scăpa pe dânsa. De aceea fiecare să steie la locul său deștept și gata la luptă. Măria-sa nu voiește să lase copila aici în timpul bătăliei și stolnicul Udrea are poruncă să o ducă într-un loc ascuns unde nimene să nu-i știe de știre. Îndrăznește acum, jupâne ceașe, să nu ascuți de porunca domnească, dacă ai poftă să-ți vezi tidva la călcăie.

Un vârtej cuprinse mințile tuturor. Vorbele hotărâte a lui Petru, năframa, cartea domnească, vestea luptei ce-i amenința chiar în acea noapte, prezența lui Udrea la poarta cetății, despre care îi încredințase însuși plăieșul de la poartă cum că l-a recunoscut după haine și cal, —

toate aceste ștersese din inimele lor orice îndoială. Alarma fu dată în cetate. Toți alergau cu șușanelile pe la metereze, clopotul cel mare suna, când iată că Elena, înspăimântată de zgomotul neobișnuit ce auzi, se înfățișă tremurând dinaintea lui Petru sprijinită pe brațul ceaușului. Era palidă, sărmăna, de grijile inimii, de nopțile nedormite, de frica primejdiilor ce o amenințau, și pe fruntea ei păreau că strălucesc razele de martir. Fără voie, Petru își descoperi capul dinaintea frumuseții ei. Apoi, strângând-o încet de mână, îi zise:

— Porunca mării-sale este să mergi cu mine și stolnicul Udrea unde te vom duce.

Elena îl privi un moment și un fulger de bucurie i se strecură prin ochi. Ajunși la poartă, Petru și Cerinat o puseră pe cal și cățeșitrei plecară prin întunecimea nopții pe cărări necunoscute.

IV

De cinci zile ședea Domnina și suspina, și întreba apele Brateșului, și privea în zărilor depărtate așteptându-și fiul care nu mai venea; iar pieptul ei se ridica ca valurile apei de furtuna ce-i tulbura sufletul. Dar iată că a șasea zi înspre sară, pe când Brateșul ardea de focurile asfințitului, se zări în depărtare o luntre mică care, când se pierdea, când iar apărea în crețul undelor, înaintând spornic spre mal și lăsând în urmă-i două lungi cărări de rubine. Domnina o privea cu ațintire; ar fi voit să soarbă spațiul, să pătrundă cu sufletul până la dânsa, căci inima de mamă recunoscuse pe fiul multăsteptat, iar Petru, care plutea în luntre, își simțea inima împărțită în două; ar fi voit să ajungă și să nu ajungă. De când venea cu Elena, ori vederile lui se schimbaseră, ori într-adevăr lumea se îmbrăcase în alte haine, dar niciodată el nu se simțea așa de dulce legănat pe sânul Brateșului, niciodată apele lui nu-i păruse mai limpezi și mai drăgălașe, niciodată asfințitul nu fusese împodobit cu vâpsele mai strălucitoare ca atunci. Elena ședea tăcută și privea pe luciul lacului, iar Cerinat vâslea mereu în puterea brațelor, și, uitându-se când la unul când la altul, zicea în gândul său:

— Știu că de-acuma cerbii și mistreții or să aibă repaus.

Ajunși la mal, Domnina îi primi cu lacrimi pe obraz și, când află despre întâmplările Elenei și o văzu atât de nenorocită și atât de frumoasă, îi făgădui adăpost și apărare ca pentru însuși copilul ei. O nouă colibă fu făcută de Cerinat și Petru alături de Domnina, lucrată însă mai cu îngrijire, și acolo Elena începu să petreacă zile senine. Obrajii ei prinseră la rumeneală, ochii ei se învioșară scaldându-se în fiecare zi în aer și lumină, și, înconjurată cum era de inimi prietenești, ea se simțea fericită. Iar Petru, pe zi ce mergea, se făcea tot mai sfiicios și mai tăcut; abia de îndrăznea să-i spună un cuvânt. El o iubea în taină și-i făcea însuși spaimă de dragostea sa; căci cum ar fi putut el spera ceva de la dânsa? el, pe treapta cea mai de jos a lumii, un biet fiu de păscar; ea, fiică din lumea mare, răpită dintr-o cetate domnească, și așa de frumoasă, încât Moldova îi fusese închinată la picioare. Și cu toate acestea, fără nici o speranță, Petru o iubea tot mai cu foc, căci mărimea piedicilor aprind mai mult mințile și sporesc dorul inimii. El acum nu se mai depărta de casă; arcul lui ședea în cui, și căprioarele fără grijă de moarte veneau până aproape de colibele lor. Numai la pescuit cu undița mergea din când în când, întovărașit de maică-sa și de Elena; dar și atunci el nu prindea nimic, căci ochii lui priveau mai cu drag în ochii Elenei decât în apele Brateșului. Treceau zilele una câte una și Petru se deprinsese a nu mai râde și a nu mai dormi. În zadar Cerinar îi spunea feliurite glume și-l îndemna la feliurite trebi, că doar va uita răul ce-l rodea; el fugea de Cerinat, fugea chiar de maică-sa, căci i se părea că amândoi se uită cu ochi răuvoitori în inima lui. Iar când Elena îi spunea câteodată vreun cuvânt bun, poate fără scop de a-l îmbărbăta, atunci speranța înăbușea cu puterea unui șuvoi în sufletul lui, și de bucurie s-ar fi crezut în stare să răstoarne munți pentru dânsa. Dacă Elena înțelegea ceva despre dragostea lui Petru, aceasta era taina ei; însă Cerinat care era om priceput, credea că vede în ochii ei o tainică mulțumire când întâlnea pe Petru, deși oarecum ea părea că fuge de dânsul.

Într-una din zile sosi la coliba Domninei un bătrân călugăr care călătorea pe jos în papuci de lemn, cu o desagă pe umeri. Barba sa

surie și tufoasă îi acoperea jumătate de obraz; într-o mână el ținea toiagul de călător și în cealaltă o păreche de metane.

Binecuvântat fie numele Domnului! zise el, apropiindu-se de Domnina care ședea în ușa colibei. Cred că nu vei respinge de la pragul tău pe un biet închinător care vine pe jos de la hotarul țării și merge la Ierusalim.

— Niciodată om bun n-a fost respins de la casa noastră, părinte, răspunse Domnina.

— Nu cer adăpost decât pentru o noapte, ca să-mi odihnesc slăbănogitele picioare, și mâne îmi voi urma calea spre Sfântul Mormânt.

Domnina îi dădu o laviță la ușa colibei pe care călugărul se așeză gemând de osteneală, îi luă desaga de pe umeri și o puse jos lângă el, apoi se duse înlăuntru colibei spre a-i aduce ceva de mâncare. În acelaș timp călugărul se uita împrejur cu o nespusă luare-aminte.

„De n-a fi nici aici, își zise el în sine, atunci visul n-a fost decât un vis.“

Domnina îi aduse o legătură plină cu merinde și i-o puse dinainte.

— Dumnezeu să-ți răsplătească după inimă, zise călugărul mângâind cu poftă. Casa primitoare e ca altarul lui Dumnezeu de la care tot creștinul se întoarce cu inimă plină. O, cât de puțină evlavie este în lume, și câți oameni fără frica lui Dumnezeu! Iar ție, femeie binecuvântată, drept mulțumită de buna găzduire, precum și copiilor tăi, de vei fi având, vă voi aduce la întoarcere lemn sfânt de la crucea Mântuitorului care e spre tămăduirea boalelor.

— Mulțămesc, cinstite părinte, iată și copii mei, adause Domnina văzând pe Petru și Elena întorcându-se cu undițele de la păscuit.

Elena, care zărise un om străin, se feri de-a se înâțilni cu el și intră în coliba ei. Iar Petru se apropie de călugăr și-i săruta mâna. Acesta tresări văzând mâna dreaptă a lui Petru fără un deget.

— O! binecuvântată mamă! adause călugărul cu glas dulce pătrunzător, un copil așa de frumos este un dar de la Dumnezeu spre mângâierea casei părintești. Și cu ce-ți îndeletnicești tinerețele, co-

pile? întrebă călugărul, apucându-l de mână dreaptă în chip de dezmierdare.

— Cu păscuitul, răspunse Petru.

— Puțin, puțin lucru pentru un tânăr cu chip așa de isteț. De ce n-ai învățat carte să poți ajunge și tu ceva în țara noastră care are nevoie de brațe ca a tale?

— Știu carte, părinte.

— Minunat! minunat! Știi carte, va să zică te poți îndulci de știința și cugetarea celor mai vrednici decât noi. Primește atunci în dar de la mine o cârtică mică pe care te sfătuiesc să o citești cu sârguință, căci ea va adăugi ispita bătrânească pe lângă agerimea tinerețelor tale și te va face om întreg.

Atunci călugărul scoase din desagi o carte veche cu file groase și unse și o dădu în mână lui Petru. Dar n-apucase acesta să o deschidă, că ochii lui se ațintiră pe Brateș văzând o luntre mare cu vântrele și steaguri care se apropia răpede de mal. În luntre erau oameni mulți care vâsleau cu hărnicie, părând a fi foarte grăbiți. Îndată ce atinseră pământul, ei veniră cu grăbire spre coliba Domninei întrebând dacă ea locuiește acolo.

— Aici, răspunse ea însăși.

Atunci unul dintre dâșii scoase din sân un plic pecetluit cu pecete domnească și deosebit o carte deschisă pe care o ceti în gura mare:

„Eu Teoctist, mitropolitul Moldovei și Sucevei, vestim tuturor locuitorilor din țară: boieri, oșteni, breslași și plugari, precum știut să fie că am fost față ca părinte duhovnicesc, când fericitul întru pomenire Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, și-a dat sufletul. Înaintea morții sale, marele domn mi-a spus că are un fiu din sângele lui făcut cu Domnina Rareșa, dându-mi și alăturatul plic a i-l încredința. Mi-a poruncit însă cu limbă de moarte să nu dau plicul și să nu descopăr această mare taină decât atunci când eu, Teoctist, mitropolitul Moldovei și Sucevei, voi socoti după dreapta mea judecată că țara e în primejdie. Apoi văzând nelegiuirile și desfrânările lui Ștefăniță Vodă care a

surgunit, tăiat și otrăvit toți frunțașii țării spre îndestularea răutății și a deșertăciunilor lui, mărturisim în dreaptă cunoștință și cuget curat că țara e în primejdie și că nu are altă scăpare decât de a pune în scaunul ei pe Petru Rareș, fiul drept născut din sângele lui Ștefan cel Mare. Sfătuim, deci, duhovnicește pe toți locuitorii țării: boieri, oșteni, breslași și plugari să-i deie ajutor întru toate cu sfat, bani și arme pentru a-l pune în scaun și a îndeplini voința rostită cu limbă de moarte de fericitul întru pomenire domnul Moldovei, Ștefan cel Mare“

În auzul acestei cetiri Petru Rareș fu cuprins de o simțire nouă și puternică care-i îngrămădi tot sângele la inimă. Domnina abia se ținea pe picioare de uimire, iar străinul călugăr se închină adânc dinaintea lui Petru Rareș zicându-i cu glas umilit că bine l-a cunoscut el că nu era menit să rămâie pescar și că, de voiește să fie domn bun și binecuvântat de toți, să ieie în toate zilele povețe din cartea ce i-a dat-o, care este o comoară de înțelepciune.

În acelaș moment, Elena, auzind un zgomot neînțeles în jurul colibei sale ieși și, când văzu călugărul ingenuncheat dinaintea lui Petru, scoase un țipăt desperat, se răpezi la Petru, îi smunci cartea din mâni spunându-i că acest călugăr e un răufăcător ce voiește să-i răpească zilele, și că-și amintește a-l fi văzut în alte haine în cetatea de la Tigheci. Iute ca fulgerul, Petru îl înșfăcă în brațele sale vârtoase și-l răsturnă la pământ: dar care fu mirarea lui când, în vălmășagul luptei, văzu deodată barba călugărului căzând într-o parte, păru-i alb în altă parte, și în loc rămânând un om tânăr, smolit, vânjos, care se zbuciuma cu vrăjmășie spre a scăpa din mâinile lui Petru.

— Malaspina!... Malaspina!... strigară solii mitropolitului Teoctist... Otrăvitorul de meserie... Sfătuitorul de rău a lui Ștefăniță Vodă!... La moarte!... La moarte!... și cu toții tăbărară asupra lui și-l legară cumplit de un stâlp, așteptând numai un semn de la Petru Rareș pentru a-i răpune zilele; iar cartea fu aruncată în foc dovedindu-se a fi otrăvită.

— Un asemenea hoț, zise Petru Rareș, trebuie să moară cu cinstea cuvenită spre pilda și a altora; de aceea îl vom duce la Suceava, îl

vom judeca după legile țării și-l vom vom spânzura în văzul tuturor. Până atunci însă va sta sub pază.

Vestea desdpre ivirea unui fiu a lui Ștefan cel Mare cu drept de moștenire la scaunul domniei se răspândi iute în toate unghurile țării, setoasă de a scăpa de sub jugul lui Ștefăniță Vodă. Trâmbițele de revoltă sunau pretutindenea. Gloate nenumărate alergau cu grăbire spre Brateș și se puneau sub steagul lui Petru, iar acesta făcea toate pregătirile pentru lupta viitoare cu o agerime de minte care punea pe toți în mirare. Când se simți în stare de a da piept cu Ștefăniță Vodă, el porunci oștirii să plece spre cetățuia Tigheciului, iar el, în scop de a scurta drumul, se hotărâ să se urce dimpreună cu Elena, Cerinat și macă-sa într-o luntre spre a tăia lacul în curmeziș. Două luntri, una mai mare și alta mai mică erau aninate de mal. Malaspina, care nu părăsise scopurile sale de ucidere, fiind rânduie a se sui în luntrea cea mare și crezând că Petru Rareș va veni cu el împreună spre a-l priveghea mai de aproape, aruncă pe furiș un praf la picioarele sale și se ghemui tăcut într-un colț. Elena însă nu voi cu nici un preț să fie în aceeași luntre cu Malaspina; ea înduplecă pe Rareș și pe ceilalți de a se urca în luntrea cea mică lăsând pe italian în cea mare sub paza a doi plăieși.

Era pe la revărsatul zorilor; ziua se vestea frumoasă și senină, și Brateșul era așa de liniștit încât luntrile păreau că lunecă între două ceriuri. Pe mal se vedeau șirurile armatei înaintând cu pas grabnic în sunetul tobelor și a trâmbițelor; iar Petru se simțea uimit până la lacrimi. Câtă schimbare în soarta lui numai în câteva zile!

Dintr-un biet păscar, sărac și necunoscut de pe malul Brateșului, el se trezi deodată fiu de domn, chemat a stăpâni Moldova, și iată-l acum pe calea de a-și dobândi drepturile în fruntea unei oștiri numeroase, însuflețită de focul vitejiei. Când vreodată om din lume a putut să facă vis mai frumos?... Cu toate aceste, mărirea ce se oglindea dinaintea ochilor lui, în loc să potoale, aprindea și mai mult dragostea ce simțea pentru Elena, căci astă dată el se credea vrednic de dânsa. Amândoi tăcuți, cu inimile aprinse de același dor, pluteau pe

apa lină, și tot atât de tăcută ca și dânșii. Domnina sorbea în taină fericirea lor, privindu-i numai din când în când cu ochii încărcăți de dragoste părintească. Când iată că glasul lui Cerinat îi trezi din dulcea amețeală.

— Ho! Ho!... zise el. Sfinția-sa părintele închinător a luat-o la sănătoasa.

Toți se uitară înapoi și ce să vadă?... Luntrea în care venise Malaspina ardea în flăcări și era cât pe ce să aprindă și pe a lor, dacă Cerinat nu s-ar fi grăbit să taie funia ce le lega împreună. Cei doi plăieși erau morți și ardeau în luntre, iar mai departe în albastrul apelor Malaspina se vedea înotând cu brațe voinicești. Atunci Petru își încordă arcul, îl luă la ochi, săgeata zbură și în aceeași clipă se văzu trupul lui Malaspina căzând în adâncimile Brateșului și apa rotindu-se în față.

Rămâi sănătos, cinstite părinte, zise Cerinat, numai de n-ai otrăvi peștii cu cărnurile tale.

Trei zile după aceea, cetatea de la Tigheci fu bătută și dărmată, de n-a rămas piatră peste piatră. Apoi Petru înaintă spre Roman unde-l aștepta Ștefăniță Vodă. De ce mergea, de ce oștirea lui creștea întocmai ca șuvoiul ce mereu sporește din râurile și pâraiele ce se varsă în el.

În sfârșit amândouă oștirile se loviră pe șesul Siretului. Multe ceasuri, biruința stătu în cumpene, căci Ștefăniță Vodă se lupta cu curajul desperării, știind bine că soarta lui atârna de la izbânda acelei zile. Iar Petru era ager și neobosit, dar liniștit în suflet, măreț la privire, desprețuitor de moarte, cu ochiul sigur, cu vorba plină de foc vitejesc întocmai precum era părintele său, Ștefan cel Mare, în zilele de bătlăii; și mulți soldați, văzându-l astfel, credeau că revăd pe însuși marele domn. Înspre sară șirurile lui Ștefăniță Vodă începură să se frângă. Atunci Petru, voind a da dușmanului lovitura de moarte, se puse în capul călărimii și cu sabia în mână, în fuga calului, se răpezi asupra unei cete ce se mai împotriva încă, sămănând spaima cu ochii și moartea cu brațul.

În mijlocul acestei cete se apăra Ștefăniță Vodă ca un zăvod.

Iată-i ajunși față în față; ochii lor se încruntară văzându-se așa de aproape.

— Între noi acum, zise Petru Rareș a cărui sabie scăpăra în aer; să vedem dacă brațul tău de ucigaș deprins să lovească capete nevinovate va ști acum să apere pe al tău!

În aceeași clipă Ștefăniță Vodă scoase și el sabia din teacă, și gata era să o încrucișeze cu protivnicul său, însă spre marea mirare a tuturor, el, aprigul luptător, nepotul lui Ștefan cel Mare, rămase deodată nemișcat, cuprins de o spaimă rușinoasă, cu ochii holbați asupra brațului lui Rareș.

Mâna cea cu patru degete pe care o visase într-o noapte tulburată spânzurând deasupra capului său, amenințătoare ca destinul, îi reapăru acum în ființă mai grozavă decât în vis, încunjurată de sinistrele prorociri ale fermecătoarei Arifta. O sudoare răce îi inundă fruntea și brațul îi căzu fără putere de-a lungul trupului.

— Iertare!... strigă el cu glas răgușit, plecându-și capul și lăsând să-i cadă sabia la pământ.

Atunci Petru își întoarse fața de la dânsul, porunci să-l dezbrace de hainele și semnele domnești și să-l închidă în temniță spre a fi dat în judecata poporului. Însă Ștefăniță Vodă, nemaiputându-și suferi rușinea, rugă pe însuși soția sa să-l otrăvească, și curmă astfel de bunăvoie o viață plină de nelegiuri și scrisă cu sânge în amintirea supușilor săi. Iar învingătorul Rareș intră cu mare pompă în Suceava unde adunarea țării îl recunoscă de fiu al lui Ștefan cel Mare, și-l alege domn în mijlocul urărilor de bucurie ale poporului întreg. Apoi Rareș și Elena, a căror inimă erau de mult unite prin legăturile dragostei, se căsătoriră în biserica mitropoliei; însă, după ce nunta se sfârși, după ce trebile luară mersul lor zilnic, Cerinat, argatul, se înfățișă dinaintea stăpânului său zicându-i:

— Măria ta! Cât ai fost păscar te-am argățit și te-am apărat de multe răle, căci eu care știam taina nașterii tale dimpreună cu Domnina, am căutat să te păstrez sănătos pentru mărirea la care soarta te-a chemat. Acuma mi-am isprăvit slujba și te rog să-mi dai drumul.

Petru îl cuprinse în brațe, îl sărută cu lacrimi de recunoștință și-l rugă să rămâie lângă el, în curțile domnești, pentru câte zile de bătrânețe va mai avea.

Iar Cerinat răspunse:

— Măria ta! Curțile în care m-am născut și am îmbătrânit sunt codrii verzi ai Tigheciului; acolo m-am deprins să-mi oglindesc fața în apele Brateșului și să mă legăn pe valurile lui! Lasă-mă să mă întorc la urma mea. Luntrea și undița mă cheamă, și fără dânsule nu pot trăi. Aici aș fi ca un copac răsădit la bătrânețe în pământ străin, și m-aș usca de dorul pământului de unde au fost smulse rădăcinile mele.

— Primește cel puțin să-ți dau bani, să te boieresc.

— Bani!... adause el zâmbind, dar ce să fac cu ei? Doar să-mi deie grijă de hoți. Iar boier de m-ar vedea peștii din baltă, știu că ar râde de mine!

Cerinat mai șezu cât șezu la curte, apoi se întoarse la urma lui, dar când ajunse acasă își găsi coliba prefăcută într-o casă frumoasă, și tot lacul Brateșului și toți codrii încunjurători deveniseră proprietatea lui în puterea unei cărți domnești a lui Petru Rareș.

(*Convorbiri literare*, anul XI, nr. 8, 1 noiembrie 1877)

ANDREI FLOREA CURCANUL

I

Sunt vasluian de loc din satul Floreștii. Eram abia de douăzeci și unu de ani, când îmi veni rândul să trag la sorți. Îmi aduc aminte cu ce sfială vârâi mâna într-un vraf de hârtiuțe răsucite și scosei no.13.

— Bun! strigară cei dimprejurul meu. Ești băiet cu noroc.

Apoi doftorul mă dezbracă până la piele, mă căută în gât, la încheituri, mă ciocăni în piept și-n spate, iar comandantul mă măsură cu o curălușă să vadă dacă sunt destul de nalt, mă întrebă de tată, mamă, frați, surori, parc-ar fi voit să-mi afle spița neamului, și, după ce-mi trecu numele într-o condică, îmi zise:

— Măi băiete, n-avem ce-ți face, ai scos număr mic, ești sănătos și bine făcut, n-ai nici un drept de scutire; trebuie să rămâi în oaste. Și nouă ne trebuie voinici ca tine.

Nu bine sfârși comandantul de vorbit, că un gulerat ce ședea lângă mine strigă cât îi luă gura:

— La tuns!

Îndată doi dorobanți mă împinseră într-o odaie de alături și mă așezară pe un scaun; foarfecele începură să sune prin pletele mele întocmai ca secera-n prin grâu și cât ai bate în palme mă trezii gol la cap ca un harbuz.

Nu eram, ca să zic așa, nici vesel, nici supărat, căci tocmai bine nu puteam să-mi dau samă de ce se petrecea cu mine în ziua aceea. Numai când văzui pe tata răzemat de ușorul odăii, mâhnit, parc-ar fi rămas singur pe lume, simții atunci că mă taie la inimă. Însă m-am stăpânit și mi-am înghițit lacrimile care cercau să-mi năvălească în

ochi, căci îmi era frică să nu râdă satul de mine. Avui noroc că tata era om cuprins, cu popușoi în coșere și cu vitișoare împrejurul casei, încât el se prinse să-mi facă uniforma cu cheltuiala lui, numai să nu mă piarză de lângă el, și astfel rămăsei soldat în Regimentul de dorobanți no. 13.

Fără să mă laud, pot zice că nu-mi ședea tocmai rău în uniforma mea de dorobanț, cu opincile bine șfâruite la picioare, cu mantaua cea lungă încinsă la mijloc cu curea, și mai ales cu căciula cea îndoită pe ureche și împodobită cu pene de curcan. Când mă roteam așa prin sat pe dinaintea fetelor, care nu se prea fereau din calea mea, îmi venea în adevăr, vorba ceea, să mă umflu în pene ca un curcan.

— Măi, că fioros, mai ești!... Îmi zicea Catrina, chicotind la spatele mele. Ai să tai mămliga în două.

— Ian vezi-l parcă-i un țap logodit, zicea Mărioara, trăgându-mă de mâneca mantalei. Iar eu le fugăream, le pișcam, și, când îmi cădea vreuna la îndemână, îi astupam gura c-un sărutat.

Slujba mea nu era tocmai grea; căci ședeam zece zile la cazarmă și douăzeci acasă. Ce m-a încurcat mai mult a fost reglementul pe care a trebuit să-l învăț pe de rost ca *Tatăl nostru*. Noroc că știam câteva buche de la dascălul Chiriac din sat. Iar celelalte datorii ale slujbei: „La stânga, la dreapta, pușca la umăr, la picior!...” le-am deprins ca apa, pentru că nu eram stângaci din fire și mâna-mi era dată pe pușcă, pe când vânam vulpile și căprioarele prin codrii Racovei. Când mă aflam în front mergând cu pași măsuțați: „Una, două, trei”, sau când dinaintea comandanților cu mâna la cocardă strigam: „Ascult, domnule căpitan!... Să trăiți, domnule maior!...”, ar fi zis cineva că-s croit pe soldăție. Numai de scos oamenii la munca câmpului nu eram bun, căci aveam fața blajină și ei nu erau deprinși să se teamă de mine. Chiar Catrina îmi zicea că nu mă prinde când mă sluțesc.

Astfel o dusei doi ani și mai bine în care timp mama muri, iar tata din ce în ce se gârbovea. Într-una din zile el mă chemă la o parte și-mi zice:

— Măi băiete, eu ca mâni o să mă duc pe urmele maică-ta și tu încă nu ești pus la cale, n-ar strica să avem în casă o gospodină care să caute de tinerețele tale și de bătrânețele mele. Eu gândesc că fata

Catrina, deși nu-i bogată, dar e cuminte și harnică, și va ține la cinstea casei noastre... dar tu cum socotești?

Aceste vorbe ieșite din gura bătrânului tată mă pătrunseră la inimă. Eu nu mă gândisem la Catrina și nici pot zice că-mi era dragă, precum nu-mi era dragă nici o fată din sat, însă cuvintele lui erau pentru mine o tainică poruncă care părea că vine de sus. M-am dus drept la Catrina și i-am spus voia tatei care acum era și a mea; iar ea nu-mi răspunse nimic, ci se înroși ca focul și plecă ochii în jos. Aș fi voit să o sărut ca altădată, pe când mă hârjoneam cu dânsa la scrânciob, dar acum nu mai îndrăznii; de când gândul însuratului mă urmărea, mă făcusem rușinos ca o fată mare și vorbele nu-mi ieșeau slobode din gură. Apoi de la Catrina făcui stânga-împrejur și mă dusei drept la căpitanul pentru a-i cere voie să mă însor, însă căpitanul îmi răspunse:

— Andrei nu-i vreme acum de însurat; în curând avem să plecăm în jos spre Dunărea cu tot batalionul din Vaslui, și, dacă o vrea Dumnezeu să ne întoarcem sănătoși, îți voi fi eu nun; până atunci trebuie să mai îngădui, fătul meu.

— Să trăiți, domnule căpitan! zisei eu întorcându-mă pe călcăie ca un șurub, și fără mai multă vorbă plecai spre casă.

Tot drumul nu putui să deschid gura pentru a zice buna dimineața trecătorilor cu care mă întâlneam. Eram mâhnit cum nu fusesem nicio dată... și de ce, nu știu... că doară nici tata nu era pe pragul morții, nici Catrina nu avea să se mărite cu altul, și nici Dunărea nu mă spăria pân' pe-acolo, căci mai fusesem eu în jos toamna cu oștirile, și, mulțămită Domnului, m-am întors bine acasă. Cu toate aceste, inima nu-mi era la loc. Ajuns în sat, auzii felurite zvonuri care posomorau fețele; ba că rușii trec Prutul, ba că turcii năvălesc în țară, ba că românii intră în bătaie cu turcii ori cu rușii, nimic lămurit, tot vorbe fără șir, însă era ceva; văzduhul părea a furtună!

Peste câteva zile un vătăjel mă chemă la primărie unde găsii adunați toți flăcăii din sat, care erau soldați în batalionul meu. Căpitanul ședea în capul mesei cu o hârtie în mâni.

— Andrei Florea! strigă el.

— Față!... răspunsei eu.

— Neculai Drugă!

— Față!

— Petrea Doncilă!

— Față!

— Vasile Grăunte!

— Față!

Și tot așa mai departe ne chemă pe toți de-a rândul după izvodul ce ținea în mână.

— Copii! ne zise el. Avem poruncă să mergem în lagăr la Dunărea; grijiiți-vă bine armele, luați-vă schimburi îndeajuns, și de astăzi în patru zile să vă aflați la Iași, de unde vom pleca împreună cu armata de-acolo. Căutați ca nimene din voi să nu lipsească.

— Ascultăm!... răspunserăm toți punând mâna la coardă.

Apoi ieșirăm din primărie spre a ne duce fiecare la casele noastre. Neculai Drugă se apropie de mine și-mi zise:

— Ai auzit, Andrei?... Trebile se-ncurcă. Nu-i a bine.

— Bine, rău, n-ai ce face, răspunse Vasile Grăunte; dacă-i poruncă s-a mântuit. Zi că nu-ți e tată, vorba ceea.

— Și-apoi, ce mai la deal la vale, adause Petrea Doncilă; putem oare să ne ferim de ce-i scris să fie?... Câți se întorc sănătoși din bătălie și câți mor acasă pe cuptor? Asta nu-i voia omului, ci a Domnului.

— Bine vorbești, Petre, zise moș Toader a Paraschivei, un om bătrân care fusese treizeci de ani pușcaș la curtea boierească. De când aud că o să fie bucluc în jos parcă mă umflă în coș să merg și eu. Păcat că picioarele și mânilor nu-mi sunt după inimă, căci acuma ar fi vremea să văd dacă durdulița cu care m-am hrănit treizeci de ani mai știe să facă treabă. Ei, băieți!... omului nu-i e dat numai să se întindă la soare: în viață este și nevoie și voie și dacă nu vom fi harnici să ținem piept la nevoie, apoi mai bine să lăsăm babele să ne apere casele, iar noi să torcem în furcă.

Grăind astfel ochii lui moș Toader a Paraschivei străluceau și trupul lui răzemat în cârjă se îndrepta ca lumânarea. Ai fi zis că întinerește pentru a doua oară.

— Haideți, băieți, cu mine, adause el, să cinstim un pahar de vin. Când vremile se înăspresc, nu-i bine să ne despărțim, fără să ne urăm unul altuia noroc bun.

Cu toții meraserăm la crâșma din sat și ciocnirăm câte un pahar, însă mie unuia, drept să spun, nu-mi luneca vinul pe gât, căci voia bună îmi era, ca și spuma vinului, numai în față, iar în inimă drojdiile grijii. Mă gândeam la tata, la Catrina, la casă, la vitele noastre, apoi la turci, la ruși, la ghiulele, și, luat înainte de vârtejul gândurilor, ședeam tăcut pe o laviță fără să bag de seamă că rămăsesem în crâșmă numai cu moș Toader a Paraschivei care se uita cu milă la mine.

— Nu-ți mai face inimă rea, copile, îmi zise el, punându-mi mâna pe umăr. Du-te acasă și te pregătește de drum, căci la slujbă ceasurile sunt numărate.

Trei zile după aceea eram îmbrăcat soldățește și gata de plecare. Opincile îmi erau nouă-nouțe, mantaua curată, încât bumbii pe dânsa străluceau ca aurul, în spate aveam ranița cu schimburile și pe umăr pușca. Când mă dusei la tata să-mi iau bună ziua, mi se umeziră ochii, iar el, după ce mă sărută pe frunte, îmi zice cu glas înduioșat.

— Mergi cu bine, Andrei!... Dumnezeu să te apere de primejdii și să te întoarcă sănătos acasă!

Îmi luai asemenea ziua bună de la vecini, însă pe Catrina n-o găsi nicăiurea. Pe la prânz eram în crucile satului împreună cu toți flăcăii din batalionul meu.

Bătrâni și copii, babe și fete, toți, afară de Catrina, erau adunați împrejurul nostru ca să ne vadă plecând. Iar noi, optsprezece de toți, eram înșirați doi câte doi cu caporalul în frunte.

— Pușca la umăr!... Marș!...

Atunci cu piciorul stâng înainte plecarăm. O sută de căciulit și de pălării, o sută de năframe se ridicară deodată în aer pentru a ne ura drum bun. Tot satul ne petrecu până la poarta țarinei; moș Toader a Paraschivei cu vorbe de îmbărbătare în gură veni și el în cârja lui dimpreună cu mulțimea, iar Anton Aghiuță, un pitic ghebos care era caraghiosul satului, se acăță deasupra porții strigându-ne în gura mare:

— Mergeți sănătoși, copii! Să-mi aduceți fiecare câte un pistol ca să aflu cum e turcul; că știți; după turc și pistol. Tot satul porni într-un hohot de râs, iar noi le mulțămiram militărește cu mâna la cocardă.

II

Greu e omului până a nu intra în nevoie, dar odată intrat, apoi, vorba ceea, își pune capul între umere și merge orb înainte. Așa se întâmplă și cu mine. După ce am plecat de acasă intrând în viața de oștean, începui să-mi las grijile îndărăpt și puțin câte puțin venii în cheful meu obicinuit. Un singur lucru mă mai supăra. Îmi părea rău că n-am găsit pe Catrina să-i zic rămas bun, căci, cine știe? se putea să n-o mai văd. Cu acest ghimpe în inimă mersei până în sară.

Era pe la începutul lui aprilie, pe când ciocârlile se învață a cânta și codrul prinde a muguri. O lună plină și frumoasă îmi lumina calea, când iată că la câțiva pași de mine zării o umbră de femeie ascunsă în dosul unui frunzar. Numai o săritură făcui până la dânsa și o apuca de mână.

Era Catrina, însă așa de slabă, încât mi se păru că ochii i se mărise în cap.

— Bine că te văzui, Catrino, înainte de a mă duce la bătlie, îi zisei eu uitându-mă cu jale la dânsa. Dar ce-ți sunt mânila așa de răci?

— Mi-e fircă să nu mă uiți, răspunse ea cu glas înecat în lacrimi.

— Eu să te uit!... Doar nu mă duc la joc sau la șezătoare, acolo. Roagă-te mai bine la Dumnezeu să nu mor, Catrino. Apoi, îmbrăbătându-mi inima, o cuprinsei în brațe și o sărutai pe frunte, iar ea suspină din greu și-mi zise:

— Andrei, jură-mi că-ți vei ține cuvântul ce mi-ai dat!

— Jur!

— Să știi bine, Andrei, că ceasul în care-ți vei călca acest jurământ va fi ceasul morții mele. Așa simt eu că-mi este scris.

— Atunci vei trăi mult, Catrino, afară numai dacă vreun glonte îmi va curma zilele.

— Tu nu vei muri în război, adause ea c-un glas care sămăna a prorocie.

Voi să o sărut încă o dată, pentru cea din urmă dată înainte de a o părăsi, însă ea se depărtă din brațele mele și se făcu nevăzută prin umbrile copacilor. Auzii numai din depărtare un glas care și acumă parcă-mi răsună în inimă:

— Mergi sănătos, Andrei, și nu mă uita!

Acuma pot să zic că-mi venise cheful la loc. Nu știu pentru ce, dar mă simțeam mult mai îmbărbătat de când auzisem din gura Catrinei că n-am să mor în război. Îmi închipuiam că femeile au câteodată prevestiri tainice asupra viitorului; iar grija ei să nu o uit îmi părea prea copilărească ca să mă mai supere câtuși de puțin.

Trecuse miezul nopții când ajunserăm în pădurea din valea Racovei. Acuma nu mai păzeam rânduiala pasului milităresc, ci fiecare mergea cum putea, după cum îi mergeau și gândurile prin cap. Luna începea să se coboare pe cealaltă parte a cerului și umbrele se întindeau lungi pe pământ ca niște brațe de urieși. Îmi adusei aminte de spusa bătrânilor că aici românii se războise odinioară cu turcii și risipise oardele lor, și iată că acumă după atâția amar de ani, ne veni și nouă rândul să ne măsurăm cu dâșii... Ciudată potrivire!... Bine-a zis cine-a zis că nimene nu știe ce-i ascuns în poala vremilor. Și cum mergeam așa gânditor prin acest loc udat de sânge omenesc, îmi simțeam creierii înfierbântați, și nu o dată mi se păru că văd în zarea lunii răsărind din pământ tidve goale care se rânjeau la mine.

Trei săptămâni după aceea străbătusem țara de-a lungul până la Dunărea pe malul căreia mii și mii de români erau adunații în deosebite locuri așteptând numai ordinul de trecere. Dar până când veni ordinul, în nenumărate rânduri ne jucarăm de-a minge cu turcii, trimițând ghiulele în cetățile lor și primind altele de la dâșii.

Apoi pe la mijlocul verii un pod se făcu peste Dunărea a cărui capăt abia se zărea la malul celălalt și, înșirați cinci câte cinci, prinserăm a trece dincolo. Erau frumoase de văzut șirurile noastre de călăreți și pedestri a căror arme străluceau la soare, mergând cu steagurile fâlfâind și urmate de-o sută de tunuri de oțel sub roatele cărora părea că geme pământul.

— Strigați, copii, să trăiască măria-sa! zise comandantul, căci sunt multe sute de ani de când vulturul și zimbrul românilor n-au călcat în țara păgânească.

— Ura!... Să trăiască măria-sa!... strigară o dată mii de glasuri care clocotiră departe în văile Dunărei.

Inima se bătea tare în piepturile noastre, și, hotărâți cum mergeam pe viață și pe moarte, simțeam pentru întâia dată în noi o tainică mândrie. Acum eram și noi *ceva*!

Peste șase zile ajunserăm în fața întăririlor Plevnei împotriva cărora oștirile rusești se frânsese de atâtea ori. Aici începu pentru noi o viață mai grea, mai ostentivă, căci, fiind aproape de turci, trebuia mereu să străjuim și să săpăm la șanțuri pentru a nu fi loviți pe furiș. Totdeauna îmbrăcați și cu arma lângă noi, totdeauna gata a sări la cel mai mic semn, dormeam noaptea somnul iepurelui și ziua de multe ori nu ne ticnea mâncarea amestecându-se în borșul nostru glonții turcești. Însă omul se deprinde și cu binele și cu răul; fiecare își făcea slujba, fără să plângă, numai când cădeau ploile cele putrede, când, uzi până la oase, trebuia să dormim în glod, atunci fără voie ne aduceam aminte de acasă și fețele noastre se posomorau. Dar, vorba ceea, un ceas de bine te face să uiți un an de necaz; cum se furișa printre spărturile nourilor o rază de soare, îndată ne venea cheful la loc, și doinele începeau să răsună în șanțurile Plevnei.

În unele locuri eram așa aproape de turci, încât puteam vorbi unii cu alții. Într-o zi Vasile Grăunte, tovarășul meu, care era un poznaș și jumătate, strigă la dâșșii:

— Bre bostangii, bre ciorbagii, așa-i că vă dorm șoarecii în pânțec?... Ce nu vă închinați nouă mai bine?

— Minciuni spui; iaca ce mâncăm noi, răspunse un glas de la dâșșii, și în aceeași clipă o pâne albă căzu în șanțurile noastre.

— Asta e furată de la noi, jur pe fesul lui Mahomet!

— Cine-a zis vorba asta să-și arate fața, dacă-l ține cureaua.

— Îndată, răspunse Grăunte, și, punându-și un fes în cap, ieși până la jumătatea trupului din șanț afară.

Atunci o ploaie de glonți îi şuieră pe la ureche.

— Dar din voi care-i harnic să-și arate scăfârlia, strigă el coborându-se în șanț.

— Eu, răspunse un turc care se arătă cu o căciulă de curcan pe cap.

— Aferim! strigară ai noștri, împrôșcându-l la rândul lor cu o salvă de puști. Turcul se făcu nevăzut.

Glumele aceste ușor se puteau întoarce în rău, căci cu moartea nu-i de suguit; dar ce era să facem?... Să ne arătăm mai mișei decât turcii — asta nu se putea. E ciudat cum eu, om milos de feliul meu, trăgeam aici drept dragul în carne de om, ba încă îmi părea rău de câte ori plumbul meu mergea în deșert. Parcă nu mai eram eu băietul Andrei Florea cel blajin din sat de la Florești, pe care fetele îl hărăteau, fără leac de grijă. Războiul mă încruntase în sânge și-mi schimbase firea, și, de-aș fi avut putere, aș fi ucis pe toți turcii din țara turcească, ca să se mântuie buclucul și să mă întorc mai curând acasă. Însă treaba mergea mai încet decât doream, căci fiecare zi aducea cu sine nouă întâmplări și nouă muncă.

După ce întăririle noastre fură isprăvite, prinserăm să umplem saci cu năsip, să facem legături de strujani și țarcuri de nuiele pe care românii în deprinderea lor de a porecli lucrurile le numiră „*frășini*”^{*}. Toate aceste erau menite să slujească de apărătură în șanțurile noastre, sau să fie aruncate în șanțurile turcilor în ziua când vom năvăli asupra lor. Iar șăgile întovărășeau necurmat lucrul.

— Măi, frășina ta e cam înfoiată, zicea unul, mă tem că n-ai s-o poți duce peșcheș¹ la turci.

— Ba e numai bună de strâns în brațe, răspundea celălalt; cu dânsa mă duc până în pânzele albe.

Astfel făcând treabă, glumeau între dânșii băieții noștri după obiceiul lor din copilărie; căci, fie zilele cât de aspre și împletite cu primejdii, ele tot se mai îndulcesc, dacă le presuri cu ceva chef și voie bună.

^{*} Fașini (n.a).

¹ *Pescheș* — plocon, dar (n. ed).

III

În ziua de 30 august, o mare mișcare domnea în tabăra noastră. Ceriul era înnourat și o ploaie subțire curgea ca prin sită. De cum se ivise zorile, generalii, coloneii, maiorii alergau călări în toate părțile dând feliurite ordine; trupele noastre se înșirau în linie de bătaie, altele se așezau în coloane la aripi; iar după ce soarele se ridicase ca de-o sulită, începu o groaznică împușcătură de tunuri care mergea într-un șir ca bătaia darabanei. Erau tunurile noastre, o sută de guri de oțel ghintuite care salutau pe împăratul Alexandru de ziua lui, împrôscând cu foc în întăririle Griviței. Fiecare lovitură spârgea, brăzda, detuna păreții de pământ ai dușmanului. Trei ceasuri ținu acest foc înfricoșat, apoi se opri.

Era acum soarele sus. Un mic paraclis se făcu în câmp; apoi se dădu un prânz în cinstea împăratului, la care măria-sa domnul închină cel întâi pahar. Se spune însă că măria-sa nu a deșartat paharul și că ar fi zis cu tristeță generalului său de alături:

— Mulți băieți de-ai mei n-au să mai vadă asfințitul soarelui!

Apoi se împărți mâncarea la soldați ceva mai mult decât de obicei. Eram toți tăcuți și gânditori ca în apropierea unui ceas de cumpănă; fiecare își amintea câte un dor de acasă: unul de tată sau de mamă, altul de soție sau de copii; și fiecare, punându-și nădejdea în Dumnezeu, zicea în gândul său: „Cum mi-a fi scris!“ Iar eu îmi adusei aminte de cuvintele Catrinei că n-am să mor în război și simții atâta încredere în inimă, încât aș fi înfruntat fără grijă toate boambele dușmane. Ce putea ea să știe, o biată fată de la țară?... nimic... dar eu credeam, și credința mântuie pe om. Poate că era numai o nădejde, o vorbă spusă într-un ceas bun, însă și aceasta e de ajuns pentru a vărsa mângâiere în sufletul unui om a cărui viață atârână într-un fir de păr.

Iar Vasile Grăunte cel poznaș, pe care niciodată nu l-am mai văzut supărat, îmi zise la ureche:

— Măi Andrei, am semne că am să mor!

Voi să îi răspund, însă el îmi curmă vorba.

— Ascultă, Andrei!... adause el; de-a fi să mor, să nu spui vestea asta mamei așa deodată; s-o cruți, sârmana, că-i bătrână, și să-i dai părălutele ce am aici în raniță adunate din leafă.

— Ia taci, răspunsei eu, că nime nu-și știe sfârșitul zilelor.

— N-ai tu grijă, Andrei, că nu-mi fac eu inimă rea pentru atâta lucru. Oi căuta și eu să-mi vând pielea cât se poate mai scump, ca să nu-mi pară rău pe ceea lume c-am fost înșelat.

Vasile, după ce-și ușurase inima, spunându-mi taina lui, intră iar în firea lui obicinuită cu veselia pe față și cu glumele pe buze.

Apoi după ce soarele trecu de amiazăzi, căpitanul veni în fața noastră și ne spune următoarele cuvinte care se pecetluiră în mintea mea:

— Copii!... Vedeți intrările Griviței din fața noastră?... trebuie să le luăm din mâna dușmanilor. Voi merge în fruntea voastră, iar voi să mă urmați cu bărbăție, căci cinstea și viitorul țării stau astăzi în mâinile voastre... Să nu aveți grijă de dușman; să nu aveți decât o singură grijă, că el să nu rădă de voi. Acei care vor cădea pe câmpul de luptă vor fi aleșii lui Dumnezeu, căci numele lor va fi pus în rândul vitejilor țării, și țara întreagă și urmașii urmașilor noștri îi vor binecuvânta. Așadar, după mine, copii, și strigați: Să trăiască România!...

— Să trăiască! strigarăm cu toții într-un glas.

Trâmbețele dădură semnul de atac.

Căpitanul scoase sabia din teacă și plecă înainte, iar rândurile noastre ca valurile apei porniră înspre Grivița.

Din a dreapta mea era Vasile Grăunte, din a stânga Petrea Doncilă. Îmi era îndămână între dâșșii, căci oricum erau prieteni ai mei dintr-un sat, și, împărțită între prieteni, nevoia se ușurează „Să ne ținem bine, ne ziserăm, între noi, și ce-a da Dumenzeu!“... De ce înaintam, de ce capetele noastre se înfierbântau, iar turcii, adăpostiți în întăriturile lor, de unde numai fesurile li se zăreau, ne primiră cu o grindină de plumbi când ajunserăm la bătaia puștii lor. Mulți de-ai noștri căzură la cea dintâi salvă a dușmanului, dar nici unul nu dădu înapoi. Însă de ce ne apropiam, de ce focul era mai tare. Șuierau glonții pe la ureche, treceau prin căciulă, treceau prin manta, curgeau mai

deși decât ploaia de sus, încât s-ar fi zis că iadul se deschisese înaintea noastră. Nu era chip să ne răsuflăm. Românii cădeau acum ca snopii și ar fi căzut toți până la unul, dacă căpitanul nostru cu sabia goală și cu steagul în mână, n-ar fi prins să alerge în fuga mare spre a scurta calea până la dușman.

— După mine, copii... nu-i vreme să ne codim!... striga el din toate puterile.

Atunci tot șirul nostru începu să alerge cu pas voinicesc și în câteva minute ajunse la șanțul de lângă peretele Griviței. Cât ai clipi din ochi, șanțul fu umplut cu strujani, cu țarcuri de nuiele, dar mai mult cu trupuri de oameni; apoi sute de scări aduse în spate fură lipite la părete, și căciularii noștri, deprinși din copilărie a sări garduri și pârlazuri, se acățară pe ele ca mâțele. Aici priveliștea se făcu îngrozitoare, căci lupta era mai de aproape, mai piept la piept; dar aceasta ne venea și nouă la socoteală, pentru că până atunci noi trăseseam în pământ, iar turcii în carne vie. Doamne sfinte!... multe scări de ale noastre se rupse în două, multă dorobănție căzu în șanț, făcând pod cu trupurile lor, și tot oameni unul și unul, suseni¹ din cei cumpătați la vorbă și răbdători la treabă, însă astă dată și dintre turci mulți căzură ca niște țarci din înălțimile Griviței, fulgerați de flăcări noștri.

Căpitanul era totdeauna în frunte, acolo unde primejdia era mai mare. El se suia acum pe scară în mijlocul unei vijelii de glonți; aproape era să puie piciorul deasupra și să împlante steagul în pământul dușman, când un plumb îl lovi în piept. „Înainte, copii!“, strigă el pentru cea din urmă dată, apoi căzu de pe scară în mijlocul nostru. Îmi veniră lacrimile în ochi, când îl văzui dându-și sufletul, căci fusese om bun căpitanul nostru, dulce și purtător de grijă pentru noi, iar pentru dânsul fără pă sare. Îmi adusei aminte de făgăduința ce-mi dăduse că mă va cununa cu Catrina, după ce ne vom întoarce acasă, și, cum îl țineam încă cald în brațe, îmi veni un dor atât de înfocat de a-l răzbuna, încât fără voie luai steagul din mâinile lui, și mă aruncai pe scară în știrea lui Dumnezeu.

¹ Suseni — locuitori din Țara de Sus a Moldovei.

Vasile Grăunte și Petrea Doncilă veneau după mine. Din nenorocire însă scara nu ajungea până la muchea păretelui și trebuia să mă acăț cu mâinile pentru a mă urca mai sus. Atunci mă simții lovit la mâna stângă de-un tăiuș de sabie; însă în fierbințeala luptei nu băgai de seamă, îmi făcui vânt și sării deasupra.

Turcul care mă rănise sta gata să-mi mai dea o lovitură dar, vorba ceea, îi luai apa de la moară pocnindu-l cu stratul puștii peste scăfârlie, de s-a dus de-a tăvălugul cum s-a duce un harbuz în vale. Apoi înfipsei steagul în Grivița!

Năvălise acum ai noștri ca furnicile din toate părțile și, amestecându-se cu turcii, începuseră să se lupte cu ei piept la piept. Când e vorba de luptă dreaptă și de ciomag, apoi las' pe flăcării noștri, că nu li-s mâinile amorțite! Era drept dragul de văzut cum se învârteau în aer straturile de pușcă lovind câte două, trei tidve o dată, cum zburau fesurile cu creieri cu tot, cum se împlântau baionetele până-n rădăcină în carne de turc, încât, înădușiți, striviți de puterea noastră covârșitoare, dușmanii căzură până la unul. Dar ce-i drept, și ei s-au apărât ca niște zăvozi!

— Așa mai înțeleg, zise Vasile Grăunte, care dimpreună cu Doncilă și cu mine apărasem steagul din toate puterile, plătind cu dobândă loviturile ce ni se dăduse. Doncilă căpătase o rană la picior; eu o a doua în coaste, dar mă țineam bine; iar Vasile Grăunte era teafăr ca oul, numai căciula și mantaua lui se făcuse ciur.

— Asta știiu c-a fost nuntă, nu șagă! adause el glumind. Păcat că n-am avut și lăutari!

Nu bine însă își isprăvi vorba că un turc lovit de moarte, care sta lungit la picioarele lui, oftă din greu. Milos cum era, Grăunte se plecă spre el și-l întrebă ce voiește, iar drept răspuns turcul, care mai avea încă o rămășiță de viață, scoase un pistol de la brâu și-l descarcă în pieptul lui Grăunte.

Acesta își aținti atunci ochii într-ai mei cu o căutătură pe care nu o voi uita niciodată, apoi căzu lângă turc fără suflare.

Sărmanul Grăunte!... când mi-a spus că are semne de moarte, a grăit se vede într-un ceas rău.

Dar și în mine s-a rupt ceva când a murit Grăunte, căci deodată puterile m-au părăsit și am căzut jos leșinat.

IV

Eram acum în spital. Multă vreme frigurile mă chinură așa de cumplit, că nu știam pe ce lume mă găsesc, dar într-o noapte dormii mai liniștit și a doua zi îmi simții durerile alinate și capul mai deștept. Bietul Doncilă, care se afla cu mine în aceeași odaie, suferise și el grozav, însă acum mergea spre bine. Când iată că văzui o mișcare neobicinuită în spital.

— Ce este? întrebai.

— Vine măria-sa doamna! mi se răspunse.

— Auzi, Doncilă!... cată să fii dezghețat, să nu spui vreo prostie ca la noi la șezătoare.

— N-aibii grijă, că doar m-am deprins acum cu fețele domnești, ca țiganul cu scânteile. Nu-ți aduci aminte colo pe Grivița, după ce am curățit-o de turci, că a venit măria-sa și m-a bătut cu mâna peste umăr, zicându-mi: „Te-ai purtat bine, băiete, îți mulțămesc! Din curcan te-ai făcut vultur!“ Iar eu stând drept dinaintea lui cu mâna la cocardă, am strigat, de i-au trecut prin urechi: „Să trăiești măria-ta!“... Dar ce spun eu?... tu n-ai de unde să-ți aducei aminte... „erai leșinat“... dormeai lângă Vasile Grăunte care și el dormea, sărmanul, însă somnul cel vecinic.

— Nu-mi mai vorbi, Petre, de dânsul, că mi se deschid ranele. Ia mai bine să vorbim de cei ce ne așteaptă acasă, ca să ne mai îndulcim inima.

— Ei, bre!... da' și când a vra Dumnezeu să ajungem la vetrișoarele noastre, să ne facem trei cruci mari și să sărutăm pragul ușei, că doar am avut zile câte buruiene..

Deodată se auzi zgomot afară, ușile se deschiseră în două lături și doamna țării, întovărășită de multă lume, intră în odaie.

— Cine-i Andrei Florea? întrebă doamna uitându-se la noi toți.

— Eu sunt, măria-ta, îi răspunsei.

Atunci doamna se apropie de căpătâiul meu și mă privi cu ochi miiloși:

— Tu ai pus steagul pe Grivița?

— Eu, măria-ta.

— Fiindcă te-ai purtat bine în fața dușmanului și ai apărat cinstea steagului tău, am venit să-ți răsplătesc vrednicia. Iată *Crucea Sf. Gheorghe* pe care ți-o hărăzește marele împărat al Rusiei, iată și *Steaua României* din partea măriei-sale domnitorului. Când vei ajunge acasă, să spui părinților și rudelor tale că ai câștigat aceste semne de viteză cu prețul sângelui tău, și să le păstrezi totdeauna ca lucruri sfinte!

— Să trăiești, măria-ta!

Apoi doamna îmi anină ea singură crucile pe piept; iar eu abia îmi puteam stăpâni inima, de tare ce se bătea, și doar nu știu să fi făcut așa mare izbândă.

Apoi pe când doamna se întoarce să vorbească cu ceilalți, o ducă care venise cu dânsa, cea mai tânără din toate, cu niște ochi negri și gene lungi cum nu mai văzusem încă, se apropie de mine și-mi zise:

— Andrei, așa-i că nu mă cunoști?

— Nu, zău nu-mi aduc aminte să vă fi văzut.

— Eu te-am căutat când aveai frigurile cele mai mari; mâni o să vin iară.

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate, răspunsei eu, uitându-mă cu recunoștință în ochii ei cei cu gene lungi.

Doamna, după ce spuse fiecăruia câte o vorbă bună, ieși din odaie împreună cu lumea ce o întovărășea. Petrea Doncilă căpătase și el *Steaua României* și o privea acum cu ochii aprinși de bucurie; fiecare primise câte ceva, câte o cruce sau câte un alt dar potrivit cu vrednicia lui, numai unul singur ședea într-un colț și plângea.

— Nu mai plânge atâta, că doar nu pieri lumea pentru o cruciliță, îi zise Doncilă a cărui ochi nu se dezlipeau de pe a lui.

— Ție ți-e ușor a zice, că dacă vei merge acasă au să creadă oamenii că te-ai bătut, dar pe mine o să mă ieie în bătaie de joc.

— N-ai rana?

— Or zice că am căpătat-o sprăvălindu-mă cu carul.

— Ai dreptate, îi zisei eu. Și tu te-ai purtat ca toți ceilalți. Las', c-oi pune eu un cuvânt pentru tine când o mai veni doamna pe la noi.

Mă simțeam oarecum în drept a-i făgădui mijlocirea mea către doamna, căci ea cu mine stătuse mai mult de vorbă, și numai mie dintre toți îmi dăduse două cruci. Apoi, mulțămît în suflet, mă acoperii cu plapoma, închisei ochii și prinsei să gîndesc la duca cea frumoasă... Ce deosebire între Catrina și dînsa!... Catrina are ochi albaștri, părul galben, peliță arsă de soare, în sfârșit, e ca toate fetele din sat, nimic mai deosebit; dar ea!... Ce ochi negri și luminoși!... Ce gene lungi, parcă-s stavili de lacrimi... ce gură croită numai pe zâmbet!... De mult ce gîndii la dînsa, adormii, iar de mult ce-mi intra în inimă o visai.

A doua zi, când mă deșteptai, simții o mare bucurie văzînd-o la capătăiul meu. Însă acum nu era îmbrăcată cu haine alese, ci avea pe cap un tulpă alb sub care ochii ei cei negri cu gene lungi păreau și mai luminoși; avea la piept o pestelcă albă cu semnul crucii roșie; avea o rochie scurtă care lăsa să se vadă nește piciorușe mici ce numai bine ar fi încăput în palma mea, și, cum era așa gătită, îi ședea și mai bine decît în hainele cele alese. Îmi venea să nu-mi ridic ochii de pe dînsa.

— Cum îți mai este, Andrei?... mă întrebă ea cu glas dulce, pătrunzător.

— Mai bine, ducă, mai bine.

— Ia spune-mi, Andrei, ce simțeau când erai în bătălie, fostu-ți-a frică sau nu?

— Apoi, dă ce să spun?... Tocmai îndămîna nu mi-a fost; dar am făcut și eu cruce și-am mers înainte ca toți ceilalți, și, dacă am avut zile, am scăpat.

— Și nu ți-a venit niciodată prin gînd să dai înapoi?

— Da' unde se poate una ca asta, ducă! Nu știi că-i scris la reglement că nu putem da înapoi decît atunci când se dă semnul de retragere? Morți, coști, trebuie să mergem înainte, așa-i pravila noastră.

Vedeam că vorbele mele îi făceau mulțămire, căci ochii ei s-aprindeau și mai viu. La vremea prânzului ea îmi răcorea mâncarea și mi-o punea dinainte. Uneori mă pipăia la braț, ca să-mi vadă bătaia vinelor, altă dată îmi punea mâna pe frunte să vadă dacă nu-mi arde capul și cine, Doamne!... ar putea spune ce se petrecea atunci în mine, când îmi simțeam fruntea atinsă de mâna ei cea dulce și moale ca bumbacul? Treceau iute ceasurile cu dânsa căci era veselă și harnică la treabă, gata să ne dea totdeauna ce doream, și așa de pricepută, că parcă ne găcea gândurile. Înspre sară ea se apropie de mine, zicându-mi:

— Andrei, caută să dormi bine, să te gălesc deplin sănătos când mă voi întoarce.

— Când vă întoarceți?

— După o săptămână, răspunse ea, apoi zâmbind ieși din odaie.

Aș fi voit să-i spun că-i mult până atunci, dar nu îndrăznii. Rămăsei deci cu inima înecată în părere de rău văzându-mă părăsit de dânsa. În zilele următoare veniră multe alte cucoane și duedu să ne privegheze, însă nici mă uitam la dânsle; eram întruna posomorât și vorbele mi se scoteau cu cleștele din gură. Ranele începeau iar să mă doară și pe lângă dânsle simțeam că mi se deschide o altă rană mai adâncă în inimă. Catrina din ce în ce se depărta acum din mintea mea; mai, mai că uitasem cum e la față, și cum era să n-o uit sub privirile acestor ochi ce mă ardeau ca focul? Frigurile iar îmi veniră de când mintea mi se tulburase, și nopțile nu închideam ochii.

A șaptea zi dimineața ușa se deschise și duedu cea frumoasă intră în odaie cu zâmbetul ei obicinuit. Mi se păru că un nou soare răsări pentru mine. Îndată durerile mi se stinseră, frigurile îmi încetară și o veselie copilărească mă cuprinse. Vorbeam, glumeam neconținut, căutam să o fac să râdă și, când îmi râdea arătându-mi albul dinților, sau mă privea cu ochii plini de lacrimile veseliei, simțeam atunci că-mi crește inima de fericire. Când veni doftorul să mă vadă, ea singură îmi dezlegă mâna cea rănită, iar doftorul, văzând-o, încreți din sprâncene:

— Vei fi destul de bărbat, îmi zise el, să mă lași să-ți tai carnea cea rea?

— O, da! negreșit, răspunse ea în locul meu. Auzind-o, aș fi lăsat să mi se scoată și inima din piept. Atunci închisei ochii și întinsei brațul. Doftorul îmi curăți rana fără ca un singur suspin să iasă din pieptul meu, căci mulțămirea ce aveam de a o simți lângă mine covârșea însăși durerea. Apoi înspre sară la ceasul obicinuit ea se duse lăsându-mă iarăși singur cu nădejdea de a o revedea peste șapte zile.

Așa treceau zilele una câte una pline, când de urât, când de bucurie, și ranele mele, în ciuda inimii, se vindecau acum văzând cu ochii, iar eu mă-nspăimântam când gândeam că o să vie vremea să părăsesc spitalul și să nu mai văd pe duduca cea cu gene lungi. „De ce nu vrea Dumnezeu să mor aici?...“ îmi ziceam uneori. Și doar vedeam prea bine că dragostea care mă orbise era curată nebulie, însă nu mă puteam opri, precum nu se poate opri puhoiul de-a curge la vale.

Într-o zi, în cea din urmă, când am văzut-o, îmi aduc aminte că-mi dezlegă ea rana de la mână și, după ce-o privi câteva minute, îmi zise cu față veselă:

— Așa-i că acum te simți mai bine?

Iar eu nu-i răspunsei nimic. Era așa aproape de mine, că-i simțeam suflarea pieptului, și-i auzeam bătaia inimii. Atunci... un vârtej îmi cuprinse creierii, îmi întunecă vederile și, nemaștiind ce fac, îi apucaii fără veste mânilor într-ale mele și le sărutai cu atâta sete, încât amețit, beat de fericire și de spaimă, căzui leșinat.

Cât voi fi stat astfel nu știu, dar când m-am trezit eram mutat în altă odaie și doftorul ședea lângă căpătăiul meu.

— Andrei, îmi zise el, privindu-mă răce, ranele tale sunt aproape vindecate, nu mai este trebuință să mai stai în spital. Măria-sa doamna m-a însărcinat să-ți dau această pungă cu parale, ca să ai de cheltuială pe drum.

— Și când trebuie să plec?

— Chiar acum.

— Dar este voie să-mi iau ziua bună de la cei cu care am stat într-o odaie?

— Nu-i trebuință.

— Aș vrea să văd măcar pe Doncilă, zisei cu lacrimile în ochi.

— Doncilă doarme.

Așadar, nefiindu-mi iertat să mai stau acolo, mă îmbrăcai în uni-forma mea de dorobanț, și trist, mai trist decât ziua în care plecasem de-acasă, părăsii acest loc de care mă lega inima mea.

Douăzeci de zile lungi și obositoare mersei până la Florești, frământat între dorul de acasă și dorul dindărăpt, dar când ajunsei la poarta țarinei și văzui de departe fumul de la ursoaica caselor noastre, când mă gândii la bătrânul tată răzemat în cârjă, la ogorul și vitișoarele care-și așteptau stăpânul, mi se lărgiră pașii-ntr-atâta, încât mai, mai că alergam. Pe ulițele satului care cum mă întâlnea se lua după mine, și, când ajunsei acasă, tot satul era la ușa mea. Nu-mi este cu puțință să spun bucuria tatii când mă văzu și mă strânse în brațe, lacrimile curgeau pâraie pe brazdele feței lui și, de ce se uita la mine, de ce mai mult plângea și suspina, parcă nu-și credea ochilor.

Apoi care dincotro începu să-mi caute cu de-amăruntul rănilor, crucile, hainele cele bortite de glonți, și să mă întrebe de întâmplările războiului prin care trecusem. Unii cu mâna la gură se minunau, alții râdeau și glumeau zicându-mi că iarba rea nu piere. Aghiuță mă cerceta mereu dacă i-am adus un pistol, ca să știe cum e turcul. Moș Toader a Paraschivei se uita cu ochi galeși la mine parcă i-ar fi părut rău că n-a fost el în locul meu... când deodată auzii clopotul satului sunând!...

Fără să știu pentru ce, îmi simții inima gheață.

— Ce este? întrebai eu.

— Nimic, răspunsei Aghiuță. Ia, biata Catrina merge la groapă. O boală năprasnică a fulgerat-o prin inimă acum douăzeci de zile, luându-i graiul și vederile, și tocmai astăzi a voit Dumnezeu să o ierte. S-a luptat mult cu moartea biata Catrina, știind că ai să vii, dar nu i-a fost scris să te vadă. Tot satul o jălește, că a fost bună fată, sărmana!

— Bună fată, adause tata clătinând din cap. Iar eu am simțit atunci că un nour îmi trece pe dinaintea ochilor, și sunetul cel de clopot m-a pătruns într-atâta, că și astăzi parcă-l aud!

(Convorbiri literare, anul XI, nr. 9, 1 decembrie 1877)

CÂNELE BALAN

Ce poate fi mai vesel decât un școlar în vacanțe! Îmi aduc aminte ca acum, când profesorul mă chemă în salonul de așteptare și-mi dădu o scrisoare a cărei pecete purta niște inițiale binecunoscute mie, și a cărei adresă era scrisă de-o mână asemine binecunoscută mie, mâna prietenului meu. Cu ce strângere de inimă deschisei scrisoarea! Prin ea mi se vestea că Constantin viziteul, o slugă veche și credincioasă, sosise cu trăsura spre a mă duce la moșia părintească pentru timpul vacanțelor. Scrisoarea era scurtă, dar întovărășită de câteva gavanoase cu dulceață, o cutie de rahat și câțiva galbeni de cheltuială pe drum. Prin post-scriptum tatăl-meu îmi zicea să iau sama să nu răcesc.

O, dulci și sfinte tinerețe! De mi-ar fi pus cineva la picioare comorile lumii, n-aș fi fost mai fericit decât gândind la călătoria ce aveam să fac până acasă, și la cele două luni de vacanțe, două luni mari, nesfârșite, pline de desfătări.

Gavanoasele cu dulceți mi le-a luat profesorul, deși, în buimăceala mea, nu țin minte să i le fi dat, însă el mi-a mulțămît; iar rahatul știu bine că l-am înghițit cu camarazii mei. Apoi îmi aduc aminte cum Constantin viziteul a intrat în odaia unde îmi pregăteam lada, întrebându-mă:

— Gata ești, cuconășule?...

Iar eu, de bucurie, i-am sărit în gât, și cu iuțeala cu care cad stropii de apă într-o cascadă, începui să-l întreb de tata, de frate, de baba Ilinca, de Balan, de casă, de grădină, de toate, în sfârșit, câte îmi trecuseră prin minte la primirea scrisorii, încât bietul om, simțindu-se

aproape sugrumat și neavând chip să-mi răspundă pe rând la toate întrebările, îmi zise numai aceste câteva cuvinte:

— Bine, bine... cuconașule... toți cu bine te așteaptă; iar Balan e cu noi.

Mărturisesc că aceste cuvinte îmi merseră mai mult la inimă decât toate versurile și discursurile oratorice ce învățasem pe de rost în școală...

Ce om cumsecade era Constantin viziteul! Nasul lui cel mare, de care râdeam odată în copilăria mea, căci avea un negel tocmai pe vârf, îi ședea acum așa de bine, încât nu era nas să-mi placă mai mult decât a lui. Toată fața lui era înveselită de veselia ce simțeam eu. Și ce frumoasă era trăsura în care aveam să călătoresc! O nadiceancă¹ pe dricuri care scutura de minune, cu roțile galbene, coșul verde și capra neagră, atârnată în curăle; iar caii erau tot cei suri ai tată-meu; cai de nădejde, care se făcuse albi, dar care nu lăsau pe om la nevoie.

Îmi luai ziua bună de la toți camarazii mei, și de la *Prâsnel*, și de la *Țuflic* și de la *Poriu-împărat*, și de la *Scormolici*, și de la *Beșleagă*, chemându-i pe fiecare după poreclă și sărutându-i din toată inima; iar *Poriu-împărat*, care umbla cu o chivără de hârtie pe cap și era cel mai mic dintre toți, începu să plângă, când mă văzu suindu-mă în trăsură. Mă simții foarte înduioșat de lacrimile lui, dar inima tinerilor e lesne uitătoare: abia trecusem poarta și cu multă părere de rău uitai pe iubitul meu *Poriu-împărat*.

Am scăpat din vedere a spune că în momentul când vroii să mă urc în trăsură, mă pomenii deodată cu Balan care îmi puse, după obiceiul lui, amândouă etichete pe piept, cercând numaidecât să mă lingă pe obraz și, plesnind cu coada pe toți câți se îngrămădiseră în jurul mi la ziua bună. În trăsură pusei pe Balan din a dreapta mea ca pe un prieten mai vechi al casei, și, cum mergeam prin cotiturile ulițelor, mi se părea că sunt cel mai mare din oraș. Mă uitam cu mândrie la cei ce umblau pe jos strigând: „Alviță, alune de Țarigrad, marfă,

¹Nadiceancă — trăsură (n. ed.).

mărunțișuri!“ și gândeam în gândul meu: „Voi vă duceți fiecare după nevoile voastre, iar eu mă duc *acasă!*“... O! câte mari și nenumărate bunuri cuprinde în sine cuvântul *acasă!*... Îmi era degrabă să ies din oraș ca să mă apropiu mai curând de acel colț al pământului care se numește *acasă*, unde aveam să petrec două luni după cheful meu, fără pedagogi cu ochii pânditori, fără clopotul cel supărăcios, care mă trezea în toate diminețile din somn, fără latineasca și greceasca care-mi făceau capul călindar. Acasă, fie zis în treacăt, mă mai aștepta și Măriuca lui Moș Terinte, o fată oacheșă și subțirică, care a crescut cu mine împreună și care totdeauna plângea când plecam la sfârșitul vacanțelor. Ce dor îmi veni de Măriuca!... Atunci, simțind că nu mergem destul de repede, zisei lui Constantin să mă îndemne cail. Ei! Avem și eu dragostele mele, căci doar îmi răsărise musteața și eram acum om în tot locul.

Într-una din zile, îmi aduc aminte că priveam la seceriș; iar Măriuca, care înota în valurile grâului până la brâu, se apropie de mine și mă întrebă încetișor:

- Când pleci, cuconășule, de la noi?
- Măini, răspunsei eu.
- Și când te-ntorci?
- Peste șase luni.
- Ce mult e de astăzi până-n șase luni, adause ea cu un glas duios.

Aceste cuvinte nu-mi mai ieșeau din cap. Deschisei gura să întreb pe Constantin despre Măriuca, dar îmi veni o tusă care-mi curmă vorba. Apoi, îndreptându-mi glasul și căutând să-l prefac pe cât se poate mai nepăsător, zisei:

- Dar Măriuca noastră, Constantine, ce mai face?
- Măriuca noastră e bine, mai bine decât totdeauna.
- Nu s-a mai măritat? Întrebai eu glumind, spre a înlătura orice prepus din mintea lui Constantin, știind bine că una ca aceasta nu putea să se fi întâmplat.

— Ba să fiți sănătoși, cuconășule, s-a măritat după dascălul Gheorghie de la strana dreaptă din sat.

Atunci sângele îmi năvăli în cap și, dacă n-ar fi fost Balan lângă mine de gâtul căruia să mă sprijin, desigur aș fi căzut din trăsură. Am trecut un sat, două sate, mai multe păraie, mai multe lunci, fără să pot rosti un cuvânt; numai câte un oftat din vreme în vreme îmi ridica pieptul. Nu știu dacă Constantin viziteul va fi înțeles ceva, văzând răpedea mea schimbare, dar știu atâta că nu-mi mai păsa chiar de-ar fi înțeles. Ba era cât pe ce să mă jăluiesc lui în gura mare și să-i spun tot ce aveam pe inimă, însă rușinea mă opri, rușinea de a mărturisi biruința dascălului Gheorghie asupra mea.

Va să zică Măriuca cea oacheșă și subțirică, a cărei glas îl auzeam în toate sunetele, a cărei chip îl vedeam pretutindene, și pe tablele de aritmetică, și-n dicționare, și-n gramatici și mai cu samă în inima mea, Măriuca, cea care suspina când plecam de-acasă, s-a măritat!... Prin urmare, ea nu... da! da! desigur ea nu m-a iubit.

Atunci simțeam în pieptu-mi o durere atât de sfâșietoare văzându-mă desprețuit de dânsa, încât mă credeam cel mai nenorocit om de pe lume. În zadar îmi cântau ciocârlile deasupra capului, în zadar Balan care pricepuse și el, se vede, durerea mea căuta să mă lingă pe obraz în chip de mângăiere, în zadar se așterneau dinaintea mea fânatele înflorite și lanurile de grâu, în zadar îmi curgeau păraiele limpezi de-a curmezișul drumului chemându-mă parcă anume să-mi răcoresc inima în unda lor, eram nesimțitor la toate, ba chiar îmi era ciudă să văd în juru-mi natura veselă și zâmbitoare, când eu eram așa de trist. Mersei așa mai multe ceasuri cugetând, când la Măriuca cea drăgălașă, oacheșă și subțirică cu flori pe cap, care-mi zisese odinioară cu glas înduioșat: „Ce mult e de astăzi până-n șase luni“, când la Măriuca cea măritată pe care mi-o închipuiam acum încunjurată de copii, învărtind mămăliga, ghilind pânză la părău, sau făcând oblojele dascălului Gheorghie de la strana dreaptă!... La această din urmă închipuire, ce-i drept, simțeam potolindu-se întrucâtva flacăra amorului meu, dar în lupta ce se petrecea în mintea-mi tulburată, Măriuca cea drăgălașă cu flori pe cap biruia uneori pe cealaltă Măriucă, cea cu oblojele, și atuncea focul se aprindea iarăși viu în inima mea.

Într-un rând strigătul cel obicinuit viziteiesc: tbrrrn... îmi răsună în urechi și nadiceanca se opri dinaintea unei crâșme. Era soarele pe la miazăzi și căldura nesuferită. Balan scotea o limbă de-un cot. Constantin viziteul îmi zise că avem de poposit un ceas. Ce-mi păsa mie de ceasul acela și de toate ceasurile ce aveau să curgă în viitor! Aș fi putut să stau acolo, sau să merg înainte, sau să mă întorc îndărăt, îmi era totuna, căci nici o bucurie nu m-aștepta nicăiera când iată că un ȝigan negru ca un fund ce ceaun, creț la cap ca o oaie ȝigaie și slut ca Scaraoțchi, îmi ieși înainte cu o scripcă în mână zicându-mi:

— Cuconașule, mânca-ȝi-aș ochii!... Să-ȝi cânt un cântec pentru-un gologan.

Nu-i răspunsei nimic, căci tocmai atunci se petrecea în închipuirea mea lupta crâncenă între Măriuca cea cu flori pe cap și Măriuca cea cu oblojele, luptă de la care atârna liniștea a două luni de vacanțe; însă el, de frică să nu piarză gologanul, începu să scârțâie cu arcușul pe strune, fără să mai aștepte învoirea mea, și în același timp prinse să cânte și din gură cu niște strâmbături așa de ciudate, încât nu mă putui opri de a zâmbi cu tot amarul ce simțeam în mine. Bietul Balan, nedeprins cu asemenea sunete ce-i supărau nervele, prinse și el să hămăiască și să urle de răsună vecinătatea, ȝiind astfel ison cântecul ȝigănesc.

— Schimbă altul, strigă Constantin, astupându-și urechile.

— Îndată, răspunse ȝiganul; am să vă cânt un cântec de inimă albastră să vi se topească ochii în lacrimi:

Dragostea de fată mare

Ca fasola din căldare

Nici o vin' încoace n-are.

Mă simȝii atins în onoare de această ironie a ȝiganului care-și rânjea dinȝii și se uita ȝintă la mine, parc-ar fi găcit necazul ce mă rodea; iar Balan, nemaiputându-și stăpâni nervele, se răpezi ca o săgeată asupra obraznicului lăutar și-și înfipse colȝii în antereul lui. Atunci începu o învălmășeală groaznică, nu fără oarecari părȝi comice, între ȝigan și

câne. Țiganul, se culca la pământ, când se ridica în sus, sau se învârtea împrejur ca un sfredel; când striga, scuipa asupra cânelui, apărându-se cu arcușul, cu scripca, cu căciula, iar Balan hârâia ca un desperat și scutura din cap așa de vrăjmaș, încât îi spintecă antereul de la guler și până la călcăie, fără să fi avut vreme Constantin sau eu să sărim în ajutorul lui. Paguba nu era mare, căci abia se mai ținea în ițele ei învechita haină a lăutarului, sămănând mai mult a voloc decât a antereu, însă țiganul nu era tocmai de părerea mea.

— Vai de mine, cuconașule, strigă el după ce Balan se liniștise, ce mă știi eu face de acuma fără antereu? Iaca iarna e la ușă, cum o să stau cu spatele goale?

— A cui e vina, dacă stârnești câinii cu cântecele tale? îi răspunsei eu.

Cuconașule, mânca-ț-aș găinile! Antereul meu plătește cât o moșie boierească, cum pot eu să rămân păgubaș de el, că doar nu l-am furat?

— Da' mai știi eu?...

— Cuconașule, mânca-ț-aș curcanii! Plătește-mi antereul că te trag la judecată și, pe Maica Precista, nu scapi cu căruța și telegarii de la ham.

Treaba începea să se încurce între țigan și mine, nu doar că țiganul n-ar fi avut dreptate, însă despăgubirea ce pretindea era așa de mare, încât pricina dintre noi într-adevăr nu se putea mântui decât prin judecată sau bătaie. Mă hotărâi deci pentru cel de pe urmă mijloc de a dezlega gâlceava, fiind mai grabnic și mai potrivit cu onoarea mea de om în tot locul. Cine nu se crede viteaz la vârsta de șasesprezece ani!

— Ascultă, măi țigane, îi zisei eu, apropiindu-mă de el cu pași măreți și cu ochii plini de fulgerele mândriei, primește cât face într-adevăr ruptura ta de antereu și nu te obrăznicii mai mult, căci te voi cârpi, sărmane, de-ți vei culege singur măselele de pe jos.

În același timp făcui în aer și mișcarea trebuitoare pentru a-mi îndeplini făgăduința.

— Auleu, cuconășelule, mânca-te-aș fript și împanat cu slănină!... Să te ferească maica de la care ai supt lapte să mă atingi cu degetul

cel mic, că zău! crede-mă, voi mătura toți câmpii cu trupușorul matale! Iaca să-ți arăt!

Și atunci ca un tigru făcu o săritură îndărăt, își suflecă mânecile lăsând să se vadă niște mușchi zdraveni, de care însuși profesorul meu de gimnastică s-ar fi minunat, și când să se repadă asupra mea, care așteptam să-l primesc în gazdă c-un pumn în pânțele, lovitura bine-cunoscută camarazilor mei de la școală, iată că Constantin viziteul, care se mânia încet, dar, când să mânia, i se roșea chiar negelul de pe vârful nasului, se puse între mine și țigan arătând acestuia buza unui pistol cu două țevii ce sta ascuns în buzunarul său. Atunci ca prin farmec țiganul se tupilă la pământ și începu să se gudure și să se hlizească dinaintea mea, voind să mă încredințeze că amenințările lui de adineaorea fusese numai o șagă. E curios cum țiganii se tem mai mult de pistol decât de orice altă armă de foc, căci pistolul, zic ei, având țava scurtă, *numaidecât te împroată în obraz*, iar de pușcă își închipuiesc că au timp să se ferească. Această idee sănătoasă e înrădăcinată în fiecare cap țigănesc.

Văzând, deci, pe dușmanul meu sărutându-mi acum ciubotele cu feliurite lingușiri între care cuvintele: *mânca-ț-aș ochisorii cei frumoși; mânca-ț-aș obrăjeii cei rumeni; să trăiești o mie de ani, lunate bieza-dea; să-ți dea Dumnezeu de fiecare gologan câte o mie de galbeni*, curgeau nesfârșite ca o ploaie cu grindină, îi aruncau la pământ prețul întreit al antereului său, iar țiganul îmi sărută mâna pe amândouă fețele, și târâindu-se pe brânci până la locul unde căzuse paralele, le puse în buzunar și dispăru.

Așadar, mulțămită pistolului lui Constantin viziteul, cearta se isprăvi cu bine în folosul ambelor părți, căci, dacă țiganul primi cu prisosință prețul antereului său sfâșiat de Balan, și eu uitai o bună parte din durerea mea. Chipul Măriucăi cea cu flori pe cap era acum mai departe de mine într-o ceață azurie din care uneori abia îl puteam deosebi, și, când se mai apropia, atunci ca prin minune se prefăcea în Mariuca cealaltă, în ochii căreia întâlneam o privire ce nu era nici de

dragoste, nici de supărare, nici de căință, ci, o Doamne!... era, dacă nu mă înșel, de luare în răs. Parcă-mi zicea: „Copilule, ce te-ai aprins așa de iute?”

Auzi!... Să-mi zică copil, mie, care știu merge călare, știu vâna, mie care sunt om în tot locul; aceasta era cea mai mare lovire ce mi se putea face. Fugi dinaintea mea, umbră necunoscătoare, care răsplătești cu bătaie de joc un amor așa de fierbinte! Atunci umbra se mai depărta ceva în noul ei azuriu luând forme mai plăcute ca să mă îmbuneze puțin, dar nu se depărta îndeajuns spre a o pierde cu totul din vedere. S-ar fi zis că se joacă cu mine înadins, ca uneori să mă mânie, alteori să mă îmblânzească.

După o oară bună de repaos Constantin viziteul înhămă iar caii; Balan și eu ne suirăm în trăsură și plecarăm. Începui acum să mă împac cu ciocârlile, cu păraiele, mai ales de când zării departe munții de pe-un deal pe care-l urcasem în sudoarea cailor.

Priveliștea munților mi-a făcut totdeauna cea mai vie plăcere, fiindcă la poalele lor m-am născut și pe dâșii mi-am preumblat cele întâi priviri copilărești. Îi revedeam acum iarăși cu o nespusă bucurie înșirându-se ca un lanț de urieși la marginea orizontului, mândri, tainici și plini de doine. Iată colo Deleleul, pe vârful căruia de atâtea ori mi-am odihnit copoi în goana căprioarelor, iată Sihla păduratică, unde și astăzi sălășluiește un bătrân sahastru uitat de moarte, cu barba până la genunchi, iată munții Neamțului, marturi de vitejiile strămoșilor noștri; iată, colo mai în depărtare, și Ceahlăul, împăratul Carpaților cu monastirea Durăul pe coaste și cu Panaghia pe frunte, despicând falnic albastrul cerului. Pe toți îi știam așa de bine, cu numele lor, cu ciobanii lor, ba știam chiar anume cutare brad, cutare stâncă, cutare potică unde se primejduse iarna vrun călător sau căzuse vreo fiară sălbatică în bătaile vânătoarești, încât mi se reînfațșa deodată întreg trecutul meu nedespărțit de acele locuri și mă revăzui atunci ca prin vis, copil vesel și fără grijă, precum eram în vremea aceea, iar nu ca acum trădat și amărât, cu viermele durerii în mine, pe care nu-l puteam smulge, deși mă simțeam om în tot locul.

Dincoace de munți curge de-a lungul șesului apa Moldovei, făcând nenumărate cotituri și ostroave pîntre luncile de sălcii, iar mai încoace, mai aproape de mine, și-n dreapta și-n stînga mea, se întindea câmpul în valuri nesfârșite de dâmburi și vâlcele îmbrăcate cu sămănături, un adevărat rai de verdeață în care cântau, se jucau și se iubeau un popor de gîndaci și păsărele. Dar ce atrăgea mai mult vederea mea era tot icoana Măriucăi cea oacheasă cu flori pe cap, în nourul ei azuriu, care plutea zâmbitoare colo pe vârful Deleleului ca un soare nou zămislit din dragostea inimii mele. Însă astă dată vederea ei nu-mi inspira dușmănie ca mai înainte asupra celorlalte frumuseți ale naturei; din contra, părea că o înfrățire se statornicește între mine și munți și văi și ape. Chiar amintirea negrei sale trădări nu-mi făcea acum un rău așa de mare, numai dacă aș fi fost sigur că scopul ei n-a fost vreodinioară de a mă lua în răs.

Dar această idee, când se deștepta în mine, îmi amăra sufletul, mai ales închipuindu-mi că împreună cu dînsa a trebuit să rîdă negreșit și prostaticul cel de dascălul Gheorghie de la strana dreaptă. Și aveau dreptate să rîdă, fie vorba între noi, căci am iubit-o fără să-i spun un cuvânt, ba tremuram ca frunza când se apropia de mine. Ah! dascălul Gheorghie de la strana dreaptă, se vede că nu e așa de prost precum credeam.

Astfel, împresurat de feliurite gînduri, înaintam mereu pe neștiute. Balan dormea lângă mine mulțămît de izbînda ce făcuse cu antereul țiganului, Constantin viziteul când plesnea cu biciul în aer fără nici o conștiință de fapta sa, când își apără negelul de muște, când picura de somn, iar caii, lăsați în voie, mergeau mersul lor, până când într-un târziu ne pomenirăm cu noaptea în cap. Până la casa părintească aveam de mers două zile întregi; prin urmare, trebuia să ne gîndim la popasul de noapte.

— He! he! am trecut, fără să băgăm de samă, de curtea lui Talpan, unde era să tragem la gazdă, zise Constantin viziteul.

— Să ne întoarcem îndărăpt, îi răspunsei eu.

— Ba nu, cuconașule, nu-i bine să ne întoarcem îndărăpt.

— Pentru ce?

— Pentru că, dă, se zice la noi cei proști că nu-ți merge bine dacă te întorci din drum, precum nici dacă întâlnești popă, iepure sau cofă deșartă.

— Vorbă să fie! Haide înapoi, pe răspunderea mea.

— Iaca avem, cale de jumătate de ceas înainte, un ratuș¹ chiar în drum, unde ne putem foarte bine odihni.

— Nu, nu, voi să merg la curtea lui Talpan.

— Fie și așa, dacă porunciți, zise Constantin scărpinându-se în cap, numai, dă! să nu fiu eu vinovat.

Constantin întoarse caii și pe când înserase bine ajunserăm dinaintea curții lui Talpan.

Curtea lui Talpan era cu două rânduri pe temelii înalte cu ferestre mici, cu acoperământul de șindilă, ascuțit după moda veche, și zidită la o parte de drum, spre a nu fi oarecum în vederea trecătorilor.

Dinaintea casei se ridica un rând de plop drepti și nalți înșirați la linie, care în amurgul zilei păreau niște fantasme. Ograda era mare, împrejmuită cu zid, înlăuntrul căreia se vedea o fântână cu roată și o hulubărie, iar la poartă un zăvod voinic legat în lanț.

Când ajunsei la scară vătaful curței îmi ieși înainte, și, aflându-mi numele, îmi făcu cinstea să mă găzduiască în însăși odaia stăpânului său, care, dimpreună cu soția sa, era dus în străinătate. O femeie bătrână veni să mă slujească, însă mâna ei tremura astfel, încât, voind să aprindă o lumânare, stinse vro trei, patru chibrituri, în drumul de la cutie și până la muc; a trebuit să-i vin eu în ajutor. Dar nu numai mâna, ci și nasul și barba și toate cărnurile de pe dânsa tremurau întocmai ca niște răcături. S-ar fi zis că-i e frig de anii ce-i purta în spate. Fără voia mea, comparai figura fragedă și vioaie a Măriucăi cu baba care mă slujea, și un oftat îmi înecă pieptul. Baba îmi făcu așternutul, îmi puse dinainte niște uscături, un pui fript, ochiuri și o

¹Ratuș, rateș — han la drumul mare (n. ed.).

gărăfioară cu vin, apoi se așează pe un scaun în fundul odăii și mă privea cum mâncam.

— Mă iertați, cuconășule, că m-am pus jos, îmi zise ea; îsuși boierul îmi dă voie să șed dinaintea lui; căci sunt mai mult decât o slugă în casă. Boierul îmi zice: mamă Axinie.

— Șezi, șezi, mamă Axinie, de mine nu te îngriji. Și, așa cum ședea tremurând într-o jumătate de lumină în fundul odăii, începui să o observ mai bine. Era gârbovă și uscată, cu o pestelcă dinainte, c-un smoc de chei la brâu și la cap legată turcește, c-un tulpăroș având în partea stângă un fionc bine alcătuit. Fața îi strălucea ca o piele de săftian și dintre ochii ei stinși, pe jumătate închiși, răsărea un nas coroiat întors spre gură ca pliscul unei cocoveice. Iar gura-i fără dinți abia se mai zărea dintre nas și bărbie. „Dacă aceasta a fost vreodinioară frumoasă, gândii eu în mine, trebuie să fie foarte de mult de atunci“. Întipărirea ce-mi făcu baba nu era bună, căci bătrânețele adânci, văzute prea de aproape, ne aduc fiori și un oarecare miros de mormânt.

În acelaș timp prinsei să observ și odaia în care aveam să petrec noaptea. Toate erau vechi împrejurul meu. Scaunele erau de nuc, cu spatate nalte și cu răzămători pentru mâni, sămănând mai mult a străni decât a scaune; crivatul¹ asemenea era așa de nalt, încât un copil nu s-ar fi putut sui în el; un ceasornic cu cuc care bătea jumătățile și sferturile era aninat deasupra unui scrin asemenea vechi, iar pe scrin ardeau două lumânări așezate în niște sfeșnice de argint de-o formă cum numai pe la biserici se văd. La ferestre spânzurau niște perdele de adamsca aninate în mici verigute ce se înșirau pe o vargă de fier. Într-un cuvânt, înfățișarea odăii îmi amintea timpurile cele bătrâne despre care citisem numai prin cărți. Dar ce mă interesa mai mult în îmbrăcămintea acestei odăi era un portret vechi de familie, zugrăvit în oloi și afumat, care înfățișa o cucoană bătrână cu zuluflă dinainte, cu un moțoc deasupra capului, cu horbote împrejurul

¹ Crivat - pat (n. ed.)

gâtului așa de mari, încât capul ei părea așezat pe o tîpsie; însă, lucru curios, dacă i-ai fi scos zulfii, moțocul și horbotele, ai fi zis că-i, bucățică ruptă, baba care tremura pe scaun dinapoia mea.

Asemănarea era așa de mare, încât era cât pe ce să mă scol și să-i fac o închinăciune adâncă, cerându-mi iertare că am luat-o drept slugă.

— A cui e portretul acela? o întrebai eu cam cu îndoială.

— Saracan de mine! N-o cunoașteți? E sora boierului nostru.

— Trăiește, ori a murit?

— Ba a murit, să nu spun minciuni, de zece ani. Ce moarte a mai avut!

— Ce moarte?

— Îți va fi somn, cuconașule, mai bine culcă-te decât să ascuți o istorie care nu-i prea veselă.

— Ba nu mi-e somn deloc și doresc foarte mult să o știu.

Apoi, dacă-i așa, de bună vreme ce ești feciorul cuconului Petrache Voinea care e bun prietin cu boierul nostru, cuconul Grigore Talpan, și *de-a puterea fi* rudenie de pe o nepoată de vară al doilea, apoi cred că nu fac vreun rău spunându-ți această istorie:

Sunt șaptezeci de ani, ba nu, spun minciuni, sunt șaptezeci și unu de ani și două luni de când în această curte, precum o vezi, o țigancă, care a fost frumoasă pe vremea ei, născu o fată. Acea fată, să nu bănuiești, eram eu, și, pot să zic fără păcat, că eram frumușică în pelinci, de-ți venea să mă sorbi într-o lingură de apă. Așa spuneau toți câți m-au văzut. Trei zile după aceea cucoana Ana Talpan, stăpâna casei, născu și ea o fată, care e cea din portret. Însă eu, fata țigăncii, și ea, fata cucoanei Ana Talpan, sămănam așa de bine, că parcă eram două surori de gemene.

La aceste cuvinte baba se bătu peste gură zicând: „Taci, pîrdalnică de gură, nu spune minciuni!“... Cum puteam fi surori, ea, fată de cucoană, și eu, fată de țigancă?! Însă era la mijloc o cimilitură; tatăl fetei cucoanei Ana Talpan se știa cine-i; era, să nu spun minciuni, cuconul Miron Talpan, soțul cucoanei; iar tatăl meu nu se știa cine-i, și nici era voie să se știe. Înțelegi acum?... Ba nu! Ești un copil *de-a*

puterea fi, și nu poți înțelege de aceste. Destul zis, că fata cucoanei Ana Talpan, duduca Safta, căci așa i s-a dat numele de botez, tot creștea și se făcea mai frumușică, iar eu asemenea creșteam și nu zic că mă făceam mai frumușică, dar zic că-i sămănam tot mai mult, n-ar fi de-o măsură. Parcă eram două picături de apă și, de n-am fi fost îmbrăcate, ea în rochie de mătăasă și eu în catrință, nu ne-ar fi fost deosebit cineva una de alta. Însă, de ce creștea duduca Safta, de ce nu avea ochi să mă vadă; iar fratele d-sale, boierul de astăzi, cuconul Grigorie Talpan, care s-a născut cu vreo doisprezece ani mai târziu, ba nu, spun minciuni, cu treisprezece ani și o lună, când a deschis ochii în lume ne-a văzut pe amândouă măricele și frumușele, și nu știu pentru ce și cum, dar ne iubea pe amândouă deopotrivă ca pe surorile d-sale. Asemenea boierul cel bătrân, Dumnezeu să-l ierte, ne iubea deopotrivă ca pe fiicele sale, *de-a puterea fi*, și din această pricină se certa adeseori cu soția d-sale.

A voit Dumnezeu și pe la niște Paști s-a săvârșit din viață cucoana Ana, Dumnezeu s-o ierte; și nu mult după aceea, pe la Ispas, s-a săvârșit din viață și cuconul Miron fie-i țărna ușoară, că de multe ori mă ținea pe brațe și mă dezmierda pe ascuns; și așa rămaserăm numai noi trei: duduca Safta, cea din părete, cuconul Grigorie, boierul nostru de astăzi, și eu. Adică eu, ce, mă mai număr între d-lor, adause ea bătându-se iarăși peste gură. Cuconul Grigorie a luat moșia în stăpânire, a înfrumusețat casa precum o vezi, a mărit grădina, a lărgit țarinele cumpărând de la vecini, într-un cuvânt a îmbunătățit și înmulțit averea, căci e om priceput și spornic la treabă. Nu că-l laud, dar așa spun toți câți îl cunosc. Și a voit Dumnezeu de s-a însurat acum douăzeci și cinci de ani la Crăciun; aceasta o țin minte ca ziua de ieri, căci la nunta d-sale m-am chefăluit, să nu bănuiești; și Dumnezeu i-a dăruit doi copilași care acum se află în *nuntru*¹ la învățătură. Iar duduca Safta, fie vorba între noi, tot a ales, pân' ce n-a mai cules.

¹În străinătate (Apus) (n. ed.).

Treceau zilele, săptămânele și anii, căci vremea trece, nu suguieste, adică noi trecem printr-însa, iar ea stă locului, și duduca Safta îmbătrânea, și, de ce îmbătrânea mai mult, de ce mai mult mă prigonea și mă ura. Într-o zi, n-ar mai fi fost acea zi între zilele mele, pe când cuconul Grigorie și soția d-sale nu erau acasă, îmi găsi pricină de la te mieri ce, de la un *rod de zahar*¹ care se zăhărise și porunci să mă puie jos, Dumnezeu s-o ierte, și singură cu mâna ei luă biciul și mă bătău cu ură de soră și peste cap, și peste piept, și peste șăle, până ce biciul îi căzu din mână de osteneală; și tot m-ar fi bătut, de-ar fi avut putere, dar nu mai avea. Două luni am fost bolnavă de moarte, de-mi ținuse lumânarea la cap, dar am avut zile și am scăpat. Iar apoi, punct la anul, chiar în ziua de astăzi, miercuri, zise baba făcându-și cruce, și dacă nu mă-nșel chiar pe la ceasul acesta, ba nu, spun minciuni, cu două ceasuri mai târziu, adause ea, uitându-se la ceasornicul cu cuc, adică taman pe la miezul nopții, pe când duduca Safta dormea mai bine, auzi sărmana o bătaie la ușă; o dată, de două ori, de trei ori. Ea nu voi să deschidă, dar ușa, deși încuiată pe dinlăuntru, se deschise singură ca prin minune și ce văzu!... Doamne, ferește-mă de asemenea întâmplare!... Văzu un sicriu care intră singur în odaie și, după ce intră, capacul se ridică cu zgomot și o umbră albă ieși dinăuntru; și umbra ceea cine era?... era însuși ea, duduca Safta, așa cum trebuie să fie acum pe ceea lume și c-un bici în mână înaintă spre dânsa, și începu s-o bată peste cap, peste piept, și peste șăle, întocmai cum mă bătuse ea pe mine, până ce sărmana leșină de spaimă și de durere. Apoi umbra și sicriul se făcură nevăzute.

A două zi ușa se găsi tot încuiată pe dinăuntru; duduca Safta n-avea nici o vânătaie pe trup, dar avea niște friguri așa de strașnice, încât tremura cum tremur eu acuma, n-ar fi de-o măsură. Toți credeau că are să moară. Doftorul, căruia duduca Safta îi destăinuise întâmplarea, nu dădea nădejde de îndreptare, cuconul Grigorie era foarte îngrijorat; însă a treia zi frigurile o părăsiră, rămânându-i numai slăbiciunea

¹De la *rodozahar*: dulceață din petale de trandafiri (n. ed.).

tremurului, iar a patra zi a fost deplin sănătoasă, și sănătoasă a fost unsprezece luni și douăzeci și nouă de zile. Iar când s-a împlinit anul, punct la miezul nopții, iarăși s-a văzut pe sine ieșind din sicriu, și iarăși a suferit bătaia cea cumplită care-i pricinuisse frigurile; și așa în fiecare an, în aceeași zi și la același ceas i se înfățișa aceeași vedenie până când la al cincilea an o găsirăm a doua zi moartă în așternut, Dumnezeu s-o ierte, sărmana, că eu păcătoasa de mult am iertat-o!...

Baba urmă mult timp pe tonul acesta amestecând mereu cuvintele: *să nu spun minciuni, de-a puterea fi, Dumnezeu s-o ierte, n-ar fi de-o măsură*, dar eu n-o mai auzeam; ochii mei erau pirponiți pe portretul cel afumat și, când mă întorsei într-un târziu, baba nu mai era. Răpede am încuiet ușa pe dinăuntru învârtind cheia de două ori în broască, m-am culcat, însă n-am stins amândouă lumânările, ci numai una, punând pe cealaltă lângă căpătăiul meu. Cui nu s-a întâmplat să cază de somn înainte de a se culca și îndată ce se pune în așternut să-i fugă somnul, ca și când i l-ar lua cineva cu mâna! Așa mi s-a întâmplat și mie. Cu toate acestea, mă hotărâi cu orice preț să dorm, căci aveam trebuință de repaus pentru călătoria de a doua zi, însă, tocmai când vrea cineva să doarmă, atunci nu poate. Mă învârteam în dreapta, mă învârteam în stânga, îmi așezam perina în tot feliul și, spre marea mea nemulțumire, mă simțeam deștept ca la miezul zilei. Când cineva nu doarme, ce face?... gândește, și adeseori gândește fără voie la lucruri neplăcute. Astfel începură să mă împresoare și pe mine feliurite gânduri care de care mai nepotrivite pentru un om ce dorește somnul; când mi se părea că țiganul cel cu scripca mă înșfacă în vârtoasele sale brațe și mă aruncă peste crâșmă, când vedeam pe baba Axinia tremurând în colțul ei lângă sobă și voind parcă să mă vrăjească, când îmi revenea în minte istoria duducai Safta cea din portret, cu toate amănunțimile ei în care se înțelege că umbra și sicriul aveau, în jocul închipuirii mele, partea cea mai însemnată; și toate acestea mă turburau astfel, încât mai că aș pute zice că-mi era frică... Mie frică?... Auzi vorbă!... Eu, om în tot locul. Voinicește mă

sculai și stinsei lumânarea întorcându-mă cu fața la părete, hotărât să alung din mintea mea o dată pentru totdeauna pe țigan, pe babă și pe duduca Safta.

După ce făcui această ispravă, îngrijit să nu mai am iarăși vreo întâlnire cu aceste supărătoare ființi, începui să gândesc la tată-meu, la frate-meu, la Măriuca. Ah! Măriuca cea gingașă cu flori pe cap!... Ce frumos suspina ea când plecam de acasă... Deodată auzii un zgomot deasupra scrinului, și inima-mi sări din loc. Era ușa cucului de la ceasornic care se deschise oare sunară și cucul unsprezece ori cântă, apoi ușa iarăși se închise. „O! cuc netrebnic!... gândii eu, să-mi alunge pe Măriuca tocmai când era să-mi zică: «Ce mult e de astăzi până în șase luni!»“ Dar Măriuca se făcuse nevăzută în noul ei azuriu; nici chiar pe Măriuca cea cu oblojele n-o mai găseam nicăieri, deși o căutam cu dor în toate ungherurile închipuirii mele.

De vreme ce și Măriuca m-a părăsit, nu-mi rămâne decât să dorm, zisei eu, cu întreită putere de voință; și, întors cum eram cu fața la părete, mă acoperii cu plapoma pe cap.

Mi s-a întâmplat să aud în copilăria mea că odinioară un viteaz, care retezase trei capete de turci, s-a culcat noaptea într-o casă pustie și i-a fost așa de frică, încât până a doua zi a murit. I-a fost frică de ce?... știu eu? Deodată ideea pustiei, care este mai înfricoșătoare decât toate, m-a cuprins. Și eu sunt într-o casă pustie, îmi zisei: căci nu-i nici stăpânul casei, nici femeia lui, nici măcar o slugă de zare; nu-i decât o babă care samănă mai mult a stafie decât a ființă omenească. Vataful are casa lui în sat, Constantin viziteul și Balan dorm în șură.

O, ce na-ș fi dat să am pe Constantin sau măcar pe Balan lângă mine!... Bunul Balan! Cum l-aș fi lăsat să mă lingă pe obraz!... Apoi, făcându-mi singur curaj, începui să judec, nu fără cuvinte bine întemeiate, cum că nu e pustie casa lui Talpan. Pustii sunt numai casele cu ferestre sparte, cu ziduri ruinate, cu acopereminte risipite în care locuiesc buhnele; iar casa lui Talpan, mulțămă Domnului, nu e în rândul acelor. Însă cu cât mai mult voiește cineva să scape de o idee,

cu atâta ideea aceea se îndărăpnicește a rămâne. Astfel, pustiuul cu popoarele sale de năluci, nu-mi ieșea din minte, în ciuda temeiurilor ce-mi puneam înainte. O șuierătură de vânt ce auzii fără veste prin horn, întocmai ca un suspin de jale, mă făcu să cred un moment că sunt în mijlocul unei stepe, înconjurat de dihănii.

Toate aceste se petreceau pe când aveam capul sub plapomă. Din nenorocire însă, nu puteam să stau multă vreme așa. Căldura, neastâmpărul, frica făcură să asud așa de cumplit, încât, cu orice preț, trebuia să mă descopăr pentru a nu muri înădușit. Dar, spre a nu face multe mișcări, de frică să nu stărnesc dihăniile din stepă, prinsei să trag cu degetele picioarelor încet, încet plapoma în jos... când o! întâmplare!... o, ceas rău!... plapoma care din nebăgarea mea de samă avea un colț ce atârna de pe pat în jos, lunecă de pe mine și... deodată mă trezii gol, dezarmat și prăpădit în mijlocul întunericului, expus la toate fantomele. Cui nu i s-a întâmplat una ca aceasta nu știe ce vra să zică spaima. Îmi auzeam inima bătând mai tare decât limba ceasornicului cu cuc, și răsuflarea mi se opri în piept. Dar o nenorocire nu vine niciodată singură!... În același timp văzui la fereastră în zarea lunei un ce alb, lung și transparent, care se mișca neconținut și a cărei forme se schimbau când în om, când în elefant, când în șarpe și atunci în disperarea mea, nerămânându-mi altceva de făcut, decât sau să aprind lumânarea spre a mă încredința de realitatea acestei vedenii, sau să aștept soarta celui ce a retezat trei capete de turci, mă hotărâi, se înțelege, pentru cel dintâi mijloc, deși nu aveam multă încredere în el. Cu mâna tremurândă aprinsei luimânarea și... spre marea mea mângăiere văzui că năluca cea albă, lungă și transparentă nu era decât un prosop aninat de fereastră, asupra căruia se revărsau prin geamuri palidele raze ale lunei.

Față cu această realitate, dinaintea căreia se risipiră pentru moment fantomele ce mă împresurau, mă simții mai liniștit. Avui curajul să fac câțiva pași prin odaie, fără însă să mă prea uit împrejurul meu, mă suii iarăși în pat și mă învălii numai până la gât, crezându-mă astă dată în afară de orice primejdie. Începui chiar de bucurie să

îngân un cântec în amintirea Măriucăi, dar glasul meu trezi între păreții odăiei un ecó atât de ciudat, încât spaima năvăli iarăși în inima mea; tot atunci, din nefericire, ochii mi se pironiră fără voie pe portretul cel afumat ce sta atârnat tocmai dinaintea crivatului meu. Și... Dumnezeule, ce văzui!... m-apucă și acum grozile morții când gândesc... văzui cu ochii mei, treaz fiind ca ziua, văzui capul duduicăi Saftei tremurând în privazul de lemn, parcă era capul viu a babei Axinia; și tremura așa de tare, încât și zulufii și moțocul, și horbotele îi tremurau — s-ar fi zis că era cuprinsă de frigurile morții. Părul mi se ridică măciucă în vârful capului și sudori răci îmi cuprinseră tot trupul. Acum nu mai era de șagă; simțeam, de groază, că-mi venea sufletul la gură. Să mă răpăd asupra portretului ca să-l pipăi, să mă încredințezi de-i adevărat ce vedeam cu ochiii, nu puteam, fiindcă picioarele-mi erau paralizate; vrând-nevrând, trebuia să șed în pat dinaintea figurei hăde a duduicăi Safta, care din ce în ce se strâmba și tremura mai mult, și a cărei ochi stinși se pironneau asupra mea.

Toată istoria ce-mi spusese baba Axinia îmi reveni iarăse în cap mai înspăimântătoare decât oricând; mii de fantome care de care mai slute, păreau că-mi încunjură patul... când deodată cucul ieși din tainița sa și cântă de douăsprezece ori. Era tocmai oara când secriul intrase în odaia duduicăi Saftei, și eu, vai! mă aflu chiar în casa ei, în aniversarea morții ei, și dinaintea portretului ei, care prin un farmec neînțeles, tremura precum a trebuit să tremure când a văzut ușa deschizându-se singură... Atunci!... o grozăvenie!... auzii o bătaie la ușă: una, două, trei...

În acest moment suprem picioarele mi se dezmoțiră, sângele, care până atunci fusese închegat în vinele mele, începu să circule cu strășnicie, ars sării drept în mijlocul odăii, căci în primejdia mare vine și bărbăția mare, și c-un curaj desperat deschisei ușa...

.....

Era cănele Balan care, scărpînându-se la ureche, lovea cu cotul piciorului în ușă. Dumnezeule, ce limbă omenescă ar putea să spuie

bucuria ce simții!... Mi se păru că din fundul iadului sunt ca prin încântec transportat în mijlocul fericirilor din rai. Umbra, sicriul, se făcură nevăzute; capul ducăi Saftei din portret încetă de a se clătina, sau poate că nici s-a clătinat vreodată; Balan, după ce mă linse de două ori pe obraz, se culcă lângă patul meu, iar eu dormii dus până se făcu ziua mare.

A doua zi, când mă deșteptai și-mi adusei aminte de cele petrecute, simții în mine foarte zdruncinată credința că sunt om în tot locul. Fiind însă că nici un rău în lume nu-i fără partea sa cea bună, apoi trebuie să mărturisesc că spaimile ce suferii mă făcură să uit pe Măriuca; iar Constantin viziteul, când află despre lupta mea cu nălucile îmi zise apărându-și negelul de muște:

— Spusu-v-am eu că nu-i bine să se-ntoarcă cineva din drum!...

(*Convorbiri literare*, anul X, nr. 9, 1 decembrie 1876)

ÎN VACANȚE

I

În sfârșit, iată-mă-s acasă! Cânele Balan sări cel întâi din trăsura și era cât pe ce, în mișcările lui de bucurie, să răstoarne pe baba Ilinca care venea să mă primească în scară. Biata babă Ilinca!... Cum îi sticleau ochii de fericire văzându-mă iarăși sub ocrotirea ei pentru două luni de vacanțe. Ea mă crescuse pe brațe, mă învățase *Tatăl nostru* și se deprinse a mă privi ca pe copilul ei.

— Da' nu vedeți, mă rog, zicea ea în dreapta și-n stânga, ce mare și frumușel s-a făcut? I-au răsărit mustețele, nu fie de diochi!

Toate slugile din casă, și feciorul, și bucătarul, și chelarul, și moș Toma grădinarul, îmi ieșiră să mă ureze de bună venire; unul îmi apucă pălăria din mâni, altul mantaua de pe umere, un al treilea geman-danul; era în casă o adevărată răscoală.

— Hai la boierul cel bătrân, îmi zise baba Ilinca că, Doamne, de mult v-așteaptă!

Cu strângere de inimă intrai la tată-meu care mă sărută pe frunte, îmi vorbi puțin după obiceiul lui, dar vedeam eu cum se lupta să învingă o lacrimă ce i se strecura de sub gene. Iar după ce ieșii de la dânsul, baba Ilinca care se ținea grapă de mine, mă duse în camera cu merinde, unde ședeau grămădite pe polițe, cutii cu rahat, șiraguri de smochine, cozonaci, păstrămuri, sticle cu vutci și vișnapuri, și câte și mai câte, de care duceam dorul la școală.

— Na, gustă de ici, cuconașule, gustă de dincolo!... că la școală știu că vei fi mâncând pe sponci...

„Ce-i drept, gândeam eu în mine, mușcând când din cozonac, când din pastramă; decât o zi la școală mai bine două acasă“. Apoi intrai

în odaia mea. Ce mică îmi părea odaia de când mă făcusem mare! Mă primblam acum cu pași largi printr-însa ca un adevărat stăpân, stăpân pe faptele mele, pe timpul meu, pe somnul meu, căci eram departe de clopotul cel supărător de la școală și de pedagogii cu ochi pânditori. Era tot la locul lui patul cel larg din fundul odăiei pe care dormeam când eram mic, și la marginea căruia baba Ilinca îmi răzema scaune de frică să nu cad. Era tot soba cea fără stâlpi la gura căreia ședeam în copilărie ciunchit, ascultând poveștile ce-mi spunea în nopțile de iarnă moș Toma grădinarul. He!... cu ce drag urmăream toate năzdrăvăniile din povești, și cum mi se deschidea mintea la lumea cea fantastică plină de zemi, de împărați și de grădini cu fructe de aur! Acuma moș Toma e ceva mai gârbovit, căci a trecut vreme la mijloc, dar tot știe să spuie cu haz despre *Chipăruș-Verde-Voinic* și *Statu-Palmă Barbă-Cot*.

Două zile de-a rândul mă îndeletnicii cu așezarea lucrurilor în odaie. În părete îmi făcui o panoplie de arme unde aninai un iartagan vechi, două pistoale ruginite, pușca ce-mi dăruise tată-meu de Anul Nou, torba, cornul și plosca vânătorească. Iar în fața armelor, în celalalt părete pe o poliță, așezai șaua, frâul, scările, pintenii și tot ce s-atinge de călărie.

Vânat și călărie! iată două cuvinte care mă fărmecau.

Cât despre călărie, numai Beiul, tretinul meu cel cu coama rotată, știe de câte ori era să m-arunce în mijlocul cânilor de la stână, dacă nu m-aș fi ținut cu amândouă mâinile de coama lui. Ce-i drept, nu eram tocmai desăvârșit călăreț. Când însă puneam mâna pe pușcă și-i clănțăneam oțelele, atunci era altăceva!... Parc-o tainică frăție, o legătură de dragoste se-nchea între mine și armă; parcă-mi venea să-i strig: „Surioară, cu tine n-am habar!“... Apoi de multe ori o aruncam așa fără scop la ochi, mă-nțepeneam voinicește pe picioare, mă uitam pe țel, cugetând în mintea mea ce-ar fi mai greu de nimerit, un leu sau o ață de paingân, iar când o dam jos de la ochi, mi se părea curios să nu văd cel puțin leul culcat la pământ.

Citisem multe despre vânătorii de lei din Africa, și mă întrebam adică de ce n-aș fi eu un vânător de lei!... Un vânător de urși, cel puțin. Ce? nu-s și eu om ca dânșii?

Dar până când s-ajung să mă măsur cu urșii care nu prea foiau prin vecinătate, mă hotărâi să merg la viclenele rațe ce în adevăr foiau în stuhul de pe iaz. Nici o îndoială nu aveam că n-am să mă întorc cu torba plină. Ce-i o rață pe lângă un urs? De cu sară îmi făcui atâtea patroane, că aș fi avut de unde să stârpesc toate zburătoarele pân' la una, și tot îmi păreau că nu-s de ajuns; apoi îmi pusei pușca și torba lângă căpătâi și, cu capul plin de izbânzi vânătoarești, mă culcai hotărât să plec a doua zi la răsăritul soarelui. Dar ca omul ce poartă grija pornitului, în loc să mă scol la ceasul trebuitor, mă deșteptai în puterea nopții când stelele luceau mai ochioase pe ceri. Îmi arunca torba în spate și pușca pe umăr și ieșii tiptil pe ușa din dos, spre a nu face vuiet.

Întunericul nopții, tăcerea adâncă, mă tulburară puțin; însă, gândindu-mă la vânătorii din Africa, care și ei merg noaptea la lei, îmi făcui curaj și plecai înainte. Prin grădină trecui cu pași bărbătești, deși copacii îmi păreau mai nalți decât de obicei, iar când ajunsei în câmpul gol care se întindea nesfârșit spre orizon, amestecându-se cu întunericul, simții că mi se moaie inima. Atunci îmi adusei aminte că drumul meu trecea pe lângă jităria lui Axinte care avea un zăvod mare și rău de colț, și, deși purtam pe umăr *surioara cu care n-aveam habar*, totuși mi-ar fi părut mai bine să înlătur gâlceava cu el. Stam astfel nehotărât, c-un gând să merg înainte și cu altul înapoi, și cine știe care din două gânduri ar fi biruit, când deodată auzii la spatele meu un glas care mă înfioră din tălpi și până-n creștet:

— Cine-i acolo?...

Mă-ntorsei iute, gata să dau foc la nevoie, când recunoscui pe moș Toma grădinarul, povestașul de la gura sobei care mă urmărise neștiind cine umblă nopatea prin grădină.

— Da' bine, ce cauți pe aici, cuconașule, la vremea asta? Îmi zise el cu mirare.

— Merg la vânat la iaz, moșule.

— Apoi doar să fie rața cât o față de arie, s-o nimerești acum noaptea prin întuneric.

— Moșule, știi umbla cu luntrea pe apă? îl întrebai eu schimbând vorba.

— Dă!... cât să nu mă-nec la mal ca țiganul — vorba ceea — mă pricep și eu.

— Hai cu mine, să-mi scoți din apă, dacă voi împușca ceva.

— Bine, cuconașule, numai de ne-ar cădea ceva în palmă.

Acum nu mai aveam nici o grijă. Eram doi și cu *surioara* mea, trei: puteam da piept cu cânele lui Axinte. Cânele lui Axinte, între noi fie vorbă, era un câne neprețuit, și se vede că știa deosebi oamenii buni de cei răi. Când am trecut pe dinaintea jităriei, el a prins să se gudure, să ne lingă pe mâni, să ne sară cu labela pe piept, încât moș Toma grădinarul a trebuit să-l probezească de prea necumpătatul său prieteșug, și am avut multă greutate de a-l îndupleca să nu se ieie după noi. Mărturisesc că mi-a fost rușine, gândind că un moment n-am îndrăznit eu, cogenite vânător, să mă întâlnesc singur cu cânele lui Axinte.

Ne scoboram acum la iaz... Aburi deși acopereau fața apei ca un învăliș de noapte, prin care nu străbătea nici una din ochioasele stele spre a se oglindi; iar apa dormea adânc împreună cu peștii din fund și sălbătăciunile din față.

Două oare întregi vegheai la somnul iazului, cu pușca în mână, gata de foc, în care timp numai din când în când auzeam, ca o notă pierdută în adâncul tăcerii, câte un mic ocăit înădușit a vreunei rațe, ce cu botul sub aripă visa, se vede, de apropierea dușmanului.

— Curând o să se reverse de ziuă, e bine să mergem pe apă, îmi zise moș Toma grădinarul.

În adevăr, o dungă albie, sficioasă, abia simțită, se arată ca un dor depărtat la marginea răsăritului.

Amândoi ne suirăm într-o luntre și moș Toma grădinarul, care era priceput la toate, luă vâsla în mână și, după ce mâna luntrea înlăuntrul iazului, o opri apoi în stuh la marginea unui ochi.

— De acum fii cu luare-aminte, îmi zise el, că acuși au să înceapă a umbla dihăniile pe apă. Iar eu, plin de nerăbdare, stam pregătit să

le ucid pe toate, gândindu-mă dinainte cu ce fudulie am să mă întorc acasă încărcat de vânat.

Dunga cea albie, sfiicioasă, creștea, creștea văzând cu ochii și se făcea tot mai vie, mai strălucitoare; ai fi zis că un potop de lumină căuta să năvălească asupra pământului, neștiind pe unde să apuce. Iată vârful dealurilor împrejmuitoare, iată clopotnița din sat că s-aprind de-o pară roșie, iată norii toți în flăcări, iar stelele ochioase rând pe rând se stinsese de pe bolta albastrie. Stam față la trezirea pământului, stam să întâmpin soarele care se vestea cu atâta pompă, și mai, mai că uitasem viclenele rațe ce începură acum să bată din aripi și să-și grijască penele în culcușul lor de apă. Când, deodată, năprasnic se ridică din fundurile noroioase ale apei un strigăt aspru, lung, asurzitor, țesut cu mii de note care de care mai ascuțite, mai înțepătoare, de vuietul cărora tresări balta din fund și până-n față. Erau broaștele, care, deșteptate de somn, sărbătoreau în cor revărsatul zilei. Cât de hâde erau ele, cât de discordantă era cântarea lor, totuș această strigare de bucurie, această închinăciune la soarele ce venea să le încălzească, avea în sine ceva duios. Apoi în momentul în care soarele înfocat se înfățișă deasupra orizontului cu toată strălucirea unui stăpânitor al pământului, cântecul lor se opri tot atât de năprasnic precum începuse, ș-atunci balta deșteptată prinse să se frământa în jurul meu. Un popr întreg de păseri furnica acum în toate părțile; bătălii cu cataligele lor întinse se roteau în cercuri mari deasupra apei, găinușile sprintene săreau de pe un nufăr pe nufăr, stoluri de grauri se zburătau prin stuh, făcându-și spaimă de vântul ce cânta prin trestii; apoi nagâți, păsări, rațe, cufundari cântau, se jucau pe apă și-n văzduh fără grijă de primejdia ce-i amenința, iar eu stam cu pușca la ochi, încurcat, bezmetecit, neștiind în ce să dau.

— Aține-te, cuconașule! strigă moș Toma la urechea mea.

Atunci două rațe grase, pântecoase, trecură ocăind deasupra capului meu.

În aceeași clipă dădui foc cu amândouă țevile, un nor de fum îmi îmbrobodi un moment vederile, iar rațele vesele de neghibăcia mea,

luară, vorba ceea, haliciurile în plisc și zburară mai departe. Încă două focuri date în deșert îmi dovediră că nu e așa de ușor de a fi cineva vânător de rațe, necum de lei.

— Ferească Sfântul cât sunt de tari la pene sălbătăciunile aceste! zise moș Toma grădinarul.

— Oare nimerit-am vreuna, moșule?

— Da' cum nu, mai pe toate; n-ați văzut cum curgea puful de pe ele?

Era vederat că moș Toma voia să mă mângăie de neiscușința mea, de aceea încetai de a mai da focuri, spre a nu mă rușina mai mult în ochii lui.

— Știi una, moșule, îi zisei eu; astăzi n-am noroc la vânat. Hai mai bine să ne primblăm așa pe iaz, că-i frumoasă dimineața.

— Cum poftiți, cuconașule, răspunse el; vom merge întâi la ochiul lebedei, apoi ne vom primbla pe la *ostrețe** și pe urmă pe cărarea nufurilor. Iazu-i măricel, slavă Domnului, avem unde ne învărti.

Luntrea lungă ca o suveică luneca iute pe cărările de stuh, iar de când mă hotărâsem să las vânatul în pace, el parc-anume își bătea joc de mine. La ochiul lebedei era tocmai mijlocul iazului. Trestii înalte acopereau malurile de jur împrejur, așa că, nemaivăzând decât ceri și apă, mi se părea să plutesc pe luciul unei mări.

De aice înainte aleargă, dragă închipuire, căci toate orizonturile îți sunt deschise!

Câte întâmplări pe mare citisem în copilăria mea, toate îmi veneau acum în minte, toate le vedeam aievea pe bietul iaz de pe moșia părintească. Fiecare creț de apă, fiecare zbor de pasere, fiecare lovitură de lopată deștepta în mine ideea cea mare și încântătoare a *nemărginirii*, și-mi descoperea o lume nouă, plină de taine și de minuni. Înantam astfel pe nesimțite, dus ca de-un vis, pe oceanul cel închipuit;

* Ostrețe numesc păscarii niște lădițe de nuiiele, așezate în apă pentru păstrarea peștelui prins(n. a.).

sus și jos nu era decât un freamăt de revenire la viață; moș Toma grădinarul ședea într-un cot dând leneș din lopată; cine știe ce mai gândea și el!... Iar eu unul, ca să pot spune astăzi tot ce mă gândeam, ce vedeam și ce simțeam atuncia în primblarea mea fantastică, ar trebui să-ntorc mult îndărăpt minutarele vieții mele, ar trebui să revin iarăși la vârsta cea binecuvântată de 16 ani, să fiu iarăși în luntre alături cu moș Toma grădinarul pe iazul cel drăgălaș care, de frumos ce răsfrângea razele răsăritului, părea el însuși cuprins de flăcări; dar aceasta nu se poate, și nici are graiul omenesc, îngădit prin cuvinte, puterea de a destăinui dorul nesfârșit al tinerețelor.

Trecusem de cărarea nufurilor, ajunsesem în dreptul stavilelor peste care apa se arunca în spume, când deodată visurile mele luară altă față dinaintea unei nouă priveliști ce-mi atrase luare-aminte.

Era o femeie care ședea pe mal ținând cu mâna întinsă o undiță aruncată în apă, și de departe cum o priveam, albă, cu forme nehotărâte în farmecul dimineții, îmi părea că-i zâna apelor. Atâta-mi trebuia ca aiurările minții mele să ajungă la culme. Lumea cea plină de taine și de minuni prin care mă primblam de o oară mi se înfățișa acum mai frumoasă, mai încântătoare, însuflețită fiind de astă dată de minunea cea mai mare: de doi ochi femeiești.

— Cine să fie, moș Toma? întrebai eu.

— Mă tem că-i cucoana Zamfirița, vecina noastră, răspunse el. Ea vine câteodată dimineața la undit.

— Ia să mergem mai aproape de dânsa.

— Cum nu, cuconașule, că Doamne hazlie-i. Păcat că-i văduvă.

— Văduvă?... Ah!...

Moș Toma vâsli spre dânsa, iar când ajunsei în dreptul ei, simții de departe căldura a doi ochi negri, aprinși ca focul. Deși n-o cunoșteam, îmi descoperii capul dinaintea ei, iar ea îmi mulțumi zâmbind. Luntrea lunecă mai departe; cucoana Zamfirița rămase în urmă cu undița în mână ca o drăgălașă închipuire în răsăritul soarelui, iar eu mă întoarsei acasă cu torba deșartă, dar cu inima plină de cei doi ochi negri, aprinși ca focul.

II

Pe cucoana Zamfirița n-o cunoșteam, o văzusem numai o dată, nu schimbasesem cu dânsa nici o vorbă; cum, dar, era să n-o iubesc? Ș-apoi era văduvă, frumoasă; desigur a fost nenorocită, a suferit, cunoștea toate ispitele vieții; ce fericire de a învinge asemenea inimă! Cum gândeam astfel, mă primblam cu pași mari prin odaie, răsucindu-mi viitoarele mustețe, și feliurite planuri, care de care mai războinice îndreptate în contra cucoanei Zamfirița, așterneam în mintea mea înfierbântată. Când iată ușa se deschide și baba Ilinca cu cheile în brâu intră în odaie.

— Știi una, cuconașule, mâne e mare petrecere la cuconul Ștefănică, colea peste deal. E Sfânta Maria, ziua cucoanei d-sale. Gătiți-vă că aveți să mergeți și d-voastră; așa mi-a spus boierul.

Tresării de bucurie, auzind această neașteptată veste. Negreșit și cucoana Zamfirița avea să vie acolo. Prin urmare, iată ocazia să o văd, să-i vorbesc, să-i spun că o iubesc... Ah! atâta fericire în inima mea.

— Cuconașule, nu poftești puțin la camară, am niște cozonaci proaspeți, acuma scoși din cuptor?

Eram de o veselie nebună; îmi venea să cânt, să sar în sus, să sărut pe baba Ilinca, și, când e omul în așa chef, nu poate nimic refuza. M-am dus la camară și am prins să mănânc din cozonacii cei proaspeți cu atâta poftă, încât baba Ilinca, înduioșată, se uita la mine zicând:

— Sărmanul cuconaș, cât e de flămând! Se vede că rău îl mai ține la școală.

Toată ziua o petrecui într-un fel de farmec neînțeles.

Mi se părea că lumea e cu totul schimbată. O! Acuma iubeam adevărat, iubeam din toate puterile c-un foc vecinic nestins. Și când gândesc că a fost un moment în care mă ametișeam după Măriuca dascălului Gheorghie de la strana dreaptă!... Ce glumă!... Însă acum nu mai era vorba de mine; era, bineînțeles, că eu iubeam; dar oare ea?...

— Ea?

Și de ce adică nu m-ar iubi? Cine e mai de samă decât mine în toate împrejurimile locului? Cine a învățat mai multă carte? Puțin lucru e să știe cineva latinește și grecește, să fi ajuns, de pildă, în matematici până la quadratul ipotenuzei, în istorie se știe cine a fost Xerxes și Artaxerxes, și altele și altele?... Înzestrat cum eram cu atâtea cunoștințe, nimene negreșit nu putea să ție la încercare cu mine; prin urmare, mă liniștii și în această privință. Iată că veni noaptea cu oarele ei de scumpă veghere, în care ne măsurăm adâncimele ranei și ne închinăm în taină ființei ce iubim. Ah!... Eram așa de sigur că n-am să închid ochii în acea noapte, încât nici am mai stins lumânarea în zadar. La lumină se înșiră gândurile așa de frumos!.. Cu toate acestea, nu știu cum se făcu că de la un timp șirul gândurilor mele se încurcă și ora de scumpă veghere se prefăcu în opt oare de somn bun și sănătos, așa încât a doua zi văzui sfeșnicul vădov de lumânarea care se topise întreagă, luminându-mi durerile ranei. În așteptarea plecării stam dinaintea oglinzii și-mi pieptănam părul. Eram, de altminterea, destul de mulțămît de mine, numai mustețele se îndărătnicise a rămâne cam mici, deși le întindeam și le răsuceam cu toată osârdia unui tânăr de 16 ani. Mult timp stătui la gând ce legătoare de gât să pun, și mă hotărâi pentru una roșie bătaioasă la ochi, căci roșul e culoarea amorului vecinic nestins. Apoi îmi pusei jiletca cea de zile mari, o jiletcă de catifea, iar după ce îmbrăcai surtucul cel negru, lung în poale și strâmt în mânici și mi-l potrivii bine pe trup, răămăsei încredințat că frumoasa vădovă numaidecât trebuie să închine steagul.

— Cuconașule, trăsura e gata și boierul vă așteaptă, zise baba Ilinca deschizând ușa.

Nu fără oarecare bătaie de inimă mă suii în trăsura lângă tată-meu, simțind că de astă dată are să se hotărască soarta vieții mele; dar, când să pornească caii, baba Ilinca, înălțându-se la urechea mea îmi spuse cu grăbire:

— Să știți că am pus un cozonac în buzunarul trăsurei... de-o întâmplare!

Sărmana baba Ilinca! Cea mai mare bucurie a ei era să mă îndoape.

Pe drum tată-meu, care era de felul lui scurt la vorbă, îmi lăsa tot timpul să gândesc la cucoana Zamfirița, iar leagănul trăsorei îmi înlesnea gândurile. Stam acum și chibzuiau cum să încep vorba cu ea: „Sărut mâna, cucoană Zamfirița“... Ce idee... Așa vorbește numai cuconul Ștefănică, care poartă giubea și fes; dar eu... eu care știu latinește... „Mult stimabilă doamnă!... De când v-am văzut pentru întâia oară cu undița în mână păscuind pe malul iazului, frumoasă ca o zână născută din spuma apei, sufletul meu s-a înflăcărat de-un foc vecinic nestins!... Permiteți-mi să depun la picioarele frumuseții voastre a mea inimă și a mea viață!...“ Și așa mai departe, vorbe multe, înfocate, izvorâte din adâncul dragostei mele. Acum de la sine se-nțelege că această cuvântare putea să fie mai adăugită, mai înfrumusețată după inspirările momentului sub ochii săgetători ai frumoasei Zamfirițe; dar deocamdată temelia era. Cu lecția dar învățată pe de rost, cu speranța neclintită în legătoarea cea roșie și în quadratul hipotenuzei, urcai scările caselor cuconului Ștefănică.

— Da', bine-ați venit!... Da', cum mai petreceți? Da' cum vă aflați?... Da', sunteți sănătoși?... ne întrebau fără sfârșire cuconul Ștefănică și cucoana Marghiolița, încântați de venirea noastră.

Cuconul Ștefănică, deși bătrâior, se întinerise cât putuse de ziua onomastică a soției sale. Era gătit c-un antereu de cutnie în ciubuce, având peste mijloc un șal lat turcesc și pe cap un fes roș cu canaf care bătea în albastru-închis. Ca toți bătrânii din vremea aceea, era bun la inimă, primitor și totdeauna glumeț; casa lui era casa lui Avram. Iar cucoana Marghiolița, câte cu două rânduri de zulufi la fiecare tâmplă, număra și ea cam multe onomastice, era bună gospodină și foarte evlavioasă, însă avea un cusur. Își cam temea bărbatul și, Doamne ferește, n-ar fi tocmit slujnice tinere în casă! După noi veni spițerul și spițereasa din târgușorul învecinat, două ființi ciudate prin neasemănarea lor; spițerul, un neamț boțit la față, cu mustețele țapoșe, pline de tabac și c-un nas întors ca o lulea deasupra căruia ședeau călare niște ochelari mari ca niște ferestre. Iar madama spițereasă c-un *vergiss mein nicht* în păr și un trandafir în dreptul inimii, era din con-

tra palidă, gingașă și vecinic înamorată de lună. Parc-ar fi zis: „Nu mă lăsați, că zbor în sus!” După dâșii veni catihetul, apoi privighitorul de ocol legat de-o sabie în care neconținut se împiedeca, și mai la urmă cuconul Andronachi Brustur, un văduvoi între două vârse, cu ochii încrucișați, dintre care unul totdeauna pe jumătate închis, și celalalt totdeauna în lacrimi, încât se părea că râde cu unul și cu celalt plânge. De la cea întâi vedere omul acesta îmi dispăcu. Avea față șireată și ochiul lui cel care plângea mă supăra când îl simțeam pironit asupra-mi. Prinsei chiar să-l urăsc, de când auzisem pe unii și pe alții laudându-l că e bogat și că împrumută bucurios prietenilor bani cu dobândă.

Toată lumea era veselă, masa sta întinsă și bogată în mijlocul antretului, iar cucoana Zamfirița nu venea. Mă simțeam nefericit și singur ca în mijlocul unui pustiu. Dar nu bine apucase gazdele să ne poftască la masă, că un duruit de trăsură se auzi la scară, și după câteva minute cucoana Zamfirița cu ochii săi învăpăiați, frumoasă și bine gătită, apărură ca un luceafăr în mijlocul nostru. Un fior de bucurie trecu prin sală. Cuconul Ștefănică alergă spre dânsa și-i sărută mâinile cu atâta bună inimă, încât cucoana Marghiolița nu se putu stăpâni nici chiar de ziua ei, să nu-i spuie la ureche: „Te pricepi... berbantule... te pricepi...” Spițerul, catihetul, privighitorul și cuconul Andronachi Brustur se închină adânc, madama spițereasă o întâmpină cu cea mai gingașă zâmbire, iar eu rămăsei pe scaun înmărmurit, uitând măcar să plec capul dinaintea ei.

Frumoasă văduvă pe loc se făcu de gazdă; puse capela și șalul la o parte, își scoase mânușile și prinse să ajute la trebile gospodăriei. Toate mergeau parcă altfel, de când venise ea.

La masă ședeam față-n față cu dânsa, și nu o dată mi se înroșiră obraji ca focul, nu o dată era să-nghit cruciș, când din întâmplare ochii noștri se întâlneau. Eram, pot să zic, deplin fericit, numai un singur lucru mă neliniștea; văzusem între mezelicuri și supă, că un semn din ochi, un semn neînțeles se schimbă între frumoasa zână și cuconul Andronachi Brustur. Putea să fie numai o părere și negreșit

așa a și fost. Cu toate acestea, ochii lui Andronachi Brustur aveau o privire din ce în ce mai ciudată. Cel din dreapta lăcrăma tot mai mult, iar cel din stânga, de tare ce râdea, se-nchidea de tot. Chiar degetele lui erau neliniștite, parcă numărau parale. Ce om nesuferit!... cum ar pute o femeie să-l iubească!...

Am început să-l pândesc cu mai multă luare-aminte, dar nici o mișcare, nici un semn n-am mai surprins. Vorbea neconținut de trier, de culesul popușoilor; iar Zamfirița pentru el parcă nici mai trăia pe fața pământului. Pe la mijlocul mesei începură sănătățile. Privighitorul, ca un obraz al cârmuirii, se crezu dator, pentru cinstea casei, să închine el cel întâi pahar în sănătatea gazdei. Apoi rând pe rând să bău în sănătatea tuturor; iar când veni rândul cucoanei Zamfiriței entuziasmul se urcă la culme. Atunci voind a-mi pune în lucrare planul meu de bătălie, mă ridicai în picioare, ciocnii paharul meu de al ei, și, după ce o săgetai bine cu privirile, îl băui încet până la cea din urmă picătură. De astă dată lovitura a trebuit să o pătrundă, căci ochii ei prinseră să sticlească de o veselie nespusă.

După masă intrară în salonul unde ne așteptau două mari tabele cu vutci și vișnapuri. Acolo se începu băutura din capăt.

— Să trăiți, cucoane Ștefănică!... Bine v-am găsit, arhon privighitor!... Și cu bine, cucoane Andronachi!... La mulți ani, cucoană Marghioliță!... și tot așa înainte până când potcapul părintelui catihet nu se mai ținea decât prin o minune de echilibru, iar cuconul Ștefănică, ca în timpul fericitelor tinerețe, se rotea când în jurul plăpândeii spițerese, când în jurul frumoasei Zamfirițe. Apoi, oprindu-se deodată în fața femeii lui cu mâinile în șolduri, îi zise c-un aer de parapon:

— Da' bine, Marghiolițo, azi e ziua ta sau ba?... Se poate să nu avem lăutari?... Alei, soro! Strigă, aleargă, poruncește degrabă, că mă furnică prin călcăie!...

Ca din pământ ieșiră trei lăutari; un scripcar, un cobzar și un naingiu. Atunci lumea se ameți cu totul; privighitorul luă pe spițereasă de mână, cucocnul Ștefănică pe Zamfirița, spițerul pe cucoana Marghiolița și câteșisase înființară o mazurcă cu figuri. Jucau toți cum

jucau, dar ca bătrânul cuconul Ștefănică nici unul! Picioarele-i luase vânt. Pocneau călcăiele, pâraiau podelele, răsună sala; apoi, când se învârtea în loc, ținând pe văduvioară de mijloc strânsă la piept, ai fi zis că vântul îi poartă.

— Te pricep, berbantule... te pricep!... îi repetă din fugă iubita lui soție, care nu-l slăbea din ochi.

Dar berbantul găfăia sărmanul, de-i sărea pieptul din loc și, amețit cum era de vin și de joc, ar fi căzut rușinat la pământ, dacă priceputa lui dănțuitoare n-ar fi făcut semn lăutarilor să tacă.

— De la nunta ta, Marghiolițo, n-am mai jucat așa cu chef, zise el, aruncându-se în fundul unui jilț, abia răsuflându-se... Ia vin de mă sărută aici pe obraz... știi... ca în luna de miere; că doar în curând împlinim treizeci de ani de la căsătoria noastră. Ei, ce păcat că nu mai e ce-a fost!

— Nu! Hoțule!... Nu!... Pe tine nici mort nu te cred. Văd eu cum îți joacă ochii în cap!

— Bre lăutari!... Veniți lângă mine, porunci el, scoțând din buzunar un pumn de irmilici. Vedeți voi fierăria asta? Toată v-o arunc în cap, dacă nu-mi veți cânta, cum îmi place mie, un cântec de fond de cele bătrânești, un *Ah! suflete, ah!* ca să-mi aduc aminte de pe când era Marghiolița fată mare. E cam de mult de-atunci, nu-i vorbă, adause el, făcând un semn din ochi.

— Na, berbantule, na!... să-ți treacă de dorul altora, zise bătrâna cucoană Marghiolița, sărutându-l pe obraz din toată inima, așa că plâpânda spițereasă, spărietă, își acoperi fața cu mânilor. Erau hazlii și totdeauna duioși de văzut acești doi bătrâni bătuți pe cap de bruma iernii, cum în veselia vinului se dezmiardau ca niște copii, el suspinând după tinerețele trecute, ea nevoind a-l crede bătrân.

Lăutarii începuse acum cântecul cel de fond: *Ah! suflete, ah!* Era o manea de cele vechi turcești, lungă, trăgănată, în care numai un *ah!* ținea o jumătate de oră. Încântat, fărmeccat, cuconul Ștefănică își aprinse ciubucul și se așeză îndemânatic pe jilț spre a nu pierde nici o notă din cântecul bătrânesc.

— Ce-mi spuneți voi mie, bonjuriștilor!... strigă el deodată, uitându-se țință la mine. Atunci erau vremile cele bune, pe când se cânta *Ah! suflète, ah!*... Atunci era țara acoperită cu stupi de miere, cu herghelii de cai și cu turme de vite!... Na, balaurilor!... adause el, împrôșcând lăutarii cu pumnul de irmilici.

Tot în momentul acela în fundul salei la o masă deosebită, ședea față-n față câte c-un pahar de vin părintele catihetul și cuconul Andronachi Brustur. Acest din urmă căuta să încredințeze pe cel dintâi că coșerul de nuiete e mai bun decât coșerul de leături pentru păstrarea popușoilor. Însă, din nenorocire, părintele catihet nu se gândea la coșerul de nuiete, precum nu se gândea la sfânta liturghie. Potcapul său se odihnea acum pe masă lângă vinul chihlimbării, iar sfinția-sa, roș la față ca floarea macului, cânta pe prochimen glasul al 8-lea:

Protopopu-i protopop
Și-ncă are șapte, opt,
Dară eu că-s mireanù
Să n-am una măcarù!

Atunci frumoasa Zamfiriță, văzând că lucrurile se cam întrec cu șaga, ieși în balcon, iar eu, care o urmărisem tot timpul și cu ochii și cu inima, simții că a sosit oara hotărâtoare să mă apropii de dânsa și să-i mărturisesc taina ce mă ardea.

Înserase cu desăvârșire. Era o noapte de toamnă caldă și senină, și o lună ca o ziuă. Numai unde și unde câte un mic nouraș creț se primbla ca un vis drăgălaș pe albastrul ceriului; iar pe dealurile depărtate, pierdute acum în umbră, se vedeau, ca niște luceferi pe pământ, focurile plugarilor ce-și pregăteau cina de noapte. Nici că se putea un timp mai potrivit pentru o păreche iubitoare. Îmbărbătat de vuietul petrecerii, de cântecul lăutarilor, de frumusețea sărei plecai de la locul meu din salon cu deplină încredere în mine, și mersei fără nici o împiedicare până la ușa balconului, însă când să trec pragul, să m-apropii de frumoasa văduvă, simții că mi se taie picioarele. Și doar n-avea nimic de spaimă cucoana Zamfiriță; din contra, era veselă,

frumoasă, atrăgătoare, însă cu toate acestea, nu știu pentru ce, aș fi dorit mai bine în momentul acela să mă aflu în gura unui leu, decât dinaintea ei. O! desigur, n-aș fi îndrăznit niciodată să trec înfricoșatul prag, dacă nu m-ar fi chemat ea singură sub cuvânt de a-mi arăta focurile ce sclipeau în depărtare. Dar de vreme ce mă chema, de ce era să mă mai tem? Era un semn vederat că dintre toți pe mine m-a găsit mai vrednic de dragostea ei. Îmbărbătându-mi deci inima, pășii peste pragul fatal și intrai în câmpul de luptă.

— *Mult stimabilă, doamnă!* zisei eu, aducându-mi aminte de lecția învățată pe de rost. *De când v-am văzut pentru întâia oară cu undița în mână...*

— Ah! Bine zici, răspunse ea, tăindu-mi vorba, eram la undit... Ai împușcat mult vânat atunci?

— Am împușcat... cum nu... adică n-am împușcat... *Dar de când v-am văzut frumoasă...*

— În adevăr, a fost prea frumoasă dimineața aceea și cu noroc; am prins *trei lini* și o *oceană*.

— *Trei lini și o oceană*, repetai eu ca un ecou fără conștiință, simțind că mi se bate inima cu putere; apoi revenind la cuvântarea întreruptă, urmai cu glas tremurător:

— Frumoasă ca o zână născută din spuma apei... permiteți-mi... din foc nestins... să depun la picioarele... vieții...

O! era nesuferită starea în care mă aflu: pământul se învârtea cu mine și mintea-mi se întuneca. Cu toate acestea, ca omul răpezit o dată din deal în vale și care nu se mai poate opri, bâiguia înaintea cuvinte fără șir, și cine știe la ce capăt aș fi ieșit, dacă răutăcioasa cucoană Zamfirița, n-ar fi zbucnit deodată într-un hohot de râs atât de nebunesc, încât îmi pierdu-i cumpătul cu desăvârșire. Atunci tot ce-mi rămăsese de spus din cuvântarea pregătită pieri ca fumul din mintea mea; vederile mi se painginiră, glasul mi se stinse în piept și, mut, improstit, rămăsei cu ochii holbați, cu gura căscată dinaintea râsului ei fără sfârșit. O! moment îngrozitor! Atunci, simțind că nu-mi rămâne altceva de făcut decât sau să mă omor dinaintea ei, sau să

fug ca un nemernic, ca să scap de această rușine nemaipomenită, mă hotărâi în buimăceala mea, pentru fuga nemernică, și cu vorba *zânei* neisprăvită, dădui busta în salon, lăsând câmpul de luptă în știrea lui Dumnezeu; însă, când să trec îndărăpt pragul fatal, mă lovii nas în nas cu nesuferitul cel de Andronachi Brustur, care, după ce mă măsură un moment cu ochii lui încrucișați, se lipi de ușor, lăsându-mă să trec pe lângă el; iar în urma mea auzii două hohote amestecate, care se pierdeau în întuneric.

Salonul vuia de cântecul cel de fond: *Ah! suflete, ah!* Cuconul Ștefănică, răsturnat pe jilț, pufăia din ciubuc și sorbea acum din ochi pe madama spițereasa, iar eu ca un om gonit din urmă de-o potaie de lupi, alergai desperat în odaia ce mi se pregătise, întorsei cheia de două ori în broască și mă culcai. De astă dată în adevăr că n-am închis ochii noaptea întreagă, petrecând-o într-o lungă și scumpă veghere pentru a-mi măsura adâncimile ranei. Nesfârșită-mi era durerea văzând risipite într-o singură sclipeală, toate planurile de fericite ce zidisem în mintea mea necoaptă. La ce-mi slujise latineasca, legătoarea cea roșie, jiletca de catifea, în care avusesem atâta încredere, dacă nu pentru a fi marture la rușinoasa mea neizbândă, întocmai ca armele unui soldat învins, dovedite netrebnice!

A doua zi înspre zori m-am întors pe jos acasă, lăsând în urmă răspuns că m-am dus la vânat; iar baba Ilinca și-a făcut cruce când m-a văzut venind acasă singur așa de dimineață și așa schimbat la față. Trei zile de-a rândul n-am voit să pun piciorul în camera ei; trei zile de-a rândul am trăit într-un suspin și-un neastâmpăr, când iată că a patra zi baba Ilinca, care era totdeauna gazeta noutăților, intră în odaia mea, zicându-mi:

— Cuconașule, veste mare!... cucoana Zamfirița se mărită cu conul Andronachi Brustur!

Sărmana!... nu știa câtă otravă cuvintele ei îmi vărsau în inimă!...

Această știre m-a pătruns până-n adâncul măruntaielor și parc-a rupt în mine ceva. Într-adevăr, a rupt cu rădăcină cu tot din pieptul meu orice speranță de dragoste în viitor. Însă tocmai din această cauză,

prin o ciudată întoarcere a inimei mele copilărești, m-am simțit mai liniștit. Îmi luasem oarecum grijile; nu mai aveam la ce să mă gândesc, ce să doresc, ce să aștept. Stătui deci un moment aiurit ca omul care nu vede decât ruini împrejurul lui și, nemaiștiind ce să fac cu timpul care acum îmi părea nemăsurat de lung și de urât, mă hotărâi să mă răzbun de viclenia femeiască asupra viclenelor rățe.

Cu ciudă luai pușca din cui, mă dusei la iaz și toată ziua dădui la focuri nenumărate, pierdute-n stuh și-n vânt, încât bieteles rățe năucite nu se pricepeau de unde vine acest nevinovat potop de foc.

Când mă întorsei acasă, eram răcorit, însă de atunci și până astăzi n-am mai pus legătore roșie, nici jiletcă de catefea.

(*Convorbiri literare*, anul XIII, nr. 2, 1 mai 1879)

SFÂNTUL ANDREI

Făceți cruci mântuitoare,
Căci e noaptea-ngrozitoare,
Noaptea Sfântului Andrei.
(A l e c s a n d r i)

Într-una din zile îmi luai pușca din cui, pușca cea cu noroc, mi-o grijii bine, îmi așezai cele trebuitoare la torbă, apoi zisei să-mi puie șargul la sanie. Deși cam înserase, însă până la moșia vecinului meu Neagu, unde se pregătea o vânătoare de cerbi, era numai o fugă de cal și puteam ajunge înainte de noapte. Ion, o slugă veche, pe care o aveam moștenire de la tata, intră atunci în odaie, se scărpină în cap, tuși, își dresе glasul după obicei, apoi cu un aer sfiicios îmi zise:

— E cam târziu, cuconașule, de plecat; o să înnoptați pe drum. Nu-i mai bine să vă lăsați pe mâni?

— Auzi vorbă!... Și de ce m-aș teme?... Vremea e liniștită, drumul bun, și șargul iute de picior.

— Așa este, însă mă veți ierta să vă spun că mâni e Sfântul Andrei.

— Ei și?...

— Apoi, dă?... nopatea înspre Sfântul Andrei știți că umblă lupii în potaie, și Doamne ferește să-i întâlnească cineva.

— Am eu cu ce să-i întâmpin.

— Cuconașule, mă iertați, zău, de îndrăzneală, dar nu vă sfătuiesc. Sunt bătrân, am văzut multe. Se mai zice că înspre Sfântul Andrei umblă și strigoii pe la răspinteni, pe la zăvoaie, pe la iazuri. Iaca bine că-mi aduc aminte! Îmi veți da voie să ung încuitoarele ușilor cu usturoi*, precum făceam pe vremea răposatului d-voastră părinte, Dumnezeu să-l ierte...

* Sătenii au credință că, dacă ung încuitoarele cu usturoi, împiedică strigoii să intre în casă(n.a).

Un hohot de râs zbugni din pieptul meu.

— Zi să-mi puie șargul mai răpede.

— Aveți să treceți pe la moara cea de vânt, unde strigoi macină făină. Acolo nu-i loc curat.

— Hai, fă ce-ți spun!

Mai aveți cornul cel de luncă, hațaș¹ de lupi, și unde se încrucișează drumurile; se zice că adeseori noaptea pe la cântători se aud bocete în pădure.

— Fugi răpede!...

Ion, scărpînându-se în cap, ieși gânditor. Dar până când să-mi puie calul la sanie, îmi luai pușca și torba lângă mine, îmi aprinsei luleaua cea de vânat și mă întinsei leneș pe o canapea.

*

Șargul meu sprinten și spornic la mers alerga acum pe câmpia albă, ca o nălucă ce fuge de umbra ei. Două doruri care din inima stăpânului trecuse într-a lui, îl mânau din urmă. Unul era dorul vânatului, patimă a mea din copilărie, celalalt dorul Elenei, fiica lui Neagu, cea mai frumoasă fată din împrejurimi. Dar, cât fugeam eu de iute, ziua fugea și mai iute, încât în dreptul morii de vânt noaptea mă și întâmpină. Deodată sania mea se sprăvăli.

„Ha! gândii eu în mine, s-a întâlnit graba cu zăbava. Ion ar fi zis că-i pricina locului celui necurat.“ Îmi așezai sania pe tălpi, mă scuturai de zăpadă și plecai și mai grăbit.

Pe la cornul cel de luncă un lup bătrân cu o coadă cât un măturoi îmi curmeziși drumul. Îi dădui un foc din fugă ca să nu zică că a trecut fără cinstea cuvenită pe lângă un vânător, însă el numai va fi știind de i-a rămas jocul întreg sau ciuruit.

Iată zării curțile nalte ale lui Neagu, a căror ferestre luminate străluceau în întunericul nopții ca niște ochi fantastici.

În câteva minute ajunsei la scară.

¹Hațaș - cărare prin pădure (n. ed.).

Dar ce întâmplare!... Pe scări erau întinse covoare și, de sunetul muzicei, răsunau zidurile. Elena, albă la față ca zăpada, îmbrăcată în haine de mireasă, ținea de mână pe un tânăr nalt și uscăcios, și o mulțime de lume se îngrămădea în jurul lor. Era negreșit mirele ei, căci avea un smoc mare de peteală la piept și se uita cu îndrăzneală în ochii ei. De unde a ieșit acest tânăr nalt și uscăcios pe care nicio-dată nu l-am văzut?... Și cum de s-a făcut această nuntă cu așa taină și așa grabă? Eu care credeam că am tot timpul să mă codesc?... Lucrul îmi părea neînțeles, dar era adevărat.

Bătrânul Neagu cu zâmbetul pe buze mă întâmpină, zicându-mi:
— Bine ai venit între noi, vecine; astăzi — nunta, mâni — vânatul.

Cu inima strânsă mă apropiu de Elena pentru a-i zice câteva cuvinte de urare, însă numai fruntea mea se aplecă dinaintea ei, iar vorbele îmi amortiră pe limbă. Elena atunci se uită lung la mine, parcă mi-ar fi găcit durerea, apoi lunecând pe strălucitoarele parchete se amestecă în mulțimea ce se învârtea prin saloanele pline de lumină.

Nu știu dacă în noaptea aceea am închis ochii sau nu, într-atâta îmi era capul de amestec; dar a doua zi știu că am fost cel dintâi în picioare, când a sunat cornul vânătoresc. Unul câte unul se adunară toți oaspeții cu puștile pe umăr gata de plecare, când iată că mireasa, călare pe un cal alb ca și dânsa, se arată în mijlocul nostru.

— Cine va ucide cerbul cel mare, craiul codrului, zise ea, îndreptându-și ochii spre mine, aceluia va fi această năframă țesută de însuși mâna mea!

Toți ne plecărăm dinaintea ei; toți doream scumpa năframă. Ajuns în pădure, mă așezai la o ruptură de părau așteptând să-mi vie cerbul, când deodată auzii câinii lătrând pe urma vânatului. Creștea, creștea vuietul mereu; pâraiau vreascurile, tresăreau tufarii, tresărea și inima mea. Ah! Iată craiul codrului, țintat în frunte, cu coarnele rămuroase ca crengile unui stejar. El se opri în fața mea cu ochii feroși și prinse să scurme pământul. „Ce fericire!... Năframa va fi a mea.” Îl luai la ochi și dădui foc. Dar tot atunci ca prin vis văzui pe Elena călare pe calul ei alb trecând ca un fulger îndărăptul cerbului, și un

țipet de durere umplu pădurea. Alergai cu grăbire la locul unde credeam că a căzut cerbul, și ce găsii?... Găsii pe Elena la pământ, scăldată în sânge și fără suflare!

O! ceas rău!... O! blestem a lui Dumnezeu!... Cine ar putea spune desoperarea ce simții în acel moment, văzându-mă ucigaș fără voie a ființei celei mai scumpe inimii mele. Era albă și frumoasă, sărmăna, ca în sara cununiei, cu ochii nemișcați, dar ațintiți asupra mea, cu buzele întredeschise, parc-ar fi voit să mă mustre de răul ce-i făcusem, iar calul ei alb necheza, de clocotea pădurea. Nenorocit, apucași de-a dreptul prin codru ca să scap nu de pedeapsa oamenilor, ci de însuși cugetul meu, dar abia făcusem câțiva pași că mirele ei cel nalt și uscăcios ieși ca din pământ, întovărășit de vătăjei, dorobanți, călărași, și mă încunjură.

— Iată ucigașul! strigă el, arătându-mă cu degetul, un deget lung, uscat, înspăimântător, parcă era degetul destinului; iar eu, gârbovit de greutatea învinovățirii, plecai fruntea și mă lăsași prins.

Greu suie cineva scările măririlor lumești, dar ușor le coboară. N-a trebuit decât o singură clipeală ca să fiu aruncat tocmai la fund, în noroiul unde mucesc făcătorii-de-rele... Închis, tuns la cap, îmbrăcat în haine proaste, hrănit cu mâncăruri de gloată, obosit de nopțile fără somn, mă întrebam uneori de-i un vis ce fac sau o adevărată bătaie de joc a soartei, și mintea mi se rătăcea într-atâta, încât mai-mai mă credeam însumi vinovat. Când veni ziua judecării, fui introdus într-o sală mare ticsită de privitori. Sute de ochi se ațintiră asupra mea, ochi fără milă, care căutau să găsească în brazdele feței mele urmele crimei, și în această mulțime adunată ca la sărbătoare, recunoscui mulți bărbați, multe domnișoare care cu câțva timp mai înainte mi-ar fi întins cu bucurie o mână prietenească. Ce era schimbat în mine?... Nimic; numai sticla prin care mă privea lumea era schimbată... era sticla cea mincinoasă a năpăstii!

— Zece ani de închisoare... rostiră în glas mare judecătorii cu fețele posomorâte, îmbrăcați în haine cernite ca la înmormântare. Apoi damele și domnișoarele își luară lornetele de la ochi, își dreseră creștii

de la rochii și, zâmbind cu gingășie în dreapta și-n stânga, în semn de ziua bună, plecară mulțămite că au petrecut câteva oare cu interes; iar eu cu inimă împietrită mă întorsei pe zece ani la locuința ce-mi pregătise dreptatea omenească.

Cât timp oi fi stat acolo între păreții osândeii nu știu, căci nu m-am ostenit să măsur timpul; dar știu că într-o zi spre amurg veni temni-cerul și-mi zise:

— Măria-sa domnul a binevoit să te ierte pentru ziua de mâni a Anului Nou!

„Anul Nou!... Măria-sa a binevoit să mă ierte!...” Curios, această veste nu-mi făcu nici o bucurie. Văzând însă că ușa temniței se deschide, ieșii fără să știu încotro mă duc. Eram pe stradă. Casele cele nalte cu balcoanele de fier, droștele care se-ncruciau în fuga cailor, îmi amintiră că așa case, așa droște am avut și eu odată. „Oare le mai am și acum?” îmi zisei; dar în starea în care mă aflam îmi era cu neputință să dezleg această întrebare.

O lume nebună foia în toate părțile; căci Anul Nou se primbla pe strade cu sunete de clopoței, cu vuiete de buhai, cu pocnete de bici, sărbătorit, cântat de sute de oameni care colindau cu plugul pe la casele creștinești:

Aho! Aho! plugul cu 12 boi,
Boi, bourei
În coade cudălbei,
În frunte țintați,
În coarne înfierați,
Mânați măi, hăi, hăi, hăi!

Iar când dădea bacșișul bun în palma *colăierului*¹, atunci adăuga:

Să vă deie Dumnezeu
Câte paie sus pe casă
Atâția galbeni pe masă,
Câți cărbuni în cel cuptor

¹*Colăier* — cel care spune urarea (n. ed.).

Atâția mândri gonitori,
Câte fire în manta
Atâtea vite a făta.
Mânați măi! hăi! hăi!

Mă amestecai și eu într-o ceată de flăcăi și o pornii cu colinda pe la case. Aveam oare altceva de făcut? Dar, lucru neașteptat, între colăieri întâlnii pe feciorul meu Ion cu o talancă în mână, sunând și strigând cât îl lua gura: „Mânați măi! hăi! hăi!...”.

Era gras și rumăn la față ca un om netrecut prin mâna judecătorilor. Mă uitai drept în ochii lui, însă el nu mă cunoscuse, tuns și ras cum eram și îmbrăcat în haine de rând.

— Se vede că-ți merge bine, îi zisei eu prefăcându-mi glasul.

— Ce fel?...

— Ai dat peste stăpân bun.

— Ba n-am defel.

— Da' ce s-a făcut stăpânul tău?

Ion se scărpină în cap, tuși, oftă după obiceiul lui când avea ceva vajnic de spus, apoi apropiindu-se de mine îmi spuse:

— Vrei să știi numaidecât?

— Aș dori, căci am auzit multe de toate.

— Ei bine, a murit!...

— Ce vorbă!...

— Da', cum îți spun; a plecat fără să mă asculte într-o sară înspre Sfântul Andrei la moșia lui Neagu unde-l ducea dorul ducăi Elenei și la moara de vânt, știi la locul cel necurat, i s-a răsturnat sania, i-a fugit calul, iar pe dânsul l-au luat Ielele prin văzduh așa de repede și așa de sus, că numai ce-a căzut mort în poarta curții lui Neagu.

— Dumnezeu să-l ierte! îi răspunsei eu cu o prefăcută părere de rău. Dar, dacă s-ar întâmpla să-l vezi, ce-ai zice?

— Zic că mai degrabă îmi va crește barbă în palmă decât să se întâmple una ca aceasta, afară numai dacă ucigă-l crucea îi va lua chipul. Ei! numai eu știu cât am plâns la înmormântarea lui, căci fusese bun stăpân, sârmanul!

— Sărmanul!... repetai și eu cam în bătaie de joc. Dar duduca Elena ce s-a făcut?

— Duduca Elena nu i-a dus dorul multă vreme, căci s-a măritat c-un tânăr subțire și uscat, de te prevezi printr-însul. Nu știu ce a gândit de s-a împărechet cu așa o coadă de bici.

— Și?...

— Cum și?...

— Nu s-a mai întâmplat nimic?

— Ce să se întâmple?

— Duduca Elena nu a...

Atunci Ion prinse să sune din talancă ca un zălud¹ strigând dinaintea unei ferestre:

Mânați măi! hăi! hăi!
Iar morarul meșter bun
Alerga ca un nebun
Și striga mereu, striga:
Na, na, na, morișcă, na!
Morișca hodorogea
Și prin apă tot fugea.
Mânați măi! hăi! hăi!

Eram într-o curte boierească pe balconul de sub ferestrele salonului. Mă uitam și eu pe fereastră; era un bal mare din lumea cea mare. Doamne, ce podoabe!... Ce bogății... Numai cu cerceii unei ducii, câte văduve scăpătate ai fi putut adăposti de frig și de foame! Dar acolo strigătul săracilor nu pătrunde; e numai locul fericiților. Ce deosebire între ei și mine?... Eu, gârbovit sub rușinea unei osânde, scos din lume ca un dezmoștenit, așteptând, lipit de fereastră, pomana ce se aruncă cerșitorilor, ei, veseli, bogați, nepăsători de greutatea vieții, îmbătați de sunetul muzicii în saloanele luminate. Și doar numai un părete ne despărțea. Așa am fost și eu odată și nu-i de mult de atunci, dar ce-a fost și nu mai este e ca dunga fulgerului care nu lasă

¹*Zălud* — smintit; nerod (n.ed.)

urmă pe ceri. Și e tot lume cunoscută aice... Iată un tânăr care-și petrece viața la oglindă între pomezi, peptini și cimbistre¹; păpușă înzestrată cu darul vorbei. Nici vra să știe de gerul de-afară. O! parcă și cu el aș vrea să schimb acum!

Iată un altul, răpezit cu aprinderea frigurilor în vârtejul jocului. Pe fața lui se văd urmele patimilor ce l-au secătuit fără vreme. Duce o viață plină de neastâmpăr, de joc de cărți, de amor și de dueluri. Sfârși-va bine, sfârși-va rău, nu-i pasă, căci la nevoie îi rămâne sinuciderea. Apoi privirile mele se opriă asupra unei dănuitoare, a cărui trup se îndoia molatic pe brațul ce-i cuprindea mijlocul. Suflet plătând, visător și vecinic nedespărțit. A fugit cu Petru ca să scape de părinți, a fugit cu Vasile, ca să scape de Petru, și acum e gata să fugă cu Sandu, ca să scape de Vasile. Nimeni nu știe ca dânsa să prețuiască credința pritenilor de casă. Dar cea mai atrăgătoare figură e a doamnei care stă colo, aburită de joc, răcorindu-se cu evantaiul; figură de creolă, cu ochii învâpăiați și cu buzele însetate. Ce trup!... Ce frumusețe!... Cât despre trup, o voi artiștilor!... n-aveți ce bănuî; mai tot e pe față, numai piciorușele cele mici parc-ar vroi uneori să s-ascundă de ochii pofticioși, dar numai par, căci, nerăbdătoare cum sunt, numaidecât se ivesc de sub tainicul vâl. Nici una nu are în juru-i atâția suspinători ca dânsa. Iorgu, unul dintre cei mai statornici, are dreptul încuviințat și netăgăduit de a-i săruta mâna până la încheietura brațului, în timp ce drepturile lui Petru se întind mai departe... până la cot; iar Sandu, fericitul Sandu, se bucură de toată lungimea brațului până la umăr. O! ce n-ar da ceilalți doi să poată, întocmai ca răzeșii cei lacomi de proprietate, să strămute mai departe brazda stăpânirii lor! Apoi colo pe cele scaune înșirate văd un șir de bărbați însurați, figuri naive, casnice paravane în dosul cărora tot satul știe ce se petrece, afară de ei. Dar ce zic eu?... Fiecare, rînd pe rînd, unul mai târziu, altul mai devreme, a aflat ce se petrece, și l-a durut poate la început, cum doare pe copil măseaua care crește, dar acum, ca și măselele crescute gata, nu-l mai supără.

¹ *Cimbistră* — clește mic pentru smuls părul (la sprâncene) (n. ed.).

Dar, Dumnezeu!... Ce văd?... Tânărul cel nalt, uscăcios, a cărui deget se îndreptase odinioară spre mine înfierându-mă ca ucigaș, iată-l, iată-l, la braț cu... Dar nu se poate... e un vis, o nălucire...

— Ioane!, strigai eu simțind că mi se painjinesc ochii; cine-s cei doi?... Însă Ion, așteptând bacșiful, striga cât îl lua gura:

Iar lelea morăriță,
Bună meșteriță,
Cu cojițe, cu tărățe
Prinse moara de cosițe
Ș-o apucă de călcăi
Ș-o puse pe căpătăi.
Mânați măi! hăi! hăi!

În acelaș moment un lacheu galonat și mănușat ieși afară și ne huidui. Ion fugi pleoștit ca cănele, cărui, în loc de-un os, i se aruncă o piatră. În zadar îl căutai pîntre colăierii ce se depărtau în grabă de la casa binecuvîntată, în zadar prin numărul trecătorilor ce se încrucișau pe stradă. Ion se făcuse nevăzut.

Atunci mi-am adus aminte că, pe când eram și eu om ca toți oamenii, adică pe când aveam sub stăpînirea mea șargul cel credincios care-mi știa gîndul, mergeam de la țară la târg și de la târg la țară, cât ai bate din palme. De ce nu m-aș duce acum pe jos la țară; depărtarea nu era de spăriet.

Ș-apoi mai era oare a mea moșia părintească, cu livada părintească, cu casa părintească, între păreții căreia am deschis ochii, sau nu?... Fără să stau mai mult la gînd, mă îndrumai spre moșie cu bățul în mână și cu căciula îndesată pe urechi.

Pe cîmp, cât cuprindeai cu ochii, se vedea albind zăpada ca un ștergar alb nemărginit, iar pe luciul ei se jucau razele lunii pline. Altădată mi-ar fi plăcut această priveliște a nopții cu liniștea ei, cu tainele ei, însă acum nimic nu mai pătrundea în inima mea, nici bucurie, nici durere. Mergeam spre casa unde m-am născut, ca un om ce nu are nici un gînd, nici un dor, nici o amintire; mergeam călăuzit de Calea robilor și parcă totuna îmi era să ajung sau să nu ajung.

Iată că într-un târziu, pe la cântatul cucoșilor, zării în depărtare o lumină înspre miazănoapte. Era frumoasă, dar neliniștitoare lumina ceea, căci venea în dreptul moșiei mele, și văzând cu ochii se întindea pe ceri ca o perdea înfocată ce întuneca strălucirea lunei. Iar pe perdea păreau țesute mii de flori fantastice care neconținut se mișcau și se schimbau, prefăcându-se când în roți de curcubeii ce se învârtteau pe osii nevăzute, când în largi evantaiuri care se-nchideau și iar se deschideau, când în coloane uriașe pe vârful cărora părea că se razimă bolta ceriului. Apoi din când în când se ridica în sus, ca dintr-o gură de vulcan, câte un roi puternic de scânteii, care, desfăcându-se, cădeau apoi pe zăpadă ca o ploaie mărunță de diamante. Ce să fi fost oare?... Era numai zarea înșelătoare de la miazănoapte, care uneori s-arată și la noi sau vreun foc aievea? Îmi grăbii pașii și ajunsei la obârșia luminei ce îmbrobodea ceriul.

Erau casele mele care ardeau; case mari cu două rânduri, pline de tot avutul părintesc. Ce privesc, Dumnezeule!... Alții ar fi scos din piept țipetele desperate, ar fi vărsat șiroaie de lacrimi, și-ar fi smuls părul din cap, eu însă eram răce ca de gheață; parcă priveam casa altuia cum ardea. După câte suferisem, ce putea să mai simtă biata inima mea! Ieșeau suluri de foc prin ferestre ca niște limbi de șerpi, pocneau geamurile, se risipea acoperământul, și fumul se ridica în vârtejuri parc-ar fi voit să cuprindă pământul. Tot satul era adunat cu topoare, cu scări, cu cofe de apă, căutând să stăpânească focul, dar munca lor era zadarnică. Mă amestecai printre oamenii care lucrau, oameni pe care-i știam de copii, născuți și crescuți în sat, și, lucru nemaipomenit, nici unul nu mă cunoștea. Parcă nici aș fi fost vreodată stăpânul lor. Și cum stam și priveam la lupta flăcărilor, răzleț, străin între ai mei, îmi venea să râd, îmi venea să cânt, și, pentru a-mi bate joc de soarta ce mă prigonea, luai cu însăși mâna mea un cărbune de la focul ce-mi topea avutul și-mi aprinsei luleaua. Atunci auzii un nechez care-mi străbătu urechile. Era glasul șargului care cerea ajutor. Alergai la el, îl dezlegai de la iesle tocmai în momentul când era să se risipească grajdul asupra lui, iute îl înhămai la săniuța

cea sprintenă care sta afară ferită de foc, și, fără ca nimene să-mi zică un cuvânt, deși toți mă priveau, mă suii în săniuță și plecai... Încotro plecai?... Pe drumul mare care ducea la curtea lui Neagu, drum de atâtea ori bătut de picioarele șargului. Ce era să fac acolo?... Șargul singur știa, dar fugea de-i scăpărau potcoavele.

Focul din urmă, luna din ceri, zăpada de pe pământ îmi luminau calea ca ziua, iar dinaintea mea pe șesul alb și tăcut se vedeau aripele unei mori de vânt care se roteau în depărtare ca niște brațe [de] urieși, singura mișcare în somnul pământului. Era moara necurată despre care vorbise Ion. Când ajunsei în dreptul ei, îmi adusei aminte că mă prăvălisem în sara spre Sfântul Andrei, dar nu bine-mi fulgerase această amintire prin cap, că săniuța se răsturnă, calul se făcu nevăzut, iar eu rămăsei singur fără nici o apărare în mijlocul câmpului. Nu pierdui cumpătul și intrai în moară, singurul adăpost ce-mi rămăsese contra dihăniilor de noapte. Deși moara era pustie și colindată, după spusa lui Ion, de duhuri necurate, totuși nu-mi era frică să petrec noaptea într-însa, căci nu credeam în năluci, stafii și strigoi. Obosit cum eram de drumul ce făcusem, mă tupilai într-un colț și... de aici înainte nu mai știu bine... ori că somnul mă cuprinsese și visam, ori că vedeam aievea, dar deodată mi se păru că moara umblă și că e plină de oameni. Unii ciocăneau la măsele, alții turnau în coș, alții umpleau sacii, iar roțile se-nvârteau cu o iuțeală, de fumega făina și se cutremurau păreții. Și ce ciudați mai erau oamenii aceia!... Unii aveau unghii la degete ca mățele, alții copite ca de țap, alții nările și bărbia tăiete în două ca la zăvozi, și toți aveau cozi și ochi scurși, de li se vedeau creierii prin orbitele deșarte.

Dar pe când era vuietul mai mare și măcinișul mai înfierbântat, deodată ușa morii se deschise și o femeie naltă, despletită, îmbrăcată în haine albe, se arătă pe prag. La vederea ei moara stătu pe loc, nălucile dispărură ca prin minune, iar ea, înaintând spre mine, îmi zise cu blândețe:

— Nu te teme, eu cunosc drumul la curtea lui Neagu și voi să te scap de primejdii; vino cu mine, numai de nimic să nu te miri, de nimic să nu mă-ntrebi și mâna pe mine să nu pui.

Supus ca omul ce nu are nici o voință, plecai alături cu dânsa pe drumul ce duce la curtea lui Neagu. Glasul ei îmi părea cunoscut, dar nu-mi aduceam aminte a cui era. Mergeam iute, foarte iute, grăbiți fiind amândoi, și, de ce mergeam, de ce mă simțeam mai ușor. La cornul de luncă îmi ieși înaintea lupul cel cu coada cât un măturoi și astă dată parc-ar fi voit să se puie la ceartă cu mine; însă la un semn al ei, lupul scăpără și se făcu nevăzut. Mergeam, mergeam pe șesul întins, parcă mă împingea cineva din urmă, și tălpile mele abia atingeau pământul, — iar de la o vreme parcă nu mai mergeam, ci lunecam. Deodată mă trezii în fața unei ape mari, fără luntre, fără pod, fără mal de ceea parte. Nehotărât, mă oprii un moment în loc și mă uitai pentru întâia oară în fața ei; îmi păru așa de frumoasă călăuza mea, că parcă m-aș fi dus cu dânsa până la capătul lumii. La un semn al ei intrai cu bărbăție în apă. Dar, o minune!... trupul meu nu se scufundă, picioarele mele nu se udară, ci întocmai ca paserea care rade apa cu aripile, așa de sigur și așa de iute lunecam și eu deasupra apei. Apoi încet, încet mă ridicai în slavă și mă urcai, tot mă urcai până ce străbătui dincolo de nouri. Depărtările se nimiceau dinaintea mea. Căpătasem darul de a zbura, și-mi venea să cred că, de când eram pe lume, nu mai mersesem altfel, într-atâta îmi părea ușor și firesc de a pluti în văzduh. Apoi îmi aruncai privirea în jos asupra pământului care se învârtea sub picioarele mele ca un glob nemernic, pierdut în noianul întunericului, și așa un dispreț îmi veni în suflet despre cele ce se petrec acolo unde toți vor să fie stăpâni, uitând că *moartea* e singura stăpână, încât, dacă nu mi-ar fi fost rușine de tovarășița mea de zbor, aș fi trântit un hohot de râs.

Ce-mi păsa acum de judecătorii care mă osândise, de casele care-mi arseseră, de nălucile din moară?... Îmi căzuse perdeaua de pe ochi și toate le vedeam și le înțelegeam.

Mă uitam acum la soare fără să clipesc, și câți alți sori ca dânsul de-o mie de ori mai mari și mai frumoși vedeam rotindu-se în spațiu, sori albaștri, galbeni, verzi, ochi ai ceriului, care de când lumea tot s-au rotit și s-or roti. Iată și colo luna noptilor pământești, luna poeziilor,

luna lunaticilor, luna cânilor lătrători, slugă bicisnică a pământului. Ce fir de năsip!...

Dintr-o singură privire străbăteam toată urzeala lumii; auzeam creșterea ierbii, înțelegeam taina vieții, atingeam firele ce leagă stelele între ele, vedeam boldul care dă mișcarea, simțeam timpul stătător; ce zic? Eu însumi făceam parte din acele fire, din acele stele, eram văz, eram auz, eram mișcare, eram *toate*, căci *toate* o dată le cuprindeam. Și frumoase erau aceste fapte și simple și ușoare, că orice minte le-ar fi priceput. Dar mai presus de orișice era călăuza mea de zbor, în a cărei ochi senini ceriul întreg se reflecta. Uneori îmi părea că-i Elena, fiica lui Neagu, îmbrăcată în hainele ei de mireasă, așa cum o văzusem în noaptea spre Sfântul Andrei. Însă nu!... era mai mult decât Elena... era atât de mult... că parcă *ea* era sufletul lumii, stăpâna vecinicii, parcă de la mișcarea buzelor ei atârna să stea soarele pe loc sau să se miște, de la clipitul genelor ei, să fie întuneric sau lumină. O priveam cu dragoste nesfârșită, căci, se vede, și prin ceriuri câteodată dragostea se rătăcește... când deodată auzii un cântec care răspundea de la stele, de la iarbă, de la lumină, de la tot ce avea sau nu avea ființă și umplea nețârmuritul firmament. Ce cunoscut îmi era cântecul cela!... Îmi venea să cred că-și avea izvorul în însuși sufletul meu și că totdeauna îl auzeam așa lămurit, frumos și vecinic!... Dar ce zic eu?... acel cântec nu pornea nici de la stele, nici de la iarbă, nici de la lumină, ci călăuza mea îl cânta c-un glas dulce nemărginit, iar lumea fărmeată numai cât îl îngâna... Atunci... răpit, pierdut, uitai sfatul ce-mi dăduse, o cuprinsei în brațe, și cântecul ei se stinse într-un sărutat!...

.

Dar, o Doamne!... Ce grozăvie!... deodată frumoasa călăuză se topi în brațele mele ca o rază; lumea prinse să se clatine din temelie, sorii să iasă din calea lor bătută, stelele să se ciocnească, iar eu, trăsnit din câteșipatru unghiuri ale ceriului, fui aruncat în prăpastia nemărginirii.

Atunci... în căderea mea nesfârșită, dar scurtă ca o clipă, întrevăzui ca prin vis curtea lui Neagu, și, când atinsei pământul între stâlpii de

la poartă, simții că mii de ghiulele se sparseră în creierii mei... se împlinise cuvântul lui Ion... eram mort...

*

— Șargul e gata, nu plecați? strigă Ion la urechea mea, clătinându-mă de mână.

Ars, sării în picioare și mă frecai la ochi... Eram eu... dar eu întreg și teafăr în odaia mea, lângă canapeaua pe care dormeam și cu luleaua în mână care ardea încă. Și în aceste câteva minute avusei timpul să fac un omor, să fiu osândit, iertat, să mă primblu prin stele și să mor.

— Zi să deshame șargul, răspunsei lui Ion, voi pleca mâni!

— Cuminte faceți, cuconașule, foarte cuminte, că mâni e Sfântul Andrei. Îmi dați voie să ung încuitoarele cu usturoi?...

(*Convorbiri literare*, anul XIII, nr. 9, 1 decembrie 1879)

STEJARUL DIN BORZEȘTI*

A fost odată un timp, pe când Molna și Prutul nu făceau hotar între trei țări surori, pe când bourul moldovenesc era singur stăpân pe-o țară largă, îndemnatică, locuită de-un popor ager și drept pământean. De pe atunci, deci, și până-n zilele noastre, rămas-a vorba din tată-n fiu cum că un joc de copii se încinsese odinioară pe șesul Trotușului, nu departe de satul Borzești, sub un soare frumos de primăvară. În două taberi era despărțită ceata copiilor: una înfățișa tabăra tătarilor sub comanda lui Gheorghie, un copilandru cu plete negre și cu ochii de mure, iute și neastâmpărat ca Trotușul ce se prăvale de la munți; cealaltă era tabăra moldovenilor sub comanda lui Ștefan, un copilandru cu plete blonde, cu ochii albaștri, gânditori, și cu inimă cutezătoare. Cel dintâi era fiu de țăran, cel de al doilea fiu de domn.

Ei însă se jucau la un loc pe iarba verde, în răcoarea aerului, sub stăpânirea dreaptă a soarelui de primăvară.

Și ambele taberi, înarmate până-n dinți cu puști de soc, cu săbii de șindilă, cu sulii de trestii, se băteau amarnic între ele, de clocoteau văile Trotușului și se spăriau toți graurii din tufărișuri. Iar comandantii, călări pe fugari aprigi de nuiiele, alergau când la aripa dreaptă, când la aripa stângă a oștirilor înșirate, și-și îmbărbătau soldații la luptă.

A ținut cât a ținut bătaia nehotărâtă, dar, în sfârșit, copilul cel cu ochi albaștri gânditori, care avea darul de a se război moștenit de la

* Subiectul acestei povești mi-a fost istorisit de poetul V. Alecsandri, proprietarul moșiei Borzești (n. a.).

tatăl-său, învinse pe tătari, prinse pe hanul lor, pe neastâmpăratul Gheorghie, și-l legă de-un stejar bătrân, martur de cea întâi izbândă a viitorului domn.

Apoi toți hatmanii și căpitanii lui Ștefan se adunară împrejurul stejarului și prinseră să judece pe hanul tătăresc, unii pentru vreo minge furată, alții pentru vreo cetate de hârtie dărmată, tot fapte răle ce nu puteau fi iertate; iar bietul han, cu ochii plecați în jos, își aștepta osânda, abia stăpânindu-se de râs.

În sfârșit, Ștefan, după ce ascultă părerea mai-marilor oștirii sale, zise cu sprâncenele încrețite:

— Porunca domniei-sale este să-l spânzurați de creanga cea de sus, ca să fie de pildă și altor neamuri!

Apoi nenorocitul han fu legat cu frânghie de subsuoară și ridicat pe creangă în sus în salvele puștilor de soc și în strigătele de bucurie a oștenilor învingători. Joc nebunatic, copilăresc, la care soarele, în măreția lui, se uita zâmbind, el care văzuse multe altele pe coaja noastră pământească!

.

Dar, o Doamne, ce se aude?... Ce clocot aduc apele Trotușului de sus în jos?... Un vifor se stârnește de puterea căruia se leagănă în aer micul han tătăresc, și pământul prinde să se clatine și să sune parcă s-ar fi răsturnat stâncile cele mari de la obârșiile Trotușului. Iar în timp ce Ștefan și întreaga lui oștire stăteau nedumeriți de vuietul ce se apropia, în timp ce micul Gheorghie în brațele văzduhului se gândea la cei ce-s spânzurați aieva, deodată se văzu o ceată nenumărată de adevărați tătari venind în goana mare a cailor spre dânsii și-atunci... vai!... toți copiii, cuprinși de groază, apucară la fugă care-ncotro, uitând pe micul Gheorghie, care atârnat de creanga stejarului, zâmbea încă în nevinovăția lui, neștiutor de urgia ce-l amenința. Da! el zâmbea încă... dar atotvăzătorul soare încetă de a zâmbi, căci în acel moment o sută de săgeți, o sută de sulii se înfipseră în trupul lui. Ceriul se posomorî, frunzele și crengile copacului, pătate de sânge copilăresc, se clătinară înfiorate.

Treizeci de ani au trecut după această întâmplare, și micul Ștefan, schimbând sabia de lemn pe paloșul de oțel, se urcă de pe treaptă pe treaptă pe scara lumii, până ce ajunse să fie numit la Direptate domn țării Moldovei, înscăunat și miruit de mitropolitul Teoctist. Astfel, făcându-se însuși *țitor peste toată țara*, începu viața grea și anevoioasă, tot în *războaie și osteneli**, căci țara, fiind bogată, largă și îndemnatică, deștepta setea tuturor vecinilor. Dar cu cât nevoile veneau mai grele peste dânsul, cu atât inimoșia lui creștea; și a voit Dumnezeu ca el să meargă din biruință în biruință, și numele lui să se mărească tot mai mult, încât să răzbătă peste hotarele Moldovei, departe în lumea apuseană și să răzbată prin pătura veacurilor până la noi. Iar el, domn drept credincios și pământean, de fiecare biruință înălța câte o biserică spre mărturie nepieritoare de trăinicia neamului nostru și de bunătatea lui Dumnezeu. Mulți ani domni Ștefan-vodă cel Mare în care timp așeză cu nestrămutare temelia stăpânirii noastre asupra câmpiilor Dunărei, pecetluind și sfințind această stăpânire cu sângele vărsat. Dar tot nu era liniștit. Un gând îndărătnic îl urmărea din copilărie, gândul micului Gheorghie, ucis de tătari; și oriunde s-ar fi dus, orice-ar fi făcut, chipul cel oacheș și drăgălaș i se înfățișa neconțenit, cerându-i parcă răzbunare.

Iată că într-una din zile i se aduce veste că o mulțime de oaste tătărescă a năvălit în țară peste apa Nistrului, pustiind pământul, răpind cârdurile de vite, dând foc satelor și girezilor de pâne, robind femeile și copiii.

Iute Ștefan își întocmi oastea și le ieși înainte la satul Lipinți. O! de astă dată, nu mai era ca acum treizeci de ani, pe șesul Trotușului, la stejarul din Borzești; era o adevărată bătălie cu tătarii. Ștefan cel blond cu ochii albaștri gânditori, călărea, nu ca atunci pe o nua de alun, ci un cal aprig de soi moldovenesc** și alerga ca un fulger la

* Letopisețul Ureche (n. a).

** Proverb persienesc: „Nimic mai frumos decât un tânăr persan călare pe un cal moldovan“ (n. a).

toate punctele de bătaie, vârându-se unde primejdia era mai mare.

Și-n loc de săbii de lemn, se-ncrucișau acum săbii de fier, și-n loc de puști de soc, detunau tunuri de schijă, încât se-nnegrea văzduhul de fum, de uneori nu se mai vedea om cu om. Până-n ceri se înălța răsunetul restriștei de pe pământ; iar tătarimea, cuprinsă din două părți, se măcina și se mistuia ca pleava într-un vârtej de două furtuni ce se ciocnesc. Roș era soarele sus ca în timp de grea cumpănă, roș era pământul jos de sângele ce gâlgăia. Dar sufletul bătlăiei, acel ce vedea și stăpânea toate era chipul blond al lui Ștefan, care se arăta pretutindene ca o icoană de îmbărbătare, dând inimă oștenilor lui și făcându-i să meargă la biruință sigură.

Și, în adevăr, sigură și desăvârșită a fost biruința moldovenilor, căci n-apucase a asfinți soarele și întreaga urdie tătarească a fost sfărâmată și robită, prinzându-se pe însuși șeful lor, fiul hanului tătarec de peste Volga.

Iar Ștefan a dat laudă lui Dumnezeu și a trimis sol de bucurie soției Evdochia, sora țarului Simeon.

Apoi nu trecu mult timp după aceasta și auzind bătrânul han de peste Volga despre nimicirea oștirii sale la Lipinți trimise lui Ștefan soli încărcăți cu odoare pentru răscumpărarea fiului său din robie, iar Ștefan răspunse solilor că-i va da drumul dacă se vor învoi la aceasta mai-marii oștirilor lui, care au a fi adunați și întrebați pe malul Trotușului la satul Borzești.

Era o zi frumoasă, o adevărată zi de primăvară, ziua în care Ștefan își adună hatmanii și căpitanii pe malul Trotușului sub bătrânul stejar unde micul Gheorghie fusese ucis de tătari.

Trist părea acum copacul și gârbovit atât de povara celor treizeci de ani trecuți peste creștetul lui, cum și de amintirea dureroasă a faptului ce l-a însângerat. De altfel, nimic nu era schimbat; acelaș câmp verde înflorit, aceleași ape iuți și neastâmpărate ale Trotușului, care curg fără repaos pe așternutul lor de prund, acelaș soare dulce și zâmbitor care a dezmiertat odinioară jocul cel nebunatic de copii. De acelaș stejar sta acum legat un adevărat tătar, fiul hanului Mengli

Gherei de peste Volga, și roată împrejurul lui erau mai marii oștirilor lui Ștefan: hatmanul Arbore, hatmanul Șendrea, aprodul Purice, logofătul Tăutu, vornicul Boldur și alți mulți oșteni și oameni de frunte; iar în mijlocul lor, drept în fața tătarului, sta însuși Ștefan, copilandrul de odinioară peste capul căruia de asemenea trecuseră cei treizeci de ani ce au gărbovit stejarul, însă din mlădița de copil crescuse acum un alt stejar mai falnic, cu ramuri întinse de la munți și până la mare, la umbra cărora se adăpostea un popor întreg de plugari și de oșteni. Iar mai la o parte stăteau solii lui Mengli Gherei cu darurile de peste Volga.

— Voi, hatmani și căpitani! zise Ștefan, încrețind din sprincene; v-am adunat aice ca să dau în judecata voastră pe fiul hanului tătăresc, și să hotărâți voi înșivă de i se cuvine iertare sau pedeapsă. Sunt acum treizeci de ani, eram mic și mă jucam sub acest stejar bătrân c-un copil Gheorghie din Borzești, când deodată năvăli fără veste asupra noastră Mengli Gherei, hanul tătarilor de peste Volga, cu o urdie nenumărată, și ucise fără milă pe nevinovatul Gheorghie. Iată că acum, cu ajutorul vostru și a lui Dumnezeu, fiul aceluiaș han a căzut prins în mâinile noastre, după ce și el ne-a călcat țara fără dreptate, a ars mulțime de holde și sate, a ucis mulțime de femei și de copii. Părintele său ne trimite soli și daruri pentru răscumpărarea lui. Las la voia și înțelepciunea voastră să hotărâți ce i se cuvine!

Atunci toate frunțile se posomorâră, toți ochii se pironiră asupra tătarului, care în acel moment avu neauzita obraznicie să scuipe asupra moldovenilor făcându-i „câni”; iar bătrânul hatman Arbore zise următoarele:

— Măria-ta!... N-am avea ce face cu viața acestui tătar ce ne batjocorește, căci țara s-a adăpat cu îndestul sânge păgânesc, și sângele unuia mai mult n-ar spori întru nimic roada pământului nostru. Dar acest unul este fiul hanului tătăresc, și măria-ta, care te lupți de atâția ani pentru întemerea neamului nostru, ești dator să faci dintr-însul pildă, ca să meargă vestea peste cele patru hotare ale țării, cum că oricine samănă moarte pe pământul nostru, moarte culege!

Atunci toți într-un glas strigară: „La moarte, la moarte!“... Iar Ștefan, întorcându-se către solii lui Mengli Gherei, le zise:

— Duceți-vă cu daruri, cu tot la stăpânul vostru și spuneți-i: că atât de mult s-a scumpit capul fiului său prin sângele creștinesc ce-a vărsat, încât el nu are îndestulă avere să-l poată răscumpăra. Iar dacă vrea să-l întâlnească în locul unde s-a dus, atunci să se încumăteze să ne calce hotarele!

Apoi, după ordinul lui, fiul vestitului han tătăresc Mengli Gherei de peste Volga, stăpânul Crimeei și al Ucrainei, spaima polonilor și a moscoviților, fu ridicat în sus cu mâinile legate la spate și spânzurat de aceeași creangă de care se legăna odinioară micul Gheorghie, când fu străpuns de săgețile tătărești; și-atunci surlele, trâmbițele și darabanele îi făcură cinstea cea de pe urmă, și o salvă puternică de sinețe, împrăștiind vestea morții lui, făcură să salte apele Troțușului.

Iar Ștefan, judecând că bătrânul stejar și-a îndeplinit menirea, deoarece frunzele și ramurile lui cu sânge au fost spălate, a poruncit să i se dea foc, și-n locu-i a zidit, în amintirea tovarășului său din copilărie, o biserică cu hramul Sfântului Gheorghie.

De atunci și până azi multe s-au întâmplat, căci patru sute de ani trecut-au peste țară, întovărășiți de voi și nevoi, dar încă și astăzi, când merg călătorii să viziteze biserica cea neagră din Borzești, simt o tainică strângere de inimă, aducându-și aminte că pe acele lespezi de piatră a călcat odinioară piciorul lui Ștefan, care a fost sufletul de viață, cheagul neamului românesc, și astăzi încă ochii lor parcă văd răsărind din întunecimea bolților marea lui umbră care de acum va pluti peste noi în adâncă viitorime ca un spirit proteguitor.

(*Convorbiri literare*, anul XV, nr. 10, 1 ianuarie 1882)

ION URDILĂ

I

— Dau unde dau și iar mă-ntorc la timpul tinerețelor mele... zise Constantin prietenului său Gheorghie.

Amândoi stăteau la gura sobei, adânciți câte într-un jilt și pufăiau din lulele.

— Să vedem ce vei dezgropa dintr-însele? răspunse Gheorghie, care se așeză mai îndemănată spre a asculta.

Constantin tuși, își dresă glasul, se uită un moment gânditor la roțile de fum ce ieșeau din lulea, apoi începu astfel pe un ton melancolic:

— O să-mi zici: „Ce-i pasă lumii de tinerețele tale!...”

Așa-i!... dar ce să fac, dacă, mie unuia, acolo îmi place să-mi desfățez gândul, dacă numai acolo regăsesc zilele cele frumoase, pline de sănătate, de speranță și de voie bună, zile care n-au să se mai întoarcă... Am ajuns și eu ca bogătașul sărăcit, căzut în slăbiciunea de-a nu mai vorbi decât de pierdutele lui averi... Răscolind, deci, vrafurile rupte din viața mea, iată că dau peste o istorioară, uitată sub colbul trecutului, care însă se leagă atât de strâns cu inima mea, încât nici astăzi, că au trecut zecimi de ani la mijloc, nu o pot spune fără un pic de înduioșare.

Aveam, zic, în casa noastră o slugă veche și credincioasă, la care tata ținea foarte mult; dar era slut, mânia pământului. Avea mai întâi niște ochi fără culoare, fără gene și fără sprincene. Când se uita la mine, îmi venea să cred că nu mă vede. Apoi era ciupit de vărsat, de nu găseai loc sănătos pe obraji lui nici cât ai pune un vârf de ac; și

mai era pleș la cap ca un genunche, avea picioarele haitișe, parc-ar fi fost îndoite de călărie și pe lângă toate aceste îl chema și Ion Urdilă. Te las să judeci ce haz făceau fetele de dânsul. Să nu crezi că era om morăcănos, rău sau pizmătareț cum sunt obicinuit oamenii sluți. Din contra, era blajin, glumeț și cinstit, de puteai zidi o cetate pe cuvântul lui. Nimic nu făcea tata fără să se sfătuiască cu dânsul.

— Ioane, oare să fie vreme de scos la plug?

— Ioane, oare grâul nu-i de secere?

— Ioane, oare cum vor sta prețurile anul acesta?

Iar Ion răspundea așezat și lămurit ca un cărturar. Pe lângă lucrul câmpului, el mai știa și multe meșteșuguri, precum: strugăria, butnăria, grădinăria, ba știa să facă și vutcă și să coasă la gherghef. Un fel de om, cum s-ar zice, bun la toate. Lui îi erau încredințate cheile de la cămară și de la pivniță, căci nu era bețiv; el sta la ciuruitul și datul grăunțelor la cai, el la împărțitul tainurilor în curte. Deși nu era recunoscut, nici prin leafa ce lua, nici prin hainele ce purta, ca mai mare asupra celorlalte slugi, căci din cauza sluteniei n-ar fi avut îndestulă autoritate pentru aceasta, totuș trebile de încredere el le îndeplinea. Și-apoi ce leafă mai avea bietul Ion Urdilă? Treizeci lei vechi pe lună și două rânduri de căputături pe an!... cum se dădea pe atunci... O nimica pentru atâta dragoste de lucru stăpânesc. Iar hainele lui erau totdeauna aceleași, și vara și iarna; niște pantaloni largi cu prohab, încrețiți la mijlocul trupului în forma șalvarilor și un surtuc a cărui poale lungi îi cădeau oblu pe genunchi; toate aceste croite vecinic din acelaș soi de șiac monăstiresc și de aceeași culoare. De acum m-am trezit, am văzut pe Ion Urdilă în casa noastră, tot așa de bătrân, tot așa de slut, tot așa îmbrăcat, încât timpul curgea parcă fără să-l schimbe; și cât pentru mine, n-aș fi putut înțelege casa noastră fără dânsul, așa cum era, dar nici el nu s-ar fi putut înțelege pe sine însuși de altfel sau aiurea undeva decât la noi.

Pe vremea aceea nu era poștă de cai, nici telegraf, nici drum-de-fier, abia de erau drumuri bătute; iar hoții foiau în toate părțile ca

prin satul lui Cremene. Tot Ion era purtătorul nostru de ștafete. Nu-mai ce auzai pe tata zicându-i:

— Ioane! ține scrisoarea și punga asta cu bani și du-te la Iași, la *Cutare*.

Ion puna scrisoarea în sân, punga la chimir sub cămeșă, apoi mergea pe jos, trei zile încolo și trei zile înapoi, pe cărările cele mai drepte, pe poticele cele mai neumblate, mergea mai repede cu picioarele lui haitișe decât ar fi mers altul cu picioarele drepte, și niciodată nu lipsea un ban, niciodată nu întârzia cu o oară.

Toate mergeau bine, numai cu fetele din casă Ion Urdilă nu prea ducea trai bun, căci nu era zi lăsată de Dumnezeu ca ele să nu chibotească la spatele lui, să nu-i facă fel de fel de șotii: ba schimonosindu-i numele, ba aninându-i petici pe la spate, și câte și mai câte. „Taci, că te dau pe mâna lui Urdilă!“ era amenințarea cea mai luătoare în răs ce se putea face unei fete. Iar bietul Urdilă, care avea conștiință despre slujenia lui, le suferea toate, și fața-i blajină nu destăinuia niciodată vreo urmă de mânie sau de dor. Treceau fetele oacheșe și bălăi pe dinaintea lui, zburau, se hârjoneau de le săltau sânurile, și el le privea cu ochii săi șterși, ca un filozof ce nu-și bate capul cu asemenea nimicuri. Bietul om!... Toată dragostea lui se-nțelenise în lucrul stăpânesc, și orice altă simțire părea străină de inima lui.

Dar binele nu ține cât lumea: după senin vine furtuna, zic oamenii; căci așa ne e dat să cunoaștem, pe rând, ambele fețe ale vieții.

Așa într-una din zile, tata, sufletul casei noastre, omul cel scurt la vorbă și cald la inimă, care ținuse atâta timp, spre mulțămirea tuturor, cârma trebilor în mână, închise ochii pe neașteptate, și, la vârsta de optsprezece ani, rămăsei trist și orfan sub epitropia unei mătușe, varga lui Dumnezeu. O! Doamne, ce schimbare! Cu venirea ei, focul a intrat între noi. Naltă și zdravănă, cu niște ochi asprii, bulbucăți, gata de palmuit și vecinic nemulțămîtă de tot ce se făcea, iată noua noastră stăpână. Din ziua dintăi ea luă cheile de la cămară, de la pivniță, de la hambar, prinse se grijească, să văruiască în toate părțile, schimbă mobilele dintr-o odaie într-alta, parcă ar fi voit să nu rămâie nici o

urmă de ce-a fost mai nainte, și toate acestea le făcea întovărășite de vuiet, cu vorbe ca de-alde aceste, zise în gura mare: „Da' bine, asta casă de om era?... Se poate mai mare risipă, mai mare bătaie de joc?...“ Astfel îi umbla gura de dimineață până-n sară și nici că mai obosea.

Ș-apoi era evlavioasă, scumpa mea mătușă, și cu *Visul Maicii Domnului* totdeauna în sân. Mai ales dimineața era cu inima plină de umilință, când se închina dinaintea iconostasului:

— Tatăl nostru carele ești în ceriuri, sfințească-se numele tău, făc-se voia ta... *Cioară, ardă-te-ar para focului*, striga deodată în mijlocul rugăciunii, *nu vezi colbul pe scrin?*... Apoi sărind, ca o leoaică, în spatele slujnicei ce-i ieșea înainte, o lua de ureche și o vâra cu nasul în colb; și iar își urma închinăciunea: Precum în ceri așa și pe pământ; pânea noastră cea de toate zilele... etc.

Ciudat era că pentru a ocări și a bate nu avea trebuință să-și iasă din fire, ca alți oameni. După o pereche de palme, date de exemplu în timpul mesei, ea mistuia tot așa de bine ca și când ar fi băut un pahar de apă răcoritoare. Ochii ei, stăpâniți de dorința de-a găsi totdeauna pricini, alergau neconținut prin colțuri, pe mobile și pe sub mobile, ca doar vor descoperi vreo ață de painjăn sau vreun lurcru cât de mic, care să nu fie la locul său, ș-atunci... vai ș-amar!...

Încetul cu încetul zâmbetul și voia bună periră din casa noastră, lumea umbla numai pe vrâful degetelor, vorbea numai la ureche, slugile fugeau pe-un cap; numai Ion Urdilă, în contra căruia se îndrepta cu deosebire ura mătușei mele, sta nedezipit de pragul casei noastre. Eu unul abia așteptam ziua plecării mele în străinătate spre a-mi urma studiile și a pune capăt vieții nesuferite ce duceam. Păn-atunci făceam toate chipurile să văd, cât se poate mai rar, pe iubita mea mătușă. Mă duceam pe la vecini, mă primblam călare prin țarină, mergeam la vânat sau la păscuit cu undița la iaz; dar, mai des decât oriunde, mergeam la iaz unde întâlneam pe Ilinca, o fată de suflet a morăriței, cu care-mi plăcea să stau de vorbă, nu doar c-aș fi iubit-o sau că m-ar fi iubit ea pe mine, ci pentru că era tânără și veselă, și eram prieteni din copilărie.

Neînțeles însă era că lui Ion Urdilă nu-i plăcea să mă vadă împreună cu Ilinca. Feliurite cuvinte găsea el, care de care mai nepotrivite, spre a mă împiedica să merg la moară; ba se temea să nu răcesc din cauza umezelei, ba, Doamne ferește, să nu mă-nec, tot vorbe fără temei, care-mi intrau pe-o ureche și-mi ieșeau pe cealaltă; iar eu, nebăgător de seamă cum eram, îmi puneam pălăria pe ceafă și mă duceam pușcă la moară. De la un timp observai că de câte ori mă întorceam de acolo, trebuia să întâlnesc pe Ion prin împrejurimi, făcându-și feliurite trebi, însă tot mai trist și mai slăbănogit îmi părea. Oare nu cumva?... gândii eu în mine... Ce vorbă!... Ar pute să-i fie bun, nu tată!... E cu neputință. Astfel nășteau și pereau, rând pe rând, prepusurile în mintea mea.

Într-o zi coborându-mă, după obicei, la iaz, văzui pe Ilinca cum sta într-o mică luntre legată de mal. Atunci, fără să mă gândesc mai departe, sării în luntre, o desprinsei, și din două, trei lopeți, o dusei la adânc. Negreșit, n-am avut nici o precauțare când am făcut toate acestea, căci — precum spusei — nu iubeam pe Ilinca, nici ea nu mă iubea, ci eram numai ca niște buni tovarăși din copilărie... Dar acum, fiind așa aproape de dânsa, legănat pe fața apei, neauzind alt vuiet decât vuietul măcinșului, neavând alți marturi decât bătlanii ce se roteau deasupra capetelor noastre, și colo sus soarele care ne îmbrățișa în razele lui, mărturisesc că eram mișcat... Da, eram mișcat, și încă atât de mult, încât nu puteam să deschid gura, să zic un cuvânt... Ce se petrecea în mine?... Nu știi!... Știu numai că aveam un fel de strângere de inimă și — lucru ciudat — găceam că în acelaș timp și ea era cuprinsă de simțirea stranie ce mă turbura: și ea înțelegea că între noi e ceva care nu fusese mai înainte, că de astă dată sunase pentru noi o oară ce nu se mai asemana cu celelalte, o oară care în șirul vieții noastre puneă hotar între trecut și viitor; și toate aceste multe destăinuiri se preschimbau în sufletele noastre cu iuțea fulgerului, parcă acum pentru întâia dată ne vedeam și ne pricepeam. Într-adevăr, mă uitam acum la Ilinca ca un om ce se trezește din somn, și nu mă dumeream cum de n-o văzusem tot astfel din capul locului,

eu care o cunoșteam de atâția ani; cum de nu-i văzusem ochii cei mari și negri, talia subțire, părul cel frumos, care, despletit, i-ar fi atins genunchii, piciorușele cele mici, făcute la strug, pe care le dezmierda apa. Priveam, ce-i drept, cum apa le dezmierda, cum, geloasă parcă de privirile mele, tot mai mult le cuprindea; nu băgam de samă însă, în amețea mea, că apa se revărsa în luntre peste margini, că luntrea, prea mică pentru a ne susține pe amândoi, încet, încet se scufunda, și împreună cu dânsa ne cufundam și noi... O Doamne! Iată-ne duși până la glezne, până la genunchi... eram pierduți... adâncul ne înghițea... Când, deodată, Ilinca își deschise brațele și se încleștă de mine. Era palidă ca moartea, sărmana, fără răsuflare, fără conștiință de sine; iar eu n-am grai să spun ce-mi fulgera creieri în acel moment suprem, în care vedeam pe de o parte că prăpastia mă soarbe, iar pe de alta, simțeam părul Ilincai că-mi atinge obrazul, simțeam inima ei că bate peste a mea. Cugetele cele mai ciudate și mai contrare îmi năvăleau în minte, așa că nici acum nu pot să-mi dau samă ce mă stăpânea mai mult în acea clipită de cumpănă; frica de moarte, sau dragostea pentru Ilinca? Știu atâta că, deși vedeam moartea cu ochii, totuș, îmbrățișați cum eram, piept la piept, gură la gură, în cea dintâi și mai caldă mărturisire de dragoste, parcă-mi venea să strig: „*De-acum ce-mi pasă!*“ Apoi ochii noștri se închiseră, buzele noastre se atunseră... și de aici înainte nu mai știu nimic, căci eram duși pe altă lume...

II

Ne-am trezit în moară cu Ion Urdilă la căpătăiul nostru. El, care nu mă pierdea din ochi, m-a văzut când am sărit în luntre, când m-am cufundat în apă și într-o clipă ne-a scos pe amândoi. Sărmanul Urdilă!... Cum era de palid, cum i se bătea pieptul! Era mai spăriet decât noi înșine. Întruna își frângea mâinile, se văicăra, ne scutura de apă, ne încălzea și tot nu-și mai venea în fire, deși ne vedea acum deplin sănătoși. Iar eu unul mă simțeam cuprins de-un fel de rușine față cu privirile lui muștrătoare, așa că, după ce m-am întors acasă, trei zile

am stat închis în odaie, fără să mai dau ochii cu Ilinca. Eram într-o stare sufletească cu anevoie de lămurit. Parcă visasem un vis și-mi rămăsese, oarecum, inima împărțită în două; între dragostea către Ilinca și recunoștința către Ion care îmi scăpase viața. Însă de astă dată Ion căuta într-un chip cu totul vederat să mă depărteze de Ilinca.

— Cuconașule, îmi zicea el cu voace tristă și rugătoare, ce-ți bați capul după o biată fată de țăran?... Păcat și de d-ta și de dânsa. Ce-ar zice răposatul boierul nostru, dacă ar deschide ochii?... Las-o în plata lui Dumnezeu să-și caute de nevoi, că destule are, sărmana; n-o întoarce de la datina ei, că nici ea nu-i pentru d-ta, nici d-ta pentru dânsa; și-ar rămâne numai un suflet stricat pe lume, de ți-ar fi milă și d-tale.

— Ce-ți pasă de dânsa? ce drept ai asupra ei?... îi răspundeam eu cu cruzimea de inimă a unui tânăr neștiutor de durerile altora.

Ș-atunci Ion se încurca, îngăima vorbe fără noimă și ochii lui șterși păreau că se sting cu desăvârșire. Surpat acum din două părți de neconținutele bănuiei și urmăriri ale mătușei mele, care avea ideea fixă că el trebuie să fi furat multă avere de la tată-meu, cum și de gija ce purta pentru Ilinca, bietul Ion se usca văzând cu ochii; așa că zbârcit, spân, stricat de vărsat și pleș cum era, ajunsese de semăna cu o babă îmbrăcată în haine bărbățești.

Iată că într-una din zile mătușă-mea, care neconținut ferbea de necazul ce avea în contra „hoțului celui mare“, precum numea ea pe Ion Urdilă, intră ca o furtună în odaia lui și prinse să-i răscolească toate lucrurile, ca doar va da de urma averii furate. N-a rămas ladă, saltar, tureacă de cizmă, astupătoare de sobă, unde să nu-și fi băgat mânilor; și, de ce căuta mai mult, fără să găsească nimic, de ce ochii ei se încruntau, îi părea rău să vază întemeindu-se nevinovăția lui.

— Ha! strigă ea, galbănă ca șofranul, uitându-se țință în ochii lui. Ești un om priceput d-ta!... știi ascunde!...

— Mulțumită lui Dumnezeu, răspunse Ion făcându-și cruce, în neamul Urdileștilor, până în ziua de astăzi, n-a fost nici un hoț, cuconiță.

— Așa!... Vra să zică, acum o iei pe mare; te fudulești cu neamurile, adause mătușica, la culmea furiei. Apoi să-ți arăt eu, măi badeo, cum știu plăti celui ce se obrăznicește cu mine, și... trosc... pleosc!... mâna ei greoaie lovi amândoi obraji nenorocitului Urdilă.

Asemenea lucru nu i se întâmplase în viață. Urdilă rămase împietrit, cu gura întredeschisă, fără să clipească măcar din ochi; iar ea, răcorită de ciuda ce clocotise într-însa atâta timp, ieși din odaie trântind ușa în urma ei. Atras de vuiet, intrai la Urdilă și-l văzui, sărmanul, stând încă în picioare nemișcat, cu privirea fixă, ca un om care nu-și poate da samă de cele ce i s-au întâmplat. Se cunoșteau încă pe obrajii lui urmele vinete ale degetelor ce i-au necinstit bătrânețele. Pătruns de milă, îl cuprinsei în brațe și-l sărutai pe amândoi obrajii, în locul unde a fost lovit.

— Ea te bate, eu te sărut! îi zisei cu vocea înduioșată.

Atunci ochii lui se umeziră și, pierzându-și puterile, el căzu sfâșiat pe un scaun.

— Iată ce mi-a fost dat să primesc la bătrâneță, zise el cu glas stins. Dar Dumnezeu nu m-a lăsa să port multă vreme astă rușine. În curând toate au să se sfârșească.

Mi se rupea inima, văzând lacrimile bătrânului nostru servitor. Un altul îndată ne-ar fi părăsit și s-ar fi dus în lume; dar Ion, cum era să se dezlipească de casa unde, după cum spunea el, a mâncat pâine și sare treizeci de ani de-a rândul, unde m-a văzut deschizând ochii pentru întâia dată la lumina soarelui, unde a îngropat pe bunii lui stăpâni; pe mama și pe tata!... Cum era el să se deprindă la bătrâneță să urce alte scări, să nu mai vază acei pereți văruiți, care-i vorbeau din trecut, acea grădină cu atâția copaci răsădiți de mâna lui, acel lung cerdac de jurîmprejurul casei, de unde tata, șezând la vorbă cu el, privea plugurile înșirate pe brazdă?... Toate aceste făceau parte din măruntăile, din inima, din sufletul lui.

Așadar, Ion a rămas credincios locului de care-l legau atâtea amintiri; dar nu și-a purtat mult rușinea, căci îndată a și căzut la pat pentru a nu se mai scula. Cinci zile numai a zăcut; iar în ziua a cincea, cea din

urmă a vieții lui, m-a rugat să opresc ceasornicul ce era în odaie și pe care se deprinsese să citească oarele.

— Nu vreau să mai știu vremea cum merge, îmi zise el cu aerul lui răbdător și hotărât la toate.

Apoi chemă pe o slujnică să deschidă o ladă veche brașovenească, ce sta într-un colț acoperită cu lăicere, și-i zise să scoată lucrurile din ea.

— Cu cămeșa asta, cusută de mâna Ilincăi, să mă îmbrăcați după ce-oi muri.

Iar ochii lui, lunecând de-a lungul firelor de altițe, cusute de mâna Ilincăi, destăinuiau o vederată turburare sufletească. Negreșit, își aducea el aminte de ceva, căci sta lung și cugeta, și încrețea din sprâncene parc-ar fi voit, în gândul lui, să lege prin acele fire ceea ce a fost cu ceea ce este, adică ambele capete ale vieții sale pământești. Apoi adause el după câteva momente de tăcere:

— Să-mi puneți hainele cele de postav negru, datorite de boierul nostru, Dumnezeu să-l ierte, în anul când a răposat.

Eu unul stam uimit și ascultam cum Ion pune la cale cu limbă de moarte, toate cele privitoare la îngroparea lui. Era de mirare cu ce sânge răce spunea el care anume preot să-i citească prohodul, unde să i se așeze sicriul, ce icoană să i se puie pe piept, cui să i se împartă hainele lui: și cu cât mai mult spunea și intra în amănunte, cu atât fața lui se însenina; parcă-și ușura fruntea lui cea brăzdată de ani și-i înălța simțirile astfel, că el acum voios se pregătea pentru ultima călătorie.

Venise preotul să-i deie împărtășenia. În casă era cea mai adâncă tăcere. Un aer oarecum solemn, încărcat cu miros de tămâie, ne împresura și ne umplea de sfială; nimeni nu cuteza să sufle; însăși lumina zilei pătrundea nehotărâtă și tremurătoare prin perdelele de cit ale odăii, nevoind parcă să turbure sfințenia momentului; vedeam cu ochii cum abia mai pâlpăia, cum se desprindea de trupu-i slaba flacăra a vieții; iar el stătea acum, tăcut și liniștit, ca un om ce și-a luat o grijă, și-și pironea vederile când pe-un obiect, când pe altul, sau se uita în deșert lung și pierdut, și din ce în ce ochii lui străluceau

mai mult și se măreau, parcă vedeau tot mai departe, parcă se-nstrăinau din ale lumii... când, deodată, întinzând mâna spre mine, mă atrase lângă căpătaul lui și-mi zice la ureche încet, foarte încet:

— Ilinca e fiica mea!... Te rog, cruț-o!

Atunci un fier ars îmi trecu prin inimă; iar el închise ochii pentru a nu-i mai deschide, și sufletul lui zbură spre plaiurile necunoscute, de unde cei duși nu se mai întorc. Nici azi nu pot uita acel moment în care Urdilă a murit sub ochii mei, descoperindu-mi taina inimii sale, moment în care am simțit adânc că s-a dus cel din urmă suflet prietenesc ce-mi mai rămăsese pe urma tată-meu, și care plutea încă asupră-mi ca o umbră proteguitoare.

Am plâns de-ajuns pe bietul Ion Urdilă și l-am îngropat cu toată cinstea cuvenită unui prieten al nostru, vechi și credincios, și a voit Dumnezeu ca ziua-i de înmormântare să fie caldă și senină ca inima lui: iar după ce mi-am uscat lacrimile, nemaștiind ce să fac în casa părintească, unde rămăsesem fără părinți, sub un acoperemânt cu răutăcioasa de mătușă-mea, mă hotărâi să plec în străinătate. Dar cum să plec fără să văd pe Ilinca, să-i zic un „rămas bun“; și iarăș, cum să o văd, când acel rămas bun avea să fie pentru totdeauna? Ce să-i vorbesc?... Cum să o mângâi?... Căci acum nu-mi era de mine; eu trebuia, vrând-nevrând, să ascult cuvântul lui Ion; dar îmi era de dânsa, sărmana, care mă iubea la nebunie. O pot spune aceasta, fără să mă laud, căci o vedeam în toată ființa ei, felul cum se uita la mine, în tremurul ce o apuca când o prindeam de mână; iar în mine, o Doamne, simțeam o mare schimbare. Fie că vorbele lui Ion, rostite pe patul morții, făcuse întipărire asupra mea, fie că și eu aveam inima ciudată a celor care obicinuit fug de ce au la îndemână și aleargă după ceea ce nu pot avea; știu atâtea că acum judecam lucrurile de altfel, înțelegeam cât de dreaptă era grija lui Ion și ce sfântă datorie aveam de a cruța pe nevinovata Ilincă. M-am dus deci la Ilinca hotărât să-i zic rămas bun și să curm orice legături mai departe cu dânsa. Dar se vede că aveam ceva înfricoșat în figura mea, căci, în momentul când deschisei ușa, Ilinca își pierdu cumpătul cu desăvârșire. Mă

apropiai de dânsa cu o nespūsă stângăcie, începui să-i îngân câteva cuvinte de dragoste, de neuitare, de curândă întoarcere și altele... dar ce falș sunau vorbele în gura mea! Aveam simțirea stranie a unui om prins într-o rețea din care nu știe cum să scape. Aș fi voit nici ei să-i fac vreun rău, nici eu să calc cuvântul lui Ion, adică să împac lucruri ce nu se pot împăca; și în această îndoită năzuință, fără să vreau jucam un rol fățarnic și mă simțeam oarecum înjosit față cu marea și netăgăduita iubire a Ilincăi. Pentru a pune dar capăt încurcătorei în care mă aflam, mă înarmai de tot curajul meu, o luai de mână și-i zisei „Rămâi sănătoasă!“ hotărât, astă dată, să nu mai umblu pe căi piezișe, dându-i speranțe deșarte ce nu se puteau împlini, apoi cu pași bărbătești mă îndreptai spre ușă, pentru a-mi căuta de drum; când însă să trec pragul, fără voie, mă întorsei încă o dată spre dânsa, ș-atunci... Doamne sfinte, ce văzui!... Prin lacrimile ce-i străluceau în ochi văzui atâta durere ș-atâta desperare în sufletul ei, încât nu știu cum se-ntâmplă... dar deodată mă deșteptai în brațele ei. Lămurească cine poate, cum și prin ce minune, s-a făcut această schimbare; eu unul voi spune numai că parc-un vârtej mi-a luat mințile și fără nici o conștiință de faptele mele, o strângeam acum la piept, o sărutam de nenumărate ori și-n gură și pe frunte și pe ochi și pe părul cel lung și negru care parcă ardea pe capul ei; iar ea, sărmana, era pierdută în brațele mele și fără nici o împotrivire, și eu, asemenea eram pierdut, tremuram ca varga și nu mă mai puteam dezlipi de la sânul ei. O! ce mai „rămas bun“ era și acesta! Unde mă mai gândeam acum la plecare! Unde erau stavilele ce se ridicase, așa de neînvine, între mine și Ilinca?...

.

Însă, deodată în mijlocul farmecului ce mă cuprinsese, o voce tainică îmi șopti la ureche: „*E fiica mea, te rog, cruț-o!*“

Ș-atunci, zguduît ca de un trăsnet în adâncul inimii, mă retrăseși iute din brațele ei și cu ochii spărieți mă uitai împrejur, ca și când un martur nevăzut ar fi venit să turbure dragostea noastră. Și doar nu

eram decât noi doi; nimeni n-ar fi putut să o apere contra dorințelor mele însetate; nici ea însăși nu se apăra. Totuși, rămăsei în loc încremenit; o lumină mi se făcu dinaintea ochilor, care-mi dădu puterea de a mă stăpâni, sau, mai bine zicând, îmi nimici puterea de a mai dori... ș-atunci cu naivitate copilărească, de care îmi vine și-acum să râd, îi zisei:

— Ilinco, nu fi supărată pe mine! Am fost așa de amețit, că n-am știut ce fac. Iartă-mă, că n-am voit să-ți fac nici un rău! Rămâi sănătoasă!... La revedere!...

Apoi, de astă dată strângând-o de mână, o părăsii de-a binele și mă dusei acasă, unde mă aștepta trăsura cu caii înhămați.

O oară după aceea eram pe drum, cu capul mai răcorit și oarecum mulțămît de mine. Umbra lui Ion n-avea nimic a-mi bănuî. Dar cu cât mă legăna mai mult trăsura în mersul ei regulat, întovărășit de sunetul monoton al clopotului de la oiște, cu atât mă cuprindea un fel de melancolie și mi se redeșteptau dorurile din urmă. Începui să mă uit îndărăpt, să măsur în gând distanța ce mă despărțea de Ilinca, și când de pe înălțimea unui dâmb, zării colo... departe, la orizont, satul nostru cu casa părintească, cu moara, cu Ilinca, care negreșit plângea și pe care cine știe când era s-o mai văd, îmi veni o așa durere în inimă, încât crezui să mă sfârșesc. De douăzeci de ori era să strig viziteului să întoarcă, însă de atâtea ori glasul mi se stinse în piept și trăsura mă ducea înainte... și nu știu de ce... mi se părea tot atât de nefiresc, și peste puterile mele, de a opri mersul trăsurii, precum mi-ar fi părut de a opri pământul în călătoria lui. Ursita, care mă lua înainte, era mai tare decât dragostea ce mă ținea din urmă.

Trecut-au la mijloc zile, săptămâni și ani, dus-am în străinătate o viață plină de furtuni, în mijlocul ispitelor ce întâlneam la fiecare pas și durerea mi se alină, căci timpul îndulcește totul, dar după ce-mi sfârșii studiile și se apropie oara întoarcerii în țară, dorul de-acasă mă înclăștă de inimă cu așa tărie, încât, în nerăbdarea mea de a ajunge mai curând, aș fi voit să sorb depărtarea.

Mătușă-mea murise; eram acum în vârsta legiuită, prin urmare, singur stăpân pe averea părintească, aveam un titlu de știință în bu-

zunar, ce-mi mai lipsea ca să fiu om deplin?... Însurătoarea... Da, însurătoarea!... Vine o oară în viața noastră, în care credem că asta-i tot ce ne rămâne de făcut. Acea oară se vede că sunase și pentru mine... Însă întrebarea era, cu cine?...

Atunci toate figurile femeiești ce întâlneam în țară și în străinătate mi se înfățeau în închipuire, le vedeam, la cercetam pe rând, dar, dintre toate, trebuie să mărturisesc că figura Ilincăi îmi părea mai frumoasă, mai atrăgătoare. Văzută din depărtarea copilăriei mele, avea un farmec poetic care întuneca pe celelalte. Și-apoi ochi mari și negri ca dânsa n-avea nici una, nici chip așa de blând, nici inimă așa de bună... și adică de ce n-ar fi ea?... Îmi șoptea un gând ascuns și sfii-cios, care abie își făcea loc printre celelalte ce se-ncrucișau. S-au văzut regi luând păstorite, și mie unuia, să-mi fie rușine să iau pe aceea care-mi place!... Auzi vorbă!...

Astfel de idei încolțeau pe nesimțite și prindeau rădăcină în mintea mea, și, deși nu pot zice că luasem hotărârea nestrămutată de a mă însura, totuș vedeam eu încotro mă duce valul. Bântuit de aceste gânduri, ajunsă în sfârșit acasă după mult drum și necaz, și când mă scoborâi din trăsură și prinsei să urc scările încunjurat de toate slugile ce-mi ieșise înainte spre întâmpinare, îmi simții inima bătând așa de tare, că abie de-mi puteam păstra cumpătul. Câte amintiri nu-mi deșteptau aceste locuri unde se răsăfășe odinioară zburdalnica mea copilărie?...

Locurile erau tot acele, numai eu mă schimbam. Eram acum om, în puterea cuvântului, dovadă semnele de respect și de supunere ce mi se dădeau din toate părțile; iar eu, urmărit de un singur gând, începui să vorbesc cu unii și cu alții despre cele petrecute în lipsa mea și tocmai la urmă, pentru a nu-mi trăda secretul, adusei vorba despre Ilinca.

— Ilinca?... Îmi răspunse atunci o slugă dând din umere, n-o cunosc, n-am auzit.

— Cum n-o cunoști?... Fiica morăriții din sat.

— Mă iertați cuconașule; pe morar știm că-l cheamă Ilie și nu-i însurat.

Îmi veni atunci o grozavă strângere de inimă, dar mă stăpânii.

— Într-adevăr, d-ta n-ai de unde ști. Uitasem că în timpul mătușei mele slugile nu se prea învecheau la noi.

În acelaș moment văzui intrând pe poarta curții locuitorii satului, care veneau să ureze pe noul lor stăpân. Bătrânii înaintau în frunte, ținând unul un miel, altul o găină, altul o strachină cu ouă, pocloane ce mi se aduceau de bună venire. De pe la mijlocul curții ei își luară căciulile și se plecară adânc îndată ce mă zăriră; iar eu, fără să-i aștept prea mult, mă dusei grabnic între dânșii, dădui mâna cu cei mai bătrâni și-i întâmpinai cu cuvintele:

— Bine v-am găsit sănătoși, oameni buni!... Ce mai veste?...

— Bine-ați venit, cuconașule! Să trăiți la mulți ani! Între noi, pace bună.

Apoi ei îmi dădură pocloanele în primire și eu, la rândul meu, poruncii să li se împartă câteva vedre de vin. Eram fericit să mă văd, după atâția ani de înstrăinare, iarăși la locul de naștere, între ai mei. Iată, moș Nichifor, vechi vornic de sat, fruntaș cu patru boi, iată, moș Alăută, cimpoierul de la șezători și de la scrânciobe; iată, și moș Toma vânătorul, cel care mi-a pus întâi și-întâi ciubeica-n gură și pușca-n mână. Îi revedeam acum pe toți, însă mai albi, mai gârboviți de cum îi lăsasem la plecare; iar dintre rândurile lor, ici colea, lipsea câte unul, strâns de mâna lui Dumnezeu, după cum ziceau ei în limba lor câmpenească. Apoi, întorcându-mă iarăși la gândul ce mă stăpânea, îi întrebai de nevestele, de copiii, de ogoarele lor, și tot așa înainte până când după mult încunjur, ajunsei pe nesimțite la Ilinca.

— He!... Ilinca!... răpunse moș Toma vânătorul, să fiți sănătoși, cuconașule! cine știe unde i-or fi strălucind ochii. De cum ați plecat de la noi, a pribegit din sat și nime nu i-a mai dat de urmă.

— Se vede că nu prea trăia bine cu răposata mătușa d-voastră, Dumnezeu s-o ierte!... bagă de samă cimpoierul.

— C-o fi fost pricina asta sau altă pricină, Dumnezeu știe, adause moș Nichifor. De vrun bine, desigur, nu s-a dus ea de la noi. Am căutat-o multă vreme, să-i dau niște lucruri ce i-a lăsat, cu limbă de moarte,

bietul Ion Urdilă, dar n-am găsit-o nicăiri. N-am putut măcar să aflu de mai trăiește sau nu.

Eu unul, nu mai întrebam nimic, nu mai auzeam nimic.

.

Aici Constantin tăcu, se uită lung la focul ce pâlpăia în sobă, apoi cu voace cam înecată urmă:

— S-au strecurat mulți ani de atunci, iubite prietene, încât am avut timpul să încărunțesc și în lunga mea holteie am mai iubit de vro trei, patru ori cu multă aprindere, de-mi părea că atunci iubesc întâiaș dată. Am avut chiar certe din pricina femeilor, am fost de două ori logodit, dar, precum vezi, am rămas holtei. Ideea însuratului nu m-a mai putut învinge. Însă toate aceste întâmplări și încurcături s-au șters, ca și cum n-ar fi fost, fără a-mi lăsa în amintire nici cea mai mică urmă. Singur chipul Ilincăi mi se înfățișează încă din când în când, dulce, poetic, ca un vis din copilărie. Hotărât lucru! Cea mai curată a mea simțire a fost pentru o fată de țăran.

Vezi, dar, că nu puteam să-ți spun această istorioară fără un pic de înduioșare, fiindcă prea se leagă de aproape cu trecutul vieții mele.

— Apoi, dacă-i așa, răspunse Gheorghie, nu mai puțin înduioșat, vei fi silit să ascuți și tu o istorie din viața mea, mâni tot la oarele aceste, aici dinaintea focului. La revedere, pe mâne!...

La revedere!

(Convorbiri literare, anul XVII, nr. 4, 1 iulie 1883)

PETREA DASCALUL

Au trecut douăzeci și cinci de ani de când a avut loc această întâmplare. Erau frumoase vremi pe atunici, nu doar că mi se păreau mie, fiindcă eram tânăr, dar într-adevăr așa erau, căci un soare vesel se ridica la răsărit asupra noastră, încărcat cu bunuri la care cei mai mari domni ai țării abia de au cutezat să viseze; și idei nouă încolțeau în inimi, și viața nouă curgea prin vine. S-ar fi zis că Dumnezeu își întorsese fața spre noi. N-aș fi răscolit de sub vălul trecutului aceste amintiri ale unor vremi ce nu mai sunt, dacă întâmplarea de față n-ar avea oarecare legătură cu mișcarea de renaștere ce-a frământat atunci pământul nostru.

Se isprăvisе războiul Crimeei; trupele austriace se retrăseseră din țară, și Pacea de la Paris ne promitea Unirea Principatelor, mărirea teritoriului cu o parte din Basarabia, neatârarea politică și multe altele care ne înflăcărau mințile.

În timpul acela dar de frumoasă amintire, doi lorzi englezi, care luaseră parte la comanda superioară a oștirilor aliate din Crimeea, auzind că Moldova e o țară încă primitivă, cu obiceiuri patriarhale și cu munți plini de urși, veniră anume din Sevastopol în Galați cu hotărâre de a se desfăta la un vânat de urși, ceea ce de mult timp locuitorii Angliei nu mai pot face în insulele lor. Ei erau bogați, căci livrele¹ sterling sunau în buzunarele lor; erau serioși, căci, mai nu vorbeau unul cu altul; erau fuduli, căci se țineau totdeauna cu gândurile țepene și abia de coborau ochii pe vreun obraz omenesc.

¹ Lirele (n. ed.)

Nalți și subțiri, și totdeauna bine îmbrăcați și peptănați, ei priveau lumea cu gravitate prin geamul ochelarilor, vroind parcă înadins să puie oarecare distanță între ei și lume.

Ei plecară într-o trăsură cu opt cai de poștă, pregătită de pârcălabul de Galați, și apucară drumul spre munte la o moșie către proprietarul căreia aveau anume scrisori de recomandatie. Cine nu-și aduce aminte cum erau pe atunci drumurile la noi! Cu toate aceste, surugiii, cărora nu le păsau nici de drum, nici de cai, dar care mirosiseră bacșișul gras, mânau de olac, de scăpărau copitele cailor, trăsneau din bici, chiuiau cât le lua gura, încât bieții engleji, hurducați în trăsura ce se legăna ca o barcă bătută de valuri, nu-și mai simțeau nici frizura netedă, nici ochelarii drepti pe nas.

— *How original!* zise într-un târziu unul din lorzi către celălalt.

— *How original!* răspunse acesta ca un ecou.

Apoi ambii tăcură luându-și fiecare aerul serios obicinuit.

Au mers astfel o zi întreagă pe drumuri nebătute, trecând prin vaduri de râuri, peste șanțuri, peste podețe ale căror scânduri jucau sub roatele trăsorii, până când înspre seară ajunseră la moșia dorită. Proprietarul, care era prevestit de mai nainte de pârcălăbie, îi primi cu mare alai ca pe niște oaspeți aleși. Dulcețile, cafelele negre cu caimac, ciubucelele cu imamele de chihlimbar se înfățișară pe dată dinaintea lor după obiceiul pământesc, apoi nu trecu mult și proprietarul îi introduse în sufregerie, unde îi aștepta o masă bogată, pe a cărei pânză albă figurau cu cinste brânzurile de munte, păstrăvii afumați, bujenită¹ de căprioară, cataifurile, vinurile de Odobești și Cotnar, și câte și mai câte alte produse ale țării.

Iar lorzilor toate li se păreau ciudate; și mâncările, și obiceiurile, și forma caselor noastre de la țară, cu balcoanele lor lungi și aco-perământul țuguat, și gardurile cu spini, și cumpenele de la fântână, și mai cu samă poștile, despre a căror ciudățenie se resimțeau încă; dar nu dădeau nici un semn de mirare, căci ar fi fost în contra demnității lor. Numai câte un: *How original!* ziceau din vreme în vreme, însă și acesta cu multă cumpătare.

¹Bujeniță — pastramă(n. ed.).

După-masă, proprietarul chemă pe vânătorul său, Petre Dascalul, și-i porunci ca a doua zi să ducă numaidecât pe lorzii englezi la urși.

— Ascult! răspunse Petrea Dascalul cu un aer de supunere ce însemna că porunca stăpânească va fi negreșit îndeplinită.

Petrea Dascalul mergea la urși ca la un vânat fără nici o însemnătate. El ucisese atâția în viața sa, încât nemaiaivând destule degete la mâni și picioare ca să-i numere, le pierduse, cum am zice, răbojul: numai stăpânul său, care-și făcuse feliurite șubi și așternuturi de picioare din blănilor lor, ținea anume socoteală de dânșii.

În lunga lui îndeletnicire vânătoarească, el ajunsese să știe anume fiecare urs sau ursoaică de câți ani este, câți pui are, în ce bârlog șade, la ce părau s-adapă; și când stăpânul său zicea: „Măi Petreo, să-mi aduci mâni un urs“, el se ducea totdeauna la sigur. Și doar nu era vreun om mai arătos sau mai deosebit Petrea Dascalul; din contra, era mic de stat, avea chipul blajin și oarecare stângăcie în mișcări. Față cu stăpânul său abia de îndrăzne să ridice ochii din pământ. El fusese crescut de tată-său ca să fie dascal la biserică. Însă toate le făcea pe dos în slujba bisericească. În loc să curățe lumânările de muci cu cleștele cele lungi, el le stingea, și cădelnița o arunca cu atâta neghibăcie, încât împrăștia cărbunii pe jos. Numai la împărțeala colivei cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dăscălești. Într-o zi, mergând de șagă, cu un hleab de pușcă împrumutat, la un vânat de urși ce dăduse stăpânul său în munte, se nimeri că tocmai el împușcă ursul, și de atunci, prinzând gust la astfel de dihănii, îmbrățișă meșteșugul vânătoriei în locul breslei dăscălești, păstrându-și de la această din urmă numai numele.

Englezii, când îl văzură prin sticla ochelarilor lor așa mic și nechipos, îmbrăcat cu suman și opinci, învârtindu-și căciula dinaintea stăpânului său ca un nemernic ce nu știe cum să-și poarte mâinile, se arătară foarte necrezători.

— Dar în sfârșit, cine știe! își ziseră ei între dânșii. Aici toate sunt ciudate!

A doua zi, în zori, pe când lorzii dormeau mai bine, visând poate despre ciudăția obiceiurilor și a poștilor noastre, Petrea Dascalul bătu

la ușa lor îndemnându-i să plece. Ei însă, cu toată nerăbdarea ce aveau de a da piept cu urșii, nu deschiseră ușa până ce mai întâi nu-și raseră barba, nu-și pieptănară părul cu îngrijirea obicinuită, astfel ca nici un fir de păr să nu fie smintit de la locul său, și, gătiți fiecare de la ghetre până la pălărie cu câte un costum nou vânătoresc, anume cumpărat din Londra, plecară împreună cu Petrea Dascalul pe cărarea muntelui în sus, având în urma lor alți patru pușcași din sat.

Vremea era frumoasă, aerul viu și răcoros, și înspre partea șesului la răsărit soarele se înălța vesel pe un cer cuprins de foc. Tăcuți urcau engleji la deal, cu pas regulat și cu aerul serios al unor oameni ce merg într-o gravă întreprindere; numai Petrea Dascalul, blajin cum era și cam slobod la gură, mai schimba din când în când câte o șagă cu tovarășii săi din sat. Trei ceasuri întregi ei suiră mereu în sudoarea frunții, și nu o dată engleji se împiedicară de bolovani de pe drumul strâmt și pietros al muntelui, nu o dată pălăriile lor, împodobite cu pene de struț, se aninară de crengile brazilor, nu o dată se văzură siliți să deie mâna lui Petrea Dascalul prin locurile unde prăpastia se prea apropia de cărare; dar nu era lucru de mirare, nefiind marii lorzi deprinși să umble prin locuri așa tari, cum zic țărani noștri.

Pe la amiază Petrea Dascalul îi opri într-o desime mare, unde era o mulțime de bolovani și cioate răsturnate, care păreau a fi aduse de puhoi.

— Aici e ursul, zise Petrea Dascalul.

Atunci figurile lungi și solemne ale lorzilor se făcură și mai lungi și mai solemne, căci dorul lor era acum aproape să fie împlinit; aveau, în sfârșit, să deie ochii cu sahastrul Carpaților și să aibă ce istorisi despre lupta cu dânsul, când se vor întoarce în țara lor. Ei își înarmară puștile nu fără oarecare bătaie de inimă, deși de altfel erau desprețuitori de primejdii, și stătură câțva timp în așteptare; dar ursul nu se arătă. Atunci ei aruncară o privire întrebătoare asupra lui Petrea Dascalul, iar acesta înțelegând gândul lor, le arătă printre cioate și bolovani o gaură deschisă prin care abia ar fi putut intra un om pe brânci.

— Aici e ursul, adause Petrea Dascalul, arătând gura vizuinii. Apoi el și ceilalți pușcași, luând câte o cioată în mâni, începură să facă larmă împrejur.

— Sai, Catrină!... Nu te da, Gavrilă!... Diha, Martine!... strigau ei neconțenit; însă, cu toată gălăgia ce făceau, ursul nu voia să iasă întru întâmpinarea musafirilor săi.

— Doarme ca boierii după-masă, băgă de samă Petrea Dascalul. Să-l afumăm puțin, să-i treacă mahmuria.

Atunci Petrea, căutând cu luare-aminte împrejurul vizuinei, găsi o a doua gaură tăinuită sub cioate și frunzari, pe care urșii totdeauna și-o păstrează pentru retragere în caz de primejdie. El o curăți bine și făcu chiar lângă dânsa un foc de uscături pentru ca fumul să intre înlăuntru și să silească pe urs să iasă pe cealaltă parte. Dar nici cu acest mijloc nu izbuti, căci, fiind vânt, fumul, în loc să intre în vizuinie, se împrăștiă în toate părțile.

În vremea aceasta flegmaticii engleji începură să dea semne de nerăbdare, crezând că Petrea Dascalul, în care de la început nu prea avuseseră încredere, era cu adevărat un șiret ce-i purta cu vorba.

— E trândav ursul, zise Petrea cam necăjit, nu-l scoți cu una cu două de la tabietul lui... Dar eu i-s popa!

Apoi el bagă mâna în torbă, scoase o lumânărică de ceară albă, o lipi la buza puștii deasupra țelului, o aprinse zicând că la prohod trebuie și lumânare, se puse pe brânci și cu pușca întinsă și înarmată intră voinicește în vizunie. Lordul cel mai nalt și mai necrezător, care nu se aștepta la una ca aceasta, se uita acum nemișcat și cu ochii holbați cum Petrea Dascalul se târâia încet, încet în vizunie, cum își introduse mai întâi capul, pe urmă umerii, apoi picioarele, iar după ce nu mai văzu nimic, strigă: *How original!* însă cu un glas schimbat, cum nu i se întâmplase din ziua luării turnului Malacoff. Iar celalalt lord, cuviincios ca totdeauna, își ștergea cu batista sudoarea de pe frunte provenită negreșit din căldura soarelui, însă nu repetă de astă dată cuvintele tovarășului său ca de obicei.

După câteva minute de o așteptare groaznică în care numai inimile își păstrasera mișcarea, se auzi deodată un trăsnet de pușcă urmat de un gemet sălbatic, înfricoșat, cu atât mai înfricoșat cu cât venea din întunecul de sub pământ, unde era știut că numai moartea putea să hotărască între om și fiară. Apoi se făcu iarăși liniște adâncă,

liniște de mormânt, timp de mai multe minute lungi, nemăsurat de lungi, în care lorzii abia de-și mai puteau păstra cumpătul. „Acu-i acu!...” gândea fiecare în sine. Dar, lucru înfiorător, liniștea ținea mereu; nici un semn nu venea de sub pământ... Ce se petrecea oare acolo?... Negreșit că nu era bine, de vreme ce Petrea Dascalul nu mai ieșea la lumină, căci, dacă ar fi fost el învingătorul, ce ar mai fi stat înlăuntrul?... Când iată... se auzi la gura vizuniei un foșnit curios, mai mare decât l-ar fi putut face un om, și cioatele și petrele începură să se miște.

Momentul era în adevăr suprem; lorzii, înțepeniți, cu ochii îndreptați spre vizunie, cu puștile la ochi și degetele și tâmplele lor se băteau atât de puternic, încât ochelarii le jucau pe nas. Dar, spre marea și nemărginita loc mirare, în lor de dihanie se văzură deodată picioarele lui Petrea Dascalul, apoi umerii, apoi capul și, după ce Petrea ieși de tot, ținând într-o mână pușca și în cealaltă o frânghie, aruncă repede capătul ei celorlalți patru pușcași strigând:

— Trageți, băieți, vârtos!...

Atunci câteșicinci începură să tragă din răsputeri, și iată că o cogemite ursoaică moartă, lovită drept în frunte și legată cu frânghia de gât, ieși de sub pământ.

Uimirea englezilor fu atât de mare văzând izbânda lui Petrea Dascalul, încât de astă dată, uitându-și demnitatea și distanța socială ce-i despărțea de dânsul, începură să-l strângă de mână cu o căldură neobișnuită cumpătatului temperament englezesc.

Iar Petrea Dascalul, care atunci pentru prima oară avu fericirea să facă cunoștință cu livrelle sterling ale Marei Britanii, se uita nedumerit când la strălucitoarea monedă ce curgea gârâ în palma sa, când la lorzii cei cu figurile de un cot, având aerul a le zice:

— Banii, nu-i vorbă, îi primesc eu, dar voi ce dracul de vă mirați așa de mine, că doar nu mi-i întâia oară că mă bag în bârlogul ursului!

Apoi, după ce fiara fu așezată la o parte de gura vizuniei, Petrea se scărpină în cap zicând cu glasul său blajin:

— Socoteala nu-i încheiată; mai am un mușteriu în bârlog: cinstita față a unei beizadele.

Și iarăși aprinse o lumânare de ceară albă, pe care o lipi de buza puștei, iarăși intră pe brânci în vizunie, iarăși se auzi o împușcătură ș-apoi un mornăit înădușit, și apoi după vreo câteva minute, de astă dată mai puțin lungi, mai puțin înfricoșate decât acele dintăi, ieși Petrea Dascalul cu beizadeaua legată de gât și o așeză lângă mumă-sa, domnița Catrina.

— I-am miruit pe amândoi, zise el, așezându-se spre odihnă pe un trunchi de copac, și era drept să se odihnească, căci muncise din greu și cu spor.

Iar lorzii, care trecuseră peste atâtea mări și țări pentru a veni la noi să împuște urși, avură nenorocul să-i vadă împușcați gata de mână altuia, și se întoarseră fără măcar să fi dat un foc, ducând cu dâșii numai amintirea culeasă în mijlocul fiorilor de spaimă despre mijlocul ciudat cu care se ucid urșii în țara noastră patriarhală.

Cu o parte din livrele sterling, Petrea Dascalul și-a măritat o fată, cea din urmă ce-i rămăsese în casă, iar cu cealaltă parte și-a făcut sieși o mică zestrîșoară pentru zilele bătrâneților. Nu târziu după aceea, proprietarul moșiei primi de la Londra o scrisoare cu rugămintă să înmâneze lui Petrea Dascalul, ca semn de neuitare din partea lorzii, portretele fotografice ale lor însoțite de două puști foarte scumpe, ieșite din cea mai renumită fabrică a Angliterei cum și un număr al ziarului *The Illustrated London News*, în care era desinată cu mult adevăr fîroasa scenă a intrării lui Petrea Dascalul în vizunia ursului.

Dar urmarea cea mai de căpetenie ce au avut această mică întâmplare a fost că amândoi lorzii, iubitori de vînat, au apărut călduros în Camera de sus a Angliei drepturile ciudațelor țări dunărene și nu puțin contribui puternica lor voce într-o a fi recunoscută Unirea mult-dorită a Principatelor Române și alegerea îndoită a colonelului Cuza. Mici lucruri au câteodată mari urmări și nimeni nu știe unde pot răspunde capetele firelor care leagă una de alta faptele omenești.

(Convorbiri literare, anul XIV, nr. 8, 1 noiembrie 1880)

AGATOCLE LEUȘTEAN

Chip din lume

Numai cine a trăit mult ca *Agatocle Leuștean*, precum am trăit eu, putea să-l cunoască din talpă. Avea o mulțime de ascunzișuri și deschisuri. Mai întâi, singură această împărechere de nume îi dădea un aer ciudat. Parcă-ntr-adins nașul îl botezase cu numele *Agatocle*, luat de prin cărți, ca să mai acopere puțin grosolănia numelui *Leuștean*. Noi îi ziceam prin prescurtare *Aga*.

Judecat după înfățișare, el părea cu totul alt om de ce era în realitate. Avea într-adevăr o figură de șiret, ce te punea oarecum în îndoială despre bunătatea caracterului său. Când îți vorbea de multe ori, nu te dumereai de vorbește serios sau în bătaie de joc, așa de bine știa să se prefacă. Avea un zâmbet ca o cimilitură și în fundul ochilor lui strălucea o rază de pricepere care parcă-ți zicea: „Degeaba, prietene, nu umbla să vinzi castraveți la grădinar!“ Cu toate acestea, n-a fost om mai naiv, mai lesne-ncrezător și mai ușor de tras pe sfoară ca el. De câte ori nu l-am făcut de zi întâi april să alerge după cai verzi pe pereți, spunându-i minciuni care umblau în picioare; de câte ori el, marele cunoscător de tutunuri, după cum se lăuda, n-a fumat tutun de un franc ocaua, în loc de tutun „Bectemis“, fără să aibă habar, deși vedea pe toți în jurul lui ținându-și coastele de râs. Era, cum aș zice, șiret la chip, dar la suflet de bună-credință. Apoi avea o căutătură și un umblet de ștregar și niște mustețe totdeauna bine răsucite, de-ai fi crezut că-i topenie de bieteale femei. Nimeni ca dânsul nu era în stare să spuie care este chemarea unui bărbat; cum adică un bărbat trebuie să știe juca o carte, bate o bilă, sugă un pahar și ademeni o femeie. Despre celelalte, nu-i vorbă, era el meșter să învețe și pe alții,

dar încât privește femeile trebuie să mărturisesc că dacă ele ar fi rămas numai în nădejdea lui, ar fi dus sărmanele mult și bine dorul ademenitului, căci, el, bărbatul, în toată viața, n-a ademenit decât o singură femeie, aceea pe care a luat-o de soție și încă și aceea cam fără știrea lui, îndemnat și stărostit de alții. De altfel, om de spirit, șăgalnic, puțină de anecdote și de povești. Umplea casa de veselie unde intra el. Însă de toate aceste însușiri nu se folosea față cu femeile. Între dânsle i se schimba cu totul firea; se zăpăcea, se prostea ca cel mai nemernic copil; și de aceea, nesimțindu-se destoinic să le ție piept, căuta mai bucurios societatea bărbaților unde apoi las' pe dânsul, se dădea de cel mai strașnic răpuitor de femei.

Osebit de aceste mici nepotriviri între feliul cum era și feliul cum se arăta, mai avea și alte cusururi; era leneș ca un împărat, mândru ca un vlădică, risipitor și zgârcit totodată, sau, cu alte cuvinte, ieftin la făină și scump la tărâțe, după cum zice proverbul. Așa, ca să vorbesc în treacăt de aceste cusururi, voi zice că nu era leneș de acei care șed numai pe canapele și cască toată ziua. Nu! Era vioi, îi plăcea să umble și să se primble, însă numai de petrecere, fără treabă și fără datorii. Dușmanul lui cel mai mare era condeii și adormitorul cel mai sigur, cetitul. Astfel nici a putut să stea mult timp în slujbele ce a ocupat rânduri, rânduri, și, fiindcă după toate căutările, n-a putut să găsească o slujbă în care să nu fi fost silit a scrie și a ceti, de aceea la urmă a și renunțat la cariera de lefegiu, mărginindu-se numai în modestul venit ce-i rămăsese de la părinți.

Într-un rând Leuștean căzu amorezat, dar amorezat lulea, cea dintâi și cea din urmă dată în viața lui. Nici el singur nu putea să-și dea seama cum s-a întâmplat aceasta, căci, precum spusei, n-avea obicei să se încurce în calea femeilor. Dar se vede că i-a fost sortit să-și tragă și el păcatul. Chinurile amorului însă, dacă-i tăiașe cheful și liniștea, nu-i tăiașe și pofta mâncării. Înghițea ca și mai nainte aceleași porții de bifece, cu singura deosebire că între un biftec isprăvit și altul început scotea câte un oftat din adâncul plămânilor, mijloc prin care își ușura năduful.

— Agă dragă!... pentru un amorezat mănânci parcă prea mult, băgam de seamă eu.

— Aș!... Atâta mi-a mai rămas și mie! răspundea el pe un ton liric, să te rupă la inimă. Se zbătea nenorocitul în ghearele amorului ca pasărea în gura șarpelui, când într-una din zile veni la mine prăpădit, cu fața de-un cot.

— Ce ai, iubitule? îl întrebai îngrijat.

— Sunt nenorocit! Iubesc!... Te rog, nu mă lăsa!... Vino cu mine!... voi să mă primblu puțin, să mă răsuflu.

— Bucuros, frate!... Mai e vorbă!...

Amândoi ieșirăm pe stradă.

El opri o birjă, mă pofți din a dreapta ca pe un musafir și porunci viziteului să iasă peste barieră la câmp. Era tocmai vreme de primăvară, când toate-s pornite spre dragoste. Dar, lucru deșanțat!... Iarba spornică care surâdea ochilor, ciocârliile care te asurzeau, soarele cel dulce care-ți dădea viață la inimă, în loc să-l mângăie, îl întartau și mai tare. Se credea singur, nefericit, în mijlocul naturei fericite.

— Nu mai pot!... îmi zise el desperat. Haide la tatăl tău să-i spun tot. El e om de sfat, știe multe, a văzut multe și m-a învăța ce să fac.

— Haide, răspunsei eu. Întoarce, birjar!...

Birjarul întoarce și trăsura se opri dinaintea casei noastre.

Dar când să sun clopoțelul de la ușă, mă uitai la el și ce să văd?... Plângea sârmanul, de-i sărea pieptul, plângea în glas mare, cu toate suspinurile și strâmbăturile unui plâns copilăresc, încât muscalul de pe capră, spăriet, mă întrebă dacă nu cumva „cacanaș e bolnav?” Nu știu de ce, dar suferințele sufletești ale lui Agatocle Leuștean nu inspirau compătimire prietenilor lui. Mic cum era, pântecos, mîncău, cu aerul lui cabazlicar, îți venea parcă să crezi că e vreo șiretenie la mijloc. De astă dată însă Leuștean nu se prefăcea, suferea de-a binelea, iar eu, văzându-l în așa hal, îi zisei:

— Nu-i chip să intrăm în starea asta. O să ne rîdă sluga care ne va deschide ușa.

— Ai dreptate. Du-mă, te rog, acasă. Acasă el se coborî răpede din trăsură, îmi strânse mâna cu căldură, mulțămindu-mi că l-am

întovărășit, și-mi lăasă trăsura pe spate cu două oare de plată. Așadar, cu tot amorul și necazul lui, el n-a uitat că e mai bine să plătească altul birja decât dânsul. Am surâs în mine recunoscând în acest act de zgârcenie pe vecinul meu amic Leuștean, așa cum era, adică zgârcit la mărunțișuri și darnic la sume mari. Să-l fi picat cu lumânarea, n-ar fi scos de bunăvoie un leu din buzunar; însă pe un lanț de ceasornic care să-i împodobească pânțelele dădea bucuros sute de lei, și nu o dată l-am văzut la chefuri umplând cobza lăutarului cu irmilici. Ei... așa era. Încă o nepotrivire în apucăturile lui.

Dar, zgârcit sau nu, la mâncări nu făcea economii. El, cel dintâi în oraș, știa când sosesc stridiile sau icrele proaspete; el, cel dintâi, mânca trufandale, și la masa lui nu lipseau niciodată doi, trei prieteni.

Ș-apoi, să fi văzut ce vesel era la masă, cum i se dezlega limba după un pahar de Cotnar. Avea un talent nespus de a imita pe unii și pe alții, mai ales pe un camarad al nostru din vremea aceea, Gavril Bărgăoanu, cam prostatic din fire și care vorbea lătăreț. Îi ziceam prin prescurtate Gavril Bărgă. Luasem, noi băieții, pe atunci năravul prescurtărilor.

— *Mă Bărgă!... striga Leuștean c-un glas prefăcut care stârnea râsul tuturor: Tocmit-ai la meșină pe mehalnicul de la Mavrocordat? Ad topo... mă Bărgă! Cucea-n binză, măliga-i rupi chelea!...*

Și alte câte acestea de nu mai rămânea inima de răs.

Am uitat să spun că tatăl meu, aflând despre focul dragostei ce ardea pe bietul Leuștean, și știindu-l bicisnic cu femeile, se duse la părinții domnișoarei cu pricina, și aduse lucrurile așa, că într-o duminică Aga Leuștean se pomeni, fără vina lui, cu covrigul de mire pe cap. Ce bine-i sedea! Șapte ani a gustat din traiul căsătoriei, în care timp ca un vrednic bărbat, stăpân în casa lui, a fost neconținut sub papuc. Petrecerile, cărțile, mesele se mai rărise puțin, dar după șapte ani Dumnezeu strângând la sine pe scumpa lui soție, el de atunci ca mai ba să-și puie cap sănătos sub *Evanghelie*. Rămas liber și nerăspunzător cătră nimeni, el luă iarăși de coadă petrecerile, cărțile și mesele.

„*U... iu... iu ș-aș bea rapciu, ș-aș mânca pcită de grâu!...*“ era cântecul lui obicinuit când se greșea c-un pahar mai mult. Totuș suflet bun și

neuitător cum era, nu scăpa nici o ocazie în mijlocul petrecerilor chiar, să nu zică un cuvânt despre răposata lui soție care, bună femeie fusese, sărmana, cuvânt totdeauna întovărășit de-un oftat și de-un gât de vin.

Viața de toate zilele era împărțită cam astfel: Mai întâi în douăzeci și patru de oare trebuia să doarmă zece oare pline, îmbrăcat într-o cămașă de pânză de casă, lungă până la călcăie, cu dungi roșii la guler și la mâneci. De se-ntâmpla vreodată să nu-și îplinească somnul, era a doua zi mahmur. De lene să nu se îmbrace, își primea musafirii dimineața de multe ori în cămașa cea de noapte, făcea feliurite ghidușii astfel dezbrăcat, cânta prin casă cu o perină la brațe în chip de cobză, imitând pe Barbu Lăutarul, pentru al cărui cântec avea o deosebită slăbiciune, și astfel trecea timpul într-un răs și chef până la oara dejunului.

Dejunul era totdeauna zdravăn și bine stropit. După dejun, mergea regulat la cafenea, locul de întâlnire a tuturor dulandragiilor, unde juca pe un biliard cu buzunări, vechea partidă rusească, meșteșugărind la sotonici și la clapștosuri de se minunau marcherii, și toate aceste întrețesute cu fel de fel de glume potrivite cu locul, cu jocul și cu societatea.

Venea apoi masa, și mai zdravănă și mai bine stropită iară, după-masă, abia putându-se mișca, trăgea câte un talon bun de somn, după care venea negreșit rândul altor câteva taloane de preferans.

Avea trei prieteni cu care făcea de obicei partida de preferans, și, să ferească Dumnezeu să-l fi dat vreunul de sminteală sara la ora hotărâtă, sau, odată întruniți, să nu se fi jucat pe noapte *după regula lui Melhisedec*, cum zicea el, că se făcea foc. Greșală nu se încăpea la joc; de altfel, vinovatul era pus în rândul mazetelor și cârâiturile curgeau gârlă în capul lui.

Ca să pot da însă figura lui Leuștean în toată a ei originalitate, nu trebuie să trec cu vederea unul din cusururile sale de căpetenie și anume, frica. Se temea de toate celea mai cu samă de hoți, de foc și de bivolițe.

La drum era o pedeapsă de mers cu dânsul. Vai de capul viziteului care-i mâna caii. Chinurile lui nu erau proaste. „Lasă mai încet; mână mai tare! fă mai la dreapta! fă mai la stânga! ia sama, nu răpezi!“ toate acestea curgeau într-un șir neîntrerupt. Apoi în fiecare tufă i se

năzărea câte un hoț la pândă, și se muncea și se văicărea, sărmanul, de credeai că o să-l apuce ceva. Arme nu purta niciodată cu sine, căci nu era om să se puie de pricină. Se zice chiar, dar acest fapt el l-a tăgăduit totdeauna cu tărie, că frica de hoți i se trăgea de la o întâlnire ce a avut noaptea în pădure cu un negustor de pungi. Pe atunci purta de toată întâmplarea un pistol cu două țevi. Când hoțul îi opri trăsura în drum, el deodată puse mâna pe pistol să se apere, dar, zărind la lumina lunii ochii firoși și mustățile țapoșe ale haiducului, își simți balamalele slăbind și pistolul îi căzu din mâni.

— Ce este aceasta? întrebă haiducul arătând arma.

— Să iertați, domnule căpitan, ia... un pistol...

— Și pentru ce l-ai luat, mă rog?

— Apoi de... ia așa?

— Cum așa?...

— De o întâmplare, să nu bănuți.

— Mai întâmplare decât asta, ce vrei?

— Apoi cum îi socoti și măria-ta, jupâne căpitane, că eu unul nu mai zic nimic.

Leuștean nu vorbea, ci bălbâia, de tare ce-i clănțăneau măselele în gură.

Văzându-l așa om pe sine, haiducul prinse să râdă, îl cinsti cu o palmă bine așternută peste obraz, pentru ca altă dată să nu mai poarte degeaba pistoale la drum, și, după ce-i luă arma și punga, își căută de treabă, lăsând pe bietul Leuștean mai mult mort decât viu.

Ce e drept, dacă întâmplarea a fost adevărată, putem zice că Leuștean a scăpat ieftin, pentru că alții au pățit-o mai rău decât dânsul. Sigur însă este că el de un timp n-a mai umblat noaptea pe drum, nici a purtat arme cu el.

Grija focului de asemenea îl stăpânea într-o atâta, că la casele lui hornurile se stricau de prea mult șters. Într-o noapte, după o partidă întârziată de preferans, ademenit de un mușchi la frigare ce i-am oferit, s-a învoit să doarmă la mine acasă, lucru ce i s-a întâmplat de mai multe ori. A doua zi, până a nu se îmbrăca, pe când făcea ghidușii prin odaie cântând ca Barbu Lăutarul:

Strângeți, leleo, buzele
Lelițo, lelițo, fa!
Că le, pișcă muștele,
Lelițo, lelițo, fa!
Și se văd fasolele
Lelițo, lelițo, fa!

deodată se aud tulumbele durăind pe dinaintea ferestrelor și apucând pe hudița ce duce la casa lui. Într-o clipă Leuștean și-a ieșit din minte și n-a mai știut ce face. Rătăcit, cu ochii holbați, cu fața descompusă, alerga și răscolea toate prin odaie, voia să se îmbrace mai răpede și le nimerea toate pe dos; își vâra picioarele prin mânecile surtucului și mânilor prin cracii pantalonilor, până ce, în sfârșit, pierzând speranța de a se mai putea îmbrăca, aruncă surtucul, pantalonii și cizmele în toate părțile și căzu gâfâind pe un scaun.

— Nu mă duc de-aici!... strigă el ca un om ce vrea să-și facă sie însuși în ciudă. Lasă, să ardă!... Dracul să le ia de case!...

A fost un adevărat teatru această comică scenă de zăpăceală a lui Luștean. Merita să plătești, să-l vezi.

Altă dată pe la cinci oare dimineața auzii bătând cu furie la ferestrele mele.

— Cine-i acolo?

— Eu.

— Care eu?

— Agă.

— Care Agă?

— Agatocle.

— Nenorocitele, ce-ai pățit, îi zisei eu deschizându-i ușa.

— Închipuiește-ți, frate, răspunse el, aruncându-se pe o canapea; de douăzeci de ani, abia astăzi pentru întâia dată văzui și eu răsăritul soarelui, însă, ce-i drept, fără voia mea.

— Cum așa?

— Știi că am ieșit asară pe la unul după miezul nopții de la partidă. Ei bine!... Plec acasă și, când intru în hudița ce duce la mine, ce să văd?... O cogenite bivoliță care sta culcată în mijlocul drumului,

mestecând din fălci. Nu era chip de trecut pe alături. Sufla așa de tare și rotea niște ochi așa de sluți, încât numai nu-mi zicea: „Hait!... Cară-te de-aici, că te iau în coarne!“ Ce să fac? Mă întorc îndărăt, încunjur o jumătate de oară, și, când ajung la cealaltă hudiță care de asemeni duce la mine pe partea opusă, iată o altă bivoliță tot atât de firoasă, tot atât de slută care păștea iarbă din șanț. O adevărată pacoste!... Parc-anume se pusese, matahalele, să-mi ție calea. Mă întorc iarăși la hudița dintâi, bivolița tot acolo; se așternuse pe odihnă ca la dânsa acasă. Mă duc înapoi la a doua hudiță, dau peste a doua bivoliță care se așternuse și ea pe mâncare. Și așa din hudiță-n hudiță, din bivoliță-n bivoliță, iată-mă până la ceasul acesta în picioare, fără să fi putut intra acasă. Uf!... sunt rupt de osteneală. Da' am văzut răsăritul înaltei.

— Bicisnicule!... îi zisei eu, abia stăpânindu-mi râsul. Să te faci niște păcătoase de bivolițe să nu dormi toată noaptea, asta-i bună de scris!...

— Ei! ce vrei! Numai o viață are omul și trebuie să și-o cruțe.

Într-adevăr viața și-o cruța, dar pânțele nu, căci din ce în ce îl îndopa mai mult cu mâncări și băuturi. În zadar îi ziceam:

— Leuștene, ia sama, odată ai să pocnești ca o bute rău cercuită.

— Aș!... Asta-i viața omului... Pentru ce trăiește omul, dacă nu pentru pânțele?

Treceau zilele, lunile și anii, fără ca el să-și schimbe firea, fără ca el să-și schimbe traiul. Însurise pe cap, și pânțele lui căpătase o rotunjime sub care parcă-i dispăreau picioarele. Dar cu cât i se înmulțeau anii vieții, cu atât i se împuținau mijloacele de trai. Pe nesimțite, el mâncase în fiecare an, pe lângă venituri, și câte o părtică din capital, așa că sărăcia da acum năvală la ușa lui. Da' unde își bătea el capul cu asemenea nimicuri? Lipsa, și mai ales la bătrânețe, de care unii oameni slabi de înger se tem așa de tare, lui nu-i îngreua inima, nici tulbura somnul; numai căsuța lui cea albă, cocheta și veselă ca și dânsul, își posomorâse de la un timp fața, căci pe părății ei, de mult timp neîmprospătați, se vedeau cărămizele goale și dungi vinete de ploi, ca niște lungi șiroaie de lacrimi.

Într-o sară, îmi aduc aminte, Leuștean își invită partizanii de preferans cu următoarea circulară:

Cine-i protos?... Vasilică;
Eu cumpăr la sans-atu;
Iorgu face șapte-n pică,
Am s-ajut, haide și tu.
Dar mă rog să dai închis,
C-am să mi-l trântesc o platcă,
Să se mire și prin vis
Preferans cu cine joacă.

Parcă-l văd și acuma cu ce luare-aminte pregătea el masa de cărți, cum ascuțea crida, așeza scaunele, făcea mukul la lumânări, așa ca toate să fie în regulă și cu simetrie, iar în cursul acestei grave îndeletniciri el șuiera între dinți vecinicul cântec: „U... iu... iu... ș-aș bea rapciu, ș-aș mânca pcită de grâu!”

Între partizanii lui mă număram și eu. În sara aceea a fost mai cu chef decât totdeauna. „Bonsoir, musu Vasilică!... Cu plecăciune, cucoane Neculai!... Sărut mânil, cucoane Iorgule!...” zise el tovarășilor săi în momentul de-a împărți cărțile; iar aceste cuvinte, rostite cu aerul și înțonația ce știa el să le-o dea, căpătau un deosebit parfum de veselie. Deși norocul nu prea legase frăție cu dânsul, totuș era destul să puie o platcă cât de mică pe protivnicul său, ca să facă un haz nespus și să-și uite paguba. Tot vocabularul obicinuît al cartoforilor, porecle și născociri de cuvinte caraghioase, glume inventate anume pentru jocul de cărți, necunoscute altor oameni, au fost de astă dată cu prisosință puse în circulație la masa verde. Numai dulcețile și cafeaua neagră veneau din timp în timp să întrerumpă puhoiul necurmat al șăgilor.

Dar nu bine mântuisem preferansul și deodată se deschiseră ușile odăiei de alături unde ni se înfățișă fumegând pe o masă, între două mari candelabre, un purcel fript, rumăn, cu un morcov în gură, încunjurat de mezeliciuri și de un stol de butelci pline cu vinul cel mai chihlimburiu. A fost surprindere ce ne pregătise Leuștean. Se înțelege că nu ne-am dat în lături de a face cinste mesei, ba chiar pot a zice că

ne-am așternut pe mâncare ca niște oameni care știu să prețuiască un purcel în asemenea împrejurări, dar dacă noi eram la înălțimea datoriei, apoi Leuștean era cu mult mai presus. Parc-atunci scăpase din postul mare.

— Măi Agă! nu fi așa lacom, că-i pocni ca o bute rău cercuită, îi repetam noi aceeași glumă.

— Am cinste să vă spun că sunteți niște mișei, ne răspundea el. Nu văd eu, parcă, cum mă trageți pe sfoară cu băutul. Eu dau pe gât totdeauna paharul plin, și voi abia de vă muiăți buzele în sângele Domnului. Parcă n-ar fi vorba de sănătățile voastre. Dar nu-i nimic. Tot așa să dea Dumnezeu să fiu înșelat în viața mea. Cât despre mine, dac-oi muri, halal să-mi fie!... Încaltea oi muri satul. Să-mi vie Ghioc, aicea, strigă el, lovind cu pumnul în masă.

Ghioc, care era după ușă și pândea semnul chemării, numaidecât se înfățișă în antereul lui de citarea, cu scripca așezată la gât.

— Să trăiți, cuconașilor, zise el închinându-se adânc, când v-a fi mai rău, tot așa să vă fie!...

Apoi cu mult ifos și cu multe mișcări din mâni și din cap începu să cânte *Marșul lui Napoleon*:

Napoleon Bunăparte.
Stând în pământ de departe,
Pe marea Apusului
În prijma Parisului...

Voia țiganul să se arăte ca adică e procopsit, știe cântece străine.

— Ce umbli cu de-alde astea, faraoane! striga Leuștean furios. Ai înnebunit, ori vrei să te miruiesc în numele Tatălui. Cântă-mi un cântec creștinesc că doar s-or dezgheța boierii. Nu-i vezi cum stau, parcă și-au îngropat rubedeniile.

— Apoi care cântec porunciți, sărut tălpile? întrebă Ghioc îndoindu-se din șale.

— Ce, nu te pricepi, coțofană! Te-ai prostit, se vede!... Adă scripca-ncoace!

Atunci Leuștean, care învățase în copilărie să cam tragă din arcuș, înhăță scripca din mâna lăutarului, cercă strunele la ureche, tuși, își drese glasul, făcu câteva flori din arcuș și o intoarse pe cântecul lui *Barbu Lăutarul*, în care se simțea mai meșter:

Eu sunt Barbu Lăutarul.
Starostele și cobzarul.
Ce-am cântat pe la domnii
Și la mândre cununii!...

Apoi mai departe:

Eu îngheț cântând la poartă
Și tu dormi dormire-ai moartă...

De ce cânta, de ce se înflăcăra mai tare. Poate că unde o cam luase de coadă, sau, cine știe, poate că tocmai atunci îl lovise un alean la inimă, vreo amintire din trecut, căci arcușul lui luneca așa de bine pe coarde, și glasul lui răsuna așa de viu, încât ai fi zis că-i aievea *Barbu Lăutarul* căre-și cânta cântecul. Dar când zise:

Dragi boieri din lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc...,

atunci se simți tremurând în glasul lui o notă melancolică, și, lucru nemaipomenit, o picătură de lacrimă îi străluci sub gene. Nu mai era veselul și nepăsătorul Leuștean cel din toate zilele, peste care nevoile lunecau ca untdelemnul.

Însăși fața i se schimbase sub puternica înrăurire a cântecului; apoi, întărit la culme, aruncă scripca jos și o călcă în picioare.

— Așa ți se cade, uscătură netrebnică, care știi numai să plângi, și nu știi că plânsul e mai amar pentru cine a răs toată viața! Așa am să pier și eu ca un cântec bătrânesc. Dar, înalta, halal să-mi fie! adause el luând cu o mână un pahar de vin pe care-l sorbi de dușcă și cu cealaltă aruncându-și punga din buzunar în obrazul lui Ghioc.

Na, porumbacule, pentru păutregaiul tău de durăitoare!

Cine știe dacă-i mai rămăsese ceva pe a doua zi de cheltuială; dar Leuștean, cel ieftin la făină și scump la târâte, nu era om să-și cântărească dărnicia în asemenea momente.

— Nu pricepeți voi, urmă el înghițind un al doilea pahar, că fleacul ist de lume nu plătește o ceapă degerată... Atât e a omului; un pic de voie bună în inimă, că celelalte toate sunt nimicuri.

O zicea aceasta cam în silă, tocmai în momentul când îi lipsea voia bună.

— Prin urmare, sus cu paharul, fraților!...

Eu, văzând că ștele se-ncurcă și că, înduișat cum era, el avea de gând să o ție drug înainte, mi-am furat căciula, m-am strecurat nebăgat în samă pe ușă, și m-am dus ca un om cuminte acasă, lăsându-l cu fundat în cugetări adânci asupra nemerniciilor lumefști.

Acasă m-am dezbrăcat iute și m-am pus în așternut. Am adormit însă cu greu, fiind însumi nervos; când iată că, în mijlocul unui somn de plumb, mă simt scuturat de o mână răce, deschid ochii spăriet, și ce să văd?... Pe Leuștean stând la căpătăiul meu, în picioare, palid și cu părul vâlvoi. Mi s-a părut deodată că nu-i el, ci umbra lui.

— Ce este? zisei eu cuprins de fiori.

— Ce să fie? Ia m-ați lăsat singur acasă ca pe un netrebnic, și acum alerg să vă adun iară.

— Ai pierdut mințile, Leuștene? La vremea asta?

— De ce nu? Pentru chef trebuie să fie vreme totdeauna.

Pentru necaz e bine să nu fie. Haide scoală, leneșule!... Trimite după Ghioc... S-o luăm din capăt.

Îl priveam lung și nu pricepeam. Mi se părea că glasul lui răsună ciudat.

— Uite, adause el, nu pot dormi; îmi trebuie lume, joc, cântec, veselie. Să ridicăm tot târgul în picioare. Am ce am: nu mi-e inima la loc. Aș vrea să mai gust din cel Cotnar; să mai aud cântând pe gătul scripcei... Aș vrea!... știu eu ce-aș mai vrea!...

Zicând aceste cuvinte, el se primbla cu pași iuți și neregulați prin odaie; dar deodată se opri în loc; își întinse amândouă brațele în aer

ca un om ce simte că-i fuge pământul de sub picioare, se cumpăni un moment, apoi căzu grămadă jos.

Cu multă greutate putui să-l ridic și să-l pun pe canapea. Răsuflarea lui era răpede și ochii păinjeniți.

„Nu-i nimic! gândii în mine; l-a biruit osteneala și Cotnarul“. Îl stropii cu apă rece pe obraz, ca să-l aduc în cunoștință; el atunci tresări, întoarse spre mine o privire rătăcită și c-un glas străin, care parcă venea din adâncimile pământului, îmi zise:

Dragi boieri din lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc!...

Mă simții mișcat în fundul inimii de acest glas, oarecum profetic, jumătate vesel, jumătate tânguitor, care-mi pune în lumină o viață întreagă de om, petrecută într-un cântec ș-o nepăsare; și nu bine apucă a se stinge în liniștea odăii cea din urmă vibrație a versului de ziua bună, că împreună cu dânsa se stinse și cea din urmă licărire de viață în peptul lui Leuștean.

A murit sub ochii mei, într-un surâs rămas pecetluit pe buzele lui, ca un ultim semn al chemării ce avusese pe pământ de a răspândi în juru-i lumina veseliei.

.

În urma lui parcă lipsea orașului ceva; lipsea matca roiului; întemeietorul tuturor petrecerilor; lipsea omul la a cărui singură vedere te simțeai oarecum întinerit. Dacă, desigur, și el ca fiecare își purta în drumul greu al vieții sacul cu grijile în spinare, avea însă darul, când călca pragul unui prieten, să-și lase sacul la ușă și să intre cu inima ușoară și cu fața pururea senină... Ei, acest dar nu-l are orișicine.

Dumnezeu să-l odihnească pe ceea lume!

(Convorbiri literare, anul XX, nr. 2, 1 mai 1886)

DOUĂ ZILE LA SLĂNIC

Într-o odăiță mică și cam umedă de pe strada Popa Tatu din București locuia Nae Peruzescu. Ferestrele odăiei, întoarse spre miazănoapte, nu erau nici vara, nici iarna luminate de soare, și fațada casei, de mult nereparată, avea un aer posomorât. Se vedea cât de colo că e cuib de sărăcie. Dar înlăuntru locuia un tânăr cu mare viitor. Nu împlinise încă treizeci de ani, și Nae Peruzescu ajunsese arhivar la tribunalul de Ilfov. Născut la Târgoviște, orașul de descălecătoare, care a scos la maidan cea mai fină prăsilă de oameni mari, el fusese rând pe rând țiitor de registre la primăria din Caracal, prețlăuitor la vama din Burdujeni și perceptor la bariera Șorogari din Iași, o întreagă carieră făcută în scurt timp. Carte nu prea învățase în copilărie și nu știa, zău, dacă din cele patru clase primare îi mai rămăsese altăceva decât știința scrierii și a cetirei și oarecare elemente de aritmetică. Însă pentru oameni ca el cartea nu-i bună decât doar pentru a le strica originalitatea talentului, căci era într-adevăr talentat. Nae Peruzescu. Scria romanuri, poezii și piese de teatru, și nu o dată numele lui a figurat cu cinste în coloanele ziarelor *Trâmbița literară* din Gorj și *Zorile artelor* din Dorohoi.

Mai era și băiat frumos, scos din cutie, cum s-ar zice.

Avea o față albă ca laptele, cu doi bujori rumeni pe umerii obrazului, încât de departe părea a fi sulemenit; iar peste albul cel bătaios la ochi cădea, ca contrast de culoare un păr negru de abanos căruia știa să-i dea îndoiturile cele mai artistice. Cu un așa chip, cum era Peruzescu să nu fie îndărmorot de persoana lui; să nu umble totdeauna

îmbrăcat după moda cea din urmă, adică cu pantaloni scurți și cu cizme ascuțite la vârf; să nu-și curățe unghiile cele trandafirii de trei ori în fiecare zi, mai ales că la degetele cele mici ale ambelor mâni își lăsase unghiile să crească mari, cea din stânga în amintirea unei modiste din Caracal, și cea din dreapta în amintirea unei duduici din Târgul-Cucului din Iași.

Petrecuse el iarna cum petrecuse cu puțini tăciuni în vatră și cu pântecele cam lipit de coaste; dar cum sosi vesela lună mai, își puse amanet hainele de iarnă, spre a-și îmbroșta garderoba de vară. Astfel dichisit, peptănat întocmai ca un cap de ceară bun de expus la o vitrină de peruchier, el călca mândru pe trotuarele capitalei, având aerul a zice trecătorilor: „Ce nu vedeți? eu sunt Nae Peruzescu!“; și nu uita niciodată să-și anine la butoniera surtucului un mic boboc de trandafir, care sămăna de departe a decorație.

Începuse acum căldurile lui Cuptior, pe când lumea bucureșteană, însetată de aer răcoros, se pregătește de dus, unii pe la moșii, alții pe la băi. Nae Peruzescu se primbla prin odăița lui din strada Popa Tatu gândindu-se și el cam ce ar avea de făcut pe timpul vacanțelor. Din când în când se oprea dinaintea oglinzii petrecându-și degetele prin părul cel bogat și vorbea omului din oglindă cam astfel:

„Peruzescule, ești nostim! nu degeaba porți nume de piatră scumpă... Poet și romanțier!... cum șede omului mai bine... Ca mâni o s-ajungi ministru, parcă te văd; la Instrucțiune, nu-i așa?... ca să-mi protegiești artele. Ș-atunci, he!... he... Ce roluri o să-mi joci!...“

În acel moment ochii lui căzură pe ziarul *Graiul Troțușului* pe a cărui pagină de anuniuri, între cașcavalul de Penteleu și stacoșii de Marea Neagră, citi următoarele rânduri scrise cu litere mari:

„Subsemnatul, cu toată stima aduc la cunoștința onorabilului public că am deschis o locantă de lux la băile Slănicului cu bucătărie franceză sau română, după gust. Vinațuri străine și indigene cu prețuri moderate. Serviciu prompt și regulat. *Table d'hôte* în fiecare zi sau prânz *à la carte*, după voință. La abonamentele cu luna se fac reduceri.“

„Ce idei! zise Peruzescu, lovindu-se cu mâna peste frunte. La Slănic!... La Slănic!... La băi în țara mea! Acolo-i dă mers. Un viitor om mare trebuie să-și cunoască țara. Și-apoi, he! he! Acolo o să le-nvârtim!...”

Zis și făcut. Bagajul nu era greu de alcătuit. Cât era pe dânsul, un paltonaș subțire pe deasupra și o pălărie de paie pusă cam crăiește pe-o ureche; apoi două rânduri de albituri într-o lădiță de Brașov, și iată tot. Pentru buzunar, cam puțin: una sută cincizeci lei, scontați deasupra salariului la un zaraf de la *Cuibu cu barză*. Dar, în sfârșit, un cetățean român în țara lui nu pierе. Astfel, plin de chef și de speranță în viitor, pleacă în aceeași sară de la gara Târgovișteя spre Moldova.

A doua zi la opt oare dimineața trenul intră în gara de la Târgu-Ocna, și Nae Peruzescu se coborî somnoros din clasa a III-a, unde voiajase tot timpul tăcut și ghemuit într-un colț, cu pălăria pe ochi, cu gulerul paltonașului ridicat, păstrând cel mai strict incognito.

Îi trebuia acum o trăsură pentru Slănic. Trăsurile însă erau scumpe și Peruzescu sta pe gânduri. Dar numai de noroc să nu se plângă omul. Pe când se târguia el cu birjarii că doar le-a mai rupe din preț, iată că un domn gros și roș la față îi puse mâna pe umăr;

— Mă rog de iertare! zise domnul cel gros c-un glas care parcă-і ieșea din fundul pântecelui. Nu te mai osteni să cauți birjă. Am eu loc la mine în trăsură. Numai dinainte, dacă nu te superi, fiindcă dinapoi ședem noi doi, nevasta și cu mine.

— Prea bine, răspunse Peruzescu, mulțămît de-a intra în tovărășie; însă cu o condiție, să-mi plătesc și eu partea mea. Aceste vorbe fură zise c-un fel de mândrie de om ce nu înțelege să і se facă concesii de bani.

— Da' ce-are a face! Nu se-ncape plată, adause omul pântecos, doar te poftim în trăsura noastră, nu-і așa Luxițo?

— Se-nțelege, răspunse Luxița, o femeie mică, uscată, istovită, încât părea a fi o scândură cu ochi.

— Ei vezi?... hai, sui și nu mai face vorbă!

— Da' nu se poate.

— Da' mă rog.

În sfârșit, Peruzescu, neavând încotro, abia se prinse de la al doilea cuvânt, se sui în trăsură pe scăunașul de dinainte, iar lădița de Brașov, cea cu două rânduri de albituri, o așează în capră la picioarele viziteului.

— Sunteți prea buni, zise Peruzescu politicoș, însă n-aș fi consimțit niciodată să vă supăr dacă aș fi avut cu mine mai mult bagaj decât lădița a mică. Celelalte lăzi vin pă urmă.

— Înțeleg. O să stați pe semne mai multă vreme la feredeie.

— O lună, poate.

— V-o rânduind doftorii?

— Ba nu, dă petrecere. E plictis mare în București, și-n străinătate fusesi anii trecuți. Mi s-a făcut silă de străini. Anul acesta nu voi să-mi deșert punga la nemți sau la franțuji. Să vedem cum o mai fi și cu ai noștri?

— Aveți mare dreptate. Sunteți negustor?

— Nu, răspunse Peruzescu, c-un surăs protector.

— Proprietar, poate? Vă ocupați cu lucrul câmpului?

— Ai-da-de!... Unde mă ocup eu cu secături dă alea.

Proprietar, da, cât poștești, însă moșiile nici le văd cu ochii. Îmi privesc numai regulat arenzile, fie viscol, ploaie sau secetă, căci cazurile fortuite nu mă privesc. A-și căuta cineva dă moșie este a se pune sub atârnarea administrațiunii, și eu, domnul meu, sunt dintre acei ce prețuiesc libertatea mai mult decât chiar moșiile.

Trăsura înainta mereu în trapul cailor. Trecuse acum podul Troțului care se cam legăna sub picioarele cailor și intrase în drumul strâmt și stâncos de pe valea Slănicului. Omul însă cel pântecos, curios ca toți provincialii și puțin discret, ținea să-și descoase tovarășul din toate prohaburile;

— Dacă sunteți dipotat ar hi ghine să mai hărțuiți cârmuirea în privința podului de pe Troțuș. Vedeți cum se clatină; trecem pe el cu zilele în mâni.

— Da' cine nu e deputat, nenișorule, în ziua dă azi?... Nu mai

departe decât mai deunăzi, fiind un colegiu vacant la... dar puțin importantă localitatea (Peruzescu nu voia să se încurce cu nume proprii), alegătorii în corpore s-a adresată la mine să-mi încredințeze mandatul de reprezentant al națiunii. Însuși ministrul mi-a telegrafiat: „Iubite amice, nu refuza!“ Aș!... „Ia, slăbiți-mă, domnilor! răspunsei ministrului și alegătorilor. Afacerile mele multiple mă împiedică deocamdată să mă ocup cu interesele statului“, și... scurt... am declinat onoarea, recomandându-le până un văr al meu. Eu, onorabile, dacă vrei să știi, am alte lucruri mari în vedere; am îmbrățișat cariera literilor, a artelor frumoase; și aceasta nu ca meserie, nu după trebuință, fiindcă, de! slavă Domnului!... veniturile îmi prisosesc, ci fiindcă simț acilea mine vocațiune. Marele Eliade, al din fața universității, a fost înaintemergătorul și noiăștialalți suntem urmașii lui!

Toate aceste fură așternute dintr-o singură răsuflare și cu așa accent de convingere, încât tovarășii lui, niște bieți oameni de la țară, naivi cum i-a lăsat Dumnezeu, îl ascultau ca pe Sfântul Ioan Gură-deaur și, deși nu prea înțelegeau cam ce fel de carieră e aceea a literelor, totuși își închipuiau că însemnat om trebuie să fie tânărul cu care au făcut cunoștință, de vreme ce e amic cu ministrul și a desprețuit mandatul de deputat.

— Da' poate nu stați bine dinainte? îi zise Luxița sfioasă. Arghir! ia mai lasă și pe boier să șadă la locul tău.

— Cum nu, boierule, poftiți!... Da' mai încape vorbă!

— Ședeți, mă rog, la locul d-voastră, n-am venit acilea să vă supăr.

— Da' nu-i supărare; dimpotrivă ne faceți plăcere.

— Voi schimba la jumătate dă drum, dacă voiți numaidecât, zise Peruzescu spre a nu le strica hatârul. Această tocmeală îi venea și mai bine la socoteală, fiindcă la intrarea în Slănic avea să-l vadă lumea în trăsură la locul de cinste.

De la o vreme convorbirea între ei nu s-a mai putut susține cu șir, căci drumul se făcuse rău și bolovănos și la fiecare moment cucoana Luxița, mică și slabă cum era, risca să fie aruncată ca o minge afară din trăsură.

La *Cerdac*, unde este jumătate de cale, trăsură se opri pentru câteva minute, în care timp Peruzescu se îndeletnici cu cetirea iscăliturilor și a cugetărilor scrise de trecători pe stâlpi și tavanul cerdacului. Două versuri anonime îl înveseliră cu deosebire:

Te iubesc și te ador
Ca pe-un pui de curcă chior!

„Brava poezie!...” gândi el. Atunci Peruzescu, a cărui nervi artistici zbârnăiau numaidecât la cea mai mică impresiune din afară, se încercă să compue și el o cugetare oarecare și în acelaș timp să o subscrie, ca să rămâie la știința posterității cum că Nae Peruzescu a trecut odinioară pe acilea; însă tocmai când își frământa mai mult creierii să născopească ceva, următoarele versuri îi căzură sub ochi:

Cine subscrie
În orice loc
Trebuie să fie
Un dobitoc.

Aceste nenorocite versuri îi opriră *geniul de coadă*, tocmai când *zborul își încerca*, și, nemaiputând alcătui nimic, renunță la ideea de-a lăsa urme pe stâlpii cerdacului despre trecerea lui. Cu atât mai rău pentru posteritate!

De aci înainte Peruzescu stătu în locul lui Arghir lângă cucoana Luxița cu un ifos de adevărat stăpân al trăsuri, iar Arghir se așeză pe scăunușul cel strâmt din față, unde abia îi încăpea pânțele și unde sălta sărmanul, de i se hurducau măruntaiele.

Nici valea cea minunată a râului Slănic, strânsă între două șiruri de munți păduratici, nici stâncile cele fioroase care stăteau atârinate deasupra capetelor lor, nici sumedenia cea de copii care alergau desculți înaintea trăsuri, cu buchete de vioarele albastre ca și ochii lor, urându-i de bună venire, nu mai făcea întipărire asupra bietului Arghir; voise omul să fie politicos în trăsura lui, și-și lua acum răsplata.

În sfârșit, iată-i ajunși la Slănic! Sunase tocmai clopotul care vestește oara dejunului și toți oaspeții își luaseră locurile lor în sa-

Ionul de mâncare și pe terasa ce încunjură din toate părțile restaurantul cel mare. O adunătură de vreo două sute și mai bine de inși; bărbați, femei, copii, oameni de toată mâna, de toate vârstele, din toate unghiurile țării, în feliurite costume: de la postavul cel subțire occidental, până la șăiacul monăstăresc, de la mătasa de Lyon până la altița de la Rucăr, într-un cuvânt adunătura cea mai pestriță, cea mai zgomotoasă și mai pitorească care se poate vedea furnică în tot timpul sezonului de băi, câte de două ori pe zi, în acest restaurant de clasa întâia al Slănicului. Aici nimene nu-și bate capul dacă supără sau nu pe vecinul său. Pe când unul mănâncă, cel de-alături fumează; unul scuipă pe podele, altul face să răsunе sala de cea mai fantastică suflare de nas asemănată unui solo din trâmbiță. Apoi feliurite convorbiri urmează în gura mare între oameni pe care șapte mese îi despart.

- Bine-ai venit, vere! Ce mai faci!
- Mulțumesc, foarte bine.
- Da' cucoana și copiii?
- Asemine.
- De mult ai început cura?
- De alaltăieri.
- Ciudat, mie numărul 3 nu-mi face lucrare.
- Mie, din contra, prea multă.

Iar pe când aceștia se cercetează de starea sănătății, într-un colț se aude o sfadă cu chelnerul de la te miri ce, care uneori se sfârșește cu palme. Apoi printre mese și printre picioarele oaspeților și ale chelnerilor se joacă și se hărățesc feluriți câni, de la cei mai mari până la cei mai mici: „Danois“, „Terre-Neuve“, prepelicari, levrete, a căror țipe-te, amestecate cu glasul oamenilor, cu clefăitul fâlcilor, cu sunetul farfuriilor și al cuțitelor, alcătuiesc un vuiet surd și discordant, bun de stricat nervii cei mai solizi.

Și, cu toate aceste, are haz de văzut o asemine lume unde domnește cea mai complectă lipsă de etichetă, unde se leagă prietenii între doro-hoieni și mehedințeni, unde se încheagă logodne și se urzesc despăr-

țenii; roi de oameni iuți, nesupuși la legi și reglemente, gata totdeauna de ceartă, dar buni de altfel, veseli și cheltuitori. Aici doi oameni care nu se cunosc nu au trebuință de intervenirea unui al treilea ca să le înlesnescă formalitatea prezentării. Ei se apropie unul de altul cu mâna la pălărie.

— D-voastră, boierule, sunteți din Mizil, pe cât am aflat?

— Da, domnule.

— Vă rog să mă onorați cu numele?...

— Dinică Smochinescu. Da' d-voastră?

— Eu sunt din Mămornița... Gavril Ciomărtan.

Urmează o strângere de mână și peste o oară amândoi sunt frați de cruce și se bat peste burtă.

Ei, dar și Slănicul are așa-numita sa lume aristocrată, *son ligb-life*, unde întâlnești figuri înțepate, nasuri în sus, colțuri de buze desprețuitoare, dar aceste sămandicoase persoane sau sunt osândite la cea mai desăvârșită singurătate, sau, dacă vor să moară de urât, sunt luate înainte de curentul cel mare egalitar, și duse vrând-nevrând în diferite excursiuni, unde în auzul vioarelor a doi, trei lăutari cari le cântă de inimă albastră și în fața atotstăpânitorului soare numai încape să facă deosebire între oameni.

Iată deci că tocmai în dricul mesei, pe când vuietul era mai asurzitor, tânărul Nae Peruzescu își făcu intrarea în salon. I-a trebuit oarecare timp pentru a se scutura de colb, a-și așeza un guler curat la cămașă și a-și da părului îndoitura artistică obicinuită. Un moment el se opri în ușă, aruncă lumii ce ospăta o ochire de sus, o ochire de om superior, sigur de întipărirea ce face, observă cam pe la mijlocul sălei un loc la o masă unde ședea un singur domn, și cu pași demni, așa pute zice măreți, trecu prin un șir de alte mese, până ce ajunse la locul ce-și alesese.

— Salutare! onorabile, zise Peruzescu domnului care ospăta.

Acesta își plecă puțin capul în semn de mulțămire, mornăind ceva neînțeles, dar care lăsa destul a se înțelege că nu era tocmai bucuros de tovărășia noului-venit. Era un om ciudat acesta, un fel de mi-

zantrop, singurul care se ținea mai totdeauna răzleț. Avea un cap, care nu era după calupul capetelor de duzină; un cap zborșit ca de arici, cu ochelari pe nas, prin geamurile cărora străluceau doi ochi vii, plini de ironie. În momentul când Peruzescu luă nepoftit loc la masa lui, el își dădu mai la o parte garafa cu Cotnar, nu de alta, dar ca să nu se facă greșeala de a se schimba gărăfile, precum se mai întâmplase. La o masă în dreapta lui Peruzescu ședea o întreagă familie din Brăila: bărbat, femeie, copii, guvernanta, guvernor, câțel și purcel; iar la stânga, din întâmplare, erau tocmai tovarășii lui de drum, Arghir și Luxița. Aceștia, cum îl văzură, îl salutară respectuos.

— Ei, nenișorule, n-are haz, zise Peruzescu în glas mare, adresându-se omului cu ochelari. Unde s-a mai văzut așa munți dă spaimă, așa stânci afurisite, care parcă-ți cad în cap. M-apucă nădușile când gândesc. Aia nu e civilizație. Îmi place mai bine marea. Ah! marea!... Ce nostimă e!

— Vă par munții de spaimă? Întrebă omul cu ochelari.

— Ba bine că nu!... măiculiță... Dar ce e ăsta? arătă el înspre ferestră, prin geamurile căreia se vedea verzind vârful nalt al Pufului.

— Se vede că d-voastră nu cunoașteți Helveția?

— Auzi, eu nu cunosc Helveția? Da o cunosc, stimabile, din scoartă-n scoartă. Auzi, Helveția?... Ce are de-a face?... Chelner, adă-mi mă rog carta dă bucate!

Un chip semitic, cu păr frizat, îmbrăcat în frac, se înfățișă dinaintea lui Peruzescu.

— Pofțiți, domnule.

În acelaș timp la o a treia masă un transilvănean cu ceafa groasă și roș la față de parcă te așteptai să-i pocnească vinele de mult sânge, își compunea și el dejunul.

— Ce mâncări aveți? Întrebă el pe chelner cu o voce lătareată, împănată cu accent unguresc.

— Pofțiți carta!

— Nu știu eu de cartă; spune din gură!

— *Avem soupe brunoise.*

- Mâncă tu!
- *Cotelettes de veau, panées.*
- Mâncă tu!
- *Croquettes de volaille.*
- Mâncă tu!
- *Varză cu slanina.*

Ah! bun; țipă-mi două porciuni!

Peruzescu, nevroid și el să se lese mai jos, după ce ceti și răsceti carta, începu să se certe cu chelnerul.

— Astea-s bucate, domnule? Poftim, n-are un creștin ce să mănânce. După ce ne vărsăm pungile acilea, apoi ne și otrăviți? O să telegrafiez astăzi să-mi vie bucătarul din București și o să vă denunț prin ziare. Sunt dintre acei ce știu să ție pana-n mână, neiculiță. Auzitu-m-ai?

— Mă iertați, domnule! Bucatele nu sunt răle. La toată lumea am servit tot de aceste. În sfârșit, ce alegeți?

— Ce să aleg? Parcă am ce alege? Adă-mi două, trei sardele dă puțină și o cafea neagră... turcească... înțelesu-m-ai? și cu caimac.

— Prea bine! Ceva vin nu porunciți?

— Nu, fiindcă am migrenă. Bună țară, rea tocmeală, adause el, adresându-se omului cu ochelari. În țara mea, cu bani în pungă și să mori dă foame! Dar n-aibi grijă, o să le dau eu dă furcă speculatorilor ăstora, cari ne sug averile; doar nu mi-a tors mama pă limbă.

Ciudat! răspunse omul cu ochelari. Tocmai astăzi am mâncat mai bine decât altă dată.

— *De gustibus non... non...* zise Peruzescu voind să facă erudițiune; nu nimerea însă sfârșitul proverbului.

— *Non distupandibus...* urmă necunoscutul, ai cărui ochi sticleau rătători în dosul ochelarilor.

— Tocmai, *non distupandibus*, precum zise latinul, repetă Peruzescu de bună-credință. Auzise și el într-o sară la, Rașca, pe un oarecine spuind acest proverb, și voia acum să-l utilizeze. Vorbeam adineaorea de Helveția, adause el. Ei, nenișorule, nu-i așa. Dacă o stâncă dă alea

teribile îți cade-n cap, cum rămâne? Dacă te răstorni într-o prăpastie dă alea apilpisite, ce faci? Apoi, foarte mulțumesc dă petrecere!

— Dac-ai cunoaște Șvițera, n-ai vorbi așa. Acolo-s munții mult mai firoși.

— Na! alta nouă! Acum Șvițera! Pofitm! Apoi una-i Șvițera, alta-i Helveția, și alta-i România. Ce are de-a face, mă rog, popa, preuteasa și cu fata popei?

— Salutare domnule, zise omul cu ochelari, înădușind în pieptu-i un hoht de râs, ce era gata să z bucnească.

Apoi ridicându-se de la masă, îi întoarse spetele.

Rămas singur, Peruzescu, nemaivând cui să taie la piroane, strigă:

— Chelner, socoteala!

Chelnerul îi prezentă nota care se urca la cifra colosală de 70 de bani, adecă 50 bani sardelele de puțină și 20 bani cafeaua. Atunci Peruzescu scoase din portofoliul său un bilet de bancă de o sută de lei și, cu un aer de milionar, îl întinse chelnerului.

— Na, schimbă! Dracul să-i ieie dă bani! Dă când s-a născocit peticăria aia murdară, îmi pare că n-am nimic în pungă. Altăceva era mai nainte când băgam mâna-n buzunar și scoteam un pumn dă napoleoni. Zic și eu aveai pă ce-ți pune ochiul.

Toate aceste fură rostite tare, ca să-l audă lumea.

Arghir, care-l asculta, se plecă la urechea femeii lui și-i zise:

Auzi?... Auzi?... Luxițo! aista-i pesemne de cei ce-și aprinde țigara cu bancnote!

— Săracan de mine!... nu vorbi așa de tare. Cine știe ce magnat a fi, și ne-om găsi beleaua.

— Să hie sănătos, că mie nu-mi place nici de frică. Prea-i cu nasu-n sus. Nu-și încape-n chele de fudulie.

Atunci un mare vuiet de scaune și tropot de picioare se făcură în sală; lumea se sculă de la masă și porni spre ușă. Peruzescu de asemenea plecă de la locul lui, după ce băgă pe furiș în buzunar o bună bucată de pâne, iar în grămădeala de la ușă se opri cu o doamnă tânără, îmbrăcată în haine țărănești, care avea un păr așa de lung pe spate și

niște ochi așa de aprinși, încât Peruzescu fără voie pocni cu limba în ceriul gurii zicând în sineși:

„Auileo, măiculiță! ce mă mai făcuși?”

Nici una, nici două, se puse pe urmărit frumoasa țărăncuță, care, simțind se vede primejdia, iute ca o căprioară zbură spre otelul cel mare, sui scările și se închise în odaie. Peruzescu ceti pe ușa odăiei: no. 45, stătu un moment pe gânduri, făcându-și socoteala ce puțin lucru îl despărțea de fericire, apoi își luă inima-n dinți și intră și el în odaia lui, spre a mai da un ochi la oglindă. N-apucă însă bine să-și mai curețe unghiile și să-și mai îndrepte părul, că numai ce auzi o bătaie la ușă. Inima-i sări din loc. Nu știu de ce, dar își închipui că trebuie să fie frumoasa doamnă de la 45.

— Intră! strigă el din răputeri.

O doamnă intră într-adevăr, însă nu era nici frumoasă, nici îmbrăcată țărănește, nici aceea de la 45. Era o slujnică de la otel, ciupită de vărsat, cu ochii ca de oaie, încălțată cu niște papuci de talpă care clămpăneau în picioarele ei și cu o pestelcă murdară dinainte aninată peste o rochie de cit spălăcită.

— Ce poștești, puică? o întreabă Peruzescu, căzut din speranțele sale.

— Mă iertați, cuconașule, dar am venit să vă întreb dacă o să stați mai mult de trei zile în Slănic?

— Și ce treabă ai?... Nu cumva matale o să-mi hotărăști cât să stau acilea?

— Nu vă supărați, mă rog, dar dacă o să ședeți mai mult de trei zile, trebuie să plătiți taxa muzicei.

— Taxa muzicei! Eu!... Ce spui, frumușico. Auzi, în țara mea taxe, și încă taxe nevotate dă camere! La alții cu de-aldă alea, porumbițo, nu la subscrisul!

— Eu nu sunt vinovată dacă mă trimite stăpânul. Toți musafirii plătesc. Iaca chiar acum am ieșit de la no. 45 unde mi-o plătit taxa (arată banii).

— Ce spui, suflețele, no. 45!... strigă Peruzescu sărind în sus parcă l-ar fi lovit cu lanțeta în inimă. Cine șede acolo?

- Cucoana Viorica Angheleanu, o văduvă din Ploiești.
- Văduvă! Lasă-mă că mor!... Auzi, Viorica, nume dă floare, Angheleanu, nume dă înger!... Ei, m-apucă istoricale!
- Da' numele d-voastre, să nu bănuți?
- Numele meu?... Ce-ți trebuie?
- Să-l scriu la condica unde scriu pe toți. Am adus pentru asta o hârtie tipărită cu rubrici ca să faceți însemnările.
- Și cum, adică tu nu știi cum mă cheamă?
- Da' de unde, Doamne iartă-mă, să știu?
- Ce găscuță dă femeie mai ești! cine nu cunoaște numele meu?
- Dă' cuconașule, găscuță, cum m-o fi făcut Dumnezeu!
- Învățat-ai a scrie și a ceti?
- Oleacă.
- Citești gazete?
- Câteodată, când isprăvesc lucrul.
- Dacă citești gazete, mă prind că o să-mi ghicești numele. Scrie și eu ți-oi dicta.
- Slujnica scoase din buzunar un mic condei de plumb și hârtia cea cu rubrici.
- Scrie: Nae Per...
- Nae Per...
- Tot nu știi?
- Să-mi tai capul că nu știu.
- Per... u... ze...
- Ah! Acuma știu; Peruze, adică piatră scumpă precum e matostatul, zamfirul, smarandul.
- Gâscă și iar gâscă! Peruzescu, fă!... Nae Peruzescu! Ai înțeles! Numele ăsta doar a clocotit din Dorohoi și până-n Gorj. E nume cunoscut... fă!... nume dă autor.
- Să trăiți, cuconașule, de acum oi ști. Da' la rubrica asta ce să scriu?
- Care rubrică?
- Unde-i zis: *pro... fes.. iune.*

— Scire: *om dă litere*.

Slujnica se uită cruciș la el, crezu un moment c-a înnebunit, apoi zicându-și în sine „Ce-mi pasă“! scrise cuvintele: *om de literă* și plecă spre ușă, clămpănind din papuci.

— Mai stai nițeluș, frumușico. Ia spune-mi ce fel dă femeie e dama aia. Viorica Anghelleanu?

— Dă, domnule, cum să zic; e din oameni buni.

— Adică, ciocoaică, cum s-ar prinde. Aia nu-i destul. Are cevașilea aci, adause el, bătându-se peste buzunar.

— Cum de nul... Are moșie lângă Ploiești și niște curți mândre cu două rânduri. Am fost la moșie la d-neaiei.

— Moșie?... Curți?... Ai-da-de, apoi lată-i dă tot!

Slujnica ieși, iar el rămase cu ochii în oglindă.

— Peruzescu, să te văd! Trebuie să mi-o treci la catastih. Și fiindcă-i bogată, de!... ai putea chiar să... Uite iac-așa iese bețivului dracul cu ocaua înainte. Ursita, nu altăceva... Moșiei!... Curți! Auileo! m-apucă leșin!

În închipuirea-i caldă de poet, el se vedea de pe acum stăpân pe inima Vioricăi, stăpân pe moșia și curțile ei; îi zicea chiar *tu!*... *Viorică!*... *Dragă Viorică!*... *Nevăstuica tatei!* și câte și mai câte. Parcă sensoțise cu dânsa de o sută de ani. Și cum mi le-nvârtea el acuma!... Ce cai, ce trăsuri, ce caifet! Unul doar era Nae Peruzescu cu consoarta sa iubită, Viorica Peruzescu.

O bură de ploaie care începu să bată-n geamuri îl deșteptă din visul de aur și-l puse în îngrijire că va trece poate ziua fără să mai vadă pe viitoarea lui consoartă. Dar la munte ploile trec iute ca lacrimile unui copil și soarele zâmbitor numaidecât se arată spre mângaierea celor ce-l crezuse pierdut.

Astfel, după o oară, toată lumea din Slănic, sub un cer senin și răcorit de arșiță, plecă grupuri, grupuri spre „cascadă“ pe șoseaua cea frumoasă care șerpuiește de-a lungul râului. Nae Peruzescu plecă și el cu mulțimea însă, lucru ciudat, el om așa vestit, cu reputație literară, nu cunoștea pe nimene și nici era cunoscut de cineva.

„Ce de-a mitocătime! gândi el cu despreț. Nici un om politic, nici un om dă litere. Amă lume!...”

La izvorul no. 1, parte din oaspeții Slănicului se opriră să bea apă. Se opri și Peruzescu, ș-atunci, minunea lui Dumnezeu!... ce-i văzură ochii!... Bine-a zis vestitul Conachi, vizitatorul de odinioară al Slănicului:

Când norocu-și schimbă pasul,
N-aduc ani ce-aduce ceasul.

Doamna Viorica Anghelleanu sta pe marginea scărilor de la izvor și aștepta să-i ieie cineva paharul spre a-i aduce apă. Ca fulgerul, Nae Peruzescu se răpezi prin mulțime se opri dinaintea frumoasei văduve, își scoase cu cel mai ademenitor zâmbet pălăria de paie, îi luă paharul din mână, apoi se coborî în fugă pe scări, dând chior peste oameni, umplu paharul ochi cu apă de cea răce și spumoasă ca șampania, și-l dădu în mâinile doamnei Anghelleanu c-un aer de biruință, ca și când ar fi prins pe Dumnezeu de-un picior.

— Foarte mulțumesc, zise doamna Anghelleanu, c-un glas care-l gădili la inimă și cu o căutătură pe care nici chiar un literat de la *Zorile artelor* din Dorohoi n-ar fi fost în stare s-o descrie. Apoi, întovărășită de o societate întreagă de bărbați și femei, frumoasa Viorica plecă mai departe spre cascadă.

O privire ș-un „foarte mulțumesc“, atâta a fost partea lui Nae Peruzescui; dar ce putea el să pretindă mai mult pentru un început? Primul pas era făcut și cel mai greu. De-acum n-avea decât să bată ferul cât e cald. Calculându-și sortii, Peruzescu n-avea nici o îndoială de izbândă. Era tânăr, frumos, inteligent, cu talent, cu reputație; toate aceste însușiri netăgăduite el le număra pe degete și, însumându-le la un loc (adunarea n-o uitase), scotea drept rezultat matematic sigur că Viorica trebuie să fie a lui.

În această primblare însă, nu i-a fost cu putință să se mai apropie de dânsa. Era încunjurată de o ceată nestrăbătută de oameni care se uitau hoțiș la el. A trebuit deci să se mulțumească de-a merge liniștit

În urma ei, a-i privi de departe cusăturile de argint ale șorțului și alțițele cămeșei, a-i auzi uneori glasul răsunând în hohote de râs; dar și atâta îl încântă. Apoi, deodată, Viorica și tovarășii ei se abătură din șosea, intrară în pădure, și acolo sub un acoperiș de crengi de brad, într-un aer îmbălsămat de mirosul rășinei, la murmurul râului care la câțiva pași mai departe se rostogolea pe prundiș, se așezară cu toții pe-o canapea de mestecăn dinaintea unei mese înfiptă în pământ. Cum nu s-ar fi dus și Peruzescu acolo, să admire mai de aproape zâna care însuflețea acest colțișor poetic, mistuit în umbră; dar nefiind loc pentru dânsul, a trebuit vrând-nevrând să se ducă mai departe. A mers deci înainte și tot înainte până ce-a ajuns la cascadă. Însă când s-a coborât în pavilionul ce înaintează chiar deasupra căderii râului și a văzut sub picioarele sale vânturișul cel turbat care de când lumea se luptă cu stâncile, cuprins de entuziasm a strigat: „Ah! Viorico!... Cu tine în brațe m-aș arunca în ăst abis!”

În acel moment un glas îi vibră în urechi:

— Aud?... Ce-ai spus?... întrebă Arghir care prinse numai cuvântul „abis”.

— Zisei că abisul e teribil dă înfricoșat.

— Ira!... Doamne ferește!... Uite, cucoane, ce bazaconie, ce amar-nic mai herbe apa pintre chetre. Zău, mi-e frică pe scândurile ieste. Știi una, boierule, hai să mergem, că eu amuș ametesc.

— Să mergem, răspunse Peruzescu cu nepăsare. Îi era tot una să steie sau să se ducă, deoarece Viorica nu era cu dânsul.

— Da’ cum vă place Slănicul nostru, boierule?...

— Ce să-mi placă, domnișorule? Cum poate să placă unui om, când n-are măcar un biftec cum se cade, un pahar dă vin cum se cade, o odaie ș-un pat cum se cade? Dă!... Mila lui Dumnezeu! nu suntem deprinși să trăim cu te miri ce și oriunde. Ce să fac, dacă m-a răzgâietără părinții!

— Apoi ca acasă nu poate găsi cineva.

— De știam așa, rămâneam acasă în București unde am toate după chef, sau mă ducema la mine la moșie să vânez, să călăresc, să

păscuiesc. Ei, nenișorule, mă ține ce mă ține, că mâni aș pleca de-acilea.

— Ha! Ha! va să zică, e un clenci la mijloc, care vă ține? Am înțeles! Tinerețele, bată-le să le bată!... Așa eram și eu la vârsta d-voastre când am făcut cunoștință cu Luxița. Adică, drept vorbind, nu tocmai așa; pe-atunci lumea nu se subțiese ca amu.

Astfel mergând împreună, Peruzescu tot înșira la taclale, iar Arghir asculta și se minuna, zicându-și: „Bre, ce om strașnic!” când, în sfârșit, ei ajunseră în dreptul băilor calde. Atunci Peruzescu salută pe tovarășul său cu cuvintele:

— Sluga, onorabile! Mă duc să iau o baie, să mă mai curăț nițel de praf. Măcar cu atâta să m-aleg.

— Să vă hie de ghine! răspunse pânticosul Arghir.

Peruzescu însă nu avu noroc să se curețe, căci îngrijitorul de la băi îi spuse că nu e nici o cabină liberă și că trebuie să se adreseze la administrator spre a se înscrie pentru o oară anumită.

— Auzi, nu-i cabină liberă, într-o țară liberă! repeta Peruzescu contrariat. Așadar, un creștin nu poate lua o baie caldă când îi place! Trebuie s-o ia când nu-i place!... Amă regule!... Amă băi!...

De la băile calde el trecu la băile răci unde erau cabine libere, dar i se ceru un bilet de la administrațiune care costa o jumătate de franc.

— Cum iar taxe, și încă taxe nelegale pentru apa pe care a dăruit-o Dumnezeu tuturor cetățenilor? strigă Nae Peruzescu, indignat la culme. Va să zică, acilea-n țara mea, trebuie să stau mereu cu mâna-n pungă; apoi își fac dă cap, domnișorii ăștia. O să-i dau prin târbăceală!

Mai mult de ciudă decât din cauza banilor, fiindcă de bani, slavă Domnului, îi gema punga, Peruzescu părăsi și băile răci și se întoarse în odaia lui... Pe masă găsi o scrisoare cu adresa: „D-sale domnului Nae Peruzescu-Loco“. Inima-i zvâcni în piept. Orișice i se întâmpla așa neașteptat i se părea că trebuie să fie în tainică legătură cu Viorica Anghelleanu. Cu o mână tremurătoare deschise scrisoarea și într-adevăr că presimțirea nu-l înșălase. Scrisoarea suna astfel:

„Sunteți rugat să binevoiți a onora cu prezența d-voastre serata dănțuitoare ce se dă de cătră un comitet de tineri în onoarea dameilor aflătoare în Slănic, astăzi 10 iulie, oarele 9 sara în salonul otelului mare, etajul de jos. Toaleta simplă.“

Prin urmare, avea negreșit să întâlnească la acea serată pe doamna Angheleanu, să-i vorbească, să joace cu dânsa, să o strângă la piept, să-i spuie că o iubește, o noroace, noroace, când vii câteodată, apoi vii chior! El se uită împrejur, zări bumbul de la soneria electrică, sună cu o mână înfrigurată o dată, de două ori, de trei ori. Avea nevoie să vorbească, să comunice cu o ființă omenească; simțea în piept o sarcină grea pentru dânsul singur, trebuia să o împărțească cu cineva. Se înfățișă slujnica cea în papuci pe talpă.

— Sufletul maichii! Cum te cheamă?

— Safta, cuconașule.

— Saftă dragă! cine mi-a adus scrisoarea aia?

— Eu.

— Va să zică e bal deseară?

— Încă ce bal; cu supeu, două muzici: muzica de aici și alta de la Focșani.

— Auileo! Cu mâncărică, cu băuturică!... și cât e plata dă intrare?

— Da' unde se pomenește! Boierii s-o unit să deie bal în cinstea doamnelor. S-ar putea să fie plată?

— Va să zică, gratis! hm!... Vezi, mi-ar fi părut mai bine, adause el cu aerul lui de bogătaș, să contribuiesc și eu la cheltuieli, împreună cu comitetul ăla dă tineri. Nu-mi place să petrec și să mănânc pe conta altora.

— Așa-i, dar d-voastră ați venit abia azi-dimineață și balul era de mult pregătit.

— Ei, fie cum zici. Lucrul acum nu se mai poate drege.

— Da', ia spune-mi, mititică, crezi tu c-o să vie la bal și aia dă la 45?

— Nici vorbă, cea dintâi! S-o vezi cum joacă, parcă are aripi la călcăie!

— Ține-mă, Safto, că mă prăpădesc!

Se auzi telegraful sunând.

— Iaca vin! Iaca vin! Ce hârbareți mai sunt tinerii în ziua de astăzi! cugetă slujnica în sine și ieși răpede, clămpănind din papuci.

Până la vremea mesei Peruzescu umblă lela prin Slănic, băgându-se pintre lume, ochind în toate părțile, că doar va zări undeva pe logodnica inimii lui, însă ea era nevăzută. Iar la șase oare, când clopotul dădu semnalul prânzului, el cu aceeași pași demni intră în salon, trecu pe toată lumea în revistă, și, nedând cu ochii de Viorica, se hotărî să se puie la o masă care din întâmplare era neocupată de nimeni.

După o lungă tevdatură cu chelnerul, dacă nu cumva bucatele sunt pregătite cu grăsimi de porc, el totuș, neavând încredere în asigurările acestuia, aruncă carta la o parte și porunci să-i deie o frigăruie făcută anume pentru dânsul la cărbuni și apoi o fâlie de cașcaval de Pen-teleu.

— Alea nu aveți cum să le pregătiți cu grăsimi, adause el, uitându-se împrejur să vadă dacă lumea îl observă.

— Ce fel de vin poftiți?

— Nu poftesc vin. Medicii m-a oprită. Sufăr de dilatație.

Avea el nevoie să cheltuiască din pungă pentru mâncare, când peste câteva oare putea să se îndoape gratis cât îi pofteste inima?... De aceea, când s-a sculat de la masă, n-a mai luat pâine în buzunar ca să nu-și strice foamea.

La 9 oare precis, orchestrul din Slănic dădu semnalul de începerea balului, cântând valsul cel mai nou a lui Strauss. Părechi, părechi, venea lumea la bal, întâmpinată la ușă de tinerii din comitet, care, îmbrăcați în frace și cu panglice albastre la butonieră, ofereau brațul doamnelor și le conduceau la locuri. Când sosi Nae Peruzescu șuierând între dinți acelaș vals după orchestră, un tânăr din comitet îi întinse mâna:

— Cu domnul Nae Peruzescu avem onoarea...

— Da, domnule, pentru a vă servi.

— Sunt încântat de cunoștință. Pofțiți, mă rog, și totodată mă pun la dispoziția d-voastre a vă prezenta la oricine veți voi.

— Recunoscător!... răspunse el cu demnitate; însă vă rog să mă scuzați că n-am venit în toaletă de bal. A uitată slugile să-mi puie fracul în valiză, o bunătate dă frac, nou, nou. Așa-i când sunt multe slugi la un stăpân. Se-ntâmplă ca și cu copilul când are multe moașe.

— O! nu vă supărați! nu-i nimic. Atâta ne-ar mai trebui, etichete aici la munte.

Peruzescu intră în salonul frumos luminat și decorat cu crengi de brad, se-nvârti cât se-nvârti printr-o lume deasă și necunoscută, dar, fiindcă-i ghiorăiau mațele de foame și Viorica încă nu se ivise, își îndreptă pașii spre bufet pentru a utiliza timpul. Acolo stăteau înșirate pe masă mulțime de mâncări răci și feliurite butelci cu vinuri. Un curcan mare fript, așezat întreg pe-o farfurie, îi ațâța cu deosebire pofta.

— Ia dă-mi o bucată din ăsta! zise unui băiat de la bufet.

Îndată i se puse pe un talger mai multe fălii de piept de curcan pe care Peruzescu le înghiți nemestecate.

— Auileo! d-apoi așa se frig curcanii acilea!... Să veniți la mine să v-arăt eu curcan fript pă castane, nenișorule, nu așa. Umple casa dă miros.

— Ia dă-mi din șunca aia!

El puse mai întâi șunca pe vârful limbii, gustă puțin, câte puțin, făcând feliurite strâmbături:

— Degeaba! nu-i destul dă afumată, observă el c-un aer de fin cunoscător. Ei... de veneam eu cu două, trei zile mai nainte, ca să fiu în comitet, altfel se pregătea masa. Ia dă-mi un Cotnar!

Apoi după o bucată de limbă, alt Cotnar, după o bucată de salam, alt Cotnar, după un mușchi răce, alt Cotnar, după niște prăjituri, alt Cotnar; când, zări deodată pe Viorica Anghelleanu care intra în salon strălucitoare de frumusețe, și, încălzit cum era la o temperatură de 30 de grade Cotnar, se răpezi sfoară la dânsa.

— Rog, binevoiți a-mi acorda un vals, doamna mea. Eu sunt servul d-voastră, Nae Peruzescu, ăl cu paharul de azi-dimineață.

Frazele nu curgeau tocmai literaricești din gura lui, dar emoțiunea și Cotnarul erau de vină. Doamna Angheleanu, deși cam surprinsă de această invitare făcută în forme neobicinuite, primi, cu toate aceste, să joace, și de-aci-nainte... ațineți-vă, oameni buni!... Nici că s-a pomenit în Slănic un așa vals. Nu era joc, ci un zbucium, o învârtitură nebună; și cum oare n-ar fi jucat Nae Peruzescu până la darea sufletului, când ținea în brațe visul lui iubit, pe cea mai frumoasă femeie din Slănic, o moșie lângă Ploiești și o păreche de curți cu două rânduri? Toți se uitau la dânsul, se coteau și se-ntrebau cine-i individul care joacă ca un desperat? Cine să fie?... „la un stropșit, un mofturean, un frige-linte, un palavragiu“, ziceau unii și alții, judecându-l după înfățișare. Dar acești cârtitori habar n-aveau că dănțuitorul pe care-l arătau cu degetul, împodobindu-l cu porecle de mai sus, le era lor cu mult superior; era un luceafăr literar a cărui nume fusese trâmbițat de la munți și până la mare. Așa-i în lume, piticii bat totdeauna război cu urieșul.

După vro cincisprezece minute de danț sălbatic, înfuriat, doamna Angheleanu, deși dănțuitoare de prima forță, căzu obosită pe un scaun, cerându-și scuze că nu mai poate urma înainte; iar Peruzescu, amețit, aburit, se așeză lângă dânsa.

— Acuma, doamna mea, zise el găfâind, nu mă căiesc că am venit la Slănic.

— Pentru ce adică era să vă căiți? întrebă doamna Angheleanu.

— Dacă n-șa fi avut fericirea să danțez valsul ăst sublim cu persoana d-voastre, aș fi fost omul ăla mai maltratată dă soartă.

— Maltratată, pentru ce?

— Pentru că, de când venii acilea, nu întâmpinai decât neplăceri. Și, de!... Orice s-ar zice, un om civilizată pentru banii care-i cheltuiește, trebuie să aibă o contravaloare.

— Cu toate aceste, văd că v-ați mângăiat cu puțin.

— Ah!... Doamna mea... Cer cuvântul!... Dați-mi voie să vă delcar că valsul cu care m-ați onorată acușica...

Dar n-apucă a-și isprăvi vorba, că Viorica Angheleanu zbură în

brațele altui dănțuitor. De atunci toată sara nu s-a mai putut apropia de frumoasa văduvă; ori la ce joc o invită, se-ntâmplă să fie angajată, ori de câte ori voia să se puie lângă dânsa, se-ntâmplă să nu se găsească scaun alături. „Ce ghinion al naibei!“! zicea Peruzescu plin de necaz. Numai la valsul cel din urmă, pe când se rotea ea în apropiere de dânsul, cu capul cam pe spate, de i se vedea grumazul albind ca zăpada, putu el să-i arunce din fugă cuvintele:

— Ești regina balului!... Împărăteasa Slănicului!...

Ea auzi, zâmbi, apoi, mlădioasă ca o trestie, se lăsă dusă în vârtejul danțului ca-n farmecul unui vis.

A doua zi Nae Peruzescu, obosit de drum și de deosebitele emoțiuni ce avusese în cursul zilei, se deșteptă târziu.

Când se coborî pe terasa cea mare dinaintea otelului, văzu vreo cinci, șase dintre tinerii cu care făcuse cunoștință la bal, încălecând pe cai spre a se duce peste munți la Poiana Sărată, cea mai interesantă primblare din Slănic, împănată cu oarecare greutate și mici pericole ce îmboldeau și mai mult entuziasmul tinerilor călători.

— Ce păcat că n-am știut să primblarea aia, zise Peruzescu unuia dintre cunoscuții săi, mi-aș fi adus de la moșie un cal sau doi să călărie.

— Se găsesc și aici cai să închiriat.

— Ai-da-de!... n-am încălecat de când trăiesc pe mârtoage să alea. Mi-aș frânge gâtul la siguranță.

— Mai curând îți frângi gâtul pe cai de ceilalți nedeprinși la munte.

— Apoi, dumneata nu știi ce rasă să cai am eu. D-ai care sar peste garduri, care rad pământul cu burta; să-i care mănâncă jărat, cum zice poporul suveran într-una din poveștile sale.

El ar fi mers și mai departe cu exagerarea și colorarea acestui moft al cailor spre mai bună convingere a ascultătorilor, dar fu întrerupt tocmai în punctul culminant de-o mulțime de lume care venise spre întâmpinarea călăreților.

— Să ne vedem sănătoși!

— S-auzim de bine!

— Drum bun!

— Adio!

— Bună petrecere! le ziceau toți din toate părțile, schimbând cu dânșii nenumărate strângeri de mână. Doamnele fluturau batistele în aer, dorindu-le curândă întoarcere, muzica intonă un marș răsunător care mai scutură puțin lenea telegarilor de munte, iar ei, înșirați unul câte unul ca cucoarele când pleacă spre miazăzi, se îndrumară voinicește spre Poiana Sărată.

Peruzescu, nedând cu ochii de Viorica și neștiind cum să-și mai ucidă timpul, se sui la Trei-Cruci unde întâlni iarăși pe pântecosul Arghir aburit ca vai de el.

— Te-am văzut asară cum mi-o răsucaai, zise el, sclipind din ochi; n-ai gust rău, boierule! Te hiritlesc!

„Uf, ce mitocan nesuferit! gândi Peruzescu trecând răpede pe lângă Arghir. Pe cine cauți și pe cine găsești!“

În vârf la Trei-Cruci se deschide peste munți o priveliște de toată frumuseța; dar Peruzescu da din umere. Putea să fie ceva frumos fără Viorica?... Apoi nervos, nerăbdător de nu-și afla loc, el plecă răpede îndărăpt, coborî scările pe cărarea cea șerpuitoare tot două, câte două, intră în odaia lui și prinse să scrie. Multe file a scris și a rupt, și iar a scris și iar a rupt, precum pățesc toți acei care se-ncearcă să alcătuiască scrisori de dragoste, până când, în sfârșit, s-a oprit la următoarele versuri:

Scumpă Viorică,
Mândră florică,
De când împreună asară-am danțat
În inimă-un șarpe, zău, m-a mușcat.
De nu vrei să mor
Sugrumat de amor,
Deseară la 9, pe-al Slănicului mal
Ah! vino în dosul biuroului poștal!

Apoi el strânse hârtia în patru, o puse într-un plic bine pecetluit și sună.

— Ce porunciți? întrebă intrând pe ușă slujnica cea în papuci pe talpă.

— Sufletul-taichii!... Cum te cheamă?

- Tot Safta, cuconașule.
— Bine zici! Îți uitai numele. Ascultă, Săftică dragă, vrei tu să te cos cu aur dă sus până jos?
— Nu vă-nțeleg, cuconașule.
— Uite, vezi scrisoarea asta? S-o dai în mâinile cucoanei Vioricăi de la no. 45 și să-mi aduci răspuns. Auzi?
— Grea treabă, cuconașule!
— Grea, ușoară, așa se câștigă parale. Ș-apoi ce?... N-o să-ți taie capul pentru o bagatelă. Iar, sufletele, de-mi aduci răspuns bun, te-a văzut Dumnezeu!
— Într-un noroc, cuconașule, am s-o cerc și asta!
— Brava, Săftico! Femeiușcă ca tine mai rar. Mă rog, da' ai văzut curțile dă la moșie? *Hein*? Sunt cu două caturi?
— Cum nu; frumoase și-nalte, ia așa te uiți la dânsule, adaoase ea, ridicând ochii în tavan.

Peste o oară lungă cât o vecinicie, în care timp Peruzescu se da în vânt de neastâmpăr, se înfățișă Safta cu răspunsul. Ochii ei de oaie sticleau de veselie. Răspunsul era închis într-un plic mic de hârtie parfumată, purtând deasupra inițialele V. A., încunjurate de o ghirlandă de flori.

A descrie bătaia de inimă ce simți Peruzescu când deschise plicul este peste puțină omenească. Era să-i despice pieptul nu altăceva. La prima cetire, el nu înțelese nimic; ochii lunecară peste litere și în mintea lui se făcu un haos. Abia la a doua, la a treia cetire i se limpeziră vederile, și putu pricepe răspunsul care de altfel era scurt, dar cuprinzător;

Am primit
Și consimțit;
Te aștept
Cu doru-n piept

Aceste patru versuri erau scrise cu niște litere așa de fine și așa pline de farmec, încât Peruzescu, privindu-le și gândindu-se la mânușița care le-a așternut, se simțea ridicat într-al noulea ceri. Așadar,

iată-l stăpân pe visul lui de aur! Viorica, frumoasa Viorica, cu toate ale ei: ochii cei mângăietori, moșia de lângă Ploiești și curțile cu două etaje aveau să fie a lui, a lui pe vecinicie. Ce nemărginită fericire!... Și când te gândești că toate aceste neprețuite bunuri el le-a câștigat nu mai târziu decât a doua zi după descălecarea sa în Slănic! Iată ce vrea să zică a fi om mare, predestinat. Peruzescu nu mai călca acum pe pământ. Lumea întreagă i se părea viorie. Toate strunele inimii sale vibrau cântece de dragoste. Părându-i-se strâmt în odaie, cu atâta bucurie în piept, el ieși la aer liber, la răcoarea vântului, la priveliștea munților, ca să-l vadă și ceriul și pământul cât e de fericit. Cu mânele la spate, cu pălăria pe-o ureche, cu ochii rătăciți în albastru, mergea așa în voia întâmplării, cântând din gâtlee și improvizând versuri care ieșeau acum sleite din gura lui. Rimele îi curgeau gârlă:

Lume, lume, foc de fân,
Ce ai, Viorico, -n sân?
Lume, lume, foc de paie
Viorico, vin' la Nae!

și mai departe:

Ah, femeie chip de înger,
Tu cu farmecele tale,
Faci ca-n inimă să sânger
De dragoste pentru matală!

Ce de-a materie pentru *Zorile artelor* din Dorohoi și *Trâmbița literară* din Gorj! Umblă așa ceasuri întregi, într-un vis și-o aiurare, cântând și risipindu-și talentul dinaintea tuturor brazilor care-l ascultau și-i răspundeau în limba lor, până când într-un târziu auzi sunând ora prânzului. Atunci el intră în salonul de mâncare și, uitându-și migrena și dilatația, porunci un prânz complet, de la mezelicuri până la dulce, căptușit cu o butelcă de vin de Cotnar. Pentru ce și-ar fi cruțat punga? Nu era doar să capete desară *contravaloarea*? După-masă puse un franc bacșiș în palma chelnerului care nu-și crezu ochilor, și plecă.

Se făcu, în sfârșit, noapte, o noapte neagră ca de porunceală. Nici

o stea nu sclișea pe ceri; iar vicleana lună, care până acum se arătase slănicenilor de pe vârful *Cerbului*, blajină și nevinovată ca o fată mare, rumegând de astă dată gânduri ascunse, se lenevi în așternutul ei de nour și-și întârzie anume ora deșteptării.

La nouă oare punct, Nae Peruzescu se afla la locul de întâlnire în dosul biuroului poștal. Să nu se pară, mă rog, ciudat că el om expert în asemenea materie își alege tocmai acest loc. Era cu prevedere ales; nici departe, nici aproape, cum e mai bun pentru cine vrea să se strecoare nebăgat în samă. Apoi era la dos pe unde nu umblă nimene, bine umbrit de arbori, încât părechea iubitoare putea să se răsfețe în brațele fericirii fără leac de grijă.

Născut sub o stea bună, Peruzescu avu și de astă dată norocul să nu sufere, ca alții, mult timp chinurile așteptării, căci, nerăbdătoare ca și dânsul, iubita lui numaidecât se înfățișă prin umbrele nopții, învălită într-un șal negru, ca o drăgălașă, poetică, nălucire. În mijlocul întunericului și-a tăcerii ce stăpânea întreaga fire, ei înaintau răpede unul spre altul, și... deodată, ca două ființi pierdute din lumea asta, căzură în brațele unul altuia, înădușind în piepturile lor un țipăt ce era gata să zbucnească sub puterea dorului împlinit.

Dar în momentul când gurele lor se lipiră, când sufletele lor, luate de vârtejul dragostei, zburară spre regiunile paradisului, șase rachete se aprinseră într-o singură clipeală, sub tulpina brazilor în apropiere de dâșii, și ca niște sulii de lumină, ca niște lungi șerpi de foc, se urcară suind în înaltul ceriului, unde apoi se desfăcură în nenumărate candelii de diferite culori. La lumina lor, sporită și de un foc bengalic albastru ce apăru năprasnic pe malul râului, Peruzescu văzu că amanta ce strângea în brațe nu era frumoasa Viorică, atât de mult dorită, ci slujnica Safta, cea cu ochi de oaie, ciupită de vărsat și cu papuci de talpă, care clămpăneau în picioarele ei. O! Sfinte Haralambie!... Dacă toate fulgerele din ceri ar fi căzut pe capul lui Peruzescu, n-ar fi rămas mai amețit ca la vederea acestei grozave înșălăciuni! Un moment el se clătină pe picioare, crezând că-l înghite pământul, însă, om tare fiind, își veni degrabă în fire, se smulse din brațele Saftei și o rupse de fugă ca un desperat, strigând:

„Ce ghinion al naibii!“...

Dar vai!... O nenorocire nu vine niciodată singură! Una din rachete căzuse din întâmplare pe acoperământul biuroului poștal și în câteva minute șindrila cea uscată ca iasca fu cuprinsă de flăcări. De astă dată nu mai era foc de artificie, ci un incendiu aievea, înfricoșat, care amenința să topească întreg Slănicul. Spaima se răspândi cu iuțeală electrică între locuitori și o alarmă cumplită umplu văzduhul întocmai ca vuietul unei mări ridicate de vânturi. Țipete, vaiete, plânsete s-auzeau pretutindene; mamele își căutau copiii, frații, surorile, băbații, soțiile; unii scoteau bagajele de prin odăi, alții săreau să dea ajutor pentru stingerea focului, într-un cuvânt cea mai desăvârșită zăpăceala a unei lumi ce și-a pierdut capul și care se vede în nepuțință de a lupta contra elementului.

Singur Peruzescu între toți mai stăpân pe sine, mulțămită reacției ce se făcuse în inima lui, își analiză situația, înțelese primejdia ce-i amenința reputația, dacă s-ar descoperi în ce împrejurări s-a iscat focul, și într-o clipă își fixă linia de purtare. Hotărârile mari se iau în primejdiile mari. Profitând de amețeala generală, el sui în fugă scările otelului, trecu pe dinaintea odăii no. 45 unde arătă ușei închise pumnii săi amenințători, zicând în sineși: „Ah puico! Unde ești, să te strângă Nae în brațe, să-ți pocnească ochii!“... Apoi trecu pe dinaintea odăii lui Arghir unde cucoana Luxița ca în vreme de cumpănă își aprinsese lumânarea de la Paști și se închina cu ușile deschise dinaintea icoanei Sf. Pantelimon făcând cruci și bătând metanii. În momentul însă când îl zări, ea lăsă pe Sf. Pantelemon și se răpezi spre dânsul.

— Cucoane!... Boierule!... Domnule!... Unde-i Arghir?... Arghirachi al meu! Ce s-o făcut? Vai de mine și de mine!... O să ne prăpădim cu toții în pojarul aista!

— Da' știu eu unde-o fi Arghirachi al d-tale? Eu, cucoană, am alte afaceri mai grave; mă iertați!

— Nu te duce de-aice, boierule! Te rog!... Mă tem, tremur ca varga... Nu mă lăsa singură!... Și, iute ca o gaiță, îi sări în gât și-l opri în loc.

— Ia dă-mi drumul, cucoană!... Ce, vrei să-mi las bagajele în prada flăcărilor? Acolo-i avere dă om, nu glumă!

— Nu te las!... Nu te las!... strigă ea ca o desperată.

Dar pe când Luxița îl stringea mai tare în brațele ei sfrijite, și el se lupta să scape, se înfățișă deodată pântecosul Arghir, care, văzându-i încleștați, se opri dinaintea lor cu brațele încrucișate, zicându-le cu aer de parapon:

— Brava!... Aferim!... Lumea chiere și voi vă drăgostiți?

— Da' ia slăbește-mă, nenișorule! nici mă gândesc la așa cevașilea. Dacă-i pă aia, apoi sunt alte femei care-mi rup mânecel, he! he!... Uite, acilea în pozunar am o scrisoare caldă, caldă pentru întâlnire ce mi se dete chiar acușica. Dar n-am vreme de stat la taifasuri cu d-ta. Salutare, stimabile! Zicând aceste vorbe, el se răsuci pe călcăie și apucă răpede de-a lungul coridorului spre odaia lui.

— Ne-om socoti noi mâne, boierule!... îi strigă din urmă Arghir cu glas amenințător.

— Bine! Bine!... Când poștești!... răspunse Peruzescu îndoind pașii. În sfârșit, intră în odaia lui plin de suflet și se închise pe dinăuntru, întorcând de două ori cheia în broască.

Ah! Iată-l acum singur, față-n față cu așa-numitul său ghinion!

Oricât era Peruzescu de genial și tare de înger; oricât limba lui pe care nu i-a tors mumă-sa, precum zicea el cu modestie, pusă la serviciu unei închipuiri neînfrânate, știa să împodobească lucrurile, de mai, mai le credea el însuși, totuș în momentele de restrîște, când perdeaua mofturilor care-i păinjinea ochii se ridica de pe scena crudelor realități, Peruzescu reîntra în sine și se simțea slab. În unul din acele momente se afla el acum, când, aruncându-și din întâmplare ochii în oglindă, se văzu palid, desfigurat și cu frizura cea artistică vâlvoi.

— Amice Nae, ai buclarisit-o!... zise el omului din oglindă. Apilpisi-ta aia dă văduvă ți-a tras un tighel dă mama focului... Mai încrede-te altă dată în muieri dă alea prefăcute care și-a îngropată ră consortii!... Poftim, a mai intervenit acum și pacostea aia de incendiu și cearta cu mitocanul dă Arghir, încât nu e dă stat, mortăciune... Pă treabă, Peruzescule, iute... și sluga, vere!...

Atunci el se dezbracă răpede de haine, puse pe el amândouă rândurile de albituri ce avea de schimb în lădița cea de Brașov, afară de ciorapi, care, neîncăpându-i în cizme, îi vârî prin buzunare, se îmbracă din nou și, astfel bine căptușit în contra răcelii nopții, se strecură pe scările din dos.

— Salutare, onorabililor!... zise el făcând în aer o temenea la adresa slănicenilor; să vă văd, când mi-oi vedea ceafa!

Și... de-acilea-nainte, să te duci duluță!...

Dar pe când luneca el pe sub umbra brazilor ca o nălucă, căutând să-și piardă urma, un glas cunoscut îl făcu să tresară.

— Bună vremea, prietene! Încotro ai croit-o, spre Helveția sau Șvițera?

— Am ieșit, răspunse el cu un zâmbet silit, să iau nițeluș aer. M-a enervată ră incendiu și țipetele alea din Slănic.

Apoi, de frică să nu-i iasă înaintea vreun alt supărător, el se dosi și mai mult pe sub umbra brazilor și-și lărgi compasurile astfel, că mai mult alerga decât mergea.

.

Înspre revărsatul zorilor, focul fiind stins cu desăvârșire, lumea s-a retras spre a se odihni puțin de ostenelele și emoțiunile nopții, iar a doua zi pe la amiază oaspeții Slănicului erau din nou în picioare și fiecare își istorisea întâmplările prin care trecuse și căuta să afle cauza focului.

Se bagă de seamă într-un târziu că ușa odaiei lui Peruzescu stă închisă, ceea ce nu era natural la o oară așa de înaintată. Antreprenorul otelului intră în bănuieli și chemă pe primarul comunei și pe comisarul de poliție, carii, în urma încheierii unui proces-verbal în regulă iscalit de marturi intrară în odaie.

Înlăuntru... țipenie de om!...

— A fugit, papugiul, fără să-mi plătească cele două zile de ședere în otel! strigă antreprenorul.

— Iată lada lui, observă primarul. Ai de unde te despăgubi.

Se încheie un al doilea proces-verbal pentru deschiderea lăzii care se găsi goală ca pânțelece unui flămând.

— N-ai noroc, adause primarul; se vede că individul nu era toc-mai înțolit. Ei, dar lada tot face ceva; ș-apoi unde sunt bucate, trebuie să fie pagubă.

— He! He! strigă comisarul de poliție râzând cu chef; uitați-vă și-a lăsat cartă de vizită.

Toți se-ntoarseră surprinși spre comisar și văzură pe părete, scrisă cu litere mari, următoarea epigramă:

Slănic,
Calic,
Ți-oi mai bea apa,
Când a zbura iapa!

.
.

De atunci tot ce știm de Nae Peruzescu este că, pentru a-și mai micșura în budget cheltuiala chiriei, și-a mutat locuința din strada Popa Tatu în aceea a Silphidelor. Garderoba lui ca și mai înainte urmează evoluțiunile anotimpului adică: hainele de iarnă merg vara la amanet, și cele de vară merg iarna la amanet, încât niciodată nu se întâlnesc unele cu altele în noua lădiță de Brașov ce și-a cumpărat.

În cariera literelor ar fi mers negreșit departe, dar din nenorocire *Zorile* din Dorohoi și *Trâmbița* din Gorj au răposat, sărmanele, în floarea vârstei, iar alte ziare, din cauză de invidie, n-au vroit să dea ospitalitate scrierilor sale. Are însă bună speranță că la viitoarele alegeri generale va dobândi mandatul de deputat care îi va deschide calea spre portofoliul Cultelor și al Artelor.

(*Convorbiri literare*, anul XX, nr. 2, 1 mai 1886)

CATRINȚAȘ

Sunt acum 20 de ani, eram la Slănic și, drept să spun, cu toată frumusețea munților păduratici ce mă încunjurau din toate părțile ca într-o horă, cum zise poetul Vlahuță, mă cam plictiseam. Lume puțină și necunoscută, și timpul cam nestatornic.

Într-una din zile, în urma unui dejun sănătos, căci la munte ai totdeauna o foame de lup, stam așa alene pe-o bancă, și după ce mă săturasem de privit vârful nalt al Cerbului, unde odinioară se hârjoneau într-adevăr ciutele și cerbii, și de ascultat glasul străbătător în urechi al mahalagioaicelor adunate aice de prin toate fundurile regatului, eram cât pe ce să adorm ca un om care are un dejun de mistuit și timp de pierdut. Când iată că trece pe dinaintea mea un turc get-beget, în șalvari largi, c-un fes roș pe cap și o cutie de văcsuit cizmele subsuoară.

O idee!... Dacă aș chema pe fostul nostru *suzeran* să-mi văcsuiască cizmele, adecă ce-ar fi? Va fi o distracție pentru mine și un semn al timpurilor totodată.

— Bre aga! Ia vin' încoace, îi zisei eu, făcându-i semn, nu cu mâna, ci cu piciorul. Mărturisesc că acest gest n-a fost lipsit de un pic de răutate intenționată vroind oarecum să mă răzbun de timpurile pe când le văcsuiam noi cizmele turcilor. Ei!... așa se întoarce câteodată roata lumii.

Turcul, după ce îmi făcu o temenea cu tot ifosul lui de ex-suzeran, se așeză dinaintea mea, își scoase periile, șipurile cu vacs și începu să mă facă frumos la picioare.

Dar fiindcă orice faptă omenească, cât de neînsemnată, găsește imitatori numaidecât, m-am pomenit lângă mine cu un oaspete bine-cunoscut al Slănicului, Nicolai Codreanu, un tip *sui generis*, care întinse și el picioarele spre turc așteptându-și rându.

Codreanu, dintre toți vizitatorii era cel mai credincios și mai habotnic slănicean. De vro 20 de veri de-a rândul n-a lipsit o dată să vie să-și ieie în fiecare dimineață porția de trei pahare de la izvorul no. 1. Ajunsesse un fel de bețiv de no. 1.

Apoi era un om vesel, glumeț, stup de anecdote, bun vânător, vorbea totdeauna tare, parcă avea a face numai cu surzi, și când râdea în deal la Trei fagi, cascadele glasului lui se auzeau tocmai în vale la Stâncă lui Negri. El era vecinicul iscoditor de petreceri. Nici un vânat, nici un chef, nici o serenadă cu lampioane la cascadă, nici un prânz în pădure cu lăutari, nici o excursie la Poiana Sărată sau aiurea nu se făcea fără imboldul lui Codreanu.

— Ei, Codrene, ce mai plănuiești, îl întrebai eu, pe când el admira ghibăcia turcului în meșteșugul văcsuitului.

— Am înjghebat pe mâni, dac-a fi vreme bună, un vânat la urși.

— Numaidecât la urși. Mai jos nu vrei s-o lași?

— Da' ce, socoți că eu asud dinaintea ursului. Eh!! he! de-aș avea atâtea moșii câți urși la răbușul meu, mare bogătaș aș fi.

— Ia slăbește-mă, Codrene!...

— Ba nicidecum. Iaca, dacă vrei, vino și tu. Am să te duc într-o potică unde Cătrînțaș, pristavul de pădurari de aici, a ucis doi urși unul după altul, și până a nu-și încărca pușca din nou, i-a ieșit un al treilea urs, ș-atunci a aruncat pușca jos și a luat-o la sănătoasa.

— Da' bine, acolo mă îndemni tu, unde e izvor de urși?

— Habar să n-ai. Ești cu Codreanu, adaose el cu un aer protector.

— Și cine mai merge?

— Apoi suntem șase, într-ales, toți buni de picior și meșteri la ochit, de cei care nu dau dos la față.

Este vorbă că omul cum și-o face singur nici dracul nu i-o face. Tocmai așa am pățit-o și eu. Ca să nu mă arăt fricos, deși cam cu

sfială în inimă, m-am prins al 7-lea tovarăș și mi-am dat apoi întâlnire cu ceilalți pentru a doua zi în zori de ziuă dinaintea Otelului „Cerbul”.

A doua zi, pe când aburii ieșeau valuri din pepturile noastre de răcoarea ce ne cam strângea în spate, noi câteșisapte călări, cu puștile pe umăr, urcam ca niște voinici la munte și în urma noastră venea o ceată de hăițași cu Catrințaș, pristavul pădurarilor, în frunte.

Nu știu, zău, câți urși va fi împușcat Codreanu, căci el le cam împodobește; dar Catrințaș, om nalt cât un brad, care călca sănătos, vorbea răspicat și cu temei și avea niște ochi pricepuți de parcă-ți găceau gândul, știu bine că era dintre acei care se băgau în vizuina ursului cu lumânărică aprinsă în buza puștei.

Și ne urcam, mă rog, la deal pe cărări neumblate, prin codri de brazi pe unde nu cred să fi răsunat vreodată lovitura toporului sau trăsnetul puștii, căci pe atunci nu se înmulțise ceata buhnacilor buni numai de speriat vrăbiile.

În sfârșit, am ajuns într-un fund de pădure unde trebuia să facem bătaia. În cea mai mare tăcere ne-am așezat fiecare la locul însemnat de Catrințaș, iar locul meu care venea într-o cumplită tiharaie¹, în gura unei văgăuni, era cu deosebire fioros.

— Dacă e urs în pădure, îmi zise pristavul², pe aice trebuie să iasă, că n-are pe unde cotigi.

„N-are pe unde cotigi, repetai eu în gând. Vra să zică, trebuie să mă țin bine să nu-mi dau pielea ursului în loc să mi-o deie el mie.” Și cum stam așa în așteptarea pornirii haitașilor, fără să vreau îmi venira în minte cei trei urși a lui Catrințaș.

„Auzi, trei urși!...”

Unul înțeleg... doi, treacă-meargă... dar trei, fără șagă erau cam mulți. Aveam, drept să spun, simțământul soldatului care intră pentru prima oară în foc. Aceeași emoțiune, aceeași strângere de inimă, aceeași groază de necunoscut, cu deosebire că soldatul nu merge acolo

¹Tigăraie — desigur (n. ed.).

²Pristav — administrator (n. ed.).

de bun cheful, iar eu naivul m-am prins în horă numai de ambiție să nu mă las mai jos decât ceilalți. Ei, dar din păcate lucrul nu se mai putea întoarce. Vorba ceea: „Vrei, nu vrei, bea Grigori agheasmă!”

Mi-am examinat cu toată îngrijirea carabina ca nu care cumva să mă deie de sminteală tocmai la adică; de altfel, drăguța mea de carabină cu două țevi era destul de durdulie și glonții destul de mașcați ca să nu-i poată mistui dihania oricât de bun pânțec ar fi avut.

Am stat așa două ore întregi pe ceasornic până ce a pornit goana, căci la munte nu-i ca la câmp; locurile sunt tari și cu anevoie pot străbate haitașii prin râpile cele prăpăstioase unde și-a înțarcat dracul copiii.

Deodată auzii zgomotul haitașilor care ajunși pe un colnic din fața noastră înaintau spre linia pușcașilor.

De-acuma, aține-te, cucoane Neculai!

Parc-o furtună a prins să învăluie pădurea, parcă au început brazii să dănțuiască, parcă năvălea asupra noastră un potop să înece lumea, așa clocoteau munții de vrăjmaș. Se speriau toate vrăbiile, toate mierlele, toate ciocănitorele, tremurau frunzele, tremurau ecourile, tremura și inima mea.

Și doar nu eram așa stângaci cu carabina. Mai dădusem eu piept cu badea lupul și cu jupân mistrețul; ei, dar trei urși, oricum, nu-s sarmale ușor de înghițit.

Se înțelege de la sine că nervii mei erau cumplit de încordați întocmai ca niște strune de vioară gata să pocnească. Ochii în cap mi se mărise peste măsură de mult ce fixam toate tufele unde de câteva ori parcă văzui chiar mișcând blana ursului. Apoi, din vreme în vreme, când se clătina vreo creangă pe copac, un fior rece mi se strecura prin trup și părul mi se ridica măciucă în vârful capului.

Dacă vrei să știi, iubite cetitor, ce va să zică a aștepta să dai bună dimineată cu trei urși, te-aș ruga să te înțelegi cu Catrințaș ca să te ducă în locul unde eram eu. Îmi vei spune apoi la ureche ce ți s-a întâmplat.

Cu toate aceste, matahalele de urși nu-și arătau vârful nasului.

Toate bățile mele de inimă erau în deșert; haitașii se apropiaseră de tot; nu mai aveam acum simțământul singurătății în pustietatea codrului, încât începusem a crede că urșii lui Catrințaș au fost o frumoasă poveste, și mă mustram pe mine însumi de spaima ce-mi făcusem de toate nimicurile; când, deodată, auzii la spatele mele un foșnet care îmi slei sângele în vine, un foșnet înfiorător, prelung, care se urca în sus pe trunchiul bradului sub care mă aflam și puse în mișcare toate crengile lui.

Acum nu mai era de glumă. Ursul se suise în copac, și fiindcă în primejdia mare vine și curajul mare, imediat am sărit câțiva pași în lături de copac, ca să nu-mi cadă cumva dihania în spate, am pus pușca la ochi și... O! Doamne! ce văzui! în loc de înfricoșatul urs, văzui o veveriță mică și sprintenă care sărea de pe creangă pe creangă, se uita galeșă la mine și părea a se strica de râs de fiorii ce-mi dăduse. Iar eu nu tăgăduiesc că în acea clipă de strașnică emoție am simțit o nespusă bucurie, văzând că ursul s-a prefăcut în veveriță.

În acealși moment sosiră și haitașii și goana se isprăvi.

Mulțumit că am scăpat de cei trei urși care în timp de vro trei oare au stat ca o amenințare asupra capului meu, îmi reveni, ca după orice primejdie trecută, curajul la loc, ba încă îmi reveni mai mare ca și când m-aș fi luptat cu fiarale și le-aș fi răpus. Apoi, pentru a nu da de bănuială tovarășilor mei că mi-a fost frică, am luat eu prăjina înainte și am început să mă leg de Codreanu tocmai pe tema fricei.

— Da' bine, Codrene, nu ți-ai pus o pelcică la fundul pantalonilor?

— Eu, pelcică!... Ha! Ha!... răspunse Codreanu trântind un hohot de râs de-au răsunat cele patru colțuri ale codrului. Am cinstea să-ți spun, prietene, că am zărit roșind spinarea unui cogemite Martin bine blănit, dar când i-a mirosit a Codreanu a scapatat nemernicul, de n-am mai avut vreme să trag în el.

— Noroc c-a scapatat!... Că altfel era să fie vai de el, dacă nu vai de tine.

Codreanu nu se supăra de glume, dar nici el nu-și cruța prietenii; avea limbă ascuțită și se pricepea să lovească pe om la cusur.

Toți își istoriseau acum impresiunile, însă nici unul nu mărturisea drept ceea ce-a simțit în așteptarea ursului. Mi-a trebuit și mie 20 de ani, ca să mă hotărâsc a destăinui adevărul. Ne adunasem deci într-o poiană prea frumoasă prin mijlocul căreia șerpuia un pârau rece ca gheața și limpede ca lacrima. Acolo la umbra a câtorva brazi seculari, pe un mușchi verde și moale ca o saltea de puf, lângă pâraul cel răcoros în undele căruia ne-am așezat butelcile ca să le răcim, ne-am pus și noi jos roată împrejur după moda orientală a văcsuitorului nostru de cizme, iar după ce Catrințaș ne-a desfăcut sacii cu merindele, apoi... halal să ne fie!... Era drept dragul să ne fi văzut cineva la lucru. Poftă de mâncare și poftă de vorbă cât lumea. Parcă făcusem cine știe ce izbândă. Cu cât deșartau sacii și butelcile, cu atât poveștile vânătoarești deveneau mai gogonate.

Ca să dau o idee despre ce este în stare să istorisească un vânător sătul cu o ploscă de Cotnar trasă la măsea, e destul să spun următoarea întâmplare a lui Codreanu care se jura pe oțelele puștei lui, tot ce-avea el mai scump pe lume, că era adevărată:

— Într-o zi, la o goană, povesti el, am împușcat un hrăpariț de lup, talpa pădurei, bătrân, colțos și care desigur a calcat multe poieți și stânci, căci era gros în ceafă ca un vlădică. De la cel întâi foc a rămas mort ca toți morții, înțepenit cu dinții rânjiți de parcă-ți era încă frică de el. Apoi, fiindcă în ziua aceea căzuse mult vânat, de nu mai încăpea în căruța noastră, ne-am hotărât să jupuim toate vulpele, și toți lupii împușcați, ca să le ducem numai pieile acasă. Unul dintre haitași s-a și apucat să jupoaie lupul meu începând operația de la coadă în sus. Dar nu bine îl dispoiese până la jumătatea trupului, că deodată spurcăciunea de dihanie prinse să urle de clocotea pădurea, chemându-și se vede finii și cumătrii în ajutor, iar noi zăpăciți, uimiți, l-am privit cu gurile cascade cum ticălosul pe jumătate jupit a fugit în pădure și fugit e și în ziua de astăzi.

— Bine trebuie să-l fi primit finii și cumătrii, răspunsei eu, când l-au văzut într-un costum așa *décolleté*, întocmai ca unele din madamele noastre care sunt, vorba franțuzului: *trop basses par en baut, et trop*

*bautes par en bas*¹. Dar să vă spun eu o altă ciudățenie care ar fi de necrezut, dacă nu mi s-ar fi întâmplat chiar mie.

— Să vedem ciudățenia, adause Codreanu, făcând un semn din ochi tovarășilor săi.

Eu cetisem nu de mult cartea lui Odobescu *Pseudo-Cynegeticos* și fără muștrare de cuget îmi însușii următoarea anecdotă vânătoarească, localizând-o după trebuință; alții au făcut mai rău decât mine, au braconat prin codrii literaturii și au tăcut chitic.

— Închipuiți-vă, zisei eu, că la un Crăciun în pădurile de la Bordea, lângă Iași, am împușcat o vulpe, cum nu s-a mai văzut, o vulpe cu un mătuoi de coadă de cinci stânjeni.

Aici mă oprii și-mi aruncaii ochii roată împrejur.

Ei, ce vă uitați așa la mine?... nu s-a văzut copii născuți cu două capete, viței cu șase picioare?... și altele și altele.

— Asta-i din cale-afară gogonată, bădiță!... strigă Codreanu indignat. Ia mai lasă ceva la loc de tocmeală.

— Bine, n-o fi fost poate tocmai de cinci stânjeni, ca n-am măsurat-o, dar de doi stânjeni nici vorbă că a fost.

— Mă rog, mă rog, nu ne prosti.

Mai ai loc de lăsat ca precupețul care cere șapte prețuri.

— Fie chiar de un stânjen, încă tot e o minune.

— Ascultă, dragă! Degeaba umbli să ne iei așa peste picior, ca pe niște mazete. Știm și noi ce-i o coadă de vulpe.

Atunci înșfăcând un pahar cu vin ce sta plin dinaintea mea, îl dădui dușcă pe gât și cu un aer mănios răspunsei:

— Pentru Dumnezeu! Ce vreți, domnilor?... Să vă spun numaidecât că vulpea a fost bearcă, asta n-o pot face în ruptul capului, macar de m-ați duce la spânzurătoare.

Un strașnic hohot de râs peste care domnea, se înțelege, râsul lui Codreanu întâmpină vorbele mele. Dânșii habar n-aveau că eu îi trăgeam pe sfoară cu povestea lui Odobescu.

¹Mai joase în partea de sus și mai înalte în parte de jos(fr.).

Dar culmea nu-i aici.

Catrințaș, care ședea în picioare și ne asculta cu mâna la gură, avea în fața lui un aer de reculegere, de nedormire, parcă să creadă, parcă să nu creadă cele ce auzea.

Eu care mă rădicasem prin ultimul pahar dat pe gât la un diapazon de veselie mai presus de ceilalți tovarăși ai mei, mă sculai în picioare și, adresându-mă lui Catrințaș îi zisei:

— Măi Catrințaș!... Ia spune și tu ce întâmplări ai avut în viața ta de vânător?

— Ce să am, cinstiți boieri? răspunse pristavul scărpînându-se în cap. Ce pot eu să vă spun, un biet țăran de la munte, pe lângă cele spuse de dv. care ați umblat și ați văzut atâta lume.

— Oricum nici tu nu ești de ieri de-alaltăieri; ai călcat multe păduri și trebuie să fi avut multe pățenii de când ții pușca-n mână.

— Dacă-i așa, apoi cu voia dv. voi spune și eu una, da' să nu vă supărați dacă-ți găsi-o proastă, că dă... ceea ce știu aceea vă spun... așa cum mă pricep și eu, țărănește.

— Spune, spune, Catrințaș îi ziserăm noi cu toții.

— Apoi odată, urmă el, pe când eram tânăr, m-am suit la munte să culeg zmeură. Era o zi frumoasă ca astăzi; liniște mare în pădure; numai ciocănitorele se auzeau lovind cu pliscul în coaja bradului. Umplusem coșarca pe jumătate, când iată mă trezii la spate cu un afurisit de urs zburlit, rădicat în două labe, care venea spre mine mormăind și scuipându-mă parcă vroia să mă mustre că de ce i-am călcat răzășia. Caut să fug, dar în fața mea se deschide o râpă adâncă peste care numai doar în zbor aș fi putut trece. Noroc că de-a curmezișul râpei sta un trunchi de brad culcat care ținea loc de punte; îmi fac cruce și apuc pe buturuga ceea pe care se vede Dumnezeu mi-a pus-o în cale, da' n-ajung bine la jumătate, că dincolo pe celalalt mal îmi iese năprasnic un alt pârdaľnic de urs și mai zburlit și mai mânios. S-au adunat, talharii, la zmeură și mi-au tăiet drumul din două părți, iar eu eram cu mâinile goale...

— Cu mâinile goale!...

— Da... cu mâinile goale; fără pușcă, fără cuțit, fără un ciomag macar, fără să pot fugi nici înainte nici înapoi, și cu prapastia sub mine... Închipuiți-vă în ce hal eram... Maica Domnului!... și astăzi când îmi aduc aminte, îmi îngheață sângele în mine!...

— Și ce-ai făcut Catrințaș?

— Ce să fac boieri dv. ?... Ia, *m-au mâncat urșii!!*

.....

Șiretul de Catrințaș a rostit aceste cuvinte cu un aer atât de blajin, cu o atât de prefăcută naivitate, încât toți am ramas un moment buimăciți.

— Ura!... Să trăiască Catrințaș, strigă în sfârșit din răspuțeri Codreanu. El a pus capac la toate. Voi iștilalți nu mai plătiți o ceapă digerată. Și fiindcă a dat Dumnezeu de a înviat după ce l-au ospătat urșii, apoi să bem în sanatatea lui ca să nu mai moară a doua oară!

Povestea lui Catrințaș a mers din gură în gură; a făcut ocolul Slănicului și, pot zice, a țarei întregi.

De atunci, ca mai ba, vânătorii noștri să istorisească că au văzut lupi pe jumătate jupiți fugind prin pădure, și alte de asemenea parascovenii bune de adormit copiii în ajunul Crăciunului.

Catrințaș merită o recompensă națională!

(*Păcate mărturisite*, Iași, Editura Librăriei Nouă, 1904)

CIUBUCUL LOGOFĂTULUI MANOLE BUHUȘ

În vremile cele bătrânești, vremi de belșug, pe când boierii ședeau la moșiile lor și vara și iarna, fără altă grijă decât grija câmpului și a gospodăriei lor și aveau hambarele, coșarele și cămărilor totdeauna pline cu cele trebuitoare la o casă boierească, trăia la moșia sa Buhușul logofătul Manole Buhuș, boier de neam mare, bogat și cu dare de mână.

El purta antereu lung până la călcâi, brâu la mijlocul trupului și fes roșu cu canaf albastru pe cap. Când ieșea la câmp sau mergea să-și viziteze vecinii, îmbrăca peste antereu o giubea blănită sau numai căptușită, după cum era timpul și peste fes puneă o pălărie neagră cu margini late.

Tot luxul lui de bogătaș nu se învedera decât în scumpetea blănurilor, a mătăsurilor din care își croia antereiele și a șalurilor turcești din care își făcea brăiele.

Întinsele lui holde și imașuri erau acoperite cu pâne de tot soiul, cu turme de vite și herghelii de cai din care își umplea grajdul; pivnițele-i gemeau de poloboace cu vinuri vechi de Odobești și Cotnari și în ogradă furnica un sălaș întreg de țigani din care își alegea slugile. Mai avea apoi sub stăpânirea lui un taraf de lăutari care îi cântau de inimă albastră în zilele când avea musafiri la masă, ceea ce i se întâmpla foarte des, pentru că în casa lui, casă mare, încăpătoare, se trăia ca în sânul lui Avram, în mijlocul unui belșug unde totul era de-a gata, totul venea la timp și unde nu întâlneai decât voie bună și inimi deschise. Căci conul Manole Buhuș era în toată puterea cuvântului un om cumsecade, om al lui Dumnezeu, darnic, glumeț, bun la

inimă, și pe al cărui cuvânt puteai zidi o cetate; însă avea cusurul că era din firea lui grabnic la ocară și la pedepse ca toți acei deprinși de mici a porunci și a fi ascultați.

Dacă se întâmpla că, scos din răbdare de neascultarea sau obrăznicia vreunui țigan, porunea să i se dea câteva bice la scară după obiceiul de atunci, tot el îl chema apoi la dânsul îl muștra cu cuvinte părintești și de multe ori cel bătut, dacă își recunoștea greșala, nu se întorcea de la el cu mâna goală.

Conul Manole era însurat cu o femeie de asemenea a lui Dumnezeu, deșteaptă, bună gospodină și spornică la treabă. Unde n-o căutai o găseai scuturând, grijind, făcând rânduială și înveselind casa cu ochii ei cei mari, negri, care avusese în tinerețe mult vino-ncoace, după cum spunea conul Manole la chefuri. Un bujor de băiat, singurul copil ce-i dăruise Dumnezeu după o căsătorie de șasesprezece ani, fu așezat într-o școală la Paris și lipsa lui era, pot zice, singurul nour ce întuneca cerul conului Manole în traiul lui de la moșie.

De altfel, ar fi dus ca totdeauna viață patriarhală, tihnită, fără să-și numere zilele, dar gândul îi rătăcea mereu departe, hăt departe, colo peste hotare la iubitul lui moștenitor pe care nu-l văzuse de doi ani, și somnul începea să-i fie neliniștit. Într-o noapte chiar a avut un vis urât care l-a făcut să sară ars din pat și l-a hotărât să plece numaidecât și cât mai degrabă la Paris.

Călătoria până la Paris nu era pe vremea aceea o jucărie.

Trebuia cel puțin o lună să ajungi până acolo, căci în străinătate nu erau drumuri-de-fier decât de la Cracovia înainte, iar la noi nu erau nici măcar șosele. Trebuia vorba ceea, să-ți faci testamentul la plecare. Dar inima de tată nu cunoaște piedici când dorul o atrage. Deși știa un pic de franțuzească cât să nu moară de foame între franțuzi, își angajă totuși un tălmaci franțuz ca tovarăș care să-l călăuzească în lunga călătorie.

A pus vreo zece zile logofeteasa ca să-i pregătească cele trebuitoare pentru drum. Când însă crezu el că toate erau acum prevăzute și puse la geamandan, încât nu avea decât să ordone înhămarea poștalioanelor și să plece, deodată femeia lui îi observă:

— Da' bine, Manole dragă, ai să mergi în străinătate cu îmbrăcăminte asta?

— Da' cu care?

— Apoi nu te gândești că are să se uite lumea la tine ca la urs? Pe acolo nu se poartă anterie și giubele.

— Care vra să zică ar trebui să mă îmbrac nemțește...

— Negreșit, asta e și părerea d-lui Ernest care are să te întovărășească.

— Hum!... Să mă schimosesc acum la bătrânețe; asta nu-mi prea vine la socoteală. Dar la urma urmei poate că ai dreptate. El ținea seamă de părerile totdeauna bine cumpănite ale femeii lui.

Astfel dânsul comandă să i se facă trei rânduri de haine evropenești mai subțiri și mai groase pentru toate timpurile, și când croitorul i le aduse, se îmbracă în noul său costum de voiaj și se puse în fața unei oglinzi.

— Halal îmbrăcăminte, zise el pufăind de râs, parcă-s un neamț calic de cei care scot măsele la iarmaroc. Băiatul n-are să mă mai cunoască când m-o vedea la Paris. Toate-s bune și frumoase, adause el, dar dacă am primit să mă fac de râs în haine așa caraghioase, nu voi primi niciodată să mă desfac de ciubuc și de cafeaua mea turcească cu caimac.

În adevăr, pe lângă merindele cu care femeia lui îi ticsise boccelele, îi puse și un felegian anume pentru cafea cum și trei ocale de tutun turcesc, iar ciubucul cel de iasomie cu imamea de chihlimbar îl luă boierul în mână ca să-i slujească și de baston.

— Când n-oi pufăi dintr-însul, m-oi apăra cu el de câini, zicea conul Manole glumind.

Vai! Ciubucul era să-i slujească cu totul pentru altă întrebuințare.

Apoi când sosi ziua cea mare hotărâtă pentru plecare și trăsura cu opt poștalioni suri trase la scară, conul Manole își sărută soția, își luă ziua bună de la slugi și se sui în trăsură având la stânga pe franțuzul Ernest iar în capră pe vătavul de curte și pe Ciordilă țiganul. Acest din urmă avea să întovărășească și să slujească pe stăpânul său în tot timpul călătoriei.

Surugiii plesniră din harapnice; cei opt poștalioni suri, bine hrăniți și iuți de picior, înhămați în șir porniră prin poarta curței în trap mare, și după o jumătate de oră de mers spornic, conul Manole Buhuș pierdu din vedere satul și casa boierească de pe moșia Buhușul unde nu avea să se întoarcă decât peste vreo șase luni. Câte nu se pot întâmpla într-atâta amar de vreme!

Deși atras puternic de dorul copilului, totuși conul Manole se simțea îngrijit de un drum așa de lung în țări străine nemaiumblate de el, locuite de alte neamuri, cu alte legi și obiceiuri, vorbind alte limbi și închinându-se la alți sfinți. Pe fața lui se vedea întipărită teama necunoscutului; fața însă mohorâtă a țiganului strălucea de veselie. Avea, mă rog, să vadă atâtea târguri și atâtea minunății nemaipomenite. De bucuros ce era țiagnul, nu avea astâmpăr pe capră, parcă-i pusesse cineva urzici în pantaloni; încât a trebuit boierul de vreo două-trei ori să-i zică să se liniștească.

La frontieră conul Manole Buhuș era cât pe ce să se puie în gură cu un gulerat de vameș austriac, care îi cerea o sumă necrezut de mare pentru acele trei ocale de tutun ce luase cu sine. A intervenit însă franțuzul care l-a domolit și l-a făcut să plătească. Ce vreți, conul Manole nu era deprins a se supune la legi și regulamente, a plăti dări și accize, căci în Moldova noastră binecuvântată pe atunci boierii erau scutiți de orice soi de dări și havalele. El n-a călcat niciodată pragul vreunei dregătorii publice; iar în casa lui, ferească Dumnezeu, nu s-ar fi înfățișat vreun obraz al cârmuirii decât doar cu spinarea încovoiată pentru a săruta mâna soției lui și a-l felicita de ziua onomastică sau de alte sărbători mari. Un chinovnic, un vameș, un privighitor de ocol, un căpitan de pașiri nici nu îndrăznea să se puie jos dinaintea lui. Cum dar era să nu-i pară ciudat că guleratul de neamț îl silește să plătească încă o dată prețul tutunului. Ei, Doamne, prin câte alte vămi avea să mai treacă tutunul până să ajungă la Paris și de câte ori era să i se mai ia prețul! Dar fie, că făcea. Pentru tabietul boierului nu se drămluiesc paralele.

Odată intrați pe pământul austriac, surugiii au lăsat din porunca

stăpânului caii la trap moale, mărunț, pe șoseaua cea mare a Bucovinei, căci drumul era lung până la Cracovia unde începea calea ferată spre Viena. În fiecare zi el făcea câte două popasuri, se îngrijea ca poștalionii să fie hrăniți și adăpați la vreme și noaptea se odihnea la otelurile ce întâlnea în cale.

Câte zile a mers el așa de-a lungul Bucovinei și Galiției prin toate satele și târgurile ce străbătea șoseaua, el singur nu mai ținea minte; le pierduse numărul. Prin fiecare sat însă, și mai cu seamă prin târguri, șiragul cel lung de poștalionii făcea mare zgomot. Toți locuitorii: bărbați, femei, copii, căței și porci îi ieșeau în cale mirați, să vadă asemenea alai de înhămătură condusă de doi surugii năbădăioși în haine de abă albă cu fireturi negre, și care săltând pe șea pocneau din bice și chiuiau cât le lua gura. Așa năzdrăvănie nu se mai văzuse pe meleagurile acelea.

În Lemberg era boierul cât pe ce să aibă iarăși oarecare daraveri cu poliția care îi opri trăsura în loc și ordonă surugiilor să nu mai chiuiască și să nu mai bată din harapnice, pentru că provocau nerânduieli pe stradă, speriiind caii de la celelalte trăsuri.

— Țara calică! zicea logofătul Buhuș, cuprins de un adânc dispreț pentru nemți. Auzi, mă rog, nu încap pantofarii de caii mei!...

A mers cât a mers logofătul din popas în poaps, din târg în târg, trei săptămâni pline până la Cracovia, de unde a dat drumul trăsorii cu ordin să se întoarcă acasă sub privigherea vătavului, iar el cu franțuzul și țiganul a plecat cu drumul-de-fier spre Paris.

Drumul-de-fier a fost cea întâia mare surprindere pentru dânsul. Nu-și putea da el samă cum niște hardughii de case pe roate, aninate una de alta, pot să alegre la nebunie pe șine fără cai.

— Drăcie nemțească, zicea el, fără a i se micșura disprețul pentru așa-numiții pantofari, căci el nu admitea alt mijloc creștinesc de locomoțiune decât acel apucat de la părinți. Eu nu-mi dau poștalionii mei pe toate mașinile lor care suflă ca niște rable de cai ofticoși.

Și, cu toate acestea, după ce se așează în vagon, unde mergea comod, fără să-l bată vântul, soarele sau ploaia și mergea tras de mașina

cea ofticoasă mai repede de zece ori decât cu poștalionii cei iuți de picior, după ce văzu că în așa-zisa hardughie el poate să se miște, să se lungească, ba chiar să și ațipească câteodată, atunci începu să prețuiască drăcia nemțească, căci fără dânsa cine știe când ar fi ajuns la Paris să-și îmbrățișeze copilul și câte parale l-ar fi costat cei opt poștalionii ai lui.

Totuși, neavând încredere în vrednicia mașinistului și vroind a se odihni mai bine, el nu călătorea decât ziua.

E mai cuminte să stăm noaptea pe loc, băgă de seamă el; când nu vezi nimic dinaintea ochilor multe se pot întâmpla: ba, vorba ceea, se strică căruța-n drum, ba s-aprinde o roată, ba îți ies tâlharii înainte, ba dai peste o potaie de lupi. Și dac-om ajunge adică cu șapte zile mai târziu, ce pagubă avem de acolo, că doar nu ne alungă turcii și nici n-avem termen de judecată la Paris.

Boierul de altfel, judeca bine, când te gândești mai ales că el nicio dată nu pusese piciorul peste hotar și că făcea astă călătorie cu vreo optzeci de ani în urmă pe când nu erau căile ferate așa bine organizate ca acum.

La frontiera Bavariei a mai avut el o mică tevatură cu vameșul, care a fost mult mai aspru în canoane decât cel austriac. Bavarezul, după ce i-a luat iar vamă pe tutun, i-a deschis toate lăzile, i-a scuturat toate rufele, i-a desfăcut chiar sacul cu merinde unde, închipuiți-vă lucru neașteptat, a dat peste o legătură care răspândea un miros atât de acru și neplăcut, încât a început neamțul să strănute.

— *Pfui Teufel*, strigă el, *was ist das für ceine Schweinerei?*

Era o legătură cu țări pe care i-o puse cucoana între provizii. S-a strâns tot nemțăritul împrejur și se uita la el ca la o dihanie sălbatică, neînțelegând cum poate un om să mănânce asemenea spurcăciuni care cârneau din loc nasurile nemțești.

Atunci vameșul indignat, îngrețoșat, aruncă hârtia cu țări jos pe podele fără să mai ceară voia boierului, iar acesta țâfni de așa obraznicie, simți sângele că i se suie la cap, și prin o mișcare nervoasă, necugetată, ridică ciubucul în aer ca să-l pocnească. Noroc că

Ernest, franțuzul, îi opri mâna până a nu cădea pe spinarea neamțului; de altfel, cine știe ce belea și-ar mai fi stârnit pe cap. Cu toate aceste dânsul a fost condamnat la cincisprezece fiorini amendă pentru gestul său amenințător, cum și la confiscarea țârilor cu pricina.

Dar ia-i țării dacă ai de unde. Ciordilă țiganul, profitând de confuzia produsă de stăpânul său, prin ridicarea ciubucului, șterpeli hârtia cu țări de jos fără să bage nimenea de seamă și o ascunse bine în buzunar.

Mare a fost cheful boierului când, după plecarea trenului, țiganul i-a arătat țării. A plătit el un ștraf de 15 fiorini, dar și neamțul a fost păcălit. Însă temându-se să nu aibă acelaș bucluc la celelalte hotare, conul Manole a aruncat țării pe fereastră spre marea supărare a lui Ciordilă, care ar fi preferit să-i mănânce.

A mai mers așa o bucată de drum logofătul Buhuș în colțul lui de vagon clasa I-a, picior peste picior, cu gândul la copil și cu ciubucul la gură, având în fața lui pe franțuz și în colțul opus al vagonului pe Ciordilă, care și el ațipea din vreme în vreme; și ar fi mers așa liniștit dacă la fiecare hotar nu l-ar fi tras nemții de mânecă pentru vama tutunului care se scumpi-se acum amarnic.

Dar nu-i era lui atâta de bani, că avea de unde plăti, cât de felul puțin politicoș cu care gulerații de vameși îi cereau plata fără să se sfiască de rangul de logofăt mare care călătorea, mă rog, cu tălmaci și cu fecior.

— Ce calicie căptușită cu obrăznicie, zicea logofătul. Unde se pomeniște așa ceva la noi!

La una din stațiile mai mari se urcă în vagonul lui un domn care trebui să fi fost un om însemnat, judecând după lumea care venise să-l salute la ușa vagonului și după numărul geamandanelor ce avea cu el. Boierul nostru, care sorbea din ciubuc, îl privi de sus până în jos cu cel mai adânc dispreț. Toți nemții în ochii lui erau niște calici care mănâncă șoareci, scot dinți la iarmaroace și joacă pe fringhie.

— Cine dracul ni l-a adus și pe ăsta aici să ne strâmtoreze, zise el cu glas morocănos adresându-se franțuzului.

— Nu vă supărați, boierule, răspunse străinul într-o românească destul de răspicată; dacă vă duceți mai departe apoi deseară o să scăpați de mine.

N-a fost proastă mirarea și totodată bucuria boierului când l-a auzit vorbind limba lui, el care de la plecarea din țară nu o mai auzise decât din gura franțuzului și a țiganului.

— Da' bine, d-voastră sunteți de la noi, dacă nu vă este cu supărare?

— Ba nu, sunt proprietar din Bucovina, baronul Andrei Tabără.

— Și eu logofătul Manole Buhuș, proprietar din Moldova...

Amândoi se închinară și se strânseră de mână; apoi boierul care avea ciubucul de curând aprins cu o bunătate de caimac ale cărui fire spânzurau peste marginile lulelei, își scoase basmaua de mătase din buzunar, șterse bine imameaua cea de chihlimbar și oferă ciubucul baronului. Asta era cea mai mare cinste ce făcea el de obicei vreunui musafir pe care vroia să-l deosibească.

— E tutun turcesc, „Bectemis“ de doi galbeni ocaua, adause el cu oarecare mândrie, dar acum mă ține de trei ori mai scump cu vămile prin care am trecut.

— Apoi așa e pe aicea, răspunse baronul fumând cu poftă din ciubuc, biruri cât păr pe cap: bir pe ferești, pe ogeaguri, pe cai, pe câini și pe câte nu-ți mai trăsnește prin minte. Îți ia jumătate din venit.

— Auzi, mă rog, răspunse boierul moldovan mirat. De aceea, când le încape câte un creștin ca mine pe mână, caută să-i ia și pielea de pe dânsul. Iaca am stat numai trei zile la Beci* și am cheltuit atâta cât aș fi ținut casa mea din Buhuș trei luni.

— Încaltea v-a plăcut Beciul!?

— Ce să-mi placă, baroane; încotro te întorci, case-nalte cu șapte rânduri, uliți strănte, înghesuială mare de lume și n-auzi vorbind decât nemțește. M-am dus la palaturile împărătești crezând c-o fi ceva de ele. Când colo, ce să văd, niște vechituri afumate. Proaste acareturi pentru un cogemete împărat!

* Viena (n. a.)

Baronul zâmbi pe sub musteață, auzind vorbind astfel pe acest tip de moșier original, necărturar, și care nu ieșise niciodată din vizuina lui. Avea un fel de farmec logofătul Manole în simplitatea lui care plăcea baronului. Acesta, deși om subțire și purtat prin lume, se simțea atras de felul de a fi, așa dintr-o bucată, al boierului moldovan, de fața lui deschisă luminată de doi ochi căprij plini de o naivă bună-credință.

Au mers ei împreună până înspre seară, vorbind cu mult îndemn de una de alta ca și când ar fi fost niște vechi prieteni din copilărie; iar când la o stație baronul s-a dat jos din vagon și a întins mâna boierului pentru a-și lua ziua bună de la el, acesta a simțit că parcă se desparte de un frate și i-a spus:

— Sănătate și voie bună, baroane! Să știi că după întoarcerea mea acasă am să-ți trimit la moșie, că să-ți aduci aminte de mine, un hărmăsar din herghelia mea, de soiul celor care calcă poșta într-un ceas fără să asude.

— Mulțumesc frumos, boierule, răspunse bucovineanul.

Și eu am să-ți trimet o vacă roșie care dă șasesprezece oca de lapte pe zi.

— Foarte mulțămim. Să trăiești!

A urmat o călduroasă strângere de mână și apoi s-au despărțit cei doi prieteni de o zi, ca să nu se mai întâlnească.

— Seamănă a fi de treabă om baronul ista, zise boierul după ce rămase în vagon numai cu franțuzul și țiganul. Îmi place că nu s-a nemțit.

N-a rămas însă neocupat locul baronului, căci la aceeași stație se sui o doamnă tânără, frumușică, foarte elegantă și cu un aer de cumințenie, de nevinovăție, de-ai fi zis că parcă atunci ieșise din pension.

„Uite, mă rog, gândi boierul; pe cât sânt nemții de hursuzi și de grobieni, pe atâta nemțicuța asta e nostimă. Trebuie să fie neam bun.“

Dânsa se așeză în fața lui și parcă ar fi voit să ia în stăpânire întrea-canapea după boccelele și pledurile cele întinse.

— Ernest, zise boierul, copila asta, pe cât înțeleg, are să doarmă aici în vagon. Să-i dăm canapeaua să se odihnească.

Tu treci în alt vagon și, când vom sosi în orașul unde trebuie să petrecem noaptea, vei veni să ne trezești.

— Prea bine, răspunse franțuzul, și ieși din vagon.

Înserase de-a binele și străina căuta acum să-și așeze culcușul. Atunci conul Manole îi făcu semn că-i cedează toată canapeaua, iar ea, cu cel mai plăcut zâmbet, îi mulțumi în limba ei privindu-l cu niște ochi albaștri plini de recunoștință.

Bucuros că a putut să facă un bine gingașei călătoare, boierul, care era, de altfel, foarte îndatoritor pentru sexul frumos, se ghemui în colțul lui, și legănat de mersul trenului, prinse să se gândească la fel de fel de lucruri: la copil, la curțile lui din Buhuș, la poștalionii lui cei suri; apoi se mai uita din când în când la vecina ai cărei ochi albaștri năzuiau parcă să străbată prin acoperișul vagonului spre seninul cerului; și așa, pribegind cu gândul de la una la alta, privind când ochii, când talia, când piciorușele ei cele mici care ar fi încăput în palma boierului, i se păru de la o vreme că frumoasa străină se învăluie într-un fel de ceață, se topește, se transformă într-o vedenie străvezie, așa că, furat pe nesimțite în lumea visurilor, începu de-a binelea să horăiască.

Cât o fi dormit așa nu se știe, dar deodată a tresărit la auzul unui mare zgomot; ușa vagonului se deschise și Ernest se înfățișa ca să-i spuie că a sosit în orașul unde trebuia să se oprească pentru timpul nopții.

În acel moment conul Manole, deșteptat din somn, văzu un lucru nemaipomenit, un lucru care l-a făcut să holbeze niște ochi așa de mari încât ai fi crezut că au să iasă din orbite, văzu, Sfinte Pantelimoane, pe gingașa, pe frumoasa străină, cea cu ochii rătăciți în seninul cerului, în brațele lui Ciordilă țiganul, sărutându-se împreună ca doi hulubași.

Închipuți-vă ce a trebuit să fulgere prin gândul logofătului.

În aceeași clipă el croi cu ciubucul pe țigan, scuiă în obraz pe zâna cea cu ochi albaștri, se dete iute jos din tren dimpreună cu Ernest și cu eroul Ciordilă, care nu știa cum să se dezvinovătească, iar zâna

umilită, rușinată, rămase singură în lumina îndoioasă a vagonului.

— Auzi, coțofana, să aibă obrăznicia să se pupe cu madama dinaintea mea, strigă furios conu Manole.

— Să trăiești, măria-ta; nu sunt vinovat, răspunse țiganul plin de frică; ea a venit la mine, nu eu la dânsa. Ş-atunci... dă... m-am lăsat să mă pupe, ca să nu fac vuiet să vă trezesc.

— Aferim muiere!... Şi eu care am crezut-o sfântă ca o mironosiță și m-am grăbit să-i fac loc să se odihnească. Bre! Bre!... În ce țară suntem!...

În sfârșit, ce să mai lungesc vorba înșirând diferitele lui întâmplări de călătorie. Iată-l într-o bună zi intrat în gara de la Paris, unde îl aștepta cu nerăbdare fiul său pe care nu-l văzuse de doi ani. Tânărul îi sărută mâna cu ochii umezi de bucurie, iar dânsul îl sărută pe frunte, păstrându-și sângele rece și tonul măsurat ce a avut totdeauna față de copil. Era puțin demonstrativ boierul în exprimarea sentimentelor sale părintești, dar numai el știa cum i se bătea inima.

O lună și mai bine a stat boierul în Paris într-un apartament pregătit de fiul său, compus din trei odăi; una pentru el, alta pentru franțuz și a treia mai mică pentru Ciordilă. În acest timp tânărul Buhuș l-a purtat mereu în toate părțile, ca să-i arate curiozitățile și frumusețile orașului, dar bătrânul nu se prea entuziasma la vederea lor. Le-nțelegea, nu le-nțelegea, el trecea repede pe dinaintea lor și nimic nu-l scormolea la inimă. El nu avea ochi și suflet decât pentru pădurile, dealurile și câmpiile în care trăise în larg din copilărie. Aici se simțea străin, strâmtorat, lipsit de huzuriri și micșurat în demnitate, și gândul lui fără voie se întorcea mereu la plugurile cele în șase boi înșirate pe brazdă și la lanurile cele întinse de grâu, care se legănau în bătaia vântului ca valurile de apă. Aici nu avea o gloată de slugi care să caute să-i ghicească gândul, nici odăile cele multe cu saltele moi pe divanuri, ca să-l îndemne parcă la odihnă, nici cerdacul cel lung de jur-împrejurul casei cu vedere largă asupra câmpului și a pădurii, nici vestiții lui poștalioni suri, pe care îi visa câteodată și noaptea. Toate aceste îi lipseau și, dacă nu ar fi fost copilul la mijloc care să-l mai

reție, el de mult ar fi părăsit Parisul într-o atâta încleștase de inimă dorul de acasă.

Giordilă însă, din contră, era cu desăvârșire buimăcit de minunățiile ce vedea pentru prima oară la fiecare pas și stăpânul său nu-l mai putea strânge de pe uliți. Își cerea voie pentru un ceas și zăbovea două și trei, umblând lela încotro îl duceau ochii și căscând gura la toate vitrinele de prăvălii. Slujba, pentru care conul Manole îl luase de la așa depărtare și cu atâta cheltuială, o făcea numai pe dor și pe plac. Răbdă boierul cât răbdă, o dată, de două ori, de zece ori, până când într-o zi, văzând că țiganul nu se mai întoarce acasă, își ieși din fire și porni să-l caute. Poftim găsește-l pe ulițele Parisului! E întocmai ca și cum ai căuta un ac într-un car cu fân.

Dar dracul, care nu zidește biserici, îl scoase pe țigan deodată năprasnic înaintea boierului și atunci poc! — fără nici o vorbă, îl croi cu ciubucul peste spate. Când însă vroi să-i aștearnă o a doua lovitură, se văzu pe neașteptate înhățat de un comisar de poliție și dus dimpreună cu țiganul la post.

Acolo zarvă mare. Conul Manole, prins în flagrant delict de bătaie ziua mare pe stradă, își dădea în franțuzeasca lui cum putea, îndreptările, zicând că țiganul e robul lui și că are tot dreptul să-l bată fiindcă nu a fost ascultător.

La auzul cuvântului rob, comisarul și ceilalți polițiști ce mai erau de față au prins să râdă în hohot.

— *Monsieur, il n'y a plus d'esclaves ici*, răspunse comisarul; *du moment qu'il a mis les pieds sur le sol de la France, il est devenu citoyen libre et indépendant comme vous, et personne n'a le droit de le rosser.*

Boierul rămase mut, încremenit în fața acestor cuvinte de necrezut. Cum era cu puțință ca, fără învoirea lui, țiganul să devie om liber ca și dânsul? În ce țară, Doamne sfinte, venise el? Iar țiganul, cu cât vedea pe stăpânul său mai încurcat cu atâta se făcea mai obraznic, se freca mereu cu mâna pe spinare și se văicăra parcă i-ar fi rupt șalele. Într-o clipă dânsul fu dezbrăcat și căutat dacă are vreo leziune pe trup, ceea ce ar fi agravat situația boierului; însă din fericire, ciubu-

cul nu-l lovide în plin, ci-l ștersese numai alunecându-i pe spate fără să lase vreo vânătaie, așa că vaietele nesocotite și strâmbăturile țiganului, care dădeau feței lui mohorâte un aer de tot caraghios, începură să indispuie pe comisari.

— *Allons, allons, mon garçon, calmez-vous*, îi zise acesta atingându-l ușor cu mâna peste umăr.

Ciordilă, care nu înțelese nimic din vorbele comisarului, luă gestul acestuia drept mângâiere pentru usturimea ce, dragă Doamne, suferise și se socoti îndreptățit să facă și mai mare larmă. Apoi, boierul, după ce-și înfățișă pașaportul, fu supus unui întreg interogator la care asistă și tălmaciul Ernest chemat în grabă, iscăli un proces-verbal pe toate fețele și se văzu condamnat la treizeci lei amendă cu amenințare că la caz de recidivă va fi pedepsit cu închisoare.

„Bună și asta, gândi boierul întorcându-se acasă dimpreună cu Ernest și Ciordilă. Bine că am scăpat cu atâtă într-o țară de haimana unde fruntea-i coadă și coada frunte.“

Din ziua aceea Ciordilă, care pricepuse din daravera urmată că stăpânul său nu are voie să-l bată, crescui parcă cu o palmă mai mult. Altă mutră avea el acuma față de dânsul, mult mai țănoșă și mai îndârjită ca mai înainte. Se suise, vorba aceea, cioara în copac și nu vroia să mai știe de nimeni.

Slujba și-o făcea de mântuială; deseori cizmele boierului rămâneau nevăscuite, ciubucul necurățit; lipsea de acasă fără să mai ceară voie și, dacă se întâmpla să auză boierul bătând în palme ca să-i șteargă o haină sau să-i facă o cafea turcească, el nu se înfățișa decât după ce se înroșeau bine palmele boierului, iar când se îndura să vie avea aerul a-i zice:

„Da' mai slujește-te și singur că n-o să-ți cadă mâinile!“

Conul Manole le vedea, le simțea toate aceste, și înghițea mereu noduri fără să-i zică un cuvânt de mustrare. Își pusese strajă gurii și își încătușase firea, ca să nu mai cadă în ispita de a-l dezmierda cu ciubucul.

„Într-o țară ca asta fără nici un Dumnezeu, te poți aștepta la orice“, gândea el.

A mai stat vreo trei săptămâni în Paris și după ce și-a potolit bine dorul de copil a plecat îndărăpt, iuțit acum de un alt dor, dorul de casă.

Călătoria lui la întoarcere n-a avut nici un interes ca să merite a fi descrisă. E destul să zic că a pus iarăși câteva săptămâni, mergând parte cu drumul-de-fier, parte cu trăsură năimite, până să ajungă la hotar. Iar când, în sfârșit, a călcat cu piciorul pe pământul țării, când a dat cu ochii de slujbașii de la vama moldovenească care l-au primit cu pălăriile în mâni și de poștalionii cei suri ținuți de dârlogi de surugii care veniseră dimpreună cu vâtaful pentru a-l conduce la moșie, logofătul Manole Buhuș, simțindu-se la largul lui, s-a răsuflat adânc din piept și a strigat surugii și vâtafului:

— Ia întindeți-mi pe cioroiul ista jos, să-i dau o zacuscă de bună întoarcere.

Într-o clipă Ciordilă fu lungit la pământ și boierul, scoțind luleaua de la ciubuc, îi așternu cu însuși mâna sa cincisprezece lovituri nu tocmai îndesate, căci era milos de felul lui, ci rari, tăcticoase și bine numărate, întrerupte cu cuvintele ca de-alde acestea:

— Ei, baragladină, îți aduci aminte de toate obrăznicile ce mi-ai făcut?

Și dă-i.

— Cioroiule, ții minte de câte ori ai uitat să-mi faci cafeaua și să-mi văscuiești ciubotele?

Și dă-i.

— Balaurule, ții minte de câte ori mi-am înroșit palmele ca să te chem și nu veneai, de câte ori ai lipsit de acasă fără învoire, de câte ori mi te-ai înfățișat cu țigara în gură și îmi dădeai fumul în obraz?

Și iarăși dă-i, până se împliniră cele 15 ciubuce ce-și pusese boierul în gând să i le hărăzească. Țiganul însă n-a crâcnit un cuvânt în tot răstimpul cât ciubucul a căzut cadentat jos pe moalele trupului, ca să-i alunge mintea sus la căpățâna cea vârtoasă, și aceasta poate pentru că nu-l prea durea, sau poate că se temea să nu înciudeze mai mult pe stăpân, ori că se simțea vinovat și că merita pedeapsa.

Scurtă vorbă, după ce țiganul, cam amețit, se sculă de la pământ, se scutură de colb și își îmbumbă pantalonii, boierul răcorit de năduhul ce înghițise atâta amar de vreme, intră repede în odaia vameșului, luă un condei și o bucată de hârtie, scrise cu o mână nervoasă câteva rânduri, își puse apoi dedesupt iscălitura și pecetea ce purta la lanțul ceasornicului și strigă pe vâtaf.

— Na, du-te, zise el, și dă hârtia asta în mâna țiganului Ciordilă. E cartea lui de iertare din robie. Să se ducă unde l-or îndrepta ochii; la mine nu mai are ce căuta. Dă-i și acești doi galbeni ca să aibă deocamdată de cheltuială până va găsi undeva să se hrănească.

Apoi el se sui în caretă cu franțuzul și vâtaful, iar până a nu porni poștalionii din loc, Ciordilă, care rămăsese jos, s-a apropiat sfios de trăsură și a sărutat mâna boierului fără să rostească un cuvânt. Și ce ar fi putut el să spuie în urma celor petrecute? Se zice însă că boierul ar fi simțit atunci două picături de lacrimi pe mâna lui, dar iute și-a întors ochii în altă parte, căci nu-i plăcea să vadă oamenii plângând.

*

Au trecut șase luni după aceste întâmplări, când într-o zi boierul, îmbrăcat iarăși în hainele lui cele vechi, ședea în balcon răsturnat într-un jilț îndemânat și pufuia din ciubuc cu ochii rătăciți în prelungul câmpiei. Iată că i se înfățișă vâtaful spunându-i că Ciordilă țiganul a venit, slab, prăpădit, rufos și se roagă de mila și îndurarea lui să fie îngăduit a-i vorbi un cuvânt.

— Să vie, răspunse boierul după o pauză.

În adevăr, țiganul se înfățișă cu două cercuri vinete în jurul ochilor, cu două mari gropi în obraz, de nemâncare și neodihnă, cu hainele zdrențuite și puindu-se în genunchi dinaintea lui, îi întinse cu mâna dreaptă o hârtie.

— Ce hârtie e asta? întrebă boierul cam răstit, crezând că e vreo jalbă pentru cerere de pomană.

— E cartea mea de iertare din robie, măria-ta, zise țiganul. Am venit să ți-o dau înapoi că n-am ce face cu dânsa.

Oriunde m-am dus tot mai rău mi-a fost decât în curtea măriei-tale. Am venit să mă dau iar rob și să-mi cer iertare pentru greșelile mele. Bate-mă, ucide-mă, dar nu mă alunga, că sunt și eu suflet de om și te-oi sluji cu credință până la moarte.

Boierul Manole simți atunci o mare strânsoare la inimă și ceva așa ca o umezeală în ochi. Dar pentru nimic în lume n-ar fi vroit să se arate înduioșat dinaintea țiganului, de aceea îi zise:

— Hai scoală-te, țigane, nu mai sta în genunchi dinaintea mea că doar nu-s icoana Sf. Niculai. Du-te și-mi cheamă repede pe vătaf. Ai înțeles? Hai pleacă!

Se duse țiganul pleoștit și cu inima boț, neștiind ce are să iasă din cuvântul stăpânesc; iar când vătaful se înfățișă la poruncă, boierul îi zise:

— Să dai lui Ciordilă loc de casă în sat și trei fălci pământ de hrană în țarină. Asemenea să-i dai din pădure lemn cât i-a trebui pentru casă și rogoz de pe iaz pentru acoperământ. Totodată să-l înscrii în izvodul clăcașilor de pe moșie. Ai înțeles?

— Ascult.

Când află țiganul de hotărârea boierului, de bucurie nu mai călca parcă pe pământ. I se luminase dinaintea ochilor. Iată-l acum un alt om, cu alte drepturi, cu alt ifos, așezat în rândul gospodarilor clăcași de pe moșie, având el însuși casă și moșie. Trei fălci de loc pentru un suflet de om era mai mult decât îi trebuia. Ce ar fi putut nădăjdui și dobândi mai mult.

Ce-i drept, țiganul își făcea acum datoria de clăcaș cu tragere de inimă, încât vătaful nu avea nevoie să-l ieie de dinapoi ca să-l ducă la boieresc. Lucra de bunăvoie ce era dator proprietarului și își lucra și pământul lui cu îndârjire, așa că încet, încet a prins să adune la casa lui azi un purcel, mâine o vacă cu vițel, poimâine o pereche de juncănași și astfel a ajuns să simtă și el la bătrânețe huzurul de om pământean de sine stătător.

S-au strecurat douăzeci de ani mai bine de la înscrierea lui Ciordilă țiganul între clăcașii de pe moșia Buhușul și stăpânul său cel bun la

inimă, dar iute la ridicat ciubucul, se scoborâse în mormânt, Dumnezeu să-l ierte, iar el se însurase, încărunțise și avea acum doi danci care prinsese tiuleie și se zburătăiau pe dinaintea prispei. Mai avea în ogradă un coșârnaș plin cu porumb, un ocol cu vitișoare și un stog de fân cât casa lui de-nalt. Și iată că într-o zi veni în sat un obraz al cârmuirii cu poruncă domnească să statornicească pe clăcași ca proprietari vrednici pe pământurile lor și în acest scop începu să facă o amănunțită catagrafie a oamenilor și a pământurilor.

Cu prilejul acesta, pomenitul obraz al cârmuirii dădu peste Ciordilă ȝiganul, singurul mai smolit între locuitori și-l întrebă cu mirare:

— Da' tu ce ești aici?

— Ca și român, răspunse ȝiganul umflându-se în pene.

Astfel Ciordilă, după ce s-a plimbat pe la Paris, a ajuns, mulțumită ciubucului logofătului Manole Buhuș, proprietar vecinic în moșia Buhușul, și întemeietorul unei spițe întregi de Ciordilești, care cu vremea și-au pierdut culoarea ceaunului, de nu-i mai cunoști acum dintre advărații români.

(*Viața românească*, anul I, nr. 4, iunie 1906)

REFERINȚE CRITICE

...Ne-au întâmpinat mai întâi cei atinși de critica noastră, și astfel s-a putut întâmpla să auzim contestându-se „românismul“ unei direcții în jurul căreia se grupaseră scriitori ca Negruzzi, Gane, Eminescu, Creangă, Slavici, Șerbănescu, Lambrior etc., fără îndoială scriitori dintre cei mai cu limbă românească ce i-a avut vreodată literatura noastră.

Titu MAIORESCU, 1881, *Neologismele*, în *Critice*, II, Socec, București, 1893, p. 246

Ceea ce a trebuit să placă străinilor în poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu și Șerbănescu și în novelele lui Slavici, Negruzzi și Gane este, pe lângă măsura lor estetică, originalitatea lor națională. Toți autorii aceștia, părăsind oarba imitare a conștiențelor străine, s-au inspirat de viața proprie a poporului lor și ne-au înfățișat ceea ce este, ceea ce gândește și ceea ce simte românul în partea cea mai aleasă a firei lui etnice. Acest element original al materiei, îmbrăcat în forma estetică a artei universale, păstrând și în această formă ca o rămășiță din pământul său primitiv, a trebuit să încânte pe tot omul luminat și să atragă simpatia lui luare-aminte asupra poporului nostru. Căci orice individualitate de popor își are valoarea ei absolută, și îndată ce este exprimată în puternica formă a frumosului, întâmpină un răsunet de iubire în restul omenirii ca o parte integrantă a ei.

La această cauză generală se mai adăogă, îndeosebi pentru novelele lui Slavici, Gane și Negruzzi, întâmplarea favorabilă că ele se găsesc în armonie în privința obiectelor ce ni le înfățișează și care sunt mai ales figuri tipice din popor, cu un întreg curent al gustului estetic în Europa, curent pe care noi îl credem foarte sănătos și în urma căruia romanurile țărănești și descrierile tipice au ajuns să fie cele mai prețuite produceri ale literaturii de romaniști.

TITU MAIORESCU, 1882, *Literatura română și străinătatea*, în *Critice*, III, Ediție nouă și sporită, Editura Librăriei Socec, București, 1893, pp. 23—25.

D. N. Gane este un scriitor foarte cunoscut cititorilor „Convorbirilor literare”. D-sa a-nceput să scrie acum vreo zece ani; câteva încercări literare de pe atunci, ca *Privighetoarea Socolei*, *Comoara de pe Rarău*, *Piatra lui Osman*, dovedesc că autorul nu era încă pe deplin stăpân pe condeii săi. Însă, printr-o necurmată priveghere a stilului său, printr-o năzuință continuă de-a se apropia pe cât se poate de frumoasa limbă poporană, a ajuns a-și alcătui un stil atât de curgător, o limbă atât de curată, încât cu greu am găsi ceva asemănător pe la mulți din autorii noștri. Cele din urmă lucrări ale d-lui N. Gane, precum *Aliuță* sau *Andrei Florea Curcanul*, ar putea servi, împreună cu poveștile lui Creangă, drept model acelor care voiesc să-și croiască o limbă cumsecade.

De aceea, îndoit este meritul acelor autori, care, cu toate ademenirile la care sunt supuși, au știut să păstreze neatinsă vechea și frumoasa noastră limbă și au pus astfel temelia unei adevărate literaturi românești. De aceea, oameni ca domnul Gane ar trebui să fie din toate puterile încurajați.

N. XENOPOL, *Bibliografie (N. Gane)*, în „Românul”, București, anul XXVI, 14 ianuarie 1882, p. 35

Apoi sunt legi firești, ca-n toate lucrurile, și-n dezvoltarea unei limbi. Românii din România își formează potrivit cu nevoile vieții lor publice și private și potrivit mai ales cu înrâuririle, la care a fost și e supusă țara lor, o limbă curentă și nu vor primi niciodată în locul acestei limbi vreo alta, făcută de frații lor, care au alte nevoi și sunt supuși la alte înrâuriri. Trebuie dar ca aceștia să primească pe cea din România; ori nu vom ajunge niciodată să vorbim și scriem în aceeași limbă. Rămâne numai ca și românii din alte țări să scrie mult și să producă lucrări literare de valoare, pentru ca să străbată cu limba lor în Țară și să-și deie prin aceasta partea lor de material pentru limba noastră literară, o limbă care va fi vorbită și înțeleasă de toți cărturarii români, care însă nu s-a format încă.

Novelele lui N. Gane sunt un însemnat pas spre formarea acestei limbi și în același timp un încă mai însemnat progres față cu novelele lui Costache Negruzzi ori cu ale lui A. Odobescu, care este unul din cei mai eminenți literați ai noștri, însă numai în rândul al doilea novelist. E dar de dorit ca tinerii noștri și mai ales domnișoarele noastre să citească novelele lui Gane și să

știe că-n limba acestor novele se vorbește românește prin saloanele din Iași și București. Și pot să fie încredințate „duducile” noastre, că n-are să le pară niciodată rău și că, cetind aceste novele, mulțumirea va covârși supărările...

IOAN SLAVICI, *Novele* de N.Gane, în „Familia”, Oradea Mare, anul XVIII, nr.21, 23 mai/4 iunie 1882, p. 255.

Din grupul de prozatori al „Junimii” — înțelegând sub acest nume pe credincioșii cercului, acei ce au publicat numai în „Convorbiri literare”, ca și pe scriitorii ce s-au raliat pentru un timp numai, și aceasta după ce numele li se făcuse cunoscut altfel, la „direcția nouă” — patru au manifestat un talent deosebit: Creangă și Ispirescu, domnii Slavici și Gane. Cei doi dintâi formează o categorie aparte, prin caracterul popular al operei lor întregi aproape; cei din urmă au scris și ei povești, dar reputația li se sprijină pe nuvele mai ales.

Lăsând la o parte puterea talentului fiecăruia, asemănările între amândoi sunt multe. Și unul și altul și-au format spiritul la o școală literară care iubea sobrietatea, și de aceea măsura stilului îi deosebește în bine de scriitorii timpului, atât de artificiali și de bombastici; și unul și altul au știut să aleagă ei, în locul publicului, ceea ce era și este o însușire, pentru care trebuie să le fim recunoscători; în sfârșit, și unul și altul au înțeles și au reprodus adevărat și cald viața poporului românesc, pe care generația trecută o parodiase în sentimentalități ridicule și înălțări ce coboară și pe scriitor și subiectul său. Aceste asemănări și faptul că amândoi au luptat atâția ani pentru cauza cea bună în literatura și cugetarea românească, explică apropierea lor în acest articol...

Ceea ce deosebește nuvelele din a doua perioadă e sobrietatea cu care se face povestirea. Puțină desfășurare de imaginație; istoria auzită sau lucrul întâmplat se aștern pe hârtie fără alt adaus personal decât acel care e de nevoie pentru a le face vii și mișcătoare. Intrigi de o extremă simplitate, atât de extremă, încât rezumarea nuvelei e de multe ori cu neputință.

Subiectele acestea simple sunt tratate de autor fără pretențiile de adâncă analiză psihologică pe care le vom întâlni la alții. D. Gane nu se oprește mult asupra sentimentelor, indicate mai mult decât zugerite. Nicăieri forma dramatică, dialogurile lungi și descrierea amănunțită a efectelor pe care le produc ele în inima eroilor. Avem a face numai cu un povestitor care, cu simțul destul de rar al măsurii, știe cât trebuie să insiste asupra unui episod de pasiune, pentru a nu zăbovi în mersul ei istorisirea...

Sentimentul naturii e destul de nou în literatura românească. În poezii de la începutul veacului, natura lipsește cu desăvârșire; cum putea să-i apară acest lucru nevrednic de atenție vornicului Beldiman sau logofătului Conachi, pentru care el se confunda cu moșia aducătoare de câștig? Generația mai lustruită, ce s-a inspirat din romantismul francez, nu stătea mai sus decât predecesorii săi, în această privință. Alecsandri a știut s-o vadă și s-o înțeleagă, dar romanticii mai demni de acest nume, Bolintineanu, căpetenia lor, de pildă? Este altceva natura pentru d'nsul decât o amintire literară, monotona și rece, o foarte simplă combinație de „fluturași”, „rozișoare”, „stelișoare” și alte asemenea diminutive, bune pentru o rimă nenorocită, cel mult?

D. Gane a fost printre puținii scriitori ai timpului care au avut ochi pentru lucrurile din jurul lor. În cele dintâi nuvele, a cărora desăvârșită copilărie s-a arătat mai înainte, este ceva însă care scapă din când în când monotonia plângătoare ce te învăluie, câte un decor cu mult mai presus de marionetele ce-și proiectează umbrele palide pe dânsul. Astfel tăcerea adâncă într-un întunec și mai adânc, pe care o despică tropotul calului lui Timuș, în *Domnița Ruxandra*, astfel câteva descrieri de munte în destul de artificiala *Piatră a lui Osman*, cu clasică zugrăvire a Toanelor. În operele de mai târziu, tablourile se fac tot mai vii și mai bogate, și puținii au scris la noi lucruri atât de frumoase ca dimineața pe iaz din *Vacanții*.

Nu un scriitor de mână întâi, un creator de tipuri, care vor rămânea — n-am avut tocmai mulți de aceia până astăzi — dar un povestitor dintre cei mai buni, în nuvelele care se numără, sobru și simplu, mișcător și fără de pretenții. Istorisirea e vioaie și iute, figurile trăiesc fără ca vreuna din ele să stăpânească atenția în dauna firului povestirii, limba e aproape aceea de astăzi, și pentru mulți din contemporanii săi lauda aceasta nu s-ar potrivi. Ediția completă a nuvelor d-lui Gane, unul din roadele cele mai bune ale direcției date de „Junimea”, are două cusururi — mari amândouă: cele neînsemnate sunt prea multe, și autorul, retras prea de curând din viața literară, nu s-a îngrijit să deie tovarășe mai multe acelor ce se citesc și se vor citi totdeauna cu plăcere.

N. Iorga, *Doi nuveliști* (N. Gane și Ioan Slavici), în *Schițe din literatura română*, volumul II, Editura Librăriei Frații Saraga, Iași, 1894; reeditare: N. Iorga, *Pagini de tinerețe*, vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1966, pp. 223, 225, 226, 227.

Nicolae Gane din Fălticeni, unul din tovarășii excursiilor lui Iacob și Leon Negruzzi, rude, cu care se și împrietenise, trimetea din Focșani, unde căpătase o funcție, bucăți în care sentimentalismul marelui poet modovean era subțiat uneori până la ultima limită a suportabilului, ca în dulceaga schiță *Fluierul lui Ștefan*, pentru ca, în același an, amintiri ca ale redactorului „Convorbirilor” în *Toancele Bistriței*, să creeze, deși cu unele caracterizări psihologice greoaie, scenele iuți și vii de viață rurală în Carpați din *Piatra lui Osman*. Dar, în această literatură de tână, tipuri ca bătrânul înțelept, tânărul frumos și viteaz, mândra fată, elegantă și când duce din urmă oile, străinul lacom de frumusețile ei, fie el grec sau turc, fac parte cu toatele din repertoriul lui Alecsandri. În același ton urmează Gane, tot în sunet de hore și în strigăte de răpiri, până la 1870, prin *Comoara de pe Muntele Rarău*, pe lângă acea *Piatra lui Osman*, cu un turc vulgar capabil să fure „candide fete”, dar cu o bună descriere a nunții țărănești la munte și a Toanțelor, și cu *Privighetoarea Socolei*, aceasta din urmă fiind, cu tot elementul romantic care prezintă pe fata din marginea Iașului ca pe o „damă cu camelii”, o bucată în adevăr bine alcătuită și scrisă cu avânt.

N. IORGA, *Începutul noii nuvele*, în vol. *Istoria literaturii românești contemporane*, I. Partea întâi. *Crearea formei* (1867—1890), Editura „Adevărul”, București, 1934; Ediție nouă, îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru, Prefață de Ion Rotaru, Editura Minerva, București, 1986, pp. 131, 132)

În vara acestui an (1865), doritor să-mi cunosc țara și mai ales partea Carpaților, despre a căror frumusețe auzisem și citisem atât de mult, am purces la drum spre munți împreună cu frații Nicolae și Mihail Mandrea. N-aș vorbi despre călătoria mea aici, dacă, cu această ocazie, n-aș fi făcut cunoștință la Fălticeni cu Nicu Gane, cu care mai târziu era să leg cea mai strânsă prietenie. Poate că, fiind rude, ne-om fi văzut și mai înainte, în întâia noastră copilărie, dar nici el, nici eu nu mai aveam despre aceasta vreo aducere aminte. Nicu Gane fusese numit membru la Curtea din Focșani, atunci de curând inființată, și venise acasă pe timpul vacanțelor. În mijlocul zgomotului iarmarocului din Fălticeni, care în acea vreme nu decăzuse încă, noi găsirăm la cea întâi întrevedere ocazia să vorbim despre proiecte de lucrări literare, deși nu aveam atunci nici o idee că ne vom întâlni în Iași așa de curând, precum s-a întâmplat, spre a întemeia o ocupație comună. Și în adevăr, în urma unei aventuri amoroase nenorocite, N. Gane stăruie, și obține

mutarea sa la Curtea din Iași. Abia venit la noi, el și începu a frecventa adunările societății „Junimea” împreună cu mai mulți alți tineri iubitori de literatură. Printre aceștia era mai întâi Ioan Melik, care, precum am mai zis, se făcuse din cel întâi moment un prieten al nostru pasionat, apoi maiorul Nicu Skiletti, N. Nicoleanu, Ioan Ianov, maiorul M. Christodulo-Cerchez, Pavel Paicu, frate-meu Leon Negruzzi, Scarlat Capșa, Mihail Corne, Ioan Caraiani, Gheorghe Roiu, Ștefan Nei, Neculai Quintescu. Mai toți aceștia au devenit în anii următori colaboratori ai „Convorbirilor literare”, afară de Melik, care n-a ieșit niciodată din cărți de matematică pentru școală, și de Nei, care nu era născut pentru a fi autor. Roiu promitea mult, pe când era în Universitate, dar n-a corespuns deloc mai târziu așteptărilor noastre literare.

Nicu Gane a venit și el atunci cu întâia sa novelă: *Fluierul lui Ștefan*. Timid, tocmai contrariul cutezătorului Corne, el ținea de câteva săptămâni novela sa în buzunar, fără a avea curajul să o citească, până într-o seară s-a hotărât. *Fluierul lui Ștefan* a fost ascultat cu mulțumire de „Junimea” și țin minte cum s-a luminat fața autorului când, la sfârșitul citirii, Miluță Cerkez cel dintâi a strigat: foarte bine!

Toți am împărtășit părerea sa și numai câteva mici modificări neînsemnate s-au cerut pe ici, pe colo — ceea ce Gane a admis bucuros. Astăzi câțiva moderni foarte fini declară că novelele lui Gane n-ar avea adâncime, că în ele s-ar descrie oamenii și lucrurile numai pe dinafară, că novelele ar fi prea sentimentale etc. Toate bune, dar nu trebuie uitat că Gane este cel întâi novelist român care s-a pus să descrie viața socială de la noi, că limba lui Gane este limpede și frumoasă și că narațiunile sale, toate originale, dacă nu te emoționează adânc, cel puțin plac totdeauna în scurtimea și simplitatea lor.

IACOB NEGRUZZI, *Amintiri din „Junimea”*, Editura Viața Românească, București, 1906, reproduse în Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, II. *Amintiri din „Junimea”*, Editura Minerva, București, 1970, pp. 35, 36, 103).

Bătrânul Nicu Gane, omul blând, scriitorul senin, a lăsat lumea nouă și s-a dus către marea împărăție a strămoșilor. El a fost unul dintre convorbiriștii credincioși Iașilor, ca și A. Naum. Amândoi au fost poate ultimii rămași din frumoasa generație a bonjuriștilor.

Casa în care s-a născut N. Gane, la 1835, se află și acum în picioare în Fălțiceni, lângă primărie. Locuiește acum în ea un alt scriitor: Artur Gorovei. Frumoasele locuri din acea regiune de dealuri și livezi, satele bogate, crângurile tainice, iazurile cele mari ale Șomuzului, toate au încântat cei dintâi

ani ai nuvelistului. Acolo au poposit o clipă din trista viață și Ion Creangă și N. Beldiceanu, mai târziu. Pe-acolo-i patria și a unui alt scriitor vechi: Neculai Istrati. Locuri pline de amintiri — aproape de Suceava, aproape de Baia, de Râșca, de Slatina: voi ați mișcat cu putere sufletul celui tânăr judecător de demult, Nicu Gane; voi ați trezit în adâncurile ființei lui darul acela minunat de povestitor, care a înflăcărat pe părinții noștri, ne-a încântat pe noi și va ferma pe urmașii noștri! Expediții de vânătoare, întâmplări ale tinereții, evocări din viforosul nostru trecut — Gane le-a povestit cumpătat și simplu, c-un fel de dulce și delicată prietenie pentru cititori.

În ultimii ani, înainte de marea furtună, îl vedeam deseori. Era bătrân frumos, cu barba și părul alb, cu ochiul limpede, cu zâmbetul bun. În discuțiile asupra noutăților literare păstra vechiul punct de vedere de la „Junimea”: cerea simplitate și claritate.

„Simplitate și claritate” sunt și caracteristica întregii lui opere. *Comoara de pe Rarău, Piatra lui Osman, Dudaia Balașa, Câinele Bălan, În vacanță, Șanta, Aliuță* vor trăi cât tinerețea. *Pagini răzlețe, Zile trăite, Păcate mărturisite, traducerea Divinei comedii* au desăvârșit, în anii târzii, frumoasa operă a anilor de la „Convorbiri literare”.

MIHAIL SADOVEANU, N. Gane, în „Însemnări literare”, Iași, nr. 6, 10 martie 1919, p.14; reproduș în *Opere de Mihail Sadoveanu*, vol.19. *Publicistică* — 1904—1935, Editura pentru literatură, București, 1964, pp. 109, 110).

Nicu Gane a fost o natură delicată, elegantă și fină, un om plin de cuviință și simpatică bonomie, un moștenitor direct al acelei splendide generații de bonjuriști care a dat atâta strălucire societății moldovenești de la jumătatea veacului trecut. În preajma luptelor pentru Unire, când tinerețea care dădea tonul în Iași se numea Kogălniceanu, Alecsandri și Russo, în vremea care a cunoscut cele mai frumoase și mai distinse femei, când pe scaunul stăreției din Mănăstirea Neamțului era bonjuristul Dionisie Romano, traducătorul lui Lamennais, și când la Văratec și la Agapia se discuta cu aprindere Unirea și se citeau romane franțuzești — în vremea aceea de speranță, de ideal, de fast și de bun-gust, Nicu Gane trecea de la adolescență la tinerețe, era în acea epocă a vieții când omul se formează definitiv, și ceea ce ne aducea el nouă a fost sufletul elegant de atunci, nealterat încă de grosieritatea burgheziei din câmpia dunăreană, care, de-atunci încolo, a invadat toate regiunile sufletului românesc.

Ca și străluciții săi predecesori, Nicu Gane era născut și el dintr-un neam de vechi boieri de țară, din pătura socială cea mai distinsă a vechii Moldove, din clasa care dăduse aproape toți idealistii de la jumătatea veacului trecut.

Această origine și aceste împrejurări, precum și natura sa generoasă și optimistă, ne explică toate manifestările sufletului lui Gane.

Deși membru al „Junimii”, al patrulea, ne spune Gh. Panu, ca ierarhie și ca vechime în acea societate, deși junimist politic înfocat o bucată de vreme, Nicu Gane, totuși, liberal în felul lui Kogălniceanu și Russo prin fondul naturii sale, n-a întârziat să se ralieze la acel partid care pe atunci întrupa liberalismul la noi.

Și, iarăși, deși junimist literar fervent, Nicu Gane n-a fost nici romantic subiectiv, nici pesimist, nici critic amar. Ceea ce avea în comun cu Junismul erau numai acele tendințe pe care le avusese un Alecsandri ori un Russo: oroarea de pedantismul făuritorilor de sisteme lingvistice, iubirea de subiecte naționale, de simplitate și de natural. Boier de țară din Moldova, natură echilibrată și optimistă, Nicu Gane n-a fost romantic ca junimiștii, ci clasic ca Alecsandri. Nuvelele lui Nicu Gane n-au romantic decât uneori subiectul, tratarea fiind curat clasică, ca și la predecesorii săi. Prin fondul și forma nuvelor sale, el face parte mai degrabă din curentul „Daciei literare”, al „Propășirii” și al „României literare”, decât al „Convorbirilor”, în orice caz, dintr-un curent intermediar, de tranziție.

Și clasic a fost Nicu Gane și în ipostazul lui de șef al „celor opt” din „Junimea”, care aveau impertinenta modestie de a declara că „nu înțeleg nimic” din nebulozitățile indigeste ale romanticului fără talent Bodnărescu și chiar din înălțimile nebulose ale romanticului genial Eminescu.

Cu Nicu Gane, s-a stins cea din urmă vibrație, care mai răsuna până la noi din sufletul nobilei Moldove de odinioară.

G. IBRĂILEANU, N. Gane, în „Viața românească”, anul XI nr. 4, 5, aprilie-mai 1916, reprodus în *Note și impresii*, Editura Viața Românească, Iași, 1920, pp. 231, 232, reprodus în *Opere* de G. Ibrăileanu, 2, Editura Minerva, București, 1975, pp.280—282).

A murit Nicu Gane...

A murit un bătrân al țării. Acum când atâtea milioane de tineri mușcă pământul deștelinit în splendorile primăverii, acum când se scutură tinerețea lumii în tragediile războiului mondial, a murit și acest bătrân venerabil. Moartea lui ne pare neașteptată: era octogenar. Trecuse deci demult de vârsta primejdioasă.

Astăzi moartea sosește la douăzeci de ani. Sărutarea ei caută corpuri tinere și sânge cald; e beată de mireasma primăverii și de soarele dimineții, de pofta străngerii în brațe. E vremea ei de aur. Niciodată moartea n-a avut un ospaț mai bogat de carne fragedă și de sânge proaspăt, ca în această epocă de încăierare universală.

De Nicu Gane ne leagă o amintire. Cea mai bună dintre amintiri: copilăria...

Povestirile și nuvelele lui sunt una din întâile lecturi bune ale copilăriei... Ferice de scriitorii ce ne-au legănat primii ani ai tinereții noastre literare! I-am citit cu nesaț și evlavie. I-am admirat — și pe urmă, nu i-am mai citit cu ochii triști ai criticii. Trăiesc astfel în noi numai printr-o amintire vie și recunoscătoare; au intrat în viața noastră afectivă, alături de lucrurile scumpe ale casei, de primul fior de dragoste, sau de cea dintâi iluzie scuturată...

Opera literară a lui Nicu Gane este astfel în afară de orice critică. Simplă, curgătoare, și fără multă artă, are totuși meritul unei povestiri limpezi, atrăgătoare și interesante. Nicu Gane a fost întotdeauna un bătrân sfătos, chiar când era tânăr... A avut darul de a povesti: darul bătrânilor și desfătarea copiilor. Printre copii el va rămâne pururi un liman de seninătate și de voioșie.

Ieri, eram noi copii ce ne propteam coatele la lumina lămpii familiale deasupra paginilor lui, cufundându-ne în lumea trecutului nostru istoric, cu *Stejarul din Borzești* sau cu *Domnița Ruxandra*, trecând în lumea legendelor cu *Pietrele Doamnei de pe Rarău*, suspinând amoros cu *Privighetoarea Socolei*, sau cu *Șanta*, înduioșându-ne cu *Ura din copilărie*, sau înveselindu-ne cu *Două zile Slănic*...

Azi, sunt copiii și nepoții noștri... Copilăria e eternă... Pururi vor fi deci capete blonde ce se vor pleca iscoditoare peste rândurile blajine și sincere ale acestui povestitor sfătos.

Nicu Gane nu mai este. A rămas însă de la el o literatură sănătoasă. A mai rămas și icoana unui om bun și drept.... Pentru mine a mai rămas și o căsuță în Fălticeni lui și ai mei, în care s-a născut povestitorul lui Aliuță, și pe care o copilărie întreagă am privit-o cu respect și emoție... Când uraganul de foc și de jale va înceta, trezindu-ne într-o Românie luminoasă și mare, va trebui să punem un chip de bronz al acestui duios scriitor în fața umilei lui case natale...

E. LOVINESCU, 1916, Nicu Gane, în *Critice*, volumul VI, Editura Ancora, București, 1921, pp. 139—141, reproduș în *Critice*, ediție definitivă, vol. V, Ancora, București, 1928, pp. 187, 188).

Să nu creadă cineva c-am descoperit te-miri-ce descindere bucovineană a fălticeneanului N. Gane! Vorbim despre bucovineanul Gane numai la figurat. Bucovinean e N. Gane prin anumite legături sufletești cu Bucovina, prin intensa lui adeziune față de poezia peisajului bucovinean și prin anumite întâlniri ale lui cu cutari înși bucovineni precum și cu oarecari împrejurări bucovinene.

Biograficește, cronologicește, începem chiar cu adolescența lui, când copilandrul „de 16 ani” N. Gane (suntem deci la 1854) se pasionează pentru o... bucovineancă (Maria) în așa fel, încât din această nevârstnică iubire a putut purcede chiar și debutul lui literar.

Când deci, la 10 octombrie 1875, N. Gane, rostindu-și cuvântul comemorativ la inaugurarea monumentului lui Grigore Ghica Voievod de la Iași, pomenea și de: „Bucovina, grădina Moldovei cu mormântul lui Ștefan cel Mare, cu atâtea șesuri îmbelșugate și munți plini de metaluri, cu atâtea vechi cetăți și mănăstiri, montate din timpurile de glorie a vechilor moldoveni (*Pagini răzlețe*, p. 147) — când apoi, în aceleași *Pagini răzlețe* (p. 121) Gane mai glăsuiește despre „cea mai scumpă... provincie, frumoasa Bucovină” — atunci aceste cuvinte nu sunt numai un fel de-a vorbi, o floare retorică, ci-n bună parte, vibrarea unor profund-trăite convingeri.

De altfel Gane are legături cu Bucovina — fie chiar numai indirecte — chiar și-n semnul amintitei prăznuiri a muceniei lui Grigore Ghica Voievod, prohodul din 1 oct. 1875 de la Beilicul Iașilor având întâi caracterul unei dârze înverșunări patriotice împotriva Austriei jubilante din Cernăuții Bucovinei, iar primarul Iașilor, N. Gane, fiind acela care a instituit durabila pomenire a martiragiului din 1/12 oct. 1777, căci mai cerea el atunci, la 1 oct. 1875: „Și această serbare de doliu a țării să o repetăm și-n anul viitor, și-n toți anii de-a rândul și s-o înrădăcinăm în deprinderile noastre și a (le) copiilor noștri...” *Pagini răzlețe* (p.151).

Iar după ce acum ne-am convins că, între toți scriitorii noștri de ieri, aproape nici unul nu-l întrece pe Gane în bucovinie, — nu pregetăm de-a semnala coincidența (aproape simbolică în semnificația ei) că prima traducere în nemțește a mai întregii lui opere literare, a venit din Bucovina: cele două volume de *Novellen von N. Gane*. Autorizierie übersetzung aus dem Rumänischen von iks, Czernowitz, 1903, 1906.

Cu precizările de față, Bucovina atâtor fericite popasuri ale lui Nicu Gane sărbătorește deci oarecum centenarul nașterii lui Gane, — închinându-i amintirii lui *ale sale dintru ale sale*, pentru că *dar din dar să se facă raiul!*.

LECA MORARIU, *Bucovineanul N. Gane. La centenerul nașterii lui*, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1938, p. 3, 14, 18, 19).

Găneștii erau în Moldova boieri cu vechime și familia își suie spița până în 1445 la un jupân Toader Gănescu însurat cu Magda, fata popei Filip Oană și încă și mai departe. La începutul veacului XVIII ei erau boieri de provincie cu multe legături în Moldova de Sus. Obişnuința scrisului exista printre ei și se cuvine să cităm ca mai literat dintre toți pe spătarul Enacachi Gane, autor al unui curios poem tipărit după moarte-i, *Călătoria lui Cupidon la pustiu*. Acesta era fiul banului Ioniță Gane și frate al postelnicului Matei Gane din Ciumulești, tatăl junimistului. Postelnicul care avea moșie în ținutul Soroca și casă în Fălțiceni, și ținea pe o Văsească, Ruxanda, din Botoșani, era un om cu figură blândă și de moravuri patriarhale. Bătrân de 80 de ani, simțindu-se pe moarte, porunci să se oprească ceasornicul nemaivorbind să știe „vremea cum curge”. N. Gane se născu la 1 februarie 1835, în Fălțiceni și se pare a fi primit o educație îngrijită, deoarece corespondența sa, parte într-o corectă franțuzească, e a unui om fin.

.....

Când însă Gane renunță la invenție și caracterizări pentru care nu are nici o vocație și se mărginește să evoce fără pretenții și cu glas ondulat copilăria, rezultatele sunt neprevăzute. Departe de a fi un artist, el este totuși creatorul la noi al literaturii cu boieri de provincie și cocoane patriarhale, în case colbăite, cu rătăcirii cinegetice pe bălțile aburoase și în munți cu căprioare și urși. Această mapă de schițe dezvoltată în ulei va da pe Sadoveanu, Gârleanu și pe ceilalți asemeni. Cea mai tipic arheologică este *Căinele Bălan*, rememorând vremile școlare, cu colegii de internat: Presnel, Țuflic, Poriu-împărat, Scormolici și Beșleagă, cu câinele Bălan ce pune etichete în pieptul stăpânului și-l linge pe obraz, și sfâșie antirile țiganilor, cu trăsura ce ia pe copil în vacanță, o „nadiceancă pe dricuri care scutura de minune, cu roțile galbene, coșul verde și capra neagră atârnată în curele”. Descrierea casei lui Talpan unde poposește băiatul e gogoliană.

Apar de pe acum bătrânii automatizați într-un singur tabiet sau idee fixă, ca duca Bălașa, văduvă austeră, ce se crede hărăzită „a priveghea asupra neispititelor tinerețe ale Elenei”, sau cocoana Marghiolița, inutil geloasă pe al ei bătrân cucon Ștefănică „gătit c-un antieru de cutnie în ciubuce, având peste mijloc un șal lat turcesc și pe cap un fes roș cu canaf care bătea în albastru-închis”. Avem de a face cu oameni vegetabili (arhon priveghetorul Andronachi

Brustur), cuconi și cucoane trăind din câteva minuscule elemente sufletești și exuberând stereotip la aniversări.

.....
 Și acești oameni sunt rudimentari, cu frică de complicațiile civilizației, tăcuți, fără expresia gingașilor lor lăuntrice.

.....
 Pe lângă meritul de a fi deschis drumul nuvelei române cu treizeci de ani înainte de apogeul ei, N. Gane rămâne în câteva „novele” cu toate naivitățile lui, un bun narator pentru tinerime. *Câinele Bălan*, *Petrea Dascălu*, *Aliuță*, se vor ține minte. Îndeosebi cea din urmă, cu figura credinciosului turc.

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, pp. 374, 376, 377).

Dacă exceptăm *Ura din copilărie*, în toate nuvelele lui Gane de după 1880 observăm o adevărată artă în conciziune, în motivarea efectelor, cum și o reușită expunere clasică. Chiar limba scrierilor lui Gane, la început prea încărcată de expresii lirice, de particularități moldovenești, de traduceri uneori silite de expresii franceze echivalente și de cuvinte cu înțeles prea general (cazul cuvântului *uimit*, etc), devine cu timpul precisă, mergând cu reproducerea realității în dialog până la trăsături dialectale. Nu trebuie să uităm în acest loc și o altă caracteristică generală a prozei lui Gane, armonia frazei, ceea ce ne arată iarăși însușirile variate de artist cu care era înzestrat scriitorul.

Rătăcind pe căile depărtate ale preromantismului și ale romantismului, abia cu *Aliuță*, *Petrea Dascălu*, *Stejarul din Borzești*, *Ion Urdilă*, *Două zile la Slănic* și *Ciubucul logofătului Manole Buhuș* s-a regăsit scriitorul clasic care a fost N. Gane. Căci procedeele romantice, ca și la alți scriitori moldoveni, au împiedicat multă vreme pe scriitor să realizeze în întregime tot ce putea să ne dea.

.....
 A fost un liniștit și senin povestitor.

Proza lui armonioasă, care ne-a încântat orele de vis ale tinereții, care și astăzi ne despăgubește de o parte din vana, complicata și pretențioasă literatură a prezentului, — proza lui nesilită se desfășoară firesc și lin ca o privesc a blândeii noastre Moldove.

Aproape în tot ce a scris marele nostru înaintaș se oglindește icoana patriei noastre, a acestui scump pământ al viforoaselor și întunecatei tragedii trecute, al durerilor, lacrimilor și mormintelor; a acestui pământ care-și înnoiește necontenit podoabele petrecând generații după generații, care și

pentru noi s-a înnoit, — pe când pe cel ce l-a cântat îl cheamă și-l primește la odihna cea veșnică a strămoșilor.

Nicolae Gane a fost un scriitor al Moldovei noastre, a fost unul din acei mari scriitori care au primit și au urmat o bună și sfântă tradiție literară, curată și sinceră, nepătată de influența străină.

Pământul pe care l-a cântat așa de frumos înfloreste pentru a 74-a oară. (De la debutul scriitorului, cu *Fluierul lui Ștefan* în „Convorbiri literare“, 1867, se împlineau 74 de ani). Și încunună liniștita față și mormântul, — ca o poetică și dumnezeiască răsplată, pentru cel al cărui nume va trăi cât va înflori acest pământ pentru acest popor.

ION ȘIADBEI, *Prefață și Introducere* la N. Gane, *Novele*, I, Ediție definitivă, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1941, pp. 33, 43.

Deopotrivă cu alți povestitori din prima „Junime“, Gane începe prin a cultiva, împreună cu versificații în gustul vremii, povestirea romantică, pecum în *Fluierul lui Ștefan* (1867), unde o fată de țară care primise fluierul iubitului ei, luat la oaste, înțelege că acesta a murit, când fluierul încetează să mai cânte.

.....
În *Domnița Ruxandra* (1873) se încearcă povestirea istorică, cu evocarea fiicei lui Vasile Lupul, îndrăgostită de fiul hanului tătar. Contrastul dintre cei doi eroi amintește pe acela fixat de Eminescu în *Înger și Demon*, publicată în „Convorbiri literare“ în același an, dar terminată încă din 1872. *Domnița Ruxandra* ne este arătată „albă și senină ca zorile dimineții“. „Aurul părului, veselia zâmbetului, dulceața ochilor izvorau din chipul ei fecioresc, întocmai ca un râu de raze ce înconjoară numai fruntea îngerilor“. În același timp, fiul hanului tătar samănă a fi însuși diavolul ieșit din temelii bisericii. Fruntea sa era încrețită și amenințătoare; nările sale se băteau la fiecare răsufare; pe buzele sale era semnul cruzimii și al îndrăzelii. Dar ce avea el mai înfricoșat erau ochii săi încruntați, în fundul cărora părea că se luptă o furtună de patimi“. În *Privighetoarea Socolei* (1870), o curtezană sentimentală își dă singură moartea, în mijlocul unui praznic de despărțire, oferit amicilor ei. Epoca a lăcrimat pe soarta frumoasei Eleonora, adevărată „Damă cu camelii“ a Iașilor romantici. O cale mai deschisă către viitor, urmează Gane în nuvelele istorice, aducând ceva din atmosfera baladelor populare, ca în *Șanta* (1874), poveste haiducească, în care căpitanul Codrean, înalt, frumos, însă de-o frumusețe sălbatică, la vederea căruia „orice om se simțea cuprins de mirare și spaimă totodată“, este îndrăgostit de nurlia crâșmărită Șanta și

vândut stăpânirii de fratele acesteia, Stanciu răzeșul, om perfid și zgârcit, „bun de gură, meșter la corciocuri, răbdător la judecată; postea toate posturile, și mergea des la biserică, căci pentru multe păcate avea de cerut iertare de la Dumnezeu”. Caracterele sunt deci simplificate, dar în toată atmosfera povestirii, în amestecul ei de pasiune și violență, este prefigurată arta lui Mihai Sadoveanu, care îl venera pe Gane ca pe un maestru. Tot din filonul romantic al vremii și al izvoarelor sale, pornește aplecarea scriitorului nostru către povestirea fantastică, de pildă în *Hatmanul Baltag* (1874), reluând un motiv din Dickens și dramatizată apoi de Iacob Negruzzi și L. L. Caragiale și, cu amestecuri de caracterizare realistă, în *Ura din copilărie* (1885), unde destinul unui om este îndrumat din umbră de resentimentul dușmanului său natural; o problemă de psihologia subconștientului trecând în fantastic. Mare vânător și drumeț, ca Hogaș, ca Sadoveanu mai târziu, Gane face să profite arta sa de contactul cu natura, pe care uneori o resimte cu un suflet religios. Fragmentul în care descrie, în *Zile trăite*, ascensiunea Ceahlăului în tovărășia familiei Brăileanu, este una din cele mai puternice ale întregii sale producții. Omul era fermecător în societate și scriitorul ținea în mână un condei limpede, cu care a așternut câteva din paginile cele mai curate ale vremii lui.

T. VIANU, *N. Gane* în vol. Șerban Cioculescu, Vladimir Streșin și Tudor Vianu, *Istoria literaturii moderne*, vol. I, Casa Școalelor, București, 1944 (capitolul „Junimea” aparține lui Tudor Vianu), pp. 337, 338.

Evocă duios trecutul în *Aliuță* și reușește să ne facă plăcută figura credinciosului turc pripășit pe lângă casa boierească. Ion Urdilă, omul atât de distins sufletește pe cât de pocit la înfățișare, înălțat în privirea noastră din mijlocul unor amintiri bine închegate și a unor stări emotive cu simplitate urmărite, face din povestirea, al cărei erou este, una din cele mai reușite scrieri ale lui Gane. *Petrea Dascălul* va avea întotdeauna cititori pentru ciudățenia întâmplărilor și hazul sănătos pe care îl cuprinde; *Sfântul Andrei* arată dibăcie în povestirea unor peripeții de vis. Gane e un scriitor atent la credințele și superstițiile de la țară, e un bun cunoscător al sufletului țărănesc, știe să ne dea din mediul sătesc figuri pure în naivitatea lor naturală, ca acelea ale Ilinicăi din *Ion Urdilă* și Irinei din *Piatra lui Osman*. E lipsit de inventivitate în înlănțuirea faptelor, se îndreaptă cu plăcere spre un trecut patriarhal pe care caută să-l prindă în figurile și-n obiceiurile lui, e stăpânit de patriotismul cald al generației care ne-a dat Unirea și Independența. N-a căutat niciodată

să se impună ca scriitor, n-a aspirat niciodată la glorie. Ne spune singur în *Zile trăite* că a scris pentru că în aceasta își găsea el mulțumirea: „Am scris pentru mine, pentru propria mea mulțumire, pentru că în această muncă singuratică și neinteresată uitasem neajunsurile vieții și îmi găseam liniștea către care năzuia sufletul meu“.

D. MURĂRAȘU, *Istoria literaturii române*, ediția a IV-a, Editura Cartea Românească, București, 1946, p. 257.

Așa cum a scris însă — tradus fiind în timpul vieții și în alte limbi, în primul rând în nemțește, de către Mite Kremnitz, care se zice că-l admiră foarte mult ca scriitor — Gane rămâne caracteristic, făcând cap de serie pentru acea literatură sentimentală, tipic provincială, a unor Brătescu-Voinești, Emil Gârleanu, I. A. Bassarabescu și, într-un fel, Ag“rbiceanu sau Ionel Teodoreanu. Gane, născut la Fălticeni, scoborător dintr-o veche familie de boieri moldoveni patriarhali, având cultura și subțirimea de spirit necesară, limitată, a acestei clase, practicând magistratura cuminte, politica pașnică și vinătoarea, are un ideal de viață tipic: „Idealul meu — scrie el în niște memorii, *Zile trăite* (1903) — a fost totdeauna să stau acasă în familie, înconjurat de copii, cu prepelicarul meu favorit la picioare, cu motanul pe brațe, și să visez la o lume mai bună decât aceea în care trăim; sau să rătăcesc pe dealuri, pe câmpii, cu pușca-n spate, și adeseori să mă întorc cu torba goală, dar cu inima plină“.

În consecință, în o serie de nuvele, precum *Câinele Bălan*, *Aliuță*, *Ion Urdilă*, *Sfântul Andrei* etc., aflăm toate elementele vieții boierești patriarhale din Moldova de altădată: dorul vacanțelor de vară la moșie pentru liceeni, călătoria cu nadișanca trasă de doi cai șargi, case vechi cu odăi av“nd pe pereți portrete în oloi și crevaturi în care abia te poți urca la culcare, slugi înduioșător de credincioase, ocrotitoare a copiilor boierilor, fete de țăran, ca Măriuca sau ca Ilinca, pentru care tânărul moșier simte o dragoste neîntinată, gândindu-se, însă prea târziu — după ce se întoarce de la învățătură *din nuntru* — că s-ar fi putut însura cu una din ele, de vreme ce „s-au văzut regi luând păstorite“ etc. Oamenii din popor sunt idealizați înaintea sămănătorismului. Andrei Florea Cureanul, din nuvela cu același titlu, povestește faptele de arme ale tovarășilor lui vasluieni, cum s-au bătut voinicește cu turcii la Plevna și la Grivița și cum au căzut eroic în frunte cu căpitanul lor, cum au înfipt steagul românesc pe crâncena redută. Din nefericire, proza — foarte indicată pentru manualele școlare — este o pastişă după *Peneș...* al lui

Alecsandri, sfârșită duios, în maniera caracteristică lui Gane: în chiar momentul întoarcerii în sat a vrednicului ostaș, singurul supraviețuitor al grupului, Catrina, fata iubită, care îl așteptase cu credință, murea, și clopotele de îngropăciune îi răsună în suflet toată viața.

Șanta (1874) e o poveste haiducească, dintre acelea citite cu mare plăcere de Sadoveanu în copilărie. Întâmplarea este adusă la șablon, ca și la N. D. Popescu, scriitorul expert al genului, din care dădea serii întregi: Codreanu haiducul, fioros și totuși de o frumusețe stranie, iubește pe *Șanta*, crâșmărița, dar este vândut puterii de către fratele acesteia.

De obicei, Gane introduce narațiunea printr-un cadru de atmosferă, dând apoi cuvântul câte unui protagonist, un unchi povestaș, un amic sau un om din popor, care știe istorii vechi. Tot Sadoveanu, celălalt fălțicenean vânător, este aici. Însă Sadoveanu este un scriitor incomparabil mai mare decât Nicolae Gane. Preluând unele teme și modalități, de fapt existente latent în spiritul moldav, Sadoveanu va aduce un mare rafinament lingvistic — prin studiul adânc al limbii țărănești, al lui Creangă și al cronicarilor — adăugând la aceasta impresionanta poezie a naturii, ferindu-se cu mult tact de sentimentalism.

ION ROTARU, *Scriitori de la „Junimea”*, în *O istorie a literaturii române*, (De la origini până la 1900), vol. I, Editura Minerva, București, 1971, pp.303—305.

Întâlnirea cititorului contemporan cu opera unui scriitor, publicată acum opt decenii în urmă și fiind, implicit, expresia unei anumite concepții artistice, a unei directive literare și a epocii care a generat-o, ridică de la bun început problema receptivității și a actualității ei. Care au fost punctele de aderență și cum s-a realizat receptarea de către public și critica literară a operei unui scriitor ca Nicolae Gane? Reflectare a unor vremuri trecute, pierdute până și din amintirile unor contemporani ai acestui interesant scriitor, opera sa exprimă fidel biografia autorului și spiritul vremii în care a trăit. Dar, în același timp, ea aparține unei mentalități literare, unei structuri epice specifice, care, ca și în alte cazuri, trebuie numaidecât raportată la perioada de apariție a revistei „Convorbiri literare” și a marilor clasici. Într-un timp când nuvela românească se afla încă la începuturi (prin Alecsandri, Asachi, Odobescu și, mai ales, C. Negruzzi), dar pe un drum sigur, când influența romantismului

se făcea simțită nu numai în poezia vremii, ci și în proză, în momentul când, prin „Dacia literară“, scriitorilor li se cerea imperios preluarea subiectelor din viața poporului („traducțiile nu fac o literatură“, afirma categoric Kogălniceanu în programul revistei), prin aducerea în paginile literare a folclorului și a trecutului istoric, în această epocă de mari prefaceri economico-sociale, culminând cu cucerirea independenței de stat în 1877, și de confluente culturale, cu largi perspective în literatura și arta deceniilor următoare, se desfășoară activitatea literară a lui Nicolae Gane, unul dintre cei mai interesați scriitori junimiști.

.....

Fie că e vorba de scene patriarhale din viața de la țară, cu boieri ruginiți în tabicături și gesturi stereotipe, care au mai degrabă pasiunea taclalelor decât a activității practice imediate, fie că se reînvie scene din istoria Moldovei, sau se prezintă tradiții populare, pe care le recunoaște chiar autorul însuși ca surse de inspirație, fie că povestește cu un talent deosebit amintiri din copilărie (dar altfel decât Creangă), sau peregrinări diverse în munții și în câmpiile Moldovei, Gane, prin stil, naturalitatea povestirii și farmecul limbii folosite, s-a bucurat de aprecieri nu numai din partea publicului cititor, care l-a gustat (foarte) mult în epocă, ci și din partea criticii literare. Trebuie să înțelegem numaidecât că opera sa era un reflex al vremii, ea răspundea gustului literar din acel timp, că perspectiva din care o receptau contemporanii săi era una comprehensivă, explicabilă prin caracterul național românesc al lucrărilor sale (într-o vreme când traducерile, fie din clasicii latini, fie din romanticii francezi ocupau un mare număr din paginile revistelor literare), fie prin arta povestirii lui Gane, care deschide cu lucrările sale în proză drumul marilor povestitori moldoveni, Creangă, Hogaș, Sadoveanu.

Prezent în „Convorbiri literare“, încă din primul an de apariție, cu nuvela *Fluierul lui Ștefan*, Gane s-a bucurat de elogioase aprecieri, în general obiective, exprimate în cronici, articole sau lucrări de sinteză. Menționat mai întotdeauna ca reprezentant al junimismului literar și politic (de acesta din urmă s-a despărțit mai târziu, atrăgându-și critici până și din partea lui Maiorescu), N. Gane este raportat, în mod firesc, la ceilalți prozatori prezenți în coloanele revistei de la Iași (de obicei I. Slavici și I. Negruzzi) și de fiecare dată se subliniază în legătură cu el caracterul național al subiectelor alese, legate de viață, cultura și tradițiile țaranului român.

.....

Există aici, credem, esența explicației cu privire la interesul publicului cititor pentru opera în proză a lui Gane. Dacă mai adăugăm farmecul povestirii, simplă, plină de un ritm interior, muzicalitatea frazei, bogăția vocabularului, din care se detașează totuși elementele moldovenești, atât de sugestive în realizarea „culorii locale”, umorul popular, de factură țărănească, precum la Creangă, și expresivitatea unor tablouri de natură, atunci înțelegem și mai bine prețuirea publicului și a criticii (cu rezervele ce se impun față de anumite carențe). În acest caz este explicabil de ce, dincolo de referiri la amănuntul biografic care vizează în primul rând pe omul politic (deputat, primar, ministru) și pe unul dintre stâlpii societății „Junimea” sau chiar trăsături de caracter ale acestui om bun, blând, înțelegător și onest, pe care, la moarte, un publicist îl considera „un întârziat în viața noastră”, scrisul lui Gane a determinat numeroase comentarii pozitive, iar istoriile literare l-au situat în rândul înaintașilor prozei românești.

ILIE DAN, *Nicolae Gane, azi, Prefață la N. Gane, Comoara de pe Rarău, Nuvele*, ediție îngrijită și prefață de Ilie Dan, Editura Minerva, București, 1971, pp. 5—9.

Nuvela istorică propriu-zisă este cultivată și de N. Gane, autor mult gustat în epocă, mai ales de tinerele generații. Începând din 1873, când pe rând își fac apariția, în revista „Convorbiri literare”, la Iași, *Domnița Ruxandra*, *Petru Rareș*, *Aliuță*, *Stejarul din Borzești*. Nuvelele istorice ca atare pot fi numite doar primele două, din care reținem nuvela *Petru Rareș* cu întâmplări povestite mai viu și o construcție mai concisă. Așa cum s-a arătat, atât în *Domnița Ruxandra* cât și în *Petru Rareș*, autorul a avut, în mare măsură, ca sursă de inspirație opera lui Asachi, multe elemente de fond fiind aproape identice, lui Gane revenindu-i meritul de a le pune „într-o compoziție mai curentă, din care a dispărut elementul ariostesc”. Deși întâlnim chiar aceleași personaje ca la Asachi (de exemplu Malaspina din nuvela *Petru Rareș*), autorul a modificat rolul și chiar întreaga factură a nuvelei, narațiunea plată a lui Asachi, dominată de elementul istoric, desprins sec din *Cronici*, face loc unei relatări cursive în care elementul sentimental și imaginativ se impune pe prim plan, Gane fiind net superior în ce privește arta povestitorului.

În linii mari, nuvela are la bază legenda istorică despre Petru Rareș Măjerul, consemnată de Neculce în *O samă de cuvinte*: „Când au pus țara întâi domn pre Petru Vodă Rareș, el nu era acasă, ce să tâmplase cu măjile lui la Galați, la pește”.

Dar pe fondul oferit de tradiție prin legenda populară consemnată de cronicar, autorul țese fapte și întâmplări izvorâte dintr-o viziune voit romantică, în scopul construirii unei intrigi erotico-sentimentale, de factură oarecum modernă, cu situații și elemente neprevăzute: răpirea frumoasei Elena de către crudul Ștefăniță, nepotul lui Ștefan cel Mare; eliberarea ei de către Petru Rareș, prilej cu care au loc lupte, asasinat, travestiri, urmări și cavalcade în noapte; travestirea vicleanului Malaspina în călugăr, cu scopul de a-l pierde pe Petru, îndrăgostit de fata iubită de Vodă; descoperirea lui Malaspina și sfârșitul lui în apele Brateșului etc. Tot romantice sunt și aparițiile de basm, efectele căutate precum și contrastul între Malaspina, întruchipare a răului, și Petru Rareș, care simbolizează binele și frumosul. Chiar eroii poartă în ei ceva fantastic.

Deși e departe de a ne oferi o frescă istorică, așa cum se întâmplă în cazul „episoadelor” lui Negruzzi și Odobescu, Gane reușește să dea, în *Petru Rareș*, un cadru concret moldovenesc desfășurării acțiunii, având și meritul de a ne înfățișa sentimentul dragostei și gingășia personajelor feminine într-o manieră Alecsandri.

Asupra respectării adevărului istoric, N. Gane ține să facă următoarea precizare, la apariția scrierii în „Convorbiri literare” (1 noiembrie 1877): „Recunosc că în scrierea acestei novele nu m-am ținut de adevărul istoric; însă fiindcă n-a fost în gândul meu să fac o cronică, ci o nuvelă, sper că mi se va ierta această greșală”.

Stejarul din Borzești, subintitulată încă de la prima apariție *Legendă istorică*, este o reevaluare a unei legende populare povestită lui N. Gane de către V. Alecsandri — așa cum singur autorul mărturisește într-o notă ce însoțește scrierea. În centrul legendei stă marele Ștefan, înfățișat în două ipostaze distincte: copil — jucându-se „de-a războiul”, prilej cu care Gheorghie, prietenul și tovarășul lui de joacă, este ucis de săgețile tătarilor invadatori; și domn — după bătălia de la Lipiști, când fiul hanului, luat prizonier, este judecat și osândit sub același stejar, unde, cu trei decenii în urmă, pierise, în urma unui joc nevinovat de copii, micuțul Gheorghie.

Evocarea celor două momente oferă scriitorului prilejul unei grandioase și inedite imagini în centrul căreia stă Ștefan cel Mare, ocrotitor al Moldovei, „domn și erou, în gloriosul veac de aur”: lângă stejarul martor al copilăriei domnitorului „sta însuși Ștefan, copilandrul de odinioară, peste capul căruia de asemenea trecuseră cei treizeci de ani ce-au gârbovit stejarul, însă din mlădița de copil crescuse acum un alt stejar mai falnic, cu ramuri întinse de

la munți și până la Mare, la umbra cărora se adăpostea un popor întreg de plugari și de oșteni“.

CONSTANTIN MOHANU, *Prefață la Nuvele și povestiri istorice*, ediție, note și glosar de C. Mohanu, Editura Militară, București, 1972, pp. 21—23.

Nuvelistica noastră de inspirație istorică urmează în evoluția sa un drum sinuos și după o perioadă de mai bine de un deceniu în care orientarea spre zugrăvirea adevăratului istoric părea, că se impusese definitiv, ne întoarcem la Asachi. N. Gane preia în *Ruxanda Doamna* (1873) și *Petru Rareș* (1877) subiectele lui Asachi, întâmplările și chiar fabulația. Nuvelistul își însușește însă și concepția lui Asachi cu privire la înfățișarea adevărului istoric în literatură. Gane abandonează istorismul fastidios al lui Asachi, însă „novelele” sale rămân la fel de departe de înfățișarea adevărului istoric. Situația apare cu atât mai supărătoare cu cât Gane dispunea de mai mult talent de povestitor decât înaintașul său.

Cercetătorii privesc narațiunile lui N. Gane ca punct terminus în dezvoltarea novelei noastre istorice din veacul trecut.

D. VATAMANIUC, *Prefață la Nuvela istorică românească în secolul al XIX-lea*, antologie, prefață și note de D. Vatamaniuc, Editura Albatros, București, 1972, p. 14, 15.

Întâiul prozator al „Convorbirilor” a fost Nicu Gane, nepot de frate al lui Enacachi Gane, autorul poemului *Călătoria lui Cupidon la pustiu*. S-a născut la 1 februarie 1838 în Fălticeni și era fiul postelnicului Matei Gane și al Ruxandei Văsescu, boieri cu vechime până în secolul al XV-lea și moșii în nordul Moldovei.

.....

Specialitatea nuvelistului va fi evocarea târgurilor de provincie și a oamenilor necomplicați, cu manii și tabieturi în formula de mai târziu a lui Sadoveanu, Gârleanu, Hogaș, ca duduca Bălașa, văduvă grijulie față de tânăra Elena, cucoana Marghiolița, geloasă în chip tardiv și gratuit pe coconul Ștefănică, bătrân cu șal turcesc pe umeri și fes roș cu canaful albastru în cap, îndolent ca și arhon priveghetorul Andronache Brustur, treziți din somnolență de lăutari pe la câte o aniversare, o plimbare la iaz sau la stână, unde ciobanii se conduc după rituri arhaice, ignorând, deși de o mare candoare, purtările oamenilor de la oraș, într-o existență bucolică, după legile naturii. Chiar boierii cu apucături despotice ca logofătul Manole Buhuș, care nu suferă ca țiganul

să nu asculte de el (subiectul se aseamănă cu cel din *Reformă...* de Caragiale, schiță apărută în 1894 în „Vatra”), e un suflet bun, depășit doar de vremi.

Altă însușire a lui Nicu Gane e de a rememora melancolic copilăria ca în *Aliuță*, narațiune pe tema dragostei pentru copii împinsă până la jertfa de sine a unui musulman fatalist („bre, pui de ghiauri, voi dragi la mine”) sau *Câinele Bălan*, cu amintiri din vremea internatului, unde copilul e dus de o „nadiceancă pe dricuri”, cu „roți galbene, coș verde și capră neagră”, colegi cu porecle pitorești (Presnel, Țuflic, Poriu-împărat, Scormolici, Beșleagă), un câine credincios și rău lingându-și stăpânul pe obraz, dar croind anteriile ȝiganilor, și excelente descrieri de interioare precum aceea din casa Talpan cu mobile vechi, scaune de nuc ca niște strane, pat înalt, scrin cu sfeșnice de biserică, ceas cu cuc, perdele de adamască și un portret reprezentând o cucoană cu zuluți, moț și horbote la gât, format tipsie.

Memorialistica lui Gane din *Pagini răzlete* (1901), *Zile trăite* (1903) și *Păcate mărturisite* (1904) e însă fadă, lipsită de nerv.

AL. PIRU, *Istoria literaturii române, III, Epoca marilor clasici*, redactat de un colectiv, Editura Academiei, București, 1973, pp. 49, 51, 52).

Nuvelistica lui Gane, greu de închis într-o formulă unică, se dezvoltă prin alternarea sau asocierea câtorva surse de inspirație, între care pe locuri de frunte se situează filonul folcloric și acela al propriei experiențe biografice. Primul dintre ele se face observat încă în etapa începuturilor, când sugestiile oferite de balada și legenda populară sunt prelucrate într-o manieră idilic-convențională. Îl regăsim apoi, cu rezultate mai fericite, în cadrul unor povestiri cu aspect de snoavă sau parabolă, pentru ca scrierile de maturitate să ateste încă o dată receptarea influenței amintite, prin modelarea specifică a unor personaje și prin anumite inflexiuni ale narațiiei.

.....
Despre Gane s-a vorbit uneori ca despre un scriitor spontan, lipsit de conștiința critică a lucrului său; N. Iorga admira în scrisul lui „o măsură care nu venea din voință sau din meșteșug”. Gane totuși n-a rămas egal cu sine, izbutind nu o dată să se autodepășească. Privind evoluția scriitorului în ansamblu, efortul său către perfecționare și simplificare este evident pe toate planurile: și al subiectelor, și al compoziției, și al stilului. Sobrietatea și echilibrul pe care le prețuim în cele mai bune scrieri ale sale nu sunt rezultatele întâmplării, ci ale unui îndelungat proces de decantare. Principala strădanie

a lui Gane s-a îndreptat către eliminarea balastului de convenționalități romantice, ceea ce i-a îngăduit treptat să-și găsească și să-și valorifice virtualitățile adevărate.

Gane a fost un bun pictor de moravuri, fără să devină un ascuțit critic social, deși omenia lui adâncă îl făcea să deteste nedreptatea și să-i iubească pe cei simpli. Gane n-a fost dotat cu talentul peisagistului și își recunoștea fără înconjur această incapacitate: „Nu știu, zău, ce cuvinte să aleg ca să pot da măcar o idee apropiată de măreția priveliștii...” Lui Gane i s-a reproșat — poate cam neavenit — lipsa simțului psihologic, cu toate că scrisese *Căinele Bălan*. Ce însușire fundamentală a scrisului său rămâne evidentă și de necontestat? Darul de povestitor, înzestrare greu de definit, ușor detectabilă însă prin contactul afectiv pe care-l stabilește între scriitor și cititor. „Nu e nevoie pentru aceasta ca subiectul să fie foarte nou sau foarte interesant prin el însuși. Oamenii pot fi banali, întâmplările — simple, faptele — obișnuite. Totuși cartea îți este dragă și scriitorul te ține legat de vorbele lui cu puterea unei vrăji. Acesta este povestitorul” (afirma Al. Philippide).

Pentru a-și dezvălui din plin acest dar, Gane a trebuit să părăsească plăsmuirile închipuirii și să-și întoarcă privirea către propriile sale amintiri, cărora partea cea mai rezistentă a operei le rămâne mult îndatorată. „Primul realism românesc — arăta Tudor Vianu — este /.../ un realism memorialistic. Înainte de a obține icoana vie a realului în sinteza imaginației, literatura noastră resimte nevoia a-și menține modelul sub ochi, în scrieri în care fuziunea observației cu închipuirea se realizează cu un succes inegal”. Rândurile citate au în vedere exemplul lui Negruzzi și Filimon. În cazul lui Gane, itinerariul este invers: de la imaginativ către memorialistic, spre câștigul de netăgăduit al operei prozatorului. În evoluția nuvelei românești pe căile rodnice ale realismului, creația lui Nicu Gane reprezintă o pagină semnificativă.

Șt. CAZIMIR, *Prefață* la Nicolae Gane, *Scrieri*, Editura Minerva, București, 1979, pp. 12, 25, 26.

N. Gane întemeiază cu nuvelistica lui o tradiție; se poate spune că îi premerge lui M. Sadoveanu. Țăranul, cu mentalitatea și obiceiurile, cu credința și cu superstițiile lui, purtător al înțelepciunii și al virtuților strămoșești (*Astronomul și doftorul*), ager și hâtru, dibaci și modest (*Petrea Dascălu*), cu o viață lăuntrică sub aparențe uneori neînsemnate, pătrunde acum hotărât

În proza românească. Scriitorul se folosește și el de o limbă aidoma cu aceea populară, firească, iar simpatia lui pentru omul simplu îl face să-l privească, de mute ori, printr-o optică mai puțin realistă și mai mult idilică. O vână a talentului lui Gane se vedește în istorisirile de vânătoare. Ca mai târziu la Sadoveanu, eroii lui Gane, istoviți de alergătură, se dedau, pe la popasuri, unor ospete îmbelșugate, unde domnește voia bună, se încrucișează vorbe de duh, se iscă o adevărată întrecere de ingenioase minciuni vânătorești. Așa sunt *Vânătoarea* (1874), *Catrințaș*, *Boală cu leac*, *Milordachi* (din volumul *Păcate mărturisite*). Voluptuos al povestirii, Gane își pregătește cu grijă auditoriul, folosind efecte și trucuri anume și totul dobândește un aer ceremonios, de ritual. Scriitorul are gustul anecdotei (*Câinele călcat pe coadă*, *Dac-a vrea Dumnezeu*), al snoavei (*Jalbă la Dumnezeu*), de sorginte folclorică (*Două nebunii* — adevărată scenă de *Decameron* autohton). Mai ales sub aspectul oralității, sunt unele potriviri cu I. Creangă. Gane are memoria vie a întâmplărilor din copilărie: școala, familia, prima dragoste. E tărâmul de candoare la care întotdeauna revine, unde se refugiază, copleșit de emoții, precum în *Câinele Bălan* (1876) — nuvelă de analiză psihologică, insistând asupra sentimentului fricii — și *În vacanțe*, unde scena dimineții la iaz, cu acel freamăt de revenire la viață, îl prevestește din nou pe Sadoveanu. Gane are un simț acut al naturii, nu însă și capacitate descriptivă. El se îmbată de „poezia munților”, contemplă în extaz priveliștile Moldovei (Ceahlăul, Rarăul, Bistrița), fiind, ca și Calistrat Hogaș, un îndrăgostit al acestor plaiuri. A colindat și alte țări, făcând ascensiuni, de pildă, în munții Elveției (*Impresiuni de călătorie*). O penetrație a fantasticului se petrece în câteva nuvele ale lui Gane: vedeniile nocturne ale copilului înfricoșat, în *Câinele Bălan*, oniricul din *Sfântul Andrei* (1879) — unde se pleacă de la o superstiție populară — intervenția, absurdă și artificioasă, a elementului supranatural (*Andrei Florea Curcanul*). Efecte insolite se obțin în *Hatmanul Baltag* (1874), „imitațiune după Dickens”, în colocviul eroului cu sinistra nălucă a disperării și a sinuciderii. Nuvela a fost prelucrată, într-un libret, de I. L. Caragiale și I. Negruzzi. Gane a încercat și o literatură de fiziologii, precum în *Agatocle Leuștean*, *Chip din lume* și îndeosebi în *Două zile la Slănic*. O vădită înrăurire a lui I. L. Caragiale se simte în zugrăvirea lui Nae Peruzescu (*Două zile la Slănic*), fante de mahala, arhivar și publicist, ca un alt Rică Venturiano, arivist, fanfaron și incult, folosind o frazeologie și niște expresii care, și ele trimit la personajele lui Caragiale.

În afara volumelor de *Novele*, Gane a mai întocmit, în a doua perioadă a activității sale, câteva cărți de mai mică însemnătate: *Pagini răzlețe* (1901),

Păcate mărturisite (1904) — analogie cu *Păcatele tinerețelor* de C. Negruzzi —, *Spice* (1909). În afară de suveniruri, sunt adunate aici articole, de obicei ocazionale, discursuri. Gane a fost și un epistolier, sporadic, însă cu o pană fină și chiar elegantă, de om cu bune lecturi. Mai consistentă este corespondența sa cu I. Negruzzi.

Florin FAIFĂR, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, elaborat de Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității Iași, Editura Academiei, București, 1979, p. 378).

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	3
DOMNIȚA RUXANDRA	9
FLUIERUL LUI ȘTEFAN	27
PIATRA LUI OSMAN	42
COMOARA DE PE RARĂU	62
PRIVIGHETOAREA SOCOLEI	71
VÎNĂTOAREA	85
ALIUȚĂ	102
HATMANUL BALTAG	111
ȘANTA	120
ASTRONOMUL ȘI DOFTORUL	139
DUDUCA BALAȘA	144
PETRU RAREȘ	156
ANDREI FLOREA CURCANUL	179
CÂNELE BALAN	199
ÎN VACANȚE	218
SFÂNTUL ANDREI	235
STEJARUL DIN BORZEȘTI	249
ION URDILĂ	255
PETREA DASCALUL	270
AGATOCLE LEUȘTEAN	278
DOUĂ ZILE LA SLĂNIC	292
CATRINȚAȘ	322
CIUBUCUL LOGOFĂTULUI MANOLE BUHUȘ	331
<i>Referințe critice</i>	343

Nicolae Gane
STEJARUL DIN BORZEȘTI
Nuvele și povestiri

Apărut: 2000. Coli tipo: 12,95. Coli editoriale: 12,22

GRUPUL EDITORIAL LITERA
str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chișinău, MD 2005, Republica Moldova

Editor: *Anatol Vidrașcu*

Redactor: *Vlad Boldur*

Corector: *Marcela Mardare*

Tehnoredactor: *Olga Perebikovski*

Operator: *Vitalie Eșanu*

Tiparul executat sub comanda nr. .
Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movilă, nr. 35,
Chișinău, MD 2004, Republica Moldova

Departamentul Edituri, Poligrafie și Comerțul cu Cărți